איש היה בארץ

לזכותו של

רבי עזרא חמוי יחזקאל

ראב"ד ארם צובה

תלב

איש היה בארי"ץ

פרקי חיים ממסכת חייו
של הגאון הצדיק סבא דמשפטים
ראש על אר"ץ רבה
רבינו **עזרא** ב"ר יצחק **חמווי** זצוק"ל
ראב"ד ארם צובה היא חלב

יוצא לאור
במלאות שישים שנה לפטירתו
ע"י **מכון ישמח עזרא**
ביתר עילית
התשס"ו

מכון ישמח עזרא
ע"ש הגה"צ רבי **עזרא חמווי** זצ"ל

עריכה:
הרב בנימין כהן

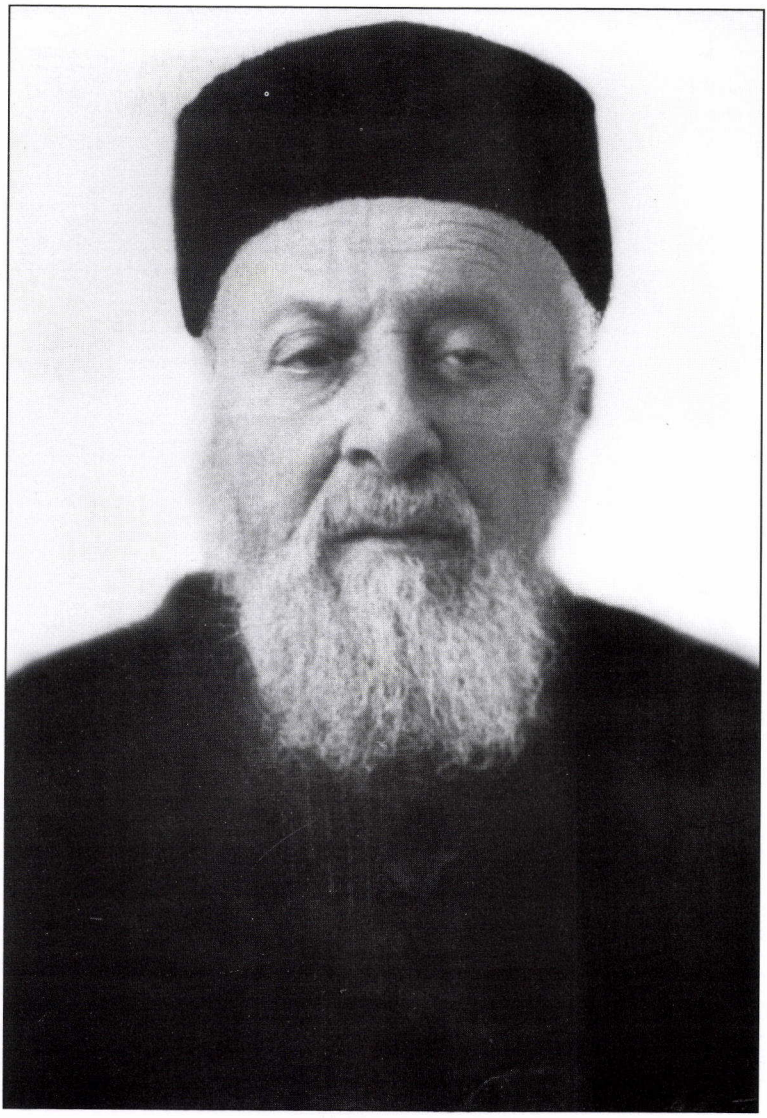
©
כל הזכויות שמורות

יוצא לאור ע"י
מכון ישמח עזרא
רח' אגרות משה 7/10 ביתר עילית
טל': 02-5808213

עיצוב סריקות ועימוד:
אפרים בבי
א.ב. הפקות – בני ברק
טל': 052-3891964

לוחות: "פרנק" ירושלים

רבינו **עזרא** ב"ר **יצחק חמווי** זצוק"ל

תר"כ - תש"ו

ארם צובה - ירושלים

תשית לראשם עטרת פז

ברכות שמים ממעל שלוחה בזאת
לדודנו היקר והאהוב
עדין הנפש ואציל הרוח

ה"ה **שמואל ניסים חמוי** הי"ו
ורעיתו הכבודה מרת **שרי** תחי'

ובניו האהובים והנחמדים
מחזיקי התורה ולומדיה

ה"ה **עזרא** הי"ו ורעיתו **רחל** תחי'
ה"ה **אליהו** הי"ו ורעיתו **שרי** תחי'
ה"ה **יעקב** הי"ו

ואיתם היניק וחכים
כמר **יוסף** נ"י

על אשר נטלו על עצמם את כל הוצאות הדפסת הספר
לכבודו ולזכרו של הסבא הגדול זצ"ל

שוכן במרומים ישפיעם רוב ברכה והצלחה
ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו
מתוך בריאות נחת אושר ועושר כל הימים.

איש
הי"ה
באר"ץ

נר ה' נשמת אדם

לזכרון עולם יזכר שמו של הסבא

ה"ה **ניסים חמווי** ע"ה

נפטר בקוי"ש ג' טבת תש"ז

ורעיתו מרת **אולגה** ע"ה

נפטרה ד' אדר תשנ"ד

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

בספר זה יוחק שמו לעד

של אבינו עט"ר נכד רבינו זצ"ל

האי גברא רבה ויקירא

שייף עייל ושייף נפיק

הרה"צ רבי **מרדכי חמווי** זצ"ל

אשר משחר נעוריו המית עצמו באהלה של תורה

נלב"ע בשב"ק כ' אייר תשנ"ח

ת.נ.צ.ב.ה

איש
היה
בארץ

תוכן העניינים

פתח דבר

הסכמות

פרקי חיים

פרק ראשון / **קהילה מהוללה** 1

חבורות חבורות ◇ צובה בן תרח ◇ ולמה קורין אותה חלב? ◇ ומי ישימני מלך ◇ ונעלמה האבן ההיא ◇ ג'אמיע אל זיכי ◇ נשיכת נח"ש ◇ קהילה קדושה ◇ אנשים נבונים וחכמים ◇ לשונם לשון הקודש ◇ קביעת עיתים לתורה ◇ שום דאגה

פרק שני / **ענף עץ אבות** 15

יחוס מפואר ◇ השאיפה ◇ לעיני כל ישראל ◇ רעוא דרעוין ◇ כמים הפנים לפנים ◇ רבי אברהם עדס ◇ כנר לפני האבוקה ◇ ראש על אר"ץ רבה ◇ בחלום אדבר בו ◇ עלי ועל צווארי ◇ החברותא ◇ לך יש תירוץ ◇ מי הוא השולח? ◇ ראב"ד מקודש ◇ והעמידו תלמידים הרבה ◇ וזאת ליהודה ◇ ספר מוסר חי ◇ בפרק הנושא ◇ אהיה אנכי לסניף ◇ ישמח עזרא ◇ טוב שם משמן טוב ◇ חסידא קדישא

פרק שלישי / **שופט כל האר"ץ** 39

האבן שהוחלפה ◇ בסבך עץ ◇ לוה רשע ולא ישלם ◇ הפירורים נותרו ◇ ישיבה משולשת ◇ רק פעם אחת ◇ נכסי ההקדשות ◇ כתב המינוי ◇ בעובי הקורה

פרק רביעי / משכיל אל דל 53

גדולה הכנסת אורחים ◇ נח נח ◇ כופין על הצדקה ◇ תצילנה אזנים משמוע ◇ מלביש ערומים ◇ אינני נותן מאומה ◇ היכן החבילה ◇ הצדק עמך ◇ אין מקומך כאן ◇ מוטב שתלך לרקוד

פרק חמישי / דרושים לכל חפציהם 67

פה מפיק מרגליות ◇ הגט שלא ניתן ◇ מזאמיר דאוד ◇ רצון יראיו יעשה ◇ השגת גבול

פרק שישי / איש על העדה 77

בסערות תימן ◇ דור דעה ◇ קושיות וסתירות ◇ שמענו ותרגז בטננו ◇ לא עת לחשות ◇ אמונת השם ◇ והשביעי רצית בו וקדשתו ◇ בנפשנו נביא לחמנו ◇ תחת שבט ביקורתו ◇ יוצא מן הכלל ◇ אין נושאין פנים ◇ נשיכת נחש ◇ פרשת בני ברית ◇ להרים קרן האומה ◇ כנגד המסלפים ◇ תחת כנפי השכינה ◇ רק בארץ הקודש ◇ שום זכות

פרק שביעי / ואני תפילתי 113

בכל לבבכם ◇ ככהן בעבודתו ◇ וישוכו המים ◇ הכוכבים אספו נגהם ◇ תרי זוזי ◇ אֶתְנַה שלכם ◇ ועוד תרי זוזי ◇ בעלת מידות מצוינות

פרק שמיני / שיבה לציון 123

שבע שנות שבע ◇ טבח תרפ"ט ◇ הצלה וישועה ◇ בעיר הקודש ◇ ציטוט מדויק ◇ ברחובות הנהר ◇ לילה כיום יאיר ◇ לעונג רב ◇ ועשו לי מקדש ◇ בחוקותיהם לא תלכו

פרק תשיעי / ותשקע השמש 141

ספדי צובה ◇ והלילי אר"ץ ◇ זכר צדיק לברכה ◇ מכון "ישמח עזרא"

חידושי תורה

בדין השכיר לו בית ונפל ..... 153.

בסוגיא דאומן אין לו חזקה ..... 172.

בדין מחויב שבועה ..... 176.

יבואר אם פטירת הצדיק מהעוה"ז דמיא לפורע חובו של חבירו .. 178.

בדין לא תתגודדו, ועשה דכבוד התורה ..... 184.

בדין תקנת השוק בכתובת אשה ..... 191.

בדין פועל האוכל אפילו יותר מכדי שכרו ..... 196.

הספדים

הספר במלאת שבעה לרבינו זצ"ל
מאת הגאון כמוהר"ר יעקב שאול קצין זצ"ל ..... 201.

דרוש והספד על רבינו זצ"ל
מאת חתנו הרב יעקב אלמליח זצ"ל ..... 206.

דרוש והספד על רבינו זצ"ל
מאת חתנו הרב יעקב אלמליח זצ"ל
במלאת שלושים ..... 212.

הספד שנשא רבינו זצ"ל
לזכרו של הגאון רבי עזרא הררי רפול זצ"ל ..... 216.

דברי קינה והספד שנשא רבינו זצ"ל
על הגאון רבי אליהו חמווי זצ"ל
מחבר ספר פה אליהו ..... 219.

קינה שקונן רבינו זצ"ל
על הגאון רבי עזרא עבאדי שעיו זצ"ל ..... 226.

איש
הירה
בארץ

הרב עובדיה יוסף
הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה

ב"ה ירושלים, כ"ח תמוז תשס"ה

מכתב ברכה

ראה ראיתי גליונות הספר "**איש היה באר"ץ**", המכיל בתוכו פרקי תולדות חייו של המאור הגדול, צדיק יסוד עולם, אביר הרועים, סיני ועוקר הרים, דובר צדק ומגיד מישרים, טובינא דחכימי, מרגניתא דלית לה טימי, סבא דמשפטים, דיינא דנחית לעומקא דדינא, בקש"ת הגאון רבי **עזרא חמווי** זצוק"ל, אשר שימש בקודש כראב"ד מקודש בארם צובה בדור הקודם, ובסוף ימיו עלה לארץ ישראל ושכן כבוד בעיה"ק ירושלים, עד שנתבקש לישיבה של מעלה בשנת תש"ו, ובאותם שנים שהיה בירושלים הכרנו אותו אישית, וראינו כמה מעשים בהנהגתו בקודש ובגדולתו בתורה ובחסידות.

ספר זה נערך על ידי נינו של הגאון זצ"ל, הלא הוא הרה"ג רבי **אשר חמווי** שליט"א, אשר ערך את הכל בטוב טעם ודעת, ואפשר למצוא בו תועלת מרובה וללמוד מדרך הנהגתו של הגאון זצ"ל הרבה מוסר ויראת שמים ואהבת תורה, ובנוסף על כך מצא הרה"ג הנ"ל גם כמה חידושי תורה בכתב ידו של הגאון זצ"ל, ויצירפם לספר זה, ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא.

יבואו על הברכה נכדו של הגאון זצ"ל האדון הנכבד אוהב התורה ולומדיה ויראת ה' היא אוצרו, **שמואל נסים חמווי** הי"ו, ובניו היקרים **עזרא, אליהו ויעקב חמווי** הי"ו, אשר נשאו בעול ההוצאות להדפיס ספר זה ולהוציאו לאור עולם, ומלבד זאת הם תומכים בעין יפה וברוח נדיבה בידי לומדי התורה בארץ ישראל בישיבות ובכוללים.

והנני מברך מקרב לב את כל העוזרים והמסייעים בהוצאת ספר זה אשר מקים יד ושם לאותו צדיק רבי עזרא חמווי זצוק"ל, שזכותו תעמוד להם ולזרעם שלא תמוש התורה מפיהם, ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו באורך ימים ושנות חיים ושובע שמחות וכל טוב.

יזכה כל העוסק בהפצת הספר הזה.
כל המרבה בתורה ויצר הרע
להפיל תורה ותפארה בחזקו ונלחם
ובוכה באמת וכל טוב.
עובדיה יוסף

הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה
הרב עובדיה יוסף
RABBI OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

RABBI YAAKOV HILLEL
ROSH YESHIVAT
HEVRAT AHAVAT SHALOM
45 ARZEY HABIRA ST. JERUSALEM

יעקב משה הלל
ראש ישיבת
חברת אהבת שלום
רח' ארזי הבירה 45 ירושלים

בס"ד

ט"ז אב תשס"ה

דברי הסכמה

שמחתי לראות גליונות הספר החשוב **איש היה באר"ץ** שהוא סיפור פרקי חייו של הגאון הצדיק אב"ד וראש על אר"ץ רבה, רבינו עזרא חמוי זצ"ל בפרט, וסיפור ותיאור קהילת חאלב בכלל, בצירוף חידושי תורתו של הרב ז"ל בהלכה ובאגדה - כרך נכבד עד למאד, היוצא לאור במלאת ששים שנה לפטירתו, שחברו וחקרו אחד מצאצאי משפחת המחבר, ה"ה האברך היקר כהר"ר **אשר** חמוי שליט"א.

ואכן תועלת הספר הוא נחוץ ונכבד עד למאד, כי תולדות המחבר ז"ל, מלבד החשיבות ברשימתן למען יעמדו ימים רבים וכדי שילמדו מדרכיו ומנהגיו ומדותיו הנעלים, שממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו עבודה תמה ונקיה, עוד בה מכלול יקר של מנהגי ודעות והשקפות חו"ר אר"ץ רבה, אשר בידיעתן תצמח תועלת גדולה לק"ק חאלב בפרט, ולכל הקהלות הקדושות בכלל.

ומצוה רבה לדובב שפתי ישנים, ולהציל מאבדון חידושי תורתם, ועושה להם נחת רוח בעולם האמת. וגם מזכה בהם את הרבים שיהנו מהם ויתחכמו מהם, ורווחא שמעתתא על ידי כך.

ולכן יאות ונאה לן לברך את כל העושים והמעשים בדבר מצוה רבה זו, ובפרט נכדי המחבר, הלא המה הנדיבים החשובים ה"ה שמואל נימים חמוי הי"ו, ובניו היקרים **עזרא** אליהו ויעקב חמוי הי"ו אשר נתנו לכסף מוצא להוציא לאור ספר זה לזכות את הרבים, ולכבוד סבם הדגול והנערץ זצ"ל וזיע"א. יהי רצון שזכותו של הרב המחבר ז"ל וזכות תורתו, תגן בעדם אלף המגן, ויתברכו בכל חותמי הברכות ברו"ח ובגש"ם, ויזכו למילוי כל משאלות לבם לטובה אכי"ר.

הכותב והחותם לכבודם של צדיקים ותורתם
הצעיר יעקב משה הלל יצ"ו

איש היה באר"ץ

פתח דבר

קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו (משלי ט"ז ו) ופירש רש"י - קסם על שפתי מלך - מי זה המלך - "חכם היושב בדין" שלמה המלך החכם מכל אדם מגדיר בתמציות נפלאה את סגולותיו המשפטיות של ה"חכם היושב בדין".

המושג "מלך" הוא מהסגולות היקרות והנדירות ביותר "מלך" הוא שולט ולא נשלט, "מלך" הוא מדריך ולא מודרך, "מלך" הוא מנהיג ולא מונהג, ואם מחובתו של כל אדם היא להתבשם בהנהגות כלא להיות מולך ושולט בעצמו וביצרו, ביושב על מדין הדרישה היא גדולה שבעתיים, שהרי לכל בן אנוש ישנם רגשות ורצונות ובשגרת החיים אפשר שיתמזגו בחוסר התבוננות רצונותיו האישיים עם עבודת ה', אך בהיות "חכם היושב בדין" החיוב מוטל עליו הוא להתרומם ולהפרד מכל רגשותיו הטבעיים העלולים לעלות בו בזמן הדין, לעשות ולקיים רק מה שהתורה מחייבתו, ללא סייג וללא מורא בלא רצון למציאת חן, ובלא חנופה ופשרה שקרית.

חכם היושב בדין הרוצה באמת לזכות ולהיות שותף להקב"ה במעשה בראשית ולדון ולהורות דין אמת לאמיתו חייב את התנאי ההכרחי להיות "מלך", למלוך על עצמו ולשלוט על רגשותיו, ואז אם זכה "וקסם על שפתי מלך" א"כ "במשפט לא ימעל פיו".

כמה נאים והולמים דברים אלו את הנהגתו ואורח חייו המושלם של זקיננו סבא דמשפטים חכם היושב בדין ראש על אר"ץ רבה הגאון רבנו עזרא ב"ר יצחק חמווי זצ"ל, אשר זכה להנהיג את יהדות ארם צובה חלב

המפוארה, והאיר על כל יושביה בעוז תורתו ועוצם יראתו, בטוהר חסידותו ובחן ענותנותו למעלה מיובל שנים.

אכן לעת כזאת הגענו לרגל מלאת שישים שנה לפטירתו, להעלות עלי ספר את פרקי חייו הנהגותיו והליכותיו בקודש, למען ילמדו מדרכיו ללכת בדרך טובים.

כן קבענו בעט סופר ובציפורן שמיר חקרי הלכות מה שהעלה במצודתו אך לדאבון לב חידושי התורה שמופיעים בספר זה, הם המעט המחזיק את המרובה, כי כל כתביו נאבדו במרוצת השנים, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

★

בבואי עם הספר אעלה את נשמת עט"ר א"א הגה"צ רבי מרדכי חמווי זצ"ל, אשר במשך שנות חייו דמותו של רבינו הסבא זצ"ל היתה נר לרגליו ואור לנתיבותיו, הוא אשר השריש בנו את דמותו המופלאה ואורח חייו המושלם - זכין לו לאדם שלא בפניו וספר זה יהיה לזכרו של אבינו ע"ה. מתים יחיה אל ברוב חסדו ברוך עדי עד שם תהילתו.

★

בצאתי מן הכרך עלי להודות לכל אלו שעזרוני במלאכת קדש זו, ידידי הרב בנימין כהן שליט"א, אשר בידיו אמונה ערך את הספר בתבונה ובכשרון רב ולא חסך עמל וטורח בכדי שיהיו הדברים שלמים ומתוקנים. כמן כן הנני לשגר ברכת הודאה לידידי הרב אברהם עדס שליט"א שסייע בריכוז המסמכים המופיעים בספר, כן יעמוד על הברכה ידידי הרב אפרים לוי שליט"א שהקדיש מזמנו היקר לשלמות הספר, חן חן להם ממקור הברכות ישאו ברכה והצלחה אמן.

שפתי לא אכלה מלהחזיק טובה וברכה לידידי הני תרי צנתרי דדהבא ראשי ומנהלי מכון "מרכבת המשנה" הרב רפאל הכהן רבין שליט"א והרב יוסף פרץ שליט"א שבתבונתם כי רבה עזרוני להביא את המלאכה לידי גמר. יהא רעוא מן שמיא שיזכו להפיץ מעינותם חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

חב אני שלמי תודה וברכה להרה"ג רבי דוד סיתהון שליט"א רב ומו"צ

דקהילת החלאבים ארה"ב על העידוד הרב להוצאת הספר. יהי רצון שיזכה להרביץ תורה ויראה מתוך בריאות ונהורא מעליא אמן.

חובה נעימה לי להודות לאיש יקר רוח כביר המעש ידיד בית אבא הרה"ג רבי אריה יהודה הראל שליט"א, על כל עזרתו בעניני הכלל והפרט יהי רצון שיזכה לראות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו, אמן.

על הטוב יזכרו בני משפחתי היקרים שהיו לי לעזר רב, ובראשם אמי מורתי מרת נעמי תחי' המצויינת ביראתה ובאהבת חסד, ובאשר משאת נפשה היא לראות את כל יוצאי חלציה שתולים בבית ה', כה יתן ויוסיף לה השי"ת כח ובריאות. כמן כן הנני לברך את גיסי הרה"ג רבי דוד שתיאת שליט"א ומשפחתו. אחי הרה"ג רבי ניסים שמואל שליט"א ומשפחתו. אחי הרב אברהם רפאל שליט"א ומשפחתו. ישלם להם ה' כפועלם הטוב ותהי משכורתם שלימה להתברך במיטב הברכות ברוחניות ובגשמיות, אמן.

כמו"כ יעמדו על הברכה, חמי הרה"ג רבי שמעון אביכזר שליט"א ועמו חמותי תחי' הנוהגים עמנו תמיד בעין טובה ויד רחבה. יתן ה' ויזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח מתוך אושר ושמחה ורוב נחת.

טוב עין הוא יבורך, ה"ה גיסי היקר והנעלה הרה"ג אהרן קצין שליט"א רו"מ "מקדש שאול" על מסירותו הרבה להוצאת הספר. ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה, אמן.

ממעמקי לב הנני להודות ולברך את נוות ביתי המיוחדת במידותיה ובמעלותיה שפרה תחי' אשר רב חלקה בכל עמלי, ישלם לה ה' כגמולה ונזכה יחדיו לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלצינו שיחיו, לגדלם ולחנכם לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבת הדעת אמן.

★

טרם אכלה לדבר אפרוש כפי אל ה' בתפילה ממעמקי הלב יהי רצון שספר זה ימלא את יעודו לתועלת הרבים ויהיה לנחת רוח לנשמת רבינו זיע"א, וממקומו בגנזי מרומים ימליץ טוב בעדנו שנזכה ללכת בדרכיו, אמן.

אשר עזרא חמוי
מכון ישמח עזרא

איש היה בארץ

פרקי חיים

מכון ישמח עזרא

ע"ש הגה"צ רבי עזרא חמוי זצ"ל

פרק ראשון

קהילה מהוללה

זכות גדולה נפלה בחלקה של העיר הקדומה "ארם צובה" הלא היא "חלב", לשמש כאכסניא ומקום של קבע לצורבי דרבנן שוחרי תורה ומוקירי רבנן. בחצרותיה ובטירותיה, בסימטאותיה ובשווקיה הילכו אנשי צורה ובעלי תריסין. אלו שמעשיהם ואורחות חייהם נגלו לעיננו - בבחינת "מגלה טפח ומכסה טפחיים" - וכאלו אשר עולמם הרוחני הסתתר תחת מעטה סמיד של ערפל, כחומה בצורה שקשה לבוקעה, ועדיין קשה לבוקעה אלמלא בקעים וסדקים, זעיר פה וזעיר שם, הפותחים עבורינו צוהר דק וקלוש לעולמם הרוחני של חכמי חלב העטוף ברזי דרזין וחתום בשבעין עזקאן.

מה כבר לא נכתב וסופר על הוד יופיה של העיר הזו? על זכותם וטהרת נפשם של היושבים בה, או על פקחותם וחריפות שכלם, על מידותיהם הזכות והנעלות, כמו גם על הליכותיהם ושיחת החולין שלהם, מבלי לפסוח כמובן על גאונותם העצומה בכל שטחי פרד"ס התורה, לצד קדושתם האצילה שבכוחה לפעול ישועות נשגבות לעת מצוא. הצטיינותם באה איפוא לידי ביטוי בהנחלת התורה מדור לדור. גחלת התורה נשמרה בקפידה בקהילת יהודי ארם צובה בקצוי התבל, עד עצם היום הזה.

גאים בני ארם צובה בעירם, ומשתבחים בה. גאים באווירה ובמעינותיה. גאים בפייטני עירם ובחזניה, משתבחים הם בתבשילי השבת שלהם, ואף בשמה של עירם משתבחים הם: "ארם צובה" - בלשון המקרא הוא.

איש היה בארץ

אבל עיקר גאוותם של בני חלב על חכמיה, ארם צובה עיר של חכמים ושל סופרים היתה, ומיוחדים חכמיה בעומק גאונותם ובחריפות שכלם. חכם חלבי מרחק פלפול של הבל ומקרב סברא ישרה, ממעט בדיבור ומרבה בשתיקה. לשונו קצרה וחדה, חורז פנינים בדרוש ואמיץ בפסק הלכה. נזהר בלבושו ומהדר בהליכותו. עומד על דעתו ומכיר בערך עצמו. לועז לחסיד שוטה ואוהב אנשי חכמה. נהנה הוא ממילתא דבדיחותא ושיחת חולין שלו - כשאר תלמידי חכמים - צריכה תלמוד.

חבורות חבורות

חכמי אר"ץ (ראשי התיבות "ארם צובה") חששו הרבה לדעתו של הרמב"ם ביד החזקה (הלכות ת"ת פרק א הלכה ח) שפסק לענין הלכה כי "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אישה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה", ולפיכך נתנו דעתם והטילו את כובד משקלם שיהיו כל באי שער עירם עוסקים בשעה קבועה בלימוד התורה חוק ולא יעבור. תורתם של חכמי אר"ץ אימתי היתה נעשית?

כך היה מנהגם של קהילת ארם צובה:

בחצות ליל היה שמש הקהילה מסובב בין הבתים, דופק במטהו על החלונות וקורא לחכמים לפי כבודם ולבעלי הבתים כפי מעלתם. קורא כל אחד בשמו ומוסיף איזה חרוז מן הבקשות או מן התפילה או סתם כך מקירות ליבו, ובניגון היה קורא.

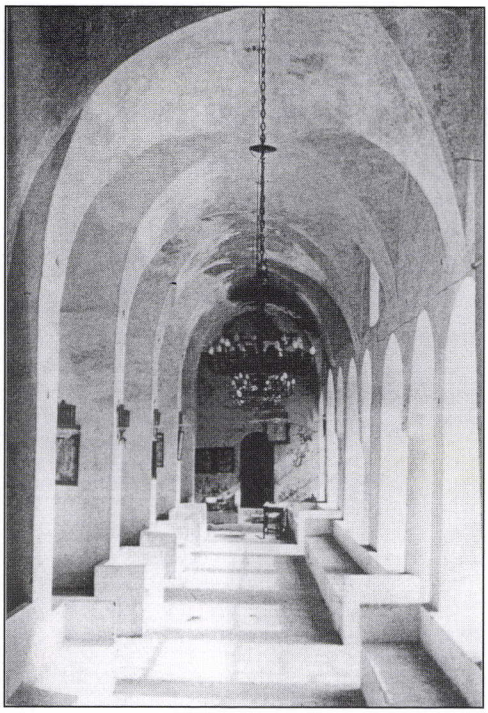
שמש זה היה זוכה לברכות והודאות מן המתעוררים, לא זו שלא היו מקפידים עליו על שטורד מנוחתם בחצות הלילה, אלא אף מודים לו ומברכים אותו: "תזכה למצוות! שמוש" (כך היו קוראים לשמש) "בשמחת בניך! שמוש". ואף קבעו לו שכר על מלאכה זו.

ותיכף היו הכל קמים משנתם, מתעטפים בכסותם ומתכנסים בבית הכנסת הגדול, ב"מדרש בית נשיא" וב"מדרש סניור משה" ובעוד בתי כנסיות ומדרשות. בלילי שבת היו מפייטים בבקשות ובלילות החול עוסקים בתורה. לאחר תיקון חצות מתיישבים חבורות חבורות ועוסקים

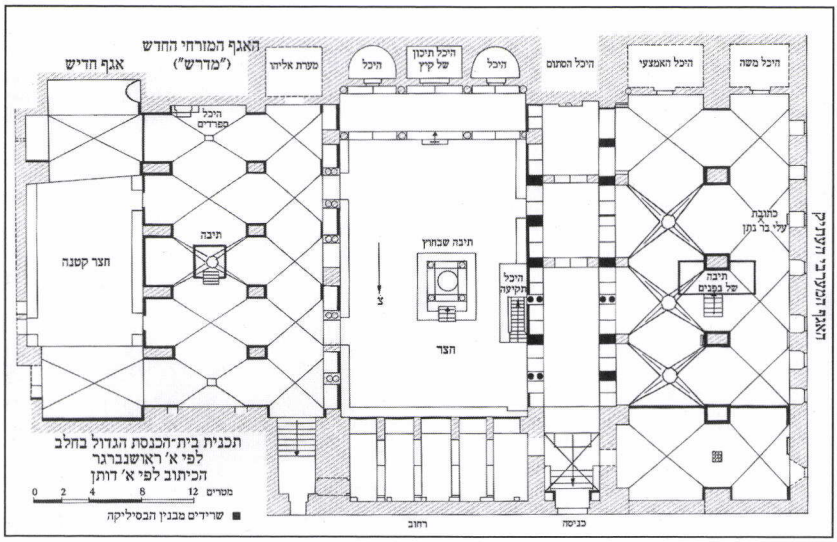
בתלמודם. חבורת עוסקים בטור חושן משפט ובית יוסף, ובראשם יושב סבא דמשפטים הדיין המצויין אב בית הדין על אר"ץ רבה. חבורת שוני משניות, חבורת לומדי מוסר בספר "ראשית חכמה", חבורת קוראי זוהר. וכך היו עוסקים בתורה בשמחה עד זמן "עלות השחר".

כיון שעלה עמוד השחר, היו מתקינים עצמם לתפילת שחרית כ"וותיקין" ותפילתם מתון מתון היתה, כמי שמונים מרגליות. וכל תיבה ותיבה היתה יוצאת מפיהם מאירה בטעמה וברורה בדקדוקיה.

אחר תפילתם היו הכל עוסקים בתורה בסדר היומי הקבוע בספר "חק לישראל" כשהם עדיין עטופים בטלית

האגף המזרחי "מדרש"

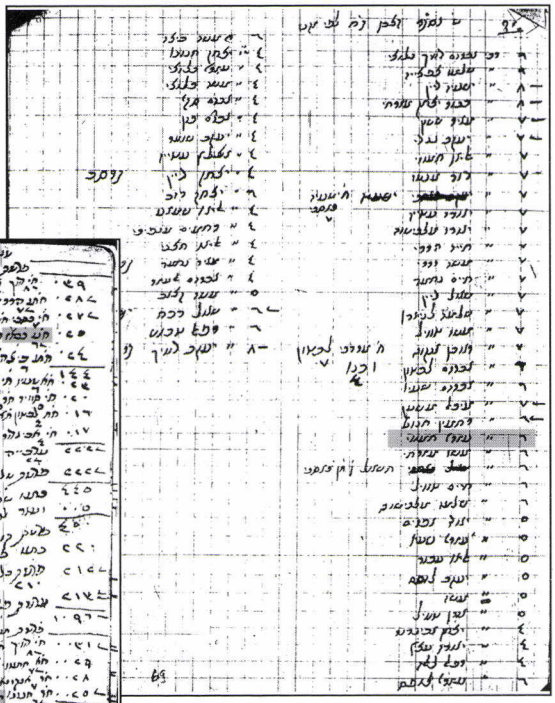

תרשים בית הכנסת הגדול

איש היה באר"ץ

ותפילין, ורק אחר כך היו נפטרים לבתיהם לטעום פת שחרית, נחים קמעא ויוצאים לעסוק במשא ומתן - איש איש לעבודתו ולמשאו, ומיד חוזרים לתורתם וזה וזה נתקיים בידם.

אחרים היו מתקיימים ממילגה שבועית שזכו בהם לפרנסתם, מכספי ההקדשות שיועדו לפרנסת צרכי החכמים העוסקים בתורה ותורתם אומנותם. קיצבה שבועית זו - "ג'ומעייה" - היתה משולמת בכל יום שישי לכארבעים - חמישים אברכים מובחרים שעברו בכור המבחן, ובכל שבוע היו נבחנים על סדר לימודם השבועי.

"תורתם אומנותם" רשימות
הג'ומעיה השבועית בו מופיע
שמו של רבינו זצ"ל

צובה בן תרח

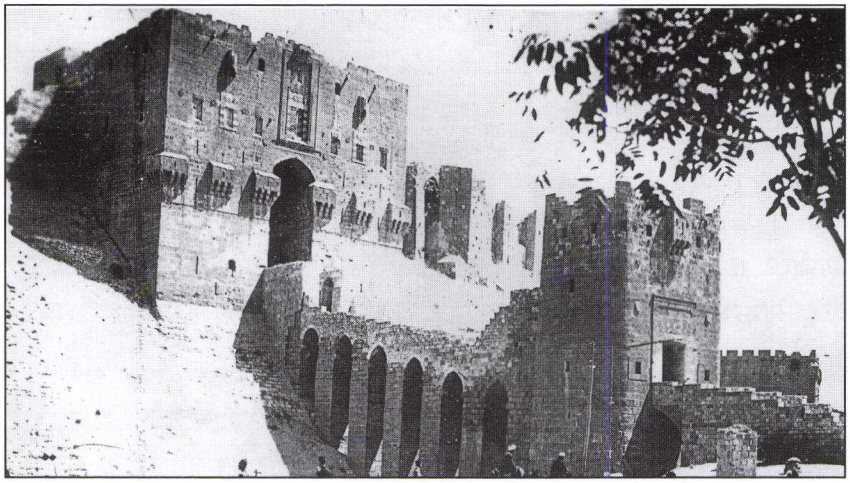
אולם בל נקדים את המאוחר.

מקורה של העיר "ארם צובה" ושמה הנפוץ יותר "חלב", נעוצים כבר בראשית דברי הימים, כפי שאנו למדים על כך בספר "סדר הדורות":

"תרח אבי אברהם לקח אשה אחרת לעת זקנתו ושמה פלילה, ותלד בן ושמו 'צובה'. וצובה בן תרח בהיותו בן שלושים ויולד את ארם ואת אכלין ואת מריך. ארם בן צובה היו לו שלש נשים ויולד י"ב בנים ושלוש בנות ויתן ה' לארם עושר ונכסים ומקנה רב ויפרוץ מאוד. וילך ארם ואחיו וימצאו בקעה מהלאה לארץ קדם, ויבנו שם עיר ויקרא שמה ארם, היא ארם צובה".

ולמה קורין אותה חלב?

השם "חלב", נשאב אף הוא מההוי הקדום של ימי קדם. כך מטעים זאת רבי פתחיה מרגינגשבורג (אחיו של רבינו יצחק הלבן מבעלי התוספות) בספרו "סבוב רבי פתחיה":

מצודת חלב

"חלב היא ארם צובה, ולמה קורין אותה חלב? כי בהר היה צאנו של אברהם אבינו, ומעלות יורדות מן ההר - שמשם היה מושיט לעניים חלב"...

אגדה זו עברה שינוי קל במסורת יהודי חלב, על פי האגדה שנתגלגלה ביניהם, לאברהם אבינו היתה פרה ושמה "שהבה" (לבנה) הביטוי חלב א-שהבה משמעותו חלב את הפרה. ביטוי זה היה לימים אחד מכינויה של העיר "א-שהבה". בכינוי זה השתמשו תושביה הלא יהודים של חלב.

ומי ישימני מלך

ומאגדה אחת לאגדה נוספת:

הסיפור המעניין הבא לקוח מתוך כתב יד לאחד מן הראשונים זיע"א:

"כשבנה דוד המלך ע"ה את יסודות הכותל המערבי, היה דוד המלך ע"ה יוצא מבוקר לערב ועומד על הפועלים. יום אחד אמר בלבו יואב בן צרויה ז"ל, מן הראוי למלך דוד שהוא גם כן יתעסק עם פועלים לבנות בית לה', ומי ישימני מלך ואני בעצמי אבנה בית לה'. בלילה הראו לדוד בחלום שהוא לא יבנה הבית - שהרבה דמים שפך, ושלמה בנו יבנה הבית, ואתה תלך ותתעסק במלחמות".

"וכן עשה. והגיע לארם צובה, וכבשה יואב בן צרויה, והמלך נתנה לו במתנה. ויאמר יואב: אם כן אבנה בית הכנסת לה'. והביא פועלים ובנה בית הכנסת אשר היא היום לנו. והיה יואב נושא על כתיפו האבנים הגדולות ומעלה אותם על הסולם כדי ליתנם בכותל לבנין בית הכנסת".

"יום אחד, בכה יואב ואמר: אפשר שהקדוש ברוך הוא יניח בית המקדש אשר שלמה עתיד לבנותו וישרה שכינתו בבית הזה אשר אני בונה? מיד יצתה בת קול ואמרה לו: יואב יואב! עתידים שני בתי מקדשות ליחרב וביתך יהיה קיים"!

ונעלמה האבן ההיא

כהמשך לאגדה זו, נצטט דברים אחדים מפי השמועה, אותם מספר רבי אברהם דיין זצ"ל, בספרו "הולך תמים ופועל צדק": "ארם צובה, היא אשר כבשה אדוננו דוד המלך עליו השלום, על ידי שר הצבא יואב ו' צרויה. וראיתי בס' כ"י שכתב כי היו בה באותו עת עמלקים ומשום הכי נלחם בהם".

"וקבלה בידינו שהיה כתוב על אבן בכותל המגדל שקורין בערבי אל קלעא, "אני יואב ו' צרויה כבשתי זה המגדל והעיר". ושמעתי היום מזקנים שמזה כמה שנים, בנו כותל אחד לפני הכתיבה ונעלמה האבן ההיא עד היום הזה".

"ויש בעירנו חומה גבוהה בנין חזק וקדום באבנים גדולות אכן לא נודע מאיזה זמן. ויש שם שבעה פתחים לעיר מצופים בברזל, ושמעתי מזקן תלמיד חכם אחד ז"ל שקבלה בידו שכל פתח ופתח היה שם דבר פלא במה שהיה מימי קדם. ושמע על שלושה מהם:

אחד, יש בו שן דג גדול ארוך שתי אמות, והוא פי "באב אל נציר" ועד היום רואים אותו. ובפתח אחר, יש צפורן של אחד מן הנפילים והוא כמו כר וכסת. ובפתח אחר יש קנקן ובתוכו חול מנהר סמבטיון שמתנועע כל ימי השבוע וביום השבת נח.

פעם אחת ראה גוי אחד זה הדבר ונתקנא הרבה כי אמר זה חיזוק לדת ישראל על יום השבת, ועמד ושברה ואבדה. והלועזים המחזרים בעולם לא ראו הנהר ההוא והכחישוהו. והרב חיד"א ז"ל כתב, שיש גבול אחד בצד פרס שאין יכולין לעבור משם מרוב החיות והנחשים. והביא סיפור מעשה רב באחד חכם שליח מא"י שאבד לו הדרך והגיע לשם והחזירוהו. ואני המאסף, שמעתי מאיש אחד שבא מעיר שרעב היא סוף גבול הישוב ללכת לארץ ישראל, ובא לפה ארי"ץ, ואמר כי עיר שרעב היא סוף גבול הישוב ומשם ואילך מדבר שמם ואין בו כי אם חיות השדה ונחשים ועקרבים. והעיר ההיא תחת ממשלת נשיאים שקורין שורפ"א המיוחסים עד ישמעאל.

ומקרוב בא אחד אשכנזי ושמו ר' ברוך (ומהזמנים נראה שהוא ר' ברוך אשכנזי שבא לפה ארי"ץ שנת התקפ"ו, ואמר שנדב עצמו ללכת לחפש

על עשרת השבטים) ובא לשרעב וא"ל שרוצה ללכת לשם ואמרו שיש טייעא שהוא הולך ומסתחר שם ובא הטייעא שם ופסק עמו להוליכו לשם ולהלבישו שריון שקורין 'זירידי', ולבש גם כן הוא והלביש לגמל והוליכו לשם וראה שיש שם ישראל לרוב ויש עימם אומה אחרת וכורתים ברית זה עם זה, אכן אין להם ישוב ובתים כמו הארצות הללו וגם אין ביניהם תורה כי אם כמה מצוות שהם קבלה בידם. ואמרו, כי יש עוד למעלה מהם, ישראל ונהר סמבטיון, אכן הדרכים מסוכנים וצער גדול. ובראותו כן, חזר לשרעב וסיפר להם ושם היתה מנוחתו ז"ל".

ג'אמיע אל זיכי

עוד מתאר רבי אברהם דיין:

"בארם צובה היו שמונה עשר בתי כנסיות וכל אחד יש לה שם בפני עצמה. וזה הבית הכנסת הגדולה אשר לא נשאר לנו זולתה, היתה נקראת בית הכנסת "אל צפרא", והשאר נחרבו [בבית כנסת מפואר זה

"לא נשאר זולתה" אחת מחורבות בתי הכנסת בחלב

שהצטין ביפיו ובהדרו, היו שבעה היכלות. באולמות רחבי ידים התפללו מניינים רבים, שמספרם הגיע לאלפי איש].

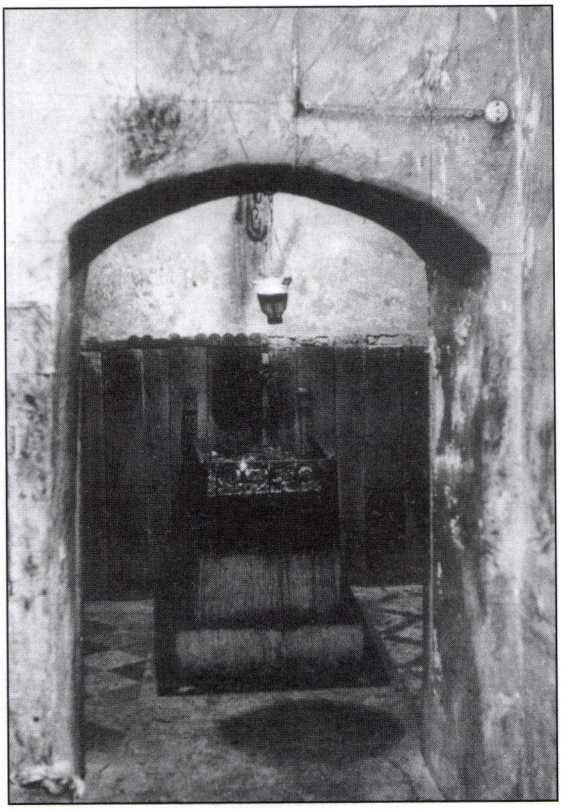
"ויש מהם שעשו אותם הגוים לעצמם ומהידוע לנו היום בתי כנסיות שהיו מימי קדם הם ארבע: אחת, היא "באב אל גרם" וקורין אותה 'בית כנסת הבבליים', ועוד סמוך "לאל קלעא" יש שם ג'אמיע, וקורין אותו "ג'אמיע אל חייאת". ויש שם אבן כתובה בכתב אשורית שוקע, אבל הלשון בערבי, ואני נכנסתי לשם וקריתי הכתב וזה לשונו: "דאריך האדא אל חיט שנת תקנ"ג לשטרות (שזה היום שהוא שנת תר"ח לבריאת העולם אלף ושש מאות וחמישים שנים) בנה אלמן הילל הכהן בר נתן בלא אג'רא". "ואומרים העולם ששם גנוז כתר תורה. וגם בפרדס שקורין אותו "בוסתאן אל שבנדר", יש כנסיה שלהם והיא חרבה, וקבלה בידינו ששם היה בית הכנסת והיו יוצאים בליל שבת קודש ומתפללים שם.

וגם מקום שנקרא "ג'אמיע אל זיכי" שמעתי שהיה שם גם כן בית הכנסת. ובית הכנסת הגדולה אשר היום אנו מתפללין בה יש בה רוחב חמשים אמה על ששים אמה מעלה מטה. וקבלה בידינו שמזמן בית שני נבנית, ויש אבן על חלון השני של הפרדס של בית הכנסת מצד "היכל משה" ויש שם תאריך משנת תפ"א לשטרות, ויש שם היכלות על סדר אחד לצד דרום. וההיכל שבצד דרומית מזרחית, יש שם חלון ובתוכו כתר תורה ארבעה, ויש תנ"ך ויש בהם תורה לחוד. ובאחד מהם כתוב שנמצא בשלל ירושלים ת"ו, אבל לא יש בהם תאריך, ולפי הנראה שהם מזמן קדמון".

"ומי שמתחייב שבועת התורה נשבע שם בהם, והיא חזקה למשפחת בית הדיין אשר הם משביעין אותו ולא אחר".

"ויש שם מערה וקבלה בידינו ששם אליהו הנביא ז"ל נגלה, ומדליקין שם נרות בעת צרה שיבוא על האדם בר מינן. וגם האשה כשתכנס לחודש התשיעי, וגם בערב כיפור בעת מנחת היום, נשים קמות מבין תנור וכירים ומחליפין בגדיהם ונכנסים בין האנשים להניח שמן במערה ההיא, ובודאי שהן מחטיאין את הרבים ואליהו ז"ל לא ניחא ליה בכבוד הזה"...

"והן היום מקרוב נתעוררו יראי ה' וחושבי שמו על הדבר הזה והכריזו

"קבלה בידינו ששם אליהו הנביא נגלה"
מערת אליהו הנביא

שמי שירצה להביא שמן יביא קודם ערב יום כיפור, ולא תהיה מצוה הבאה בעבירה. ומי שיחזיר המנהג הזה בודאי חטא הרבים תלוי בו ואפילו שעל ידי זה יהיה הפסד לבית הכנסת כי יתמעט השמן. כי אין ציבור עני, או ירחיבו פתח הקטן של בית הכנסת העשוי לכהנים מן "מדרש שיך עלייא".

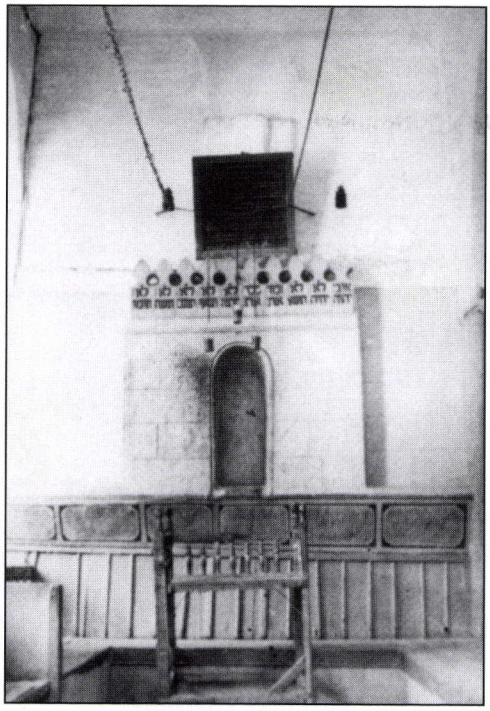
נשיכת נח"ש

"ואחד מן שבעה היכלות הנזכר, יש היכל סתום, והטעם שהוא סתום, שמעתי מזקן אחד, שפעם אחת ביום שמחת התורה הניחו לפני כל היכל שבעה ספרי תורה מלובשים כסף, והיו שמחים בשמחת התורה, והוציאו ספר תורה לחוץ בית הכנסת, והיו מברכין למלך בקול נעים, ובין כך עבר שר העיר ונכנס לבית הכנסת, ותעבור עליו רוח קנאה על הכבוד ההוא ועל גודל המקום וחשב בדעתו לעשות המקום ההוא כנסיה שלהם, וילן שם עם קצת מיועציו".

"ויהי בלילה ההוא יצא מההיכל ההוא נחש גדול ונכרך סביב צוארו, ולא היו יכולין להתקרב אליו מארס שברוחו. והיה השר ההוא צועק ואינו נענה. וקראו למר זקני הדיין ז"ל, ובא ואמר לו שמא חשבת על זה המקום איזה מחשבה רעה. אמר לו כן, אבל עכשיו אני מתחרט חרטה דמעיקרא, ואדרבא אני עושה עמכם מכאן ולהבא טובה כפולה".

אז אמר לו הדיין להנחש: 'לך, חזור למקומך!" וחזר ונכנס להיכל,

ומאותו עת סתמו אותו היכל כי אמרו בודאי אין זה נחש אלא מלאך קדוש שלוח מאת ה'...

"חרטה דמעיקרא" ההיכל הסתום

קהילה קדושה

ארם צובה שימשה איפוא כר נרחב להתיישבות יהודית פורחת כמעט בכל תקופות ימי עם ישראל. מצודתן של חכמי התורה תקועה היתה בארם צובה, ומצודתן פרושה על פני כל העולם כולו. עולם התורה ינק מכאן את אוצרותיו בהלכה ובאגדה, בנגלה כמו בנסתר. שאלות ותשובות רבות בכל חלקי השולחן ערוך נשלחו מכל קצוי תבל ומועצו אל חכמי ארי"ץ, הכל ציפו למוצא פיהם של החכמים ולחוות דעתם המנומקת שהצטיינה בבהירות, בעמקות ובחריפות, כדרכה של תורה.

ארם צובה העניקה ליהדות התורנית ענקי עולם, גדולי תורה שנשאו על שכמם את משא בני ישראל. רבנים וראשי אבות בתי הדין, ראשי ישיבות ופוסקי הלכה ששימשו בקודש בקהילות ישראל, במזרח ובמערב. אורם של חכמי ארי"ץ כמו בוהקת בין שלל המרגליות שנתעטרו בהם ישראל, וריחם הטוב נודף למרחוק כצלוחית של פלייטון.

אנשים נבונים וחכמים

ההתפעלות, ומי לא התפעל, לא פסחה על שום מבקר ומתייר שבא בשערי ארם צובה, הן מההיבט הרוחני המרהיב והן מההיבט החברתי השובה כל לב. הנה דברים שכותב רבי לוי בן חביב בתשובה (שו"ת מהרלב"ח, סימן מה) בהיותי הולך לדרכי דרך הקודש, התגוררתי פה

חלב יע"א, ומצאתי בה אנשים נבונים וחכמים קובעים עיתים לתורה ולומדים בכל יום הלכה בפרק אלו נערות, ולמדתי בחברתם באהבה וחיבה".

רבי מרדכי ב"ר שמואל יפה אשכנזי זצ"ל, מגדולי חכמי פולין, עלה לארץ ישראל בערך בשנת תק"ה, בדרך עלייתו לארץ עבר דרך ארם צובה והתעכב בה מספר ירחים, וכך הוא מזכיר ברשימותיו:

"ומה אומר ומה אדבר נפלאות והנסים אשר גמל עימי צור עולמים, בעוברי דרך ימים ונהרות מסוכנים עד שבאתי לקהל קודש צובה קדישא, והיא סוריא פרוור של ירושלים, סמוך לארם נהרים. מטרפולין של מלכים מאן מלכי רבנן, חסידים ואנשי מעשה מהם בדרך אמת עוסקים ומהם בתלמוד מעיינים, לילות וימים קיץ וחורף אליהם שוים וחצי הלילה קמים ושינה מעיניהם נדים עד אור הבוקר בתורה עוסקים".

"ויהי בהגיעי למקום קדוש כזה אמרתי בליבי: ברוך ה' אשר השאיר לנו מגינים אשר העולם על ידיהם ומעשיהם מתקיימים ומלאכם בראשם (כוונתו היא להגאון רבי רבי שמואל לניאדו) הרב הגדול אב"ד ור"מ פלפלא חריפתא ובקי בכל חדרי תורה ובחכמת האמת סופרי הקבלה וכל רז ממנו לא נעלמה ספרא וספרי וכולי תלמודא".

לשונם לשון הקודש

הנה לפנינו תיאור נוסף שנשתמר בזכרונו של בעל השל"ה הקדוש רבי ישעיה סגל הורוביץ זצ"ל בזכרונות מסעיו שערך בשנת שפ"ב ושלחם באגרת לבני ביתו בפראג:

"ובכן באנו לשלום במדינת סוריה קודם יום הכיפורים ובאנו בעיר ואם בישראל בקהל קדוש חלב קודם חג הסוכות ועכבנו שם עד יום ב' פרשת לך לך. והכבוד הגדול האחוה והריעות שהיה לנו שם - אי אפשר לכתוב. והייתי יושב שם כמו שהייתי יושב בקהל קדוש פראג לכבוד ולתפארת, ונפשם חשקה לתורתי והם משכימים ומעריבים לפתחי, וכל לשונם לשון הקודש וכל עת שדרשתי שם - דרשתי בלשון הקודש באר היטב".

קביעת עיתים לתורה

מסורת מבורכת של מאות שנים נשתמרה עד עצם היום הזה אצל יהודי ארם צובה, גדולים וקטנים, בקיום מצות תלמוד תורה יום יום באופן קבוע, חוק ולא יעבור. קביעת עיתים לתורה, נתפסת אצל יהודי חלב כיתד בל ימוט שפירותיו נאכלים בעולם הזה והקרן קיימת להם לעולם הבא. וכדברי חכמינו זכרונם לברכה במסכת קידושין (דף מ:) "אמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר (משלי יז, יד) 'פוטר מים ראשית מדון'. וכשם שדינו קודם למעשה, כך שכרו קודם למעשה, שנאמר (תהלים קה, מד): ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו".

עדות ברורה על כך, ותופעה מופלאה שאירעה בקהילה זו, כותב הגאון הצדיק רבי אברהם ענתבי זצ"ל, אב"ד בארם צובה, בספרו "קרבן אשה":

"ואני מגיד מה שראיתי בימי חורפי שהעיר ה' רוחו של אחד דאתי ממשפחת בית דוד, זה שמו חכם ידידיה בן דיין נ"ע, שאזר כגבר חלציו והיה קם קודם חצות לילה, והיה לוקח עמו ממשמשי בית הכנסת והולך ודופק על פתחי בני ישראל, לקום ולבוא לבית הכנסת אחר חצות לילה".

רבי אברהם ענתבי
אב"ד ארם צובה

"ויהי ה' עמו, שתיכף היו קמים ממיטתם ולא היה שום אחד מחזיר את פניו ריקם, והולכים לבית הכנסת, עד שיכולני לומר שרוב קהל עדתינו היו קמים אחר חצות ובאים לבית הכנסת".

"ויתאספו חבורות חבורות: חברה אחת תלמידי חכמים בחורים לומדים גמרא ותוספות, ואני הקטן הייתי מחבורה זו. ויש חברה שלומדים שולחן ערוך אורח חיים, ויושב עמם איזה תלמיד חכם להאיר עיניהם ולהבינם. ויש חברה שלומדים בזוהר הקדוש, ויש חברה שלומדים ספרי

איש היה בארץ

מוסר כמו 'ראשית חכמה' וספר 'כד הקמח' וכיוצא, דכל בי עשרה שכינתא שריא".

"ובכל ליל שישי יש כמה אנשים שהולכים לבית הכנסת מתחילת הלילה עד הבוקר ולומדים בתיקון צמח. ובליל שבת היה הולך מבעוד יום ומזמין שמן למאור ומדליק נרות רבות בכל בית הכנסת, ומתמלא בית הכנסת אורה והיו באין רוב הקהל הקדוש וכמעט כולו, ולומדים כולם בכנופיא אחת ספר תהלים כולו בקול רם מילה במילה, ואחר כך קורין שיר השירים כולו. וכן היה עושה בכל ערב ראש חודש. והיו באין כל הקהל הקדוש מאליהם לבית הכנסת מרוב חפצם וחשקם לבוא לבית הכנסת המכובד באורים וברוב עם הדרת מלך. והיה האיש ההוא הולך ואומר מקרא זה בפיו: 'וחובל עול מפני שמן' - חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה".

שום דאגה

וכך מסיים רבי אברהם ענתבי את תיאורו:

"ומעידני עלי שכל זמן שהיה המנהג הטוב הזה בידם, היה אור לבני ישראל במושבותם. ולא היה להם כל אותם השנים שום עצבות ושום דאגה, ולא קרה נזק לשום אחד מבני ישראל, ועל אותו דור נאמר: שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכל אותו זמן שהיו תופסים מנהג זה בידיהם - היה שובע בעולם והכל בזול, והכל מצוי בחינם, כסף אין נחשב, ואין דאגה בלב איש ולית מאן דמית בלא זמניה. ועל דור זה אני אומר 'ועמך כולם צדיקים'...

פרק שני

ענף עץ אבות

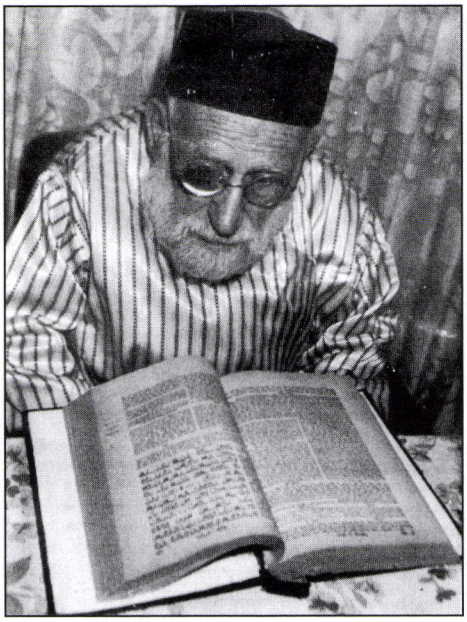
ראש על אר"ץ רבה - רבינו זצוק"ל

באווירת הוד קסומה זו, זרח והפציע שמשו ואורו הזך של רבינו סבא דמשפטים, ראש על אר"ץ רבה - הגאון הגדול רבי עזרא חמווי זצ"ל, ראב"ד ארם צובה, שהעמיד תלמידים הרבה והאיר את גולת אריאל בתורה, בחכמה ובתבונה, ביראת שמים צרופה ובכל מידה טובה.

רבינו נולד בשנת התר"כ לאביו רחים ומוקיר רבנן, הרב יצחק חמווי זצ"ל (שנודע גם בכינוי המשפחתי "כבאז", שפירושו הוא ה"אופה") ולאמו הגברת הנכבדה והחסודה מרת סנייר ע"ה. הוריו שהיו ענוותנים ושפלי ברך הצטיינו בקהילה כאנשי אמת ואמונה, בעלי מעשה אוהבי התורה ונושאי דגלה.

יחוס מפואר

מגזע תרשישים וארואלים, ממחצב טהור וקדוש שייחוסו משתרג ועולה עד לבית המלוכה - בית דוד המלך ע"ה נעים זמירות ישראל, נודע

רבי אברהם הררי רפול
זקן רבני אר"ץ

ייחוסו המפואר של רבינו. רמז נאה על כך נמסר מפיו של זקן רבני אר"ץ בדור שעבר ה"ה הגאון הצדיק רבי אברהם הררי-רפול זצ"ל, בדברי הנביא ישעיה (ישעיה פרק יא, א) "ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה" - ראשי התיבות של המילים **ויצא חטר מגזע ישי ונצר**, הוא "חמוויי"...

הוריו של רבינו התגוררו בשכונת "בחסיתה", שנודעה גם כ"חארת אל יהוד" (שכונת היהודים). בשכונה זו חיו דלת העם מעוטי היכולת בצפיפות ובדלות משוועת. אלו שמצבם החומרי איפשר להם התגוררו בג'מיליה - שכונה יוקרתית משהו, שהיתה ממוקמת בפרפרי העיר חלב.

השאיפה

שנת הולדתו של רבינו, שנת תר"כ, עומדת במרכז תקופת פריחתה של יהדות חלב שבה צמחו וגדלו דורות שלמים של תלמידי חכמים מופלגים בתורה, שקיבלו את חינוכם מפי טובי המורים והמחנכים שהתמסרו להעמיד תלמידים הרבה במסירות נפש מופלאה ומתוך אהבת תורה. ביניהם יזכרו לטוב: רבי מרדכי עבאדי, רבי אברהם עילי הכהן (טוויל), רבי מרדכי ידיד הלוי ועוד תלמידי חכמים אחרים ששימשו כמחנכים ב"כותאב", מי שלימים פקע שמם בעולם התורה כאדירי תורה וארזי הלבנון.

באותם הימים לא כל הורה יכל להרשות לעצמו להחזיק ילד בתלמוד תורה ולוותר בכך על עזרה בהכנסה החודשית לפרנסת הבית. במשפחות רבות רק אחד הילדים קיבל חינוך סדיר ומלא בעוד שאר האחים נאלצו לעבוד לפרנסת הבית.

אך רבינו שעוד בהיותו רך בשנים, נער צעיר לימים, עיקר שאיפתו ומגמתו היתה להקדיש את חייו לעבודת הקודש, לא שת לבו לתענוגות העולם הזה וסיגל לעצמו כבר משחר טל ילדותו, אורח חיים צנוע אך בריא ומחזק.

סדר יומו היה ברור: לאחר ארוחת הבוקר ("פטור" בלע"ז) שכללה לחם גבינה וכוס חלב, עשה את דרכו היישר ל"כותאב" שם למד עד שעות הצהרים, אז שב לביתו כדי לסעוד את ארוחת הצהרים ("גאדא" בלע"ז) שכללה מרק ירקות ותו לא, ומשם שב לתלמודו ב"כותאב" עד לשעות הערב ולאחר תפילת ערבית וארוחת ערב ("עשא" בלע"ז) חזר לביתו ועלה על יצועו לשינת ליל.

בין כתלי ה"כותאב" רכש רבינו גם את אמנות הכתב בסגנון "נוס קלאם" (חצי קולמוס). הילדים למדו את הקליגראפיה והתאמנו בה במשך שעה ארוכה בכל יום ושילבו אלמנטים בלשון הקודש ולהבדיל מהשפה הערבית. הורים מעוטי יכולת אשר בקושי ידעו קרוא וכתוב, התגאו מאוד בבניהם שרכשו את היכולת לקרוא ולכתוב בכתיבת חצי הקולמוס שבו השתמשו בעיקר הרבנים והחכמים.

לא פלא הוא כי חרף גילו הצעיר התחבב והתידד על מספר נערים שנפשם חשקה בתורה וניצלו את זמנם ושעתם להוסיף ברכה על חכמתם. בתי המדרש של ארם צובה היו מלאים וגדושים בחכמים ואנשי צורה, מהם היה ניתן לשאוב מלא חופניים תורה וחכמה ואורחות חיים, ובצלם ישבו עזרא וחבריו ועשו חיל בלימודם.

בימי עלומיו הרבה לשהות במחיצתם של חכמי דורו והתאבק בעפר רגליהם. צמאונו לדבר ה' הוליכוהו לשחר את פתחם של גדולי התורה ולהתחקות אחר דרכם ושיטתם בלימוד ובהנהגות אורח חייהם.

בין בני גילו התפרסמו לימים: רבי שלום הדאיה, רבי יצחק שרים, רבי אברהם עדס ורבי יהודה ב"ר אפריים דוויק הכהן. מנהגו של רבי יהודה הכהן היה לקום בחצות לילה וללמוד תורה עם הסוחרים עד אור הבוקר. במשך היום הורה לתלמידים בבית המדרש. לפרנסת בני ביתו עסק רבי יהודה במסחר בתשמישי קדושה.

לעיני כל ישראל

ולמרות כל זאת, ערוצי ההשפעה על הנוער היו רבים ומגוונים, תנועות נוער צצו ופרחו במרכזי הערים הגדולות, גרורות ההשכלה נעצו את טלפיהם בכל מקום אפשרי. וזכור לטוב רבי אברהם חיים עדס זצ"ל, שלעיני כל העדה סתר על לחיו של שליח ה"אליאנס" כשביקש לעלות לתורה בשבת קודש והורידו מן התיבה בבושת פנים. כך הוכיח קבל עם ועדה כי לתנועה ארורה זו שהדיחה את ילדי ישראל מדרך התורה והאמונה - לא תהא דריסת רגל בחלב.

המציאות המרה אכן הוכיחה כי השפעת המיעוט הרע, גדולה היא לאין שיעור מהקרנה חיובית של ציבור שלם. דרך ההידרדרות במדרון קלה יותר מאשר הטיפוס בשלבי העליה, וכבר המליץ על כך החכם מכל אדם (קהלת י, א) "זבובי מוות יבאיש יביע שמן רוקח" - זבוב קטן עלול להבאיש ולקלקל צלוחית גדולה של שמן מבושם.

רעוא דרעוין

ואכן ראשי הקהילה השתדלו לעמוד הכן על משמר החינוך שיהיה תואם לרוח ישראל סבא, חינוך לאהבת תורה והנחלת ערכי התורה בקדושה ובטהרה לצעירי הצאן. כל אימת שהיה נדמה כי פירצה כל שהיא עומדת לתפוס מקום של קבע בין סימטאות העיר, היו נזעקים פרנסי הקהילה אל רבני העדה ויחד מטכסים עצה כדת מה לעשות. אלא שבמרבית הנושאים שנדונו בין הצדדים, חכמתם של גדולי התורה הניבה והקדימה תרופה לפני המכה, כך שנזקים רוחניים של ממש כמעט שלא התחוללו בארם צובה.

בענין זה, אגב, מסופר על הגאון רבי שאול דוויק הכהן זצ"ל, שזכה לשני שולחנות ומלבד כתר התורה שנתעטר בה וישב על כס הרבנות והדיינות, נתברך גם בעשירות מופלגת וממנה עשה קרדום לעשיית חסד ומשפט ומגוון פעולות חינוכיות בקרב בני הנוער.

מתוקף מעמדו הבכיר בקהילה, זכה רבי שאול להשפעה רבה על צעירי הצאן שבקהילה שידעו לכבד את מעמדו ולסור למשמעתו. אחד

רבי שאול דוויק הכהן

ממנהגיו הזכורים לטוב היה בכל שבת קודש בשעות הצהרים, כאשר רבי שאול נהג לאסוף את הבחורים בבית המדרש וקרא יחד איתם את כל ספר התהלים, בקול רם ובנעימה המסורתית.

קריאת הספר כולו ארכה למעלה מארבע שעות, כשלאחר הקריאה נותרו הבחורים בבית הכנסת לתפילת מנחה של שבת ולאחריה בעת "רעוא דרעוין", הסבו הכל סביב שולחנות ערוכים כיד המלך לקיים את מצות סעודה שלישית, סעודה דשינה רקומה בדברי תורה והשקפה מעניני דיומא שהותירו טעם וחן תורני על המשתתפים במהלך כל ששת ימי המעשה.

כמים הפנים לפנים

את עיקר תורתו ינק רבינו מהגאון רבי אברהם חיים עדס זצוק"ל, שהעמיד תלמידים הרבה בכותל המזרח של קהילת ארם צובה. חרף גילו הצעיר של רבי אברהם, ראה בו רבינו בבואה של רבו המובהק, הרב הדומה למלאך ה' צבאות. וכמים הפנים לפנים - רבי אברהם מצידו לא חסך בגילויי אהבה עצומה לבחיר תלמידיו וקרבו בקירבה מיוחדת כאב את בן ירצה, והקרין עליו משפעת עושר חכמתו ומאור תורתו ולא חשך ממנו דבר קטון כגדול.

רבי אברהם עדס

מי היה רבי אברהם עדס שרבינו כה העריצו וחיבבו ולא מש מפתח אהלו?

רבי אברהם חיים עדס, נצר לגזע תרשישים, חוליה אחת מן השושלת המפוארת של משפחת עדס, נודע שמו בשערים המצויינים בתורה

ובירא ת' טהורה, כמי שזכה להעפיל למדרגות רמות ונשגבות, בנגלה ובנסתר, עד אשר זכה לכינויי "בעל ניצוץ רוח הקודש".

ערסו של רבי אברהם חיים עדס זצ"ל, הונחה בביתו של אבי המשפחה, הגאון רבי יצחק עדס זצ"ל. וכבר בעודו רך בשנים כשהיה יושב בין ברכיהם של תלמידי חכמים מופלגים, ניכרו בו מעלות רמות ומידות נעלות. כל זאת לצד שקידה עצומה על דלתות התורה, תוך שהוא מפקיר את צרכיו הגשמיים, ואת כל הבלי העולם הזה ותענוגותיו השליך מאחורי גבו למען עסק התורה הקדושה.

רבי אברהם עדס (שם משפחתו הקודם היה "ענתבי", וכסימן היכר בין שתי משפחות "ענתבי" שהיו בחלב, כונו המשפחות בשמות "ענתבי-סקה" ו"ענתבי-עדס") שהתפרסם בזכות חסידותו המופלגת וקדושתו הגדולה, הזריח והשפיע מאורו על תלמידיו הרבים שהעמיד במשך למעלה משמונה עשרה שנות הוראה, בין תלמידיו המופלגים: הגאון המפורסם ראב"ד רבי יוסף ידיד הלוי, הגאון ראב"ד רבינו עזרא חמוי והדיין המצויין רבי עזרא עבאדי-שעיו, הגאון רבי עזרא עטייה מי שלימיים יעמוד בראשות הישיבה הירושלמית הגדולה ישיבת "פורת יוסף", זכר צדיקים לברכה, ועוד תלמידי חכמים אחרים שהעניקו מחכמתם בבתי המדרש בחלב ובירושלים עיה"ק.

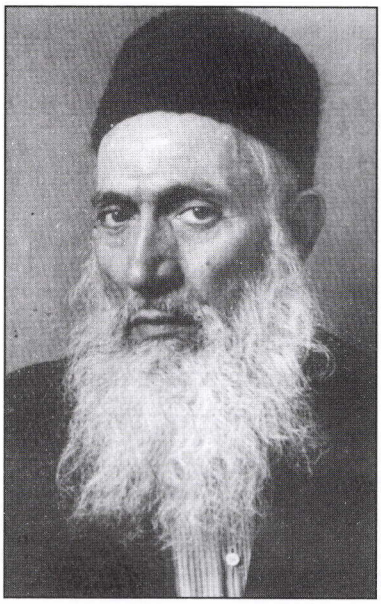
כנר לפני האבוקה

שכנו של רבי אברהם בירושלים, רבי רפאל מאיר זצ"ל, שהיה כבן בית אצלו. סיפר פעם כשראה את סדר אכילתו של רבי אברהם, שכללה כוס קפה ועוגה, כפת שחרית. עוגה ולבן כסעודת צהרים, ומעט אורז ומרק לארוחת הערב.

רבי רפאל מאיר הרהיב עוז בנפשו, והקשה בפניו: אדוני אבי, רכב ישראל ופרשיו, בתורתינו נאמר 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם', ואיך ישאר חיות לאדוני לעסוק בתורה יום ולילה?

על כך השיב לו רבי אברהם כממתיק סוד:

תדע לך רבי רפאל, שהייתי משתוקק רבות לראות את רבינו ישראל

"כנר לפני האבוקה"
רבי רפאל מאיר

בעל שם טוב, ולשאול ממנו מה עשה עד שהגיע למדרגתו העצומה. עד שפעם אחת זכיתי לראותו ושאלתיו על זאת, והשיב לי, על פי הפסוק: "ואתם הדבקים בה' א-להיכם חיים כולכם היום". והיינו שהרוצה להגיע למדרגה זו, להיות דבוק בה', אין האדם יכול להתענג במאכליו ובלבושיו, אלא די לו כדי צרכו. ועוד, הנשמה לפני השכינה כנר לפני האבוקה, כשם שהאבוקה שואבת את הנר, כך השכינה שואבת את הנשמה, יען שהנשמה היא ניצוץ אור מהשכינה. ועל כן אינני יכול לאכול מאכלים ולהתענג עליהם, וזו הסיבה לאכילתי המועטת.

מידת השתיקה, אף היא קנתה לה קנין של קבע בתוככי ליבו של רבי אברהם, כמי שמעולם לא סח שיחה לבטלה, ולא פסיק פומיה מגירסא דאורייתא. בבית המדרש שבחלב, למד רבי אברהם בחברותא יחד עם הגאון המפורסם, רבי יצחק שרים זצ"ל, אודותם ידעו זקני ארי"ץ לספר בדחילו ורחימו, כי מיום ראש חודש אלול ועד ליום הכפורים, במשך ארבעים לילות רצופים, ישבו השנים יחדיו ועסקו בתורה, ובתיקון הידוע כ"תיקון כרת". וכך במשך כמה שנים, המשיכו השנים במנהגם הקדוש.

ראש על ארי"ץ רבה

משהגיע רבי אברהם לפרקו, והוא בן י"ח שנים, קיים בעצמו מאמר רבותינו: "בן שמונה עשרה לחופה". ונשא לאשה את בתו של הרה"ג בנגלה ובנסתר, רבי משה סוויד זצ"ל, מי שנודע ברבם של יהודי ארם צובה, ושימש כמליצת חכמי דורו: "ראש על ארי"ץ רבה". ומאז הפליג יותר בשקידה עצומה, יומם ולילה, בתורה הקדושה בש"ס ופוסקים, משולב ביראת ה' טהורה הקודמת לחכמתו, יראה מאהבה יראת הרוממות, בקדושה ובטהרה בחסידות ובענוה.

איש היה בארי"ץ

נוסף על שקידתו העצומה בש"ס ופוסקים, נכנס גם לתורת הח"ן, והיה עמל בחכמת הקבלה ובכתבי האר"י והרש"ש זיע"א להבינם הדק היטב, ובשנים מועטות רכש לו ידיעה והבנה עמוקה וישרה בכל דברי המקובלים, וביחוד בסידור הרש"ש יגע והתמיד ימים ולילות בצניעות ובמקומות נסתרים, עד שנודע כאחד מגדולי המקובלים שבדור, ולא הניח ספר מספרי הקבלה שלא למדו מראש ועד סוף.

מעניינת היא עדותו של הגאון רבי יעקב קצין זצ"ל, שזכה להסתופף בצילו, באחרית ימיו, אודות רום מעלתו והשגותיו הגבוהות, כפי שמספר בספרו "פרי עץ הגן":

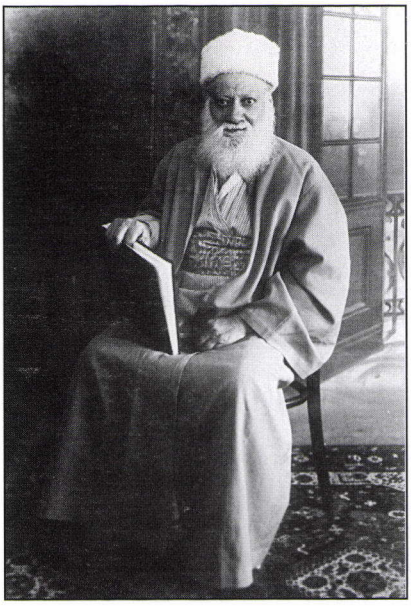
שנה אחת בסמוך ליום הכיפורים, כשישב רבי יעקב קצין לפניו, והיו מסדרים יחד את עניני תיקון העולמות העליונים, הנתקנים בתפילות וכוונות יום הכיפורים. ואז התבטא רבי אברהם באזניו כהאי לישנא:

"בני, זה הסדר האמיתי מבלי פקפוק בעולם, כי הנני רואה ומביט בעיני השכל. ממש אני רואה כל האורות והפרצופים מסודרים למעלה לפני, כסדר שאמרתי לך, בלי שום הבדל בעולם".

בחלום אדבר בו

המעשה הבא מצוטט מתוך ההקדמה לספר "יין הרקח" - פירוש על הספר "עץ חיים", שנכתב ע"י הגאון המקובל רבי יהודא פתייה זצ"ל:

הגאון המקובל ר"י פתייה זצוק"ל, עלה מבבל לארץ ישראל בשנת תרס"ה. לאחר יומים ששהה בארץ, הגיע לבקרו הגאון רבי אברהם חיים עדס זצוק"ל. רבי יהודה קבלו בכבוד הראוי ואמר לו בהתרגשות: מדוע כבודו הטריח עצמו מלבוא אליי? אני

"הסכמה משמים"
רבי יהודה פתייה

הייתי מוכן לבוא לכבודו! ענה לו רבי אברהם: בשביל דבר חשוב מאוד באתי אליך. כבודו כתב פירוש על ספר עץ חיים, ולמה אינך מדפיס אותו"?!

"רבי יהודה הופתע. ושאל אותו: מנין לך שיש לי פירוש על "עץ חיים" אמר לו רבי אברהם עדס: נגלה אלי בחלום רבי שמעון בר יוחאי ואמר לי: בעוד כמה ימים צריך לעלות רב גדול מבבל ושמו רבי יהודה פתייה, יש באמתחתו חיבור על העץ חיים, לך ותשפיע עליו שיוציאו לאור ותעזור לו בכל מה שאפשר. ועל כן, הוסיף רבי אברהם, באתי אליך לוודא אם החלום נכון ולבקשך שתוציא את הפירוש לאור".

"אכן כך, השיב רבי יהודה פתייה, יש לי חיבור שכתבתי כבר לפני חמש עשרה שנה ולא הודעתי זאת לשום אדם בעולם, ולא הוצאתיו לאור כיון שהייתי צעיר לימים, ועכשיו אני רואה שבשמים יש הסכמה על פירוש זה. אשתדל להוציאו לאור".

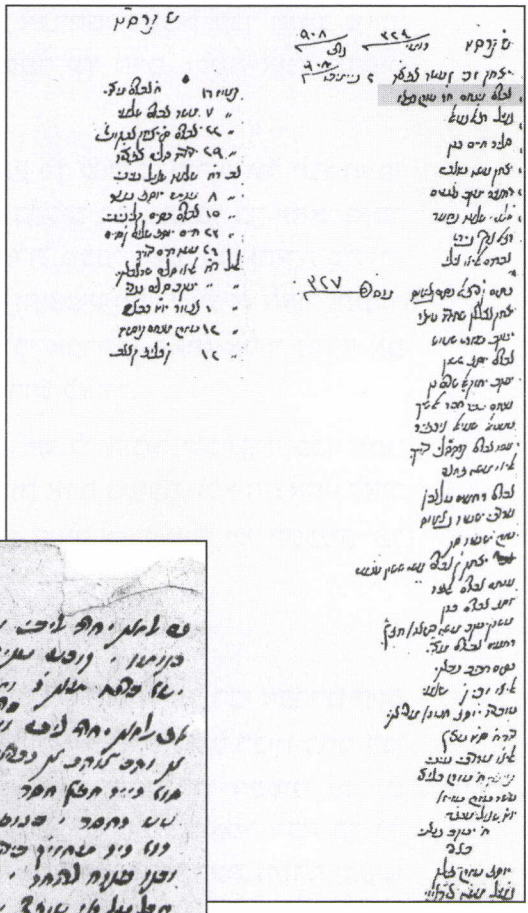
והדברים מדברים בעד עצמם.

עדויות אלו מגלות טפח ממסכת חייו המפוארת של רבי אברהם חיים עדס, ומכאן קצרה הדרך עד להתבטלותו המוחלטת של רבינו בפני רבו שהבחין בו את מיטב הסגולות החינוכיות שהעמידו חכמינו זכרונם לברכה ביחסי תלמיד - רב (מסכת חגיגה דף טו:) "והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא' - אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו".

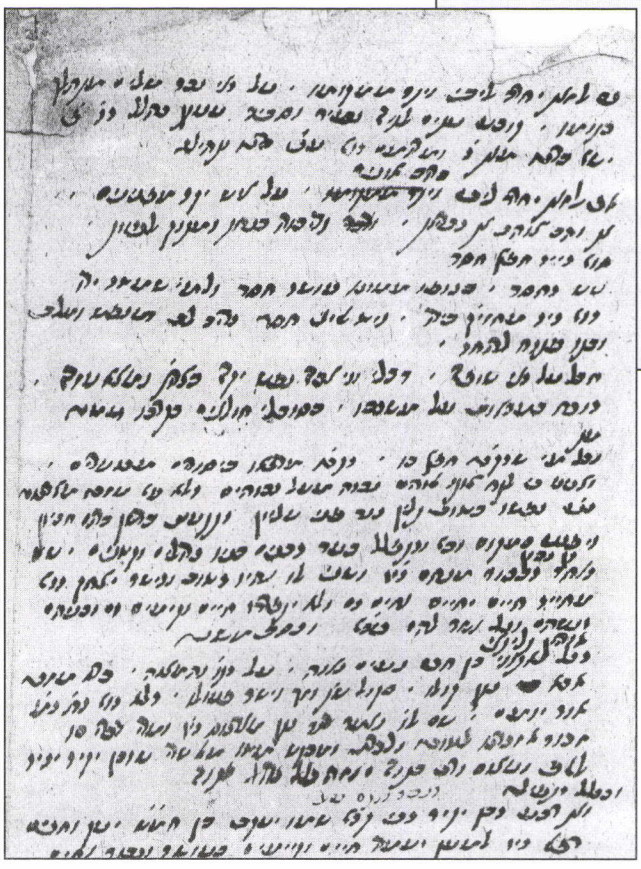
עלי ועל צווארי

בהגיע עת דודים ושמו יצא לתהילה כבחור הגבוה משכמו ומעלה ברום קומתו הרוחנית ושלימות במידות טובות משולבות ביראת שמים טהורה וכמי שנוצר לגדולות, דיברו בו נכבדות והוצעה לו את אשת נעוריו הצנועה והחסודה מרת רחל ב"ר עזרא מרכוס ע"ה. יחד הקימו את ביתם הנאמן, כעין מקדש מעט שיסודותיו - אדני התורה הצרופה ומעליו חפפה רוח השכינה הקדושה.

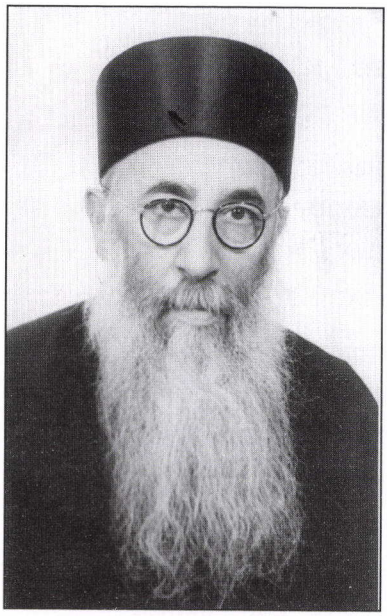
מיד לאחר נישואיו פנה אליו רבי אברהם עדס והציע לו ללמוד עמו יחד בחברותא בקביעות יומית, ההצעה הבלתי שגרתית קסמה בעיניו עד למאוד ומבלי להרהר בדבר השיב תשובה חיובית לאלתר. חמיו ר' עזרא מרכוס ע"ה, שהיה עד לשיחה ביניהם, התערב בשיחה ושאל 'ופרנסת הבית מה תהא עליה? מנין יביא חכם עזרא טרף לביתו'?

פנקס הבריתות כ' כסלו תרס"ט - בו מוזכר בנו של רבינו אברהם מנחם ע"ה

הספד על רבי עזרא מרכוס - חותנו של רבינו - בו מוזכרים בניו יצחק מנחם, נתן, ויעקב, וחתנו רבינו זצ"ל

רבי יעקב עדס

רבי אברהם עדס לא היה מופתע מעצם השאלה, ניכר היה שהכין עצמו לכך: 'כל מחסורו ופרנסתו של חכם עזרא - על צווארי' ענה רבי אברהם קצרות. סתם ולא פירש מנין יקח על עצמו את פרנסת החברותא, אולם הדברים יצאו מפה קדוש ולא היה כל טעם לערער עליהם.

החברותא

כיצד בדיוק התגלגלו הדברים והגיעו לידי כך שרבינו ילמד בקביעות עם הגאון רבי אברהם חיים עדס, שמענו זאת מרבי דוד עדס שליט"א, כפי ששמע מאביו רבי יעקב זצ"ל, ומעשה שהיה כך היה.

רבי יעקב עדס כיהן כמגיד שיעור ב"פורת יוסף" במשך למעלה מעשרים שנה עד שנתבקש לכהן כדיין בבית הדין הרבני שבתל אביב, לשם היה נוסע בכל יום ראשון לתל אביב ושוהה שם לצורך עבודתו, עבודת הקודש, עד ליום חמישי או עד ליום שישי, אז היה שב לביתו שבירושלים.

מנהגו של רבי יעקב היה לסור לביתו של רבינו תחילה, לשוחח עמו בעניני בית הדין שעלו על הפרק, לשמוע את דעתו הרמה ולשאול בעצתו המחכימה.

באחת הפעמים, היה זה ביום שבת קודש, פנה אליו רבינו ושאלו:

חכם. אתה דיין? ברצוני שתשפוט אותי האם למדתי תורה לשמה!

רבי יעקב הופתע מעצם השאלה, כמו גם מהעובדה שהוא אמור לשמש כאן כשופט ופוסק בשאלה הנראית כמופרכת בעליל; האם הגאון הגדול שלפניו, מי ששימש כראש אבות בתי הדין בחלב, אכן למד תורה לשמה?! מה יאמר ומה יענה על שאלה מעין זו?!

המחשבות לא נמשכו זמן רב. רבינו החל מעלה זכרונות מימי חורפו, משנים קדמוניות, וכך סיפר לו:

בצעירותי נאלצתי בתקופה מסויימת לסייע למור אבי בפרנסת הבית, בעל כרחי ושלא בטובתי יצאתי לעסוק במסחר אך כל רעיוני ותשוקותי היו נתונות לעסק התורה הקדושה.

בהזדמנות הראשונה שנקרתה בדרכי, פניתי לאביך (רבי אברהם חיים עדס) וביקשתי ממנו שיואיל בטובו לצרפני לסגל הלומדים בבית מדרשו. אביך הסכים לבקשתי אך הוא לא צפה את ההתנגדות שבאה מכיוון התלמידים שלא ראו בעין יפה את כניסתי לחבורת התלמידים.

אביך הציע לי אפוא לשבת בפינת בית המדרש וללמוד באופן עצמאי, ובמשך הזמן להתערות בהדרגה עם חבורת הלומדים. וכך היה. למדתי במשך תקופה ביחידות, ובהתמדה עיקשת התערתי בחברתם של בני הישיבה וברבות הימים נשאתי חן מיוחד בעיני אביך עד שהיינו לומדים יחד בחברותא במשך רוב שעות הלימוד.

והנה באחד הימים אחד מתלמידי החכמים שהיה לומד בעליית בית המדרש עלה במדרגות העליה ושם לבו שרבי אברהם לומד עימי בחברותא, הענין עורר אצלו סקרנות רבה ושאל בקול "חכם אברהם! עזבת את כל התלמידים שלך ואתה לומד רק עם תלמיד אחד"?!

רבי אברהם שמח על השאלה שנשאלה ומיהר להשיב עליה קצרות:

"התלמיד הזה - יצא מורה הוראה".

התשובה לא סיפקה את השואל שהמשיך לשאול ואולי גם לקבוע "עד שהרב שלו יהיה מורה הוראה ואחר כך הוא יהיה מורה הוראה"...

"לא", ענה רבי אברהם. "הרב שלו לא יהיה מורה הוראה, והוא - יהיה מורה הוראה"!

"לך יש תירוץ"?

חלפו הימים, המשיך רבינו לספר לרבי יעקב עדס, וסדר לימודנו היה במסכת שבת, נגשתי לרבי אברהם עם קושיא עצומה שהתעוררה לי בדברי הגאון בעל ה"פני יהושע". רבי אברהם ניסה לתרץ לי את הקושיא, אך לא קיבלתי את סברתו. תירוץ אפשרי נוסף הועלה, אך גם הוא הופרך כקודמו. וכך במשך שעה ארוכה נדחו כל הסברות עליהם חשב

רבי אברהם. לבסוף, שאל אותי "לך יש תירוץ"?

השבתי לו, סיפר רבינו, כי לעניות דעתי טעות סופר חלה כאן, ושתי שורות בעמוד זה הוחלפו אחת בחברתה, הבהרתי את דברי באר היטב ורבי אברהם הרהר מעט ואמר לי בשמחה "מצוין".

פניו של רבי אברהם אורו. "כעת", ביקש מרבינו, "תעלה למעלה, לעלייה, ותשאל את השאלה הזו את החכם שיושב ולומד שם, נראה כיצד הוא יתרץ את דברי הרב פני יהושע"...

עלה רבינו לעלייה והקשה בפניו את הקושיא שהתעוררה לו בדברי הרב "פני יהושע". קימט החכם את מצחו והתייגע הרבה בדבר עד שיישב את הקושיא, אך רבינו דחאה בהינף יד. תירוץ אפשרי אחר הועלה ונדחה לאלתר, ואחריו הועלו עוד אחרים וגם הם כקודמיהם נדחו על ידי רבינו. כשפקעה סבלנותו של החכם, סגר את הספר שהונח לפניו והקשה "ואתה יש לך תירוץ על הקושיא"???

מי הוא השולח?

פתח רבינו את הספר ובנועם חן העלה בפניו את האפשרות שטעות סופר שיבשה את סדר השורות, ובסדר השורות הנכון תסור הקושיא ממקומה והכל יבוא על מקומו בשלום. עיין החכם בדברים ומצאו חן בעיניו.

נשא את עיניו ושאל את רבינו "מי שלח אותך לכאן"?

- "חכם אברהם", השיב.

- "תשוב לחכם אברהם ותאמר לו שהבנתי את כוונתו", ביקש החכם מרבינו...

ראב"ד מקודש

שקידתו ועמלו בתורה יחד עם החברותא רבי אברהם חיים עדס, הקנו לו שיעור קומה ושליטה מקיפה בכל מכמני התורה, כאשר התפרסם גם בלימודו שהיה קב ונקי ועיונו זך וישר, עד שלימים - והוא במטיב שנותיו

איש היה באר"ץ

נתמנה לדיין ומורה הוראה בבית הדין של ק"ק ארם צובה, לצידם של גדולי וחכמי העיר, הגאונים רבי שלמה צפדייה זצ"ל ורבי ישעיה דיין זצ"ל, רבי יעקב שאול הכהן דוויק זצ"ל ורבי אליהו חמווי זצ"ל.

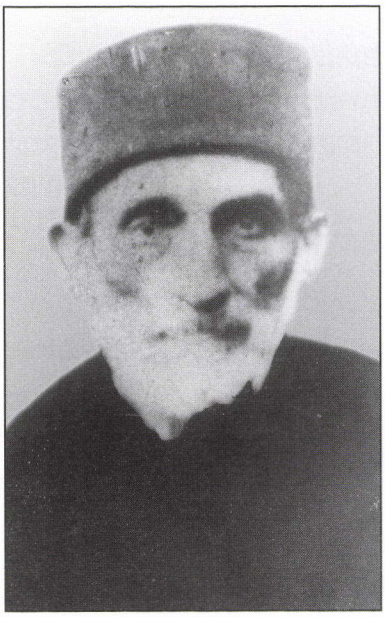
בזכות פיקחותו ושנינותו הרבה שבאו לידי ביטוי בישיבותיו בבית הדין, זכה רבינו וברבות הימים, לאחר אלפי תיקים ששימש כבורר וכמפשר, כפוסק וכמכריע בהרמוניה מושלמת עם חברי בית הדין, נתנו בו עיניהם גדולי הדור ומינוהו לכהן פאר בקודש כראש אבות בתי הדין של קהילת ארם צובה, תפקיד בו שימש עד יום עלותו לארץ הקודש בשנת תרצ"ה.

במושב בית הדין שבו כיהן רבינו, ישבו לצידו הגאונים חברי בית הדין רבי יום טוב ידיד הלוי, רבי משה מזרחי ורבי עזרא עבאדי שעיו זכר צדיקים לברכה.

במשך ארבעים וחמש שנה זכה וישב רבינו על מדין ודן דין אמת לאמיתו. במהלך שנותיו אלו היה למעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, וכמאמר חכמינו זכרונם לברכה במסכת שבת (דף י.)

רבי עזרא שעיו - דיין

רבי משה מזרחי - דיין

"כל דיין שדן דין אמת לאמיתו כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית", כפי שהעידו אודותיו גאוני ומצוקי אר"ץ אשר ישבו כסאות למשפט והכירו ברום ערכו ומומחיותו הן בניתוח טענות הבעלי דינים אחת לאחת והן בהטעמת פסקי הדין בצורה ברורה ובהירה.

בית הדין היה בעל סמכות רחבה כדי לפסוק בכל חיי הקהילה היהודית, הן בעניני אישות ומעמד המשפחה והן בעניני ממונות ומשפט. פסקי בית הדין הרבני קיבלו תוקף והכרה חוקית מה"פאשה" ראש השלטון התורכי העותומני, (עד סוף שנת תרע"ז, אז הודחו הטורקים מסוריה והשלטון עבר לידי הצרפתים).

והעמידו תלמידים הרבה

רבנו זצ"ל על אף טרדותיו בבית הדין זכה להקים ישיבה בארם צובה. בית המדרש שבו הסתופפו תלמידיו היה כאבן שואבת לכל צורבי דרבנן שביקשו לקנות דעת וחכמה מפיו של רבינו ששיווה חשיבות מירבית לעיצוב אופיו של כל תלמיד ותלמיד וטיפח גישה של ביטול כלפי העולם החומרי שמחוץ לכתלי הישיבה.

רבי רפאל שלמה לניאדו

תלמידים רבים הסתופפו בישיבתו, לקבל מתורתו וממידותיו. רבינו אשר היה גדול בתורה וביראה האציל מתורתו וממידותיו לתלמידיו הרבים, והקים דור של תלמידי חכמים מופלגים רבים מהם זכו לשמש בקודש בקהילות קדושות והעמידו אחריהם דורות של תלמידי חכמים. בין תלמידיו הרבים נמנים רבי רפאל שלמה לניאדו זצ"ל שלמים נתמנה כראש ישיבת פורת יוסף בירושלים עיר הקודש, רבי

רבי יהודה אצלאן עטיה

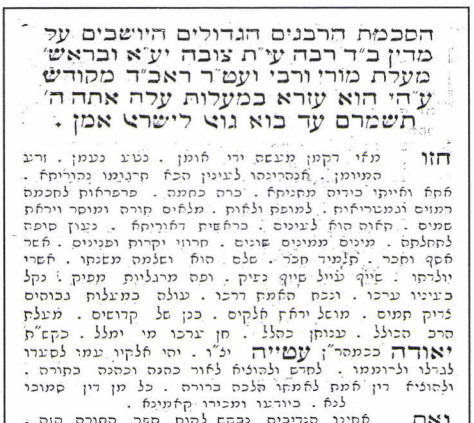
יהודה אצלאן עטיה זצ"ל, רבי יצחק שחיבר זצ"ל מי ששימש בתפקיד הרב הראשי של ארגנטינה, ועוד רבים וטובים.

וזאת ליהודה

רבי יהודה אצלאן התפרסם כבר בצעירותו בכתר התורה כחכם ובקי גדול בתורת העיון והעמקות, ובכתר הענוה כאדם צנוע הבורח מן הכבוד. גם כאשר הוצע לו לשמש כראש ישיבה, סירב בתקיפות אך תחת זאת נענה לשמש כספרא דדינא בבית הדין הגדול. כאן נתגלה רבי יהודה במלא זהרו כאשר הפגין ידע ושליטה רחבה בכל מכמני הפסיקה ההלכתית.

מלבד זאת ביתו היה לתל תלפיות, כאשר נתפרסם שמו כ"פועל ישועות", ומי אינו זקוק לישועה? חולים ונדכאים, אלמנות ויתומים שיחרו לפתחו כדי שיאציל להם את ברכתו - ברכת צדיק - שאינה שבה ריקם ויושיעם מצרותיהם.

ספריו של רבי יהודה "מנחת יהודה", מעוטרים בהסכמתו של רבינו, ובשני דרושים

הסכמת הרבנים הגדולים היושבים על
מדין כ"ק רבה עי"ת צובה יע"א ובראש
מועלת מורי ורבי ועט"ר ראב"ד מקודש
ע"ה הוא עזרא במעלות עלה אתה ה'
תשמרם עד בוא גוט לישרא אמן ·

חזו מלי דקמן מצעקת ירי תומן . כטב בעמן . ורע
המיומן . תסהריהו לעיונין הכל קרנמו נהוריקת .
לחק ותיתי כודים מחיוקת . כרס כחמה . פרפרחות לחכמת
דמוים ונמטריותת . למופק ולחות . מלחים קורם ומעכר ווילחק
שמים . חקות הות לעיונים . כרחשים דחוריקת . ניצון קופה
לחחלקת . מינים ממינים שונים . חרוו יקרות ופניונים . תשר
ספק וחכר . לקמיר חכר . שלם הות ושלמת מעזקו . לשרי
יולדקו . שיף עייל שיף נזיק . ופת מרנליות מפוק ! נקל
כניניו ערכו . ונכח החמת דרכו . עונה כמיצלות נכוסים
נזיק תמים . מוכל ירחץ חלקים . כבן של קרוזים . מיצלת
הרב הכולל . ענוקן כהלל . חן צרכו מי ימלל . כקצ"ת
יאודה כבמהר"ן **עטייה** יצ"ו . יהי חלקיו עמו לסעדו
לנדלו ולרוממו . לחדם ולהוניח לאור כהנם וכהנה כתורה .
ולהוניח דין חמת לחמתו הלכה ברורה . כל מן דין קמוכו
לנח . כיודעו ומכירו קלמינח .

ואת לחיינו הנדיכים נכקש לקוח קפר החורם הוה .
לטויל כין ערוגת מטעיו . מחוח מול מחוח וכל
חמר ירכה כמחירו . וכוס ירכה שכרו . מחוק כרכי רכנן
דשלחו . ונין חייט הוח למחויקים כה . וגם לחנחנו נכרכם
ברכה המצפון . שיעלו על נפי מרומי הפלחות ושוכע
שמחות . ועל כל פרוטה ופרוטה קרקבת דדוגי . ולהיות
לו להדר עוד לעמוד על המשמר ימים רכים . ולהוניח לאור
רוכי קורתו והמה כבתוכים . להנדיל קורם ולהרחיבה ולהחדירה
להקים חוקה מעיניותיו . ועל הכל יזדקר מאוריו . ומלאה החרן
דעם קק ה' . ישרחל נוסע כה' . תצוענה עונמים ככיח
המלך . והעוזרים כקלוות יענו כלם יחד כיח ה' כלך . ומהרה
חורה ונהרה יופיע על כל עיר ופלך . והוה ה' למלך . כמהרה
כימינו חמן . הכ"ד כדה"ן דפל"ו המדכרים לנהכה המחכר
החוקמים כבקלוי התרמ"ך לכ"ע פרוכ ענו ושלוס .

הצעיר	הצעיר	הצעיר
עזרא יצחק	**עזרא יוסף**	**משה עזרא**
חמוי	עבאדי	מזרחי
ס"ט	ס"ט	ס"ט

איש היה באר"ץ

שאותם שמע מפיו של רבינו. מענינת היא הקדמתו של חכם אצלאן בשורות ששרטט בהקשר לכך:

"וזאת ליהודה ויאמר; יען כי ספרי זה מעט הכמות והאיכות, ואין בו דבר ראוי שיאמר לפני המונים, ומה גם לפני חכמים ונבונים. לכן ראיתי לעטרו בג' דרושים נחמדים על פי הדין מדברי רבותי יצ"ו. ראשון בקודש ב' דרושים מדברי אדוני מורי ורבי ועטרת ראשי, כתר לי אורי וישעי, מני"ר ראב"ד מקודש מעיין עמוק נובע מהמקדש הרה"ג חומה ומגדל כמהר"ר עזרא חמוי נר"ו".

ספר מוסר חי

בשיעוריו לתלמידים ביני עמודי דגרסי היה רבינו זצ"ל מאיר את עיניהם של תלמידיו - בניו בשיטת הלימוד העיונית, בעמקות ובישרות גם יחד - שני מוטיבים הכרוכים ומשולבים זה בזה, כאשר היו לו עשר ידות בפלפול ובסברא.

סדרי הלימוד בישיבתו של רבינו כללו גם שיעורים במוסר ויראת שמים, אשר במהלכם האציל עליהם רבינו מהוד חכמתו ויראתו ונטע בהם אהבת תורה ומסירות נפש למענה. שיעורים אלו זכו לכינוי "קב החומטין", אותו קב שהיה נהוג לערב בלימוד התורה בישיבה בדמות ספר המוסר בו היו הוגים מדי יום משך שעה ארוכה, סדר לימוד אשר נתן את אותותיו לשעה ולדורות.

לימים אמרו כי עצם הליכותיו והנהגותיו בקודש של רבינו, הרי מהווים הם כספר מוסר חי - הטוב ביותר שניתן ללמוד ממנו מוסר הלכה למעשה בדוגמא האישית בהליכותיו ואורח חייו התורניים שתאמו להפליא לכל סעיף ותג בשולחן ערוך.

בפרק הנושא

אך טבעי היה שרבינו יטול חלק פעיל בכל עת שאחד מתלמידיו הגיע

לפרק האיש מקדש. רבינו מיסב יחד עם ההורים, תחילה הוא מתעניין במצבם של ההורים, ובד בבד נושא ונותן על חלוקת הנטל הכלכלי בין ההורים ודואג בכשרון רב בעשר אצבעותיו לזרז ולסיים את עריכת התנאים בכי טוב.

רבים מבני הישיבה, יש לציין, היו נבוכים בהגיע עת דודים; כמה מהם היו אובדי עצות בכל ערוצי השידוכין, החל מהצעות השידוכין הראשוניות דרך קבלת ההחלטות המעשיות בס"ד וכלה במעמד עריכת התנאים ומסיבת האירוסין. הכתובת לכל שאלה היתה כמובן דעתו וביתו של רבינו שהשכיל לייעץ ולכוין לשואל את העצה הטובה ביותר עבורו, כפי שניחן ברוחב דעתו וחריפות שכלו.

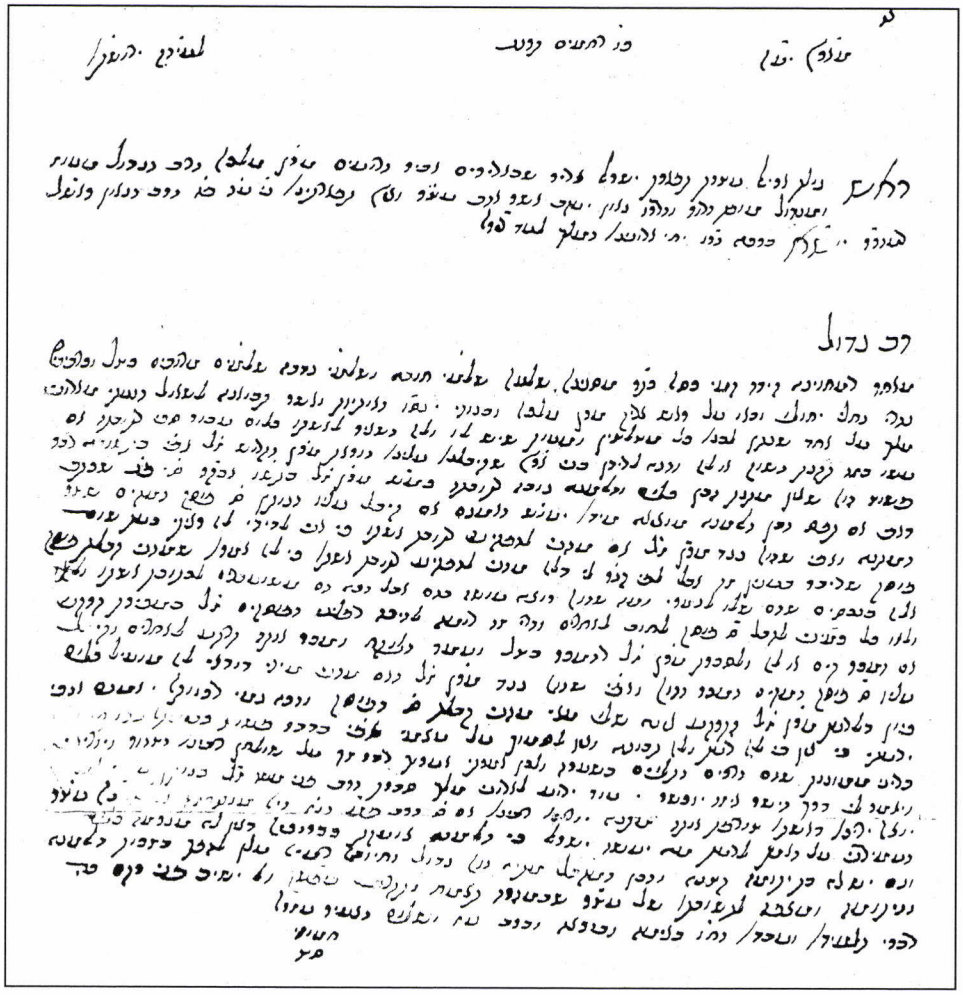
אהיה אנכי לסניף

תשובות ופסקים בהלכה נתפרסמו בשמו בקבצים וכתבי עת תורניים שונים, לצד דברי אגדה ודרושים שנשא באירועים שונים, בהם ניתן לעמוד במקצת על עוצם גדלותו התורנית וכוחו הגדול באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

כתבים רבים מפרי עטו והגיגי משנתו הצרופה בהלכה ובאגדה, כמו גם התכתבויות רבות עם גדולי התורה בפסקי הלכות שנצרכו לשעה ולדורות, נותרו בחלב, ויתכן מאוד כי במרוצת השנים אבדו הכתבים כשאין איש יודע כלל על דבר קיומם. חלק קטן מהם שנשתמר בידי המשפחה, נדפסו מאוחר יותר וראו אור בספר "וישא יעקב", שחיבר חתנו של רבינו ה"ה הרה"ג רבי יעקב אלמליח זצ"ל.

חלק נוסף שנשתמר מתורתו הם אותם חידושים שכתבם הגאון הגדול רבי מנצור בן שמעון זצוק"ל שזכה לשבת לפני רבינו בשלהי ימיו ולשמוע מפיו חידושי תורה והלכה, וכאמור העלה אותם על הכתב בבהירות נפלאה ובניסוח מדויק.

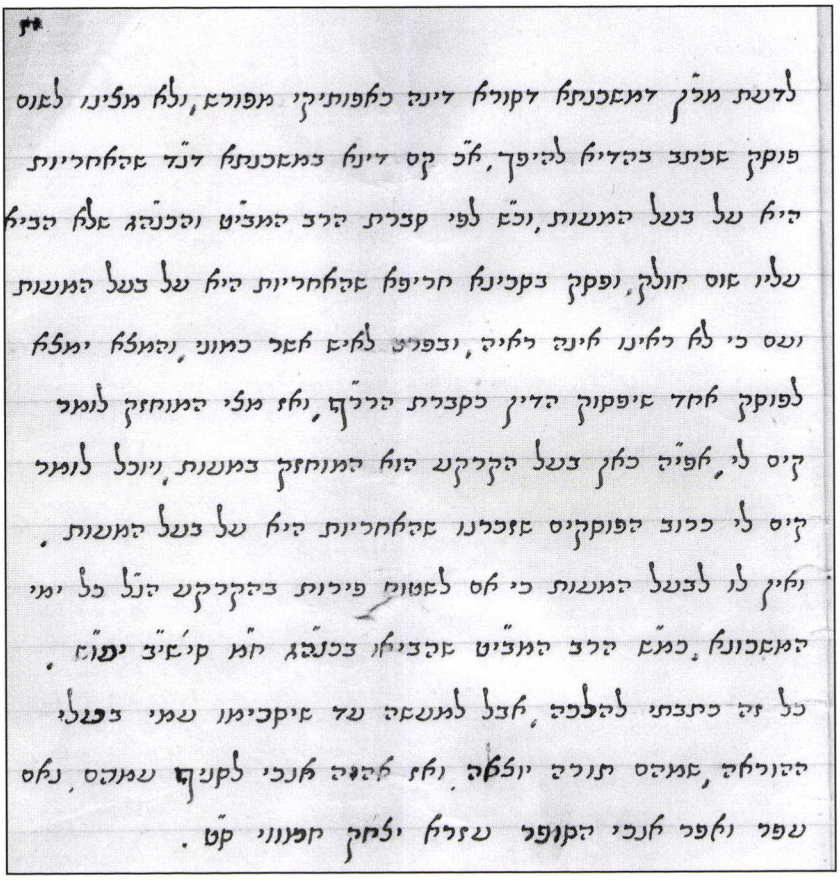
ובמקום גדלותו שם אתה מוצא את ענוותנותו:

"לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא"
התכתבות הלכתית בכתי"ק של רבינו

בשולי תשובה ארוכה שכתב בענין אדם שהשכיר בית לחבירו, ולאחר זמן מה נפל הבית, הוא מפלפל ארוכות בדברי התלמוד, חורז בדברי רבותינו הראשונים לגדולי האחרונים, דולה פנינים ומשדד עמקים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ועם כל זאת לבו לא מלאו לפסוק הלכה למעשה כי אם בתנאי שלפסק דינו זה יסכימו עוד רבנים אחרים, כפי שהוא עצמו כותב:

איש היה באר"ץ

"ניסוח מדויק" צילום מגליונות ההעתקה של רבי מנצור בן שמעון

"כל זה כתבתי להלכה. אבל למעשה - עד שיסכימו עימי בעלי ההוראה שמהם תורה יוצאה ואז אהיה אנכי לסניף עמהם".

זאת ועוד: לפני חתימת שמו בשולי התשובה, הוא מקדים וחותם: "נאם עפר ואפר אנכי הסופר עזרא יצחק חמווי"...

ישמח עזרא

לימים הביא לדפוס נכדו הגה"צ רבי מרדכי (מרוין) חמווי זצ"ל את ספרו "ישמח עזרא" הכולל פנינים ורעיונות על התורה לפי סדר פרשיות

השבוע שיצא לאור בשנת תש"ן על שמו של רבינו ולעילוי נשמתו ספרים אלו זכו לברכתם והסכמתם של גדולי התורה, ביניהם זקן רבני ארי"ץ הגאון הצדיק רבי אברהם הררי רפול זצ"ל, הגאון הצדיק רבי בנימין זילבר שליט"א, הגאון רבי שריה דבילצקי שליט"א ועוד.

רבי מרדכי בנו של רבי ניסים שהיה בנו בכורו של רבינו, צעד רבות בדרכו ולאור הנהגותיו של הסבא. רבים ראו בו בבואה מושלמת של הנהגה תורנית ודמות סמכותית שהשפיעה על עיצוב וחינוך הבנים והמשפחה הקרובה בדרך ישראל סבא.

כאן המקום לציין ולהזכיר את רבי ניסים בנו של רבינו חתנו של רבי מרדכי מורד אזרק סתהון ע"ה שהתגורר בפלטבוש והקים שם את ביתו. אשתו מרת לטיפה נפטרה בקיצור ימים ושנים והותירה לאנחות את בעלה עם שני בניה עזרא ורחל. רבי ניסים נשא לאשה את אחותה מרת אולגה אשר גידלה במסירות נפש את היתומים הרכים של אחותה יחד עם בניה שנולדו לה במרוצת השנים מרבי ניסים; מרדכי ושמואל נסים - אביהם של האחים הנעימים מחזיקי תורה ולומדיה החוט המשולש לא במהרה ינתק - עזרא, אליהו ויעקב הי"ו. בשנת תש"ז נפטר רבי ניסים בשיא פריחתו ואלמנתו נישאה בזיווג שני לרבי מנחם נמר ז"ל לו ילדה את ר' יוסף (ג'ו) הי"ו ושרה תחי'.

רבי מרדכי חמווי זצ"ל

טוב שם משמן טוב

רבי מרדכי חמווי זצ"ל בלט כבר בילדותו לטובה בכל צעד ושעל. בשכונת מגוריו התחבב מאוד על כל רואיו ומכיריו כאשר התברך בשלל מידות טובות ואהבת הזולת שהקרין חוצה. מסיבה זו נהנה גם ממעמד מכובד בחברה אותו ניצל לטובת הכלל והפרט.

רבי מרדכי ידע חולי ומכאוב עוד מצעירותו, אך לא היה בכך בכדי למונעו מעבודת ה' וללמוד תורה

איש היה בארי"ץ

בחשק והתמדה, כאשר את עיקר תורתו בתקופת בחרותו למד אצל הגאון הצדיק רבי רפאל איזנברג זצ"ל אשר יצק מים על ידיו וזכה לקירבתו ואהבתו כאב לבנו. רבי רפאל עסק רבות בהפצת התורה בגולת אמריקה והנחלתה לכל רבדי הציבור. לימים כאשר נפגשו דרכיהם בעיה"ק ירושלים חודש הקשר התורני בין השנים ורבי מרדכי זכה ליצוק שוב מים על ידו עד ליום פטירתו של הצדיק רבי רפאל זצ"ל.

כשעלה לארץ הקודש (ומן הראוי לציין כי רבי מרדכי היה מהנחשונים מקהילת החלבים שעלו לארץ הקודש וחוננו את עפרה, כאשר לימים הצטרפו אליו ובעקבותיו עוד ועוד) התיישב בעיה"ק ירושלים והסתופף בחצרות בית ה' בישיבה הקדושה "פורת יוסף" שבראשה עמד אז מרן ראש הישיבה רבי עזרא עטייה זצ"ל ומפיו קיבל תורה ודרך בלימוד. לאחר נישואיו עם רעייתו הרבנית נעמי (לבית מורלי) שתבלח"ט, שקד על דלתות התורה במסירות נפש בל תתואר בכולל האברכים שע"י ישיבת "קול יעקב" עד לפטירתו.

הגאון רבי יהודה עדס שליט"א ראש ישיבת "קול יעקב", חשף טפח נכבד ממושגיו התמירים של רבי מרדכי באופן בחירת מקום קבע ללימוד התורה.

ראש הישיבה סיפר בשעת ההלויה כי בשעה שהמנוח ניגש אליו וביקש ללמוד בכולל, לכאורה לא היתה סיבה להיענות לבקשתו, מחמת גילו המבוגר שלא התאים לאופי הכולל שהיה מורכב ברובו מאברכים צעירים. המנוח שעמד על דעתו שברצונו ללמוד אך ורק ב"קול יעקב", נשאל "מה הביא אותך דווקא ללמוד כאן"? ועל כך השיב כי כעת הוא שב מסיור בכמה בתי מדרשות בירושלים והגיע למסקנה אחת ברורה שבמקום תורה זה הוא יוכל להתעלות בתורה ויראה בכמות ובאיכות רבה יותר. נימוק זה שכנע את ראש הישיבה שהביע נכונות לצרפו לשורות הישיבה כאברך מן המנין.

חסידא קדישא

איש היה בארץ

במשך שנות חייו הקצרות עלי אדמות זכה רבי מרדכי להקדיש את עצמו לתורה ברמ"ח איבריו ובשס"ה גידיו, לצד היותו מדקדק במצוות

קלה כבחמורה ולא זז כי הוא זה מדרישת ההלכה. התפרסם גם בזכות שמירת העינים המופלאה שלו, כאשר בכל אימת שהיה נצרך לצאת מביתו לרשות הרבים, שמט את שולי מגבעתו מטה כלפי מצחו כדי שלא יכשל חלילה בראייה שאיננה טהורה.

כאמור, כעשור שנים לפני פטירתו החל במלאכת הקודש בסידור ועריכת כתביו ובמיוחד את ספרו "ישמח עזרא" שהקדיש לזכרו של הסבא רבינו עזרא חמווי זצ"ל.

לאחר פטירתו נמצאו במגירותיו רשימות משובבות נפש של חשבון יומי שערך מידי יום ביומו בהם מתח ביקורת נוקבת על דרכיו ומפעליו במשך כל רגע ורגע, דקדוקי הלכה וגדרים שהחמיר על עצמו.

בליל פטירתו (ביום כ' אייר תשנ"ח) רגעים אחדים לפני שהובהל לחדר הניתוח בבית החולים הדסה, נזכר לפתע כי עדיין לא התפלל תפילת ערבית ולא קיים את מצות ספירת העומר, וחשש שמא לא יתעורר עד עלות השחר ויפסיד את הספירה של אותו יום.

מיד התאזר בכל כוחו והתפלל תפילת ערבית ולאחריה ספר את העומר בדחילו ורחימו במסירות נפש של ממש לפליאת כל הצוות הרפואי ובני משפחתו שסבבו את מיטתו ממנה לא קם. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים.

זכה רבי מרדכי ובניו אחריו העמידו בית גדול לתורה ותפילה בעיר ביתר עילית, הנושא את שמו של אביהם - בית המדרש לתורה ולתפילה קהילת בני תורה "משכן מרדכי" במסגרתו מתקיימים תפילות כסדרן וקול התורה נשמע בו ברמה. יהי זכרו ברוך.

פרק שלישי

שופט כל הארץ

כאמור במשך ארבעים וחמש שנה זכה וישב רבינו על מדין ודן דין אמת לאמיתו. על שולחנו של רבינו זצ"ל בבית הדין שבארם צובה, נשאו ונתנו בעניינם של יהודי חלב, הן בדיני ממונות והן בדיני אישות, איסור והיתר כמו גם בחלק השולחן ערוך החמישי - סוגיות של קנאה ומדון וסכסוכי שכנים.

שכניהם שאינם מבני ברית אשר נתוודעו לא אחת אל משפטי הצדק אשר נגזרו בין כתלי בית הדין היהודי, היו ניגשים בחרדת קודש אל רבינו, אשר מלבד בקיאותו הרחבה וחריפותו העמוקה במרחב ים התלמוד ובכל מכמני התורה, כמי שלא אניס ליה כל רז, היה גם בקי ומצוי בהוויות העולם הזה, במנהגיהם ואורחות חייהם של יושבי הכרכים והכפרים, יהודים וגויים כאחד.

כאן על שולחן הצדק, נחתכו הדינים במחי משפט קצר. משפטים מפותלים ותשובות מעוקלות לא עלו כאן על שולחן הדיונים, רבינו בחכמתו הרבה ניתב את הדיונים, הדרישות והחקירות למסלול הצדק והיושר, ללא משוא פנים והצטדקות מיותרת.

האבן שהוחלפה

יהודי אחד מתושבי העיר, צורף במקצועו, המתין לרבינו יחד עם ערבי שביקש להתדיין אצל חכם עזרא. מחזה כגון זה היה נפוץ, ונוכחותם של

מתדיינים שאינם יהודים לא משכה כל תשומת לב מיוחדת מצד הנוכחים שהמתינו בחדר ההמתנה של בית הדין.

הרקע להתדיינותם של השנים באה בעקבות כך שהערבי ביקש מהצורף שילחים לו את טבעתו האישית שחיבוריה התרופפו. כאשר בא בשעה המיועדת לקחת את הטבעת המתוקנת, הבחין הערבי כי האבן הטובה שהיתה משובצת במרכז הטבעת, הוחלפה באבן פשוטה אחרת...

מכאן ואילך, כל צד עמד על טענתו כחומה בצורה: הערבי זועק כי האבן היקרה הוחלפה באבן זולה, ולעומתו טוען היהודי: להד"ם. אותה טבעת שהפקדת אצלי לתיקון - הושבה לך בחזרה ללא כל שינוי, מגרעת או תוספת.

ההצעה לישוב המחלוקת אצל הדיין חכם עזרא, זכתה לאישורו של הערבי שהכיר את משפטי הצדק של חכם עזרא, ובסתר ליבו האמין כי מכאן תבוא הישועה והצדק יצא לאור.

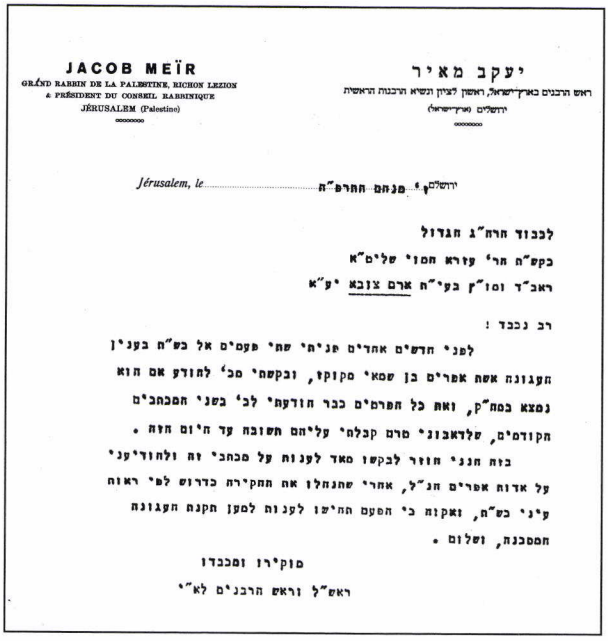
כשהגיע שעתם ליכנס בקודש פנימה, השמיע התובע את טענתו, כשבסיומה ניתנה הזדמנות שווה לנתבע שישמיע את גירסתו, במהלכה חקר רבינו את הנתבע לגבי מספר פרטים שמהם ידע להסיק כי הצורף שלפניו איננו דובר אמת.

כדי להימנע מחילול שם שמים, ביקש רבינו מהמתדיינים כי ברצונו לחקור אותם ביחידות כדי להגיע לחקר האמת. בתחילה דובב את הערבי בכמה משפטים ולאחריו ביקש מהצורף שיכנס. כשזה נכנס אמר לו רבינו בלחישה כממתיק סוד: "תעמוד על שלך עד הסוף, אל תישבר גם בבית המשפט, תשגיח שחלילה לא יגרם נזק לשמם הטוב של היהודים"...

"בודאי", חייך הצורף. "אני אדבוק בגרסתי עד הסוף ולא אשבר בחקירה, תהיה אשר תהיה"...

עתה, כשתפס את הנתבע בקלקלתו, פניו של רבינו הרצינו. בשפה ברורה שאינה משתמעת לשתי פנים פקד על הצורף שישיב תיכף ומיד את האבן לבעליה.

הצורף נאלם דום, כמי שנתגלה קלונו בפני הרב. בבושת פנים נאלץ הצורף לסור לביתו כדי להשיב את הגזילה לבעליה.

יעקב מאיר
ראש הרבנים בארץ-ישראל, ראשון לציון ונשיא הרבנות הראשית
ירושלים (ארץ-ישראל)

JACOB MEÏR
GRAND RABBIN DE LA PALESTINE, RICHON LEZION
& PRÉSIDENT DU CONSEIL RABBINIQUE
JÉRUSALEM (Palestine)

Jérusalem, le ... מנחם תחרפ"ח ירושלם

לכבוד הרח"ג הגדול
בקש"ת הר' עזרא חמו' שליט"א
ראב"ד וסו"ץ בע"ח ארם צובא ע"א

רב נכבד !

לפני חדשים אחדים פנ"ח שתי מעטים אל כש"ת בענין
העגונה אשת אפרים בן שמא' מקוזץ, ובקשתי מכ' לחודע אם הוא
נמצא במח"ק, ואת כל הפרטים כבר חודעתי לכ' בשני המכתבים
הקודמים, שלדאבוני טרם קבלתי עליהם תשובה עד היום הזה .

בזה חנני חוזר לבקשו מאד לענות על מכתבי זה ולחודיעני
על אדות אפרים הנ"ל, אחרי שהנחלו את התקירה כדרוש לפי ראות
עיני כש"ת, ואקוה כי הפעם תהיו לענות למען תקנת העגונה
המסכנה, ושלום .

מוקירו ומכבדו
ראש"ל וראש הרבנים לא"י

חילופי איגרות
ופסקי הלכה רבים
ששוגרו מירושלים
לארם צובה וחוזר
חלילה אבדו
במרוצת השנים
לפנינו שתי איגרות
שנשלחו לרבינו
בענין תקנת עגונות
מאת הראש"ל רבי
יעקב מאיר זצ"ל

כ"ו בטבת התרפ"ח

לכבוד
הרה"ג כהר"ר כש"ת עזרא חמו' שליט"א
ראב"ד בע"ח ארם צובא ע"א

רב גדול !

הזה שבא לפני בא כתה של אשת עגונה אחת מקוזץ וספר לי כי :
בימי המלחמה הגדולה היה בצבא הרוסי צעיר אחד ושמו אפרים בן
שמא', מעיר קובא בקווקז, וכשנתרג סלן רוסיה ברח אפרים מהצבא
הרוסי לעיר בשקלן והתאכסן בבית 'תודי עשיר' ושמו שיך אברהים
בעיר בשקלן הנ"ל, אחרי ימים הגיעה המלחמה עד שערי בשקלן, ועל
כן ברחו שיך אברהם הנ"ל הוא וב"ב לעיר ארם צובא וכיום הוא
צריך להמצא במח"ק, אבל לא ידוע אם הצעיר אפרים בן שמא' שהתאכסן
בביתו האם גם הוא בא עם בעל הבית שלו לארם צובא או לא, וזה
בעשר שנים חלפו ולא נתקבלה שום ידיעה מאפרים הנ"ל ואשתו עגונה
ונמצאת באלמנותה"ח"ם .

על כן בקשתי מרו"ם לשאול על שיך אברהם או על בני משפחתו
שהגרו מעיר בשקלן לארם צובא ולחקור אותם כפי דחח"ק על אדות
אפרים בן שמא' אם הוא נמצא בחיים או חלילה מה, והואילו נא
להשיבנו דבר בהקדם הכי אפשרי למען תקנת העגונה, וכסובן שהכל
יסודר על ידי בית הדין בהחלטות ותוספות מאושרים כפי התהוג,ושכם"ה.

מוקירכם ומכבדכם
ראש"ל וראש הרבנים לא"י

בסבך עץ

בתביעה אחרת של אחד מתושבי העיר חלב, התלונן הלה כי שכנו כופר בהלוואה שנתן לו זה מכבר. שמש בית הדין קבע מועד לדיון בעניינם והזמין את הנתבע למועד הדיון.

בבוא העת נכנסו השניים לחדר בית הדין ובפני הדיינים שטחו את טענותיהם. המלווה - סיפר על ההלוואה שנתן לשכנו ובבוא מועד הפירעון, מכחיש הוא את ההלוואה מכל וכל. הנתבע טען להגנתו כי איננו יודע כלל על מה מדובר, מעולם לא נזקק להלוואה שכזו...

פנה רבינו אל התובע ושאלו: "זוכר אתה היכן בדיוק נתת לו את הכסף"?

"זוכר אני את המקום", השיב התובע, "זה היה מתחת לעץ חסון עם ענפים רחבים שבצלו עמדנו שנינו וסיכמנו את פרטי ההלוואה".

ביקש רבינו מהתובע שיואיל נא ללכת לאותו המקום, לתלוש ענף אחד מהעץ ולהביאו לבית הדין. כך, אמר רבינו, אוכל בעזרת ה' לגלות עם מי האמת...

יצא התובע מבית הדין וצעד במהירות לעבר העץ שבצלו נתן את ההלוואה לשכנו בכדי להוכיח קבל עם ועדה את אמיתות דבריו.

לבנתיים הפגין רבינו בכוונה תחילה חוסר סבלנות, בכל כמה רגעים הביט בשעונו ונקש באצבעותיו על השולחן כמי שזמנו דחוק ביותר. "היכן הוא התובע"? תמה רבינו והוסיף, "בחוץ ממתינים עוד בעלי דינים והמלאכה מרובה. היכן הוא נעלם זמן כה רב"?

"המקום שאליו הוא הלך", התנדב הנתבע להסביר, "רחוק הוא מבית הדין, יקח לו עוד שעה ארוכה עד שיגיע אל העץ"...

לזאת בדיוק ציפה רבינו. אלא שהנתבע בסבלותו, לא השכיל עדיין להבין כי במו פיו הסגיר והפליל את עצמו, ומכאן ואילך המתין רבינו בסבלנות רבה לתובע שישוב עם הענף.

כשהגיע הלה עם הענף בידו, הביט רבינו בענף היטב, התבונן בו

ארוכות וקבע בפסקנות: הצדק עם התובע. הענף עצמו מאשר את ההלוואה...

בתחילה ניסה הנתבע להכחיש את הענין. מה בכוחו של הענף לאשר או להכחיש את הנאמר בבית הדין?! אך קצפו של רבינו העמיד אותו במקומו כשגילה את אזנו כי הנה במו פיו הודה בפניו לפני שעה קצרה שאכן מכיר הוא את העץ המדובר ואיה הוא מקומו.

בבושת פנים הודה הנתבע כי אכן נטל הוא את ההלוואה, אך התנצל כי מצבו הכלכלי אינו מאפשר לו להחזיר את סכום הכסף במלואו ועל כן ניסה תחילה להכחיש ולכפור בהלוואה.

נטל רבינו את ידו של הנתבע והרעיף עליו דברי מוסר ותוכחה על מעשיו שגרמו לחילול שם שמים, ובד בבד ביקש מהתובע שיפרוס את תשלומי ההלוואה למספר חודשים כדי שהנתבע יוכל לעמוד בכך. התובע המרוצה התרצה לכך והכל בא על מקומו בשלום.

לוה רשע ולא ישלם

מעשה נוסף המעניק קורטוב של מושג מה אודות רום פקחותו של רבינו זצ"ל בשבתו על כס המשפט, אותו שמעתי מפי הגאון רבי דוד עטייה שליט"א, בנו של מרן ראש הישיבה רבינו עזרא עטיה זצוק"ל, ומעשה שהיה כך היה:

אדם אחד לוה מחבירו סכום כסף הגון, קודם שקיבל את צרור המעות מידי המלווה, החתים אותו המלווה - כדרישת ההלכה (שו"ע חושן משפט סימן ע, א: "אסור להלוות בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם אלא אם כן הלוהו על המשכון. והמלווה בשטר משובח יותר. וכל המלווה בלא עדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול וגורם קללה לעצמו) - על מסמך שבו הוא מאשר את ההלוואה וכי הוא מתחייב לפורעה במועד הנקוב.

בבוא הזמן, כאשר נקפו הימים ומועד פרעון ההלוואה הגיע, נדהם המלווה לשמוע כי הלוה כופר בהלוואה. "לא היו דברים מעולם", טען הלווה, מעולם לא ביקשתי ממך הלוואה ואינני חייב לך ולו פרוטה שחוקה אחת.

פשפש המלווה בין שטרותיו ולאחר עיון ממושך העלה בידו את שטר ההלוואה שבשוליו מתנוססת חתימתו של הלווה, שכעת מעיז את פניו וכופר בכל.

"חתימה זו אינה חתימת ידי", קבע הלווה בפסקנות מוחלטת. "כבר אמרתי לך שמעולם לא ביקשתי ולא נטלתי ממך ולו פרוטה אחת שחוקה", נזף בו הלווה בפנים חמורות סבר.

כדרכן של יהודין גובראין, פנה המלווה אל בית הדין שבחלב, ובפני הדיינים שטח את מצוקתו.

שמש בית הדין נצטווה במצוות הדיינים להזמין את הלווה למושב בית הדין שהתקיים בענינו, ומשנכנס הלווה לבית הדין - חזר שוב בבטחון רב על טענתו כי לא היו דברים מעולם. חתימת ידו שהתנוססה על השטר, שטר ההלוואה, מזויפת היא, טען בלהט. כראיה מוחצת לדבריו, הצביע הלה על החתימה שנכתבה בצורה שונה מדרך חתימתו שבה הוא חותם בדרך כלל את שמו על כל פני אורך השורה שבשטר, דבר שלא נעשה בשטר הנדון.

מכיון שכך, ביקשו הדיינים להרהר בדבר וקבעו מועד לדיון נוסף שבו יתנו את החלטתם בענין. לבנתיים פשפשו הדיינים ואספו כמה שטרות שעליהם הופיעה חתימתו של הלווה ומצאו שכדבריו כן הוא, החתימה בשטר הנדון בבית הדין שונה היא משאר חתימותיו.

אלא, שמנגד עומד המלווה וצווח כי השטר אמת הוא והלווה הוא שחתם במו ידיו על השטר, וסגל הדיינים עמדו נבוכים ואובדי עצות כיצד לפסוק את הדין.

שקלו הדיינים את הדבר שנית ושלישית ולכלל החלטה לא באו, ולפיכך אמרו להעביר את הדיון לרבינו שהשכיל ברוב חכמתו לפתור על אתר ובנקל את התעלומה, הזיוף והמרמה.

נכנסו הדיינים ביראת כבוד לפני רבינו, ושטחו בפניו את עיקרי הדיון, צירפו את המסמכים, פרשו את השטרות, סיכמו בקצרה את העולה לכאן ולכאן וביקשו את חוות דעתו.

לאחר שעיין בשטרות המונחים לפניו, ביקש רבינו לקרוא ללוה כדי לברר עמו את הנושא וללבן את פשר הענין. כשנכנס הלוה לאולם בית

הדין, נעמד בקומה זקופה לנוכח שולחן הדיונים וללא אומר ודברים נכנסו עמו לתכלית הנדון.

"זוהי חתימת ידך"? שאלו רבינו.

"אין זו חתימת ידי", השיב הלה קצרות. "אין דרכי לחתום כך, חתימה זו מזוייפת היא מעיקרה, כפי שניתן להיווכח משאר חתימות ידי המצויות תחת ידי הדיינים בבית הדין".

חזר רבינו והקשה:

"בטוח אתה בכך שאין זו חתימת ידך"?

"בודאי", נסער הלווה והביע חוסר שביעות רצון מחשדנותו המוחלטת של רבינו.

ביקש רבינו מסגל הדינים, שהמתינו בציפיה דרוכה לראות כיצד יפול דבר, שיכנסו לפניו.

"לוה רשע ולא ישלם", ציטט רבינו בפני הנוכחים את הכתוב, כמי שהגיע כבר לכלל החלטה ומפטיר את החלטתו בנושא הנדון שלפניו, תוך שהוא מסביר את עמדתו באר היטב ומפנה את חיצי ביקורתו כלפי הלווה:

"לוה רשע" - כבר בשעת ההלוואה, היית בבחינת רשע, אתה זייפת את חתימת ידך בכוונה תחילה "ולא ישלם" - כדי שבזמן הפרעון תוכל להכחיש ולטעון 'לא היו דברים מעולם'.

נסער הלווה שוב מהטחת דברים קשים אלו, אך רבינו לא איפשר לו לחמוק מן האמת עד שלאחר רגעים אחדים הודה הלה בפה מלא בפני הדיינים כי אכן צדקו דבריו של רבינו במלואם, וכי בחכמתו הרבה ראה את הדברים כהוויתם.

הפירורים נותרו...

יש בנותן טעם לציין את המעשה, שהיה לשיחת היום בפי תושביה היהודים והגויים של חלב, אשר התפעמו והתפעלו מגודל חכמתו ובינתו של החכם היהודי ופיהם לא חדל מלשבחו ולפארו. ומעשה שהיה כך הָיה:

אחד משכניו של רבי עזרא, ערבי מכובד נשוא פנים ובעל בעמיו, אשר אהב את הטיפה המרה ונהג לשתות יין ושכר לרוב, חזר לביתו ערב אחד כשהוא בגילופין. בתוך כדי שכרותו פנה הערבי אל אשתו, וציוה עליה להגיש לו תיכף ומיד, כוס קפה מהביל. הוא אף איים עליה בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים, כי אם לא תגיש לו את מבוקשו עד שיסיים לאכול את הכעך היבש שבידו - אזי רע ומר תהיה אחריתה...

האשה המבוהלת נחפזה תיכף ומיד, להבהיל לבעלה את כוס הקפה כפי שביקש. החישה האשה את צעדיה לעבר כירת הפחמים שבפינת הבית, הבעירה בפזיזות את הפחמים, שפתה עליהם קומקום של מים והמתינה בקוצר רוח לרתיחתם.

והבעל - ישב לו בניחותא על מיטתו כשהוא כוסס בפיו את הכעך היבש, שאזל לו עוד בטרם הגישה אליו רעייתו את כוס הקפה שביקש.

כבודו של הבעל, שכביכול נרמס ברגליה של אשתו, העלה את חמתו עד להשחית, ובחמת זעמו קרא לה בקול גדול: "הרי את מגורשת". "הרי את מגורשת". "הרי את מגורשת".

שלש פעמים חזר הבעל על המשפט, דבר הנותן תוקף חוקי וגושפנקא לגירושין, על פי חוקי האיסלאם.

ישיבה משולשת

חלפו להם שעות אחדות, שבהם כבר התפכח הבעל משכרונו והבין לנכון את חומרת מעשיו, כי במוצא פיו הנמהר, אשת נעוריו הרי היא מגורשת ממנו ואסורה עוד עליו, ומה יעשה ואין הוא רוצה בגירושיה? ואת הנעשה אין להשיב!

במר ליבו החיש הערבי את פעמיו אל מעונו של השיך המקומי, בכדי ליטול ממנו עצה כיצד יוכל לבטל את דיברתו ולחיות יחד עם אשתו כמימים ימימה. ברם לצערו הרב, משימתו לא צלחה בידו והשיך המוסלמי פכר את ידיו כשהוא פוסק את פסוקו: "על פי חוקי האיסלם, הרי אשתך מגורשת ממך, ואין לך כל אפשרות לחזור בך, שכן אשתך לא קיימה את רצונך".

חד וחלק.

ברוב ייאושו, פנה הערבי אל שכניו וסיפר להם דברים כהוויתם תוך שהוא מקונן ומתייפח על מר גורלו. אלה לא התפעלו הרבה מדבריו של השיד המוסלמי וייעצוהו ללכת אל החכם היהודי, רבי עזרא, שהוא בודאי ימצא בחכמתו פתח לבטל את תוקף הגירושין.

הלה לא היסס הרבה, שמע לעצתם של שכניו ובא ברגלים כושלות ובלב נשבר אל מעונו של החכם היהודי - רבי עזרא חמווי, אשר שמע ברוב קשב את סיפורו של הערבי.

המתין הלה למוצא פיו של החכם היהודי, שיבטל את מעשה הגירושין, אולם לתדהמתו רבי עזרא לא אבה לחרוץ את גזר דינו.

"לא אוכל אני לבדי לדון בדינך, אלא אם יסכימו הקאדי והשיד להזמינני לדון בעניניך בפניהם", אמר רבי עזרא לבעל.

מכיון שכן הלך הערבי אל הקאדי ואל השיד, ובקול לא לו ביקש להזמין אליהם את רבי עזרא, שידון בפניהם את דינו.

הללו לא סירבו להצעה וכמי שממתינים לראות כיצד יפול דבר בישיבה המשולשת עם החכם היהודי, ניאותו להזמין את רבי עזרא לישיבה מיוחדת בענינו של הבעל המגרש, בפניהם חזר הבעל על בקשתו להתיר לו את אשתו - גרושתו.

שמעו הקאדי והשיד את הדברים ושוב פסקו את החלטתם, על פי חוקי האיסלם: "האשה מגורשת". לפתע קם רבי עזרא מקומו והציע:

"אולי. אוכל למצוא דרך להתיר את האשה לבעלה גם לפי הדת המוסלמית".

השיד והקאדי נענעו בראשם כמי שמבקשים לומר, פתח פיך ויאירו דבריך:

"הכעך שאכלת בזמן שאשתך הכינה את הקפה, טרי היה או יבש"? שאל רבי עזרא את הבעל.

"יבש, יבש מאוד", ענה הבעל, "ומשום כך היה כה רב צמאוני", התנצל.

נפנה רבי עזרא אל הקאדי והשיך, ואמר להם: הנה הרי אך טבעי הוא הדבר כי בשעה שאוכלים כעך יבש נופלים פירורים ממנו.

"אמת. כן הוא הדבר" ענו הקאדי והשיך.

חזר שוב רבי עזרא לבעל ואמר לו, הרי אמרת כי אם תספיק לאכול את "כל" הכעך שבידך, ואשתך לא תספיק להביא את הקפה אזי היא תהיה מגורשת.

"נכון הדבר" אמר הבעל.

"אם כן", טען רבי עזרא, "כיון שהכעך היה יבש ובלי ספק נפלו ממנו פירורים, הרי שלמעשה נמצא שלא אכלת את "כל" הכעך שהיה בין אצבעותיך, ומכיון שכן יוצא אפוא שאשתך איננה מגורשת, אין כאן כל בסיס לחלות הגירושין ומכאן נראה כי אשתך מותרת היא לך".

שמעו הקאדי והשיך את פסק דינו של רבי עזרא, נפעמו על הלך מחשבתו ובפה מלא הללו אותו על פקחותו וחריפותו הגדולה. "אשרי העם שאלו הם מנהיגיו", לחשו השנים זה לזה בהתפעלות רבתי.

רק פעם אחת

לבית דינו של רבינו הגיעה משפחה אחת שתבעה את כלתה שלא נהגה בצניעות כדרך בנות ישראל הכשרות.

שמעו חכמי בית הדין את דברי המשפחה, ובשרם נעשה חידודין חידודין והטיחו בכלה דברי כיבושין כי במקומינו לא יעשה כדבר הזה המנוגד לדת משה וישראל. אלא שמנגד עמדה הכלה וביקשה לכסות את חרפתה כשטענה כי הדברים שהוטחו בה אינם מדויקים, בלשון המעטה, וכי מעולם לא חרגה מכללי הצניעות של בנות ישראל.

כל אותו הזמן ישב רבינו, אב בית הדין, מכונס במקומו ולא התערב בענין. כעת כשהכחישה הכלה את הדברים מכל וכל, ומאידך רגלים היו לדבר כי הצדק עומד לימין בני המשפחה, דפק רבינו בידו על השולחן והפנה אצבע מאשימה כלפי הדיינים: "מה רוצים אתם ממנה? הענין אינו כל כך חמור, בסך הכל רק פעם אחת היא עשתה את זה ותו לא".

"נכון, נכון", אישרה הכלה את דברי רבינו "רק פעם אחת עשיתי את הדבר"...

חזר רבינו ונתעטף בשתיקתו כמי שסיים את תפקידו בחקר גילוי האמת, והניח לעמיתיו הדיינים שינהגו כחכמתם.

כעת, לאחר שהובעה ההודאה הציעו הדיינים פתח לחרטה וקבלה לעתיד שלא לחזור על מעשים כגון אלו בעתיד ודברי הכיבושין שנאמרו בשנית לכלה נפלו אפוא על אזנים קשובות.

נכסי ההקדשות

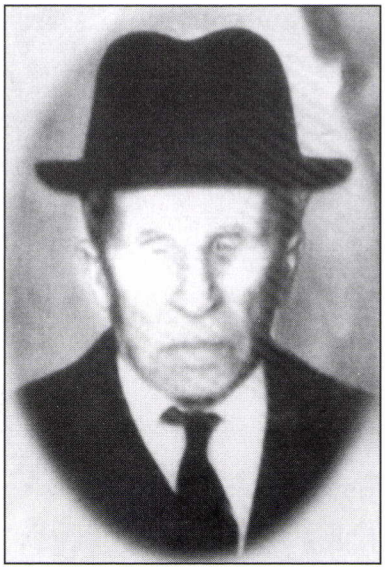
חלב. העיר השנייה בגודלה בסוריה, שימשה עד לפתיחת תעלת סואץ בראשית המאה התשע עשרה, כצומת מסחרי מרכזי במזרח התיכון. העיר עצמה מהווה מרכז מסחרי ותעשייתי לסביבתה החקלאית, במרכז העיר ובשיפוליה נבנו בתי חרושת רבים למוצרי טקסטיל, שטיחים, סבונים, שמנים, מזון ועורות.

היהודים שימשו בתפקידי מפתח בתעשיה ובחרושת העירונית, ובבעלותם היו בתי חרושת רבים שמהם היתה מצויה פרנסתם בריוח. משום מעשה שהיה, הוקדשו נכסים, בתים וחצרות בעיר לטובת ההקדש שפירותיו הועמדו לפרנסת החכמים הרשומים והכנסותיו הכספיות נזקפו לקופת בית הדין שהיה עושה בהם צרכי ציבור כפי ראות עיניו.

ראש בית הדין היה ממונה מתוקף תפקידו על נכסי ההקדשות שבחלב, וכאלו רבים היו: בתים חנויות, בתי חרושת (שהמפורסם שבהם היה ה"מצבנייה" - בית חרושת לסבון) לצד מיסי הקהילה שהיו מוטלים על שחיטת בשר וכדומה.

ברבות השנים נשחק מעמדם של ההכנסות מסיבות כאלו ואחרות, מצבם של הנדל"ן היה בכי רע, זה עידן ועידנים שנכסים אלו לא טעמו את טעמו של הסיד, יתדות הבתים לא שופצו. ואם לא די בכך, מיסי הקהילה לא שולמו במועדם וכפועל יוצא מכך גם ההכנסות לקופת בית הדין פחתו.

רבינו שהבחין בתופעה זו כינס את דייני הקהילה ופרנסיה והציע

רבי משה דיב לניאדו

למנות את הרב משה דיב לניאדו, יליד ארם צובא, צעיר מבריק ופיקח שהיה מעורה היטב בחיי הקהילה, כממונה על רכוש ההקדשות בארם צובא מטעם רבני הקהילה.

בביבליוגרפיה של ר' משה דיב לניאדו מסופר אודותיו: בגיל חמש ניטל מאור עיניו, אך לא מאור מעיניו. למרות אובדן ראייתו למד בתלמוד תורה ולמד תלמוד מפי רבי עזרא שעיו ע"ה.

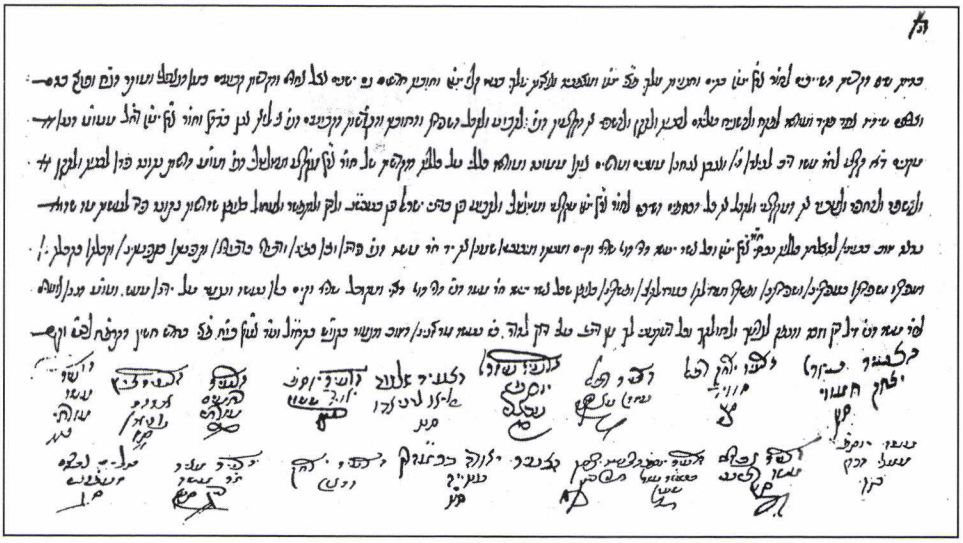
"בשקידתו בלימודיו השתווה לחבריו, עד שהיה לאחד הבקיאים והמעמיקים בש"ס, בפוסקים ובספרי השו"ת, הוא עשה לילות כימים בלימוד התורה. היה בין המשכימים לבית הכנסת 'בית נשיא' מקום תפילתו הקבוע".

"היה בעל ידע רב בהויות העולם לסוגיהן והיו נהירין לו השבילים בהרבה מקצועות ותחומים. רבים השכימו לפתחו לשאול ולשמוע בעצתו, אם בעניני משא ומתן או מקח וממכר של מטלטלין ומקרקעין. חריפותו, שנינותו וזכרונו הפנומאלי היו לשם דבר. היה טוען, חוקר ומיצג בעלי דינים בפני בית הדין".

כתב המינוי

בכתב המינוי עליו חתם רבינו בראשונה, הוסדר מינויו הרשמי של ר' משה דיב לניאדו כממונה ומורשה כללי על ההקדשות של חכמי ורבני ארם צובה. מתוקף תפקידו ומעמדו המיוחד ניתנה הרשות בידו לבנות, לתקן ולהשכיר, להחכיר ולמכור את המקרקעין ולקבל את כל הכספים השייכים להקדשות.

אפשרות מיוחדת מפורשת בכתב המינוי שיש ביכולתו של לניאדו

כתב המינוי לרבי משה דיב לניאדו - שנת תרפ"ח

להתפשר בתביעות כספיות ואפילו אם יש צורך מסויים למחול על תביעות כספיות שונות - הכל כראות עיניו.

על כתב המינוי חתם רבינו בראשונה ולאחריו חתמו עוד ששה עשר מחכמי ורבני ארם צובה.

בעובי הקורה

ללא שהיות מיותרות נסע דיב לניאדו בגפו לעיירה 'קילז' הסמוכה לחלב כדי לעמוד מקרוב על מצב הנדל"ן השיך להקדשות. לאחר חקירה מדוקדקת ומאומצת של הנכסים הגיע למסקנה שיש למכור את הנכסים שהיו בשכונת הערבים ובתמורתם לרכוש נכסים ברחוב היהודים.

בשכונת היהודים נכנס מיד לעובי הקורה: השכיר את הבתים ושיפץ את כל הנחוץ תיקון. בכל שטח ושטח אימץ לו בעלי מקצוע מומחים מן השורה הראשונה שהיו נענים לבקשותיו בכל עת ובכל זמן. וכך באמונה וביושר דאג לנכסי ההקדש ולרווחת הקהילה היהודית שבעירו.

נוסח שטר המכר של חצר "בית פאלח"
השייכת לרבי משה דיב לניאדו החתום על ידי רבינו זצ"ל

פרק רביעי

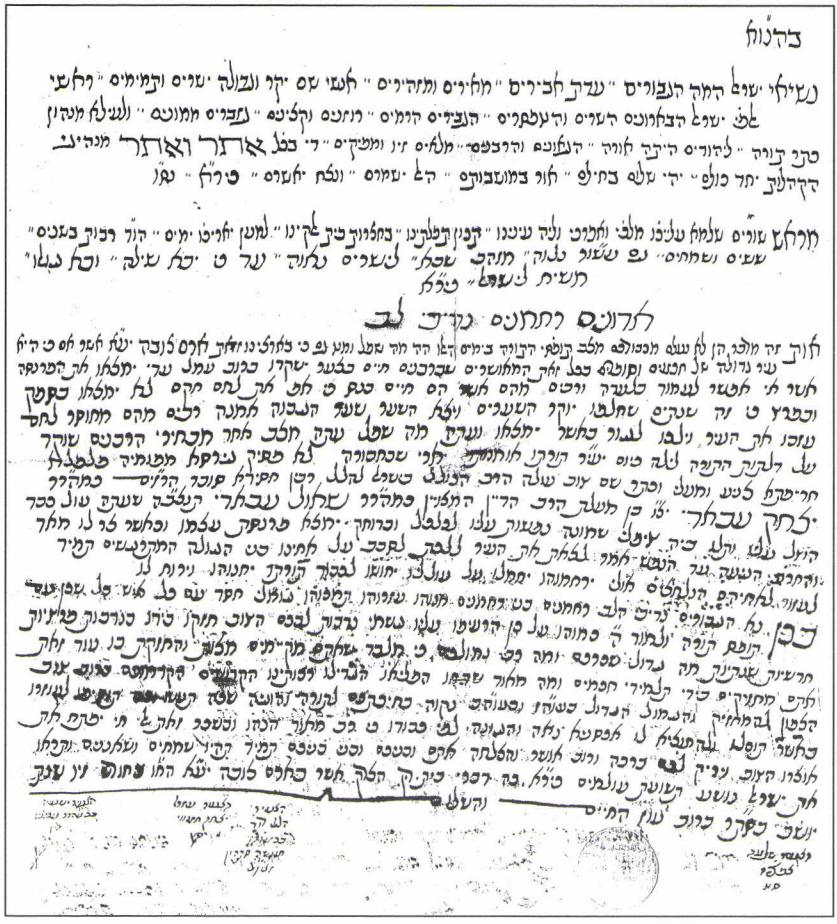
משכיל אל דל

כתרים רבים נקשרו ונכרכו לראשו של רבינו בשלשת העמודים שעליהם העולם עומד; בתורה, בעבודה ובגמילות חסדים. בכל אחד מהם מיצה רבינו את כל יכולתו ואף למעלה מכך, בכל מידה ומידה שעסק בה התמסר לעשותה בשלימות מוחלטת, וכשמצרפים אנו חוליה לחוליה משתקפת לפנינו בבואתו של רבינו ככליל המעלות והשלימות שבהם מילא את חובתו בעולמו.

שבע מדות משמשות לפני כסא הכבוד, כפי שנמנו ב"אבות דרבי נתן", ואלו הן: חכמה, צדק ומשפט, חסד ורחמים אמת ושלום שנאמר (הושע ב) וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'. רבי מאיר אומר מה ת"ל וידעת את ה', אלא מלמד שכל אדם שיש בו כל מדות הללו יודע דעתו של מקום (אבות דרבי נתן פרק ל"ז, ח).

דומה כי בשבע מידות אלו זכה רבינו להתעטר הן בשבתו בין חברים מקשיבים בין כתלי בית המדרש בתוך ארבע אמות של הלכה, והן בשבתו על מדין כששפט ודן בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו. שלל מידות טובות אלו כשעטרת הצדקה והחסד שבהם עסק חרף סדר יומו העמוס - מפארות את שמו הטוב, כולם יחד נקבצו ובאו במשכן נשמתו של רבינו והתמזגו בו בהרמוניה מופלאה כשתחילתם במידת החכמה

ששכנה בקרבו, וסופם במידת השלום אותה הנחיל לכל מי שבא בקרבתו, כפי שעוד יסופר להלן.

"אדונים רחמנים נדיבי לב"

רבינו מצרף את חתימתו למגבית צדקה למען הצלת תלמיד חכם

גדולה הכנסת אורחים

איש היה בארץ

לא אחת היה יוצא רבינו מבית המדרש ומכתת רגליו על פתחי הגבירים כדי לזכות אותם במצוות צדקה לטובת עניי העיר, משפחות

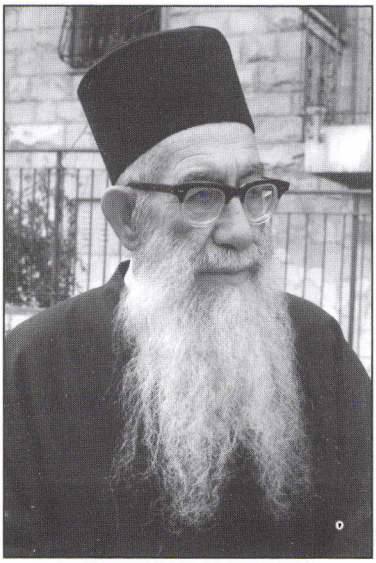
האלמנות והיתומים שהתקיימו בלחם צר ומים לחץ, וכמו כן במגביות צדקה למען החזקת התורה בעיר.

במקרה אחד ציפתה לו הפתעה מביכה: הגביר שעל דלתו נקש הציץ מבעד לתריס החלון, וכשהבחין בדמותו של רבינו, הבין לאלתר את מטרת הביקור, אך מידת הקמצנות גברה ברגעים אלו על כל שיקול אחר ובבהילות רבה החיש את צעדיו לעבר חדר השינה שם הסתתר מתחת למיטה...

כשנודע הדבר לרבינו, סיפר הגה"צ רבי מנצור בן שמעון זצ"ל, הגיב כדרכו בשנינות: עתה ידעתי את כוונת דברי חכמינו ז"ל שאמרו "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה", וכי אורח - גדול ככל שיהיה, מעולה הוא מקבלת פני השכינה הקדושה?!

אלא פשוטן של דברים כך הוא:

שהרי אצל משה רבינו ע"ה נאמר בכתוב (שמות פרק ג, ב) "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל הא-להים". משה רבינו הסתיר רק את פניו בשעה שנגלה אליו הקדוש ברוך הוא בסנה, ואילו כאן בעל הבית מסתיר הוא את כל גופו בשעה שאורח ניצב במפתן ביתו. הרי לנו אפוא שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה...

רבי מנצור בן שמעון

נח נח

עוד סיפר הגה"צ רבי מנצור בן שמעון זצ"ל:

גביר אחר הביע את נכונותו להרים תרומה בעין יפה לצרכי הצדקה שבעטיים שיחר רבינו את מעונו, אולם התנה את מתנת ידו בבקשה שרבינו יבהיר ויתרץ לו את הקושיה שמנקרת במוחו זה זמן

ועידנים על הכתוב בספר בראשית (ו, ט) "אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את הא-להים התהלך נח".

הנה התמיהה העולה מאליה בפסוק זה היא, מדוע נכפל שמו של נח: "אלה תולדות נח נח איש צדיק"?!

שאלה זו הציב הגביר בפני חכמים רבים, אולם עד כה לא זכה לשמוע 'תשובה נאה' על קושיא זו.

רבינו נענה לאתגר והשיב לו על אתר כי כפילות שמו של נח בא ללמדנו שנח הצדיק התמים עלה ונתעלה במידותיו הטובות עד שהיה נח לבריות וגם נח למקום.

ואם תתמה כיצד נהג נח בנסיבות שבהם הרצון לצאת ידי חובת הבריות לא היה עולה בקנה אחד עם רצון הבורא יתברך?! על כך ממשיך הכתוב ומעיד כי "את הא-להים התהלך נח", בנסיבות שכאלו עשה נח את רצון הא-להים.

הבנתו של הגביר בהרצאת הדברים לא באה לידי סיפוק. השאלה עדיין ניקרה במוחו; מדוע בכל זאת נכתב שמו של נח פעמיים?!

רבינו קלט חיש מי הוא העומד למולו, ובחכמתו השיב לגביר תשובה שתתאים להבנתו:

הנה בהמשך הפרשה (ו, טז) מצווה הקדוש ברוך הוא לנח "צהר תעשה לתיבה". מהו צהר? רש"י מצטט דברי יש אומרים שצהר היינו חלון.

כעת, פנה רבינו לגביר, הגע בעצמך לשם מה זקוק נח לחלון בתיבה שהיתה מוקפת בכל עבריה במי המבול, מה צורך יש לו בחלון?

"אכן", נענע הגביר בראשו כמי שתמה אף הוא למה צורך יש בחלון בתקופה שכזו, מה תועלת ממשית יש בה?

"צהר", לחש לו רבינו, הוא אכן חלון כפי שמפרש רש"י, וחלון זה לא היה שקוף משני עבריו כפי שמכירים אנו מחלונות הבית, אלא אטום היה מצידו האחד, כך ששימש כ"מראה" לדיירי התיבה. והנה כשנח עמד והתבונן ב"צהר" השתקפה דמותו למולו כך שנראה פעמיים, ועל שם המעשה הלזה נכתב בפסוק פעמיים "נח".

שביעות רצון מוחלטת הובעה על ידי הגביר שההסבר 'ההגיוני' מצא מסילות בלבו וסוף כל סוף קושייתו העצומה יושבה בטוב טעם.

כעת זכר הגביר את הבטחתו והרים בעין יפה את תרומתו...

כופין על הצדקה

כבוד גדול נהגו שלטונות סוריה בחכמי היהודים שבארצם, זאת על אף שהשנאה ליהודים בני אברהם די בכל אתר ואתר, היתה מאז ומעולם לחלק בלתי נפרד מהווי חייהם של הישמעאלים המקומיים. הכבוד ל"חכם" היהודי היווה פעמים רבות עילה ופתח להצלה מידי שוטרים וקציניים, שחששו לפגוע בקדושי עליון.

אחד מהסיפורים על הכבוד שרחשו קציני המשטרה הסורית לרבינו, סופר בידי יהודי חלב, שהיו עדים למאורע.

כאב ופטרון שימש רבינו לבני עירו העניים אשר קצרה ידם מלכלכל את בני ביתם, למטרה זו הקים וביסס חברות צדקה וחסד שפעלו רבות לרווחת הקהילה.

אחת מהן, אולי המפורסמת שבהן, היתה "חברת מלביש ערומים". שכן למרות שהיו יהודים רבים בעלי ממון בחלב, הרי שהיו גם לא מעט יהודים אביונים שסבלו רבות מדקדוקי עניות וכפועל יוצא מכך לבושם היה מרופט ודל.

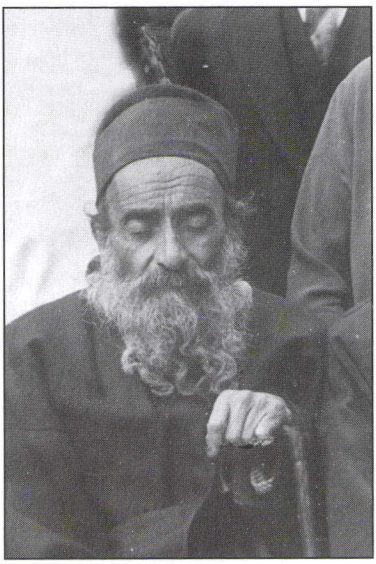
הנה כך מתאונן ידידו מנוער הגאון המקובל רבי שלום הדאיה זצ"ל בספרו "שלום לעם" - המדבר בענין הצדקה והחסד, חיבור שהתפרסם רבות בבתי הכנסת שבעיר, הודות לסדרי לימוד קבועים שהונהגו בו מידי

שבת בשבתו, ולימים אף תרם תרומה מכרעת לעיצוב דמותה של הקהילה החלבית שנודעה בפזרון צדקה וחסד.

תצילנה אזנים משמוע

הנה לפנינו ציטוט זעיר מדבריו שנכתבו בכאב ושברון לב:

"סיבת החולי הרע הזה, שהגבירים והעשירים ואנשי מעשה נותנים הרבה ועושים מעט. ולזאת מוכרחים הלומדים במעשיהם לשוטט בשווקים וברחובות קריה, להמציא טרף לביתם ולהחליק את לשונם ולהחניף את עוזריהם במעט אשר יתנו לפניהם. ומזה רב המון בני ישראל יזלזלו בתלמידי חכמים זלזול גדול וידברו סרה עליהם ויהיו מתעתעים במלאכי אלהים ובוזים בנביאיו, תצילנה אזנים משמוע, תכלינה עינים מדמוע. אוי לדור שכך עלה בימיו".

רבי שלום הדאיה

ובתוכחת מוסר לעשירי הקהילה שהתרעמו על כובד המסים והארנונה שלחצו אותם ראשי השלטון המקומי, אליהם פנה הרב וכיוון את דבריו הנוקבים:

"כי כל העושר אשר ה' נתן לנו לא בעבור בנינו ולא להנאת גופנו לאכול ולשתות ולשמוח, דלשמחה מה זו עושה? אך ורק הוא בעבור להרים דגל התורה ולהציץ ציץ פרח סנסיניה ופארותיה בארץ למיעבד טיבו עם מארי תורה ומארי משנה ומארי קבלה, להרים נס דגלם ולבנות ולנטוע בעולמות עליונים למעלה ראש. וזה אשר ירפה מן המצוה הזאת - יתחזקו ויתאמתו עליו בכוח ועוז המיסים והארנוניות. ואם כן מה יתרון העושר באשר הוא עמל בו שיעמול לרוח"?

ועל זה, מסיים הרב זצ"ל את תוכחת מוסרו, אמר קהלת; "יש רעה אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם, איש אשר יתן לו הא-להים

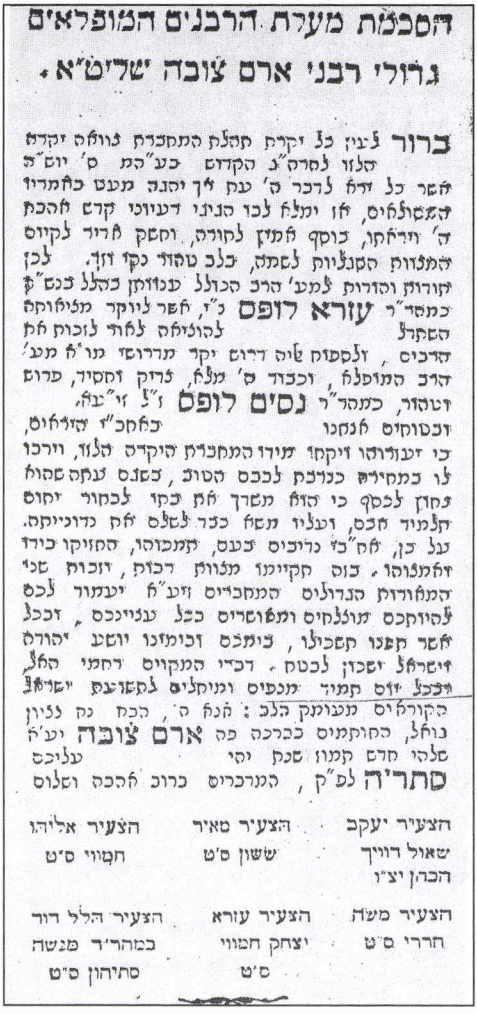
עושר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו הא-להים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו. זה הבל וחלי רע".

מלביש ערומים

חברת "מלביש ערומים" נוסדה אפוא כמענה דחוף למצוקת האביונים והדלים, כאלו שלא היה סיפק בידם לכסות את מערומיהם בכבוד ובנחת. כנשיא וגבאי לחברה נתמנה רבי יעקב לופס, בנו של רבי ניסים לופס, תלמיד חכם בזכות עצמו שהצטיין בשקידתו הגדולה בתורה. עוד מימי נעוריו היה פורש מתענוגות והבלי העולם הזה והיה מתענה ומסגף את עצמו במשך ימים

רבי ניסים לופס

הסכמת רבני אר"ץ
על כתביו של רבי ניסים לופס

ושבועות. זכה וזיכה את הרבים בדרשותיו ובמוסריו ורבים השיב מעון.

ה"חברה" שמה אל ליבה במיוחד לדאוג לכל אותם יהודים עניים, וכאלו היו רבים בעיר, שלא היה סיפק בידם כדי להלביש את עצמם, נשותיהם וילדיהם בבגדים הולמים. במשך זמן רב הסתובבו אותם יהודים בבגדים בלואים, נעליהם מרופטות ומראיהם אומר בזיון.

"מלביש ערומים", אשר כשמה כן היא, שמה לה למטרה להפסיק את ניוולם של בני ישראל שבעיר ולהלבישם בכבוד ובריוח. וכך בהדרכתו והשתתפותו הפעילה של רבינו זצ"ל, אב בית הדין, היו גבאי ה"חברה" אוספים בגדים ובדים מכל סוחרי העיר ועשיריה, ומביאים אותם אל אותם משפחות נזקקות, כך, קבלו ילדי המשפחות הללו בגדים חדשים מידי שנה בשנה ומראיהם היה כאחד מן הישוב.

רבינו היה שותף של ממש באיסוף הבגדים והטריח את עצמו לא פעם לבית גביר זה או נגיד אחר כדי לשכנעו ולעודדו לתת יותר ויותר בדים ובגדים לעניי העיר.

גבאי ה"חברה" שפעלו במעשיהם לשם שמים, ראו נחת והצלחה במעשי ידיהם, כמעט כל בעלי החנויות והעשירים שבעיר נתנו ביד רחבה מבגדיהם ובדיהם, אמנם היו נדיבים יותר וכאלה שצמצמו במתנת ידם, אך לא היה מי שמנע את עצמו מלתת את חלקו ל"חברה".

אינני נותן מאומה

כולם אמרנו, למעט את הסוחר דוד מ. שהשתייך לקהילת ה"פראנקוס" (כינויים של יהודים מגורשי ספרד שהגיעו לחלב בתחילת המאה השש עשרה, בניגוד ל"מוסתערבים" - היהודים בני עדות המזרח. במשך השנים השתלבו ה"פראנקוס" וה"מוסתערבים" זה בזה בחיי הקהילה ובמוסדותיה ובתקופה מאוחרת יותר - גם בקשרי שידוכין).

דוד היה גביר עצום, בעל כל בו ענק לבדים מכל הסוגים והגוונים, בחנויותיו היו פרוסים בדים מכל קצווי תבל במבחר מדהים של צבעים וגדלים, לא היה בכל חלב חנות כה גדולה כחנותו של דוד, האיש שכגודל חנותו ועושרו כך גם גדלה מידת קמצנותו.

מעולם, מעולם לא הצליחו גבאי החברה להוציא מדוד הסוחר ולא חוט אחד קטן, כל הדיבורים התחנונים והאזהרות לא הועילו, האיש פשוט אטם את אוזניו משמוע, "שילכו לעבוד" טען בפני הגבאים שעמדו לפניו כעניים בפתח, וסובב את גבו הגאה אל תוך משרדו המפואר.

גם הבקשות שנשלחו אליו בשם רבינו במעלת מצות הצדקה וזכויותיה בעולם הזה ובעולם הבא לא הועילו דבר, "אינני נותן" פסק, חד משמעית, ללא שום אפשרות של הרהור וערעור על דבריו.

רבינו שגילה התעניינות תדירה בדוחו"ת החברה וגבאי הצדקה, היה מבקש לשמוע כיצד התנהלה המגבית, ובכל פעם שמע מחדש את טענות הגבאים על מעללי דוד הסוחר: "הוא לא מוכן לתת כלום", אמרו ופרכו ידיהם ביאוש. הגבאים כבר לא האמינו שניתן יהיה להוציא מהאיש דבר מה לצדקה.

רבינו לקח את הענין לתשומת לבו אך בחכמתו שמר את הדבר בינו לבין עצמו. בהסתמכו על מאמר חז"ל "כופין על הצדקה"* החליט רבינו שאל לו למנוע את מצות הצדקה מעשיר זה שגם דוד מחויב להשתתף בצרת עניי עירו.

באחד הימים פנה רבי עזרא לידידו החכם רבי שלום הדאיה זכר צדיק לברכה ואמר לו "בא עימי רבי שלום, הבה נלך לדוד הסוחר וניקח ממנו בד".

רבי שלום הדאיה לא היסס ופנה יחד עם רבי עזרא אל כיכר השוק שם במרכז ה"חאן" ניצבה בגאון חנותו המהודרת בה היו מסודרים בסדר מופתי גלילי הבד ושאר סחורותיו ההדורות של דוד.

---

* (עיין בספר קצות החושן סימן רצ ס"ק ג: "ובזה נראה לענ"ד ליישב קושיות תוס' בהא דאמרינן פ"ק דב"ב (ח, ב) אכפיה ר' אמי לצדקה, דהא אמרו כל מצות עשה שמתן שכרה בצדו אין ב"ד כופין עליה וע"ש וכבר נתקשו בו כל הראשונים. ולפי מ"ש דבצדקה אית ביה שעבוד נכסי ליתן ממונו לצדקה וא"כ ממון עניים גביה הוא כאלו חייב להם חוב ממש, א"כ זה שאנו כופין אותו היינו להחזיר לעניי עולם מה שחייב להם ובזה ודאי אפי' מתן שכרה בצדו נמי מוטל על הב"ד להחזיר מה שחייב כיון דנכסוהי נשתעבדו, ודוקא מצות עשה שאין בו משום שעבוד נכסי הוא דאמרי כיון דמתן שכרה בצדו אין ב"ד כופין וזה נכון היטב")

שני הרבנים הנכבדים שמו את פעמיהם למקום בשעת צהרים, החנות היתה פתוחה בשעות אלו, אך דוד לא נהג להיות בה, הוא הלך לביתו בשעת הצהרים, לסעוד סעודה דשנה ולנוח קמעא. מחשבותיו היו אז נעות ומהרהרות ברכושו הרב ועל האופן שבו הוא יוכל למצות את מירב ההנאה מעושרו המופלג. היו אלו רגעים של נחת לאיש שלא הסכים לוותר על פרוטה מהונו.

בשעות הצהרים שהה בחנות משרתו של דוד, שניהל את מכירת הסחורות ללקוחות הרבים שפקדו את החנות. באותו יום היה עסוק המשרת בסידור הסחורה שעה שראה לפתע אל מול עיניו את שני חכמיה הישישים של חלב עומדים ומביטים בו.

"מה אוכל לעזור לכבודו", שאל את החכמים ביראת כבוד.

"היכן נמצא דוד"? שאלו רבינו.

"דוד מצוי כעת בביתו, לפני שעה קלה יצא לסעוד את ארוחת הצהרים", ענה המשרת.

הרבנים התיישבו. "אולי תביא לי גליל של בד ערבי בצבע לבן", ביקש רבינו מהמשרת, והלה נחפז בשמחה גלויה למלא את משאלתו של רבינו. סוף כל סוף לא בכל יום מזדמנים לפניו לקוחות יקרים וחשובים שכאלו.

כשזו הונחה על הדלפק, בדק ומשמש בה רבינו באצבעות ידיו והביע שביעות רצון מה. הרהר מעט ופנה אל המשרת שהמתין במקומו באורך רוח: "תביא לי גם גליל מסוג בד פלוני ועוד אחד מסוג בד אלמוני", ציווה. והלה אכן הזדרז להביא את הסחורה שמקום כבודה הוא במחסן החנות.

היכן החבילה?

"קח את החבילות" אמר רבי עזרא לרבי שלום שהיה צעיר ממנו במעט, "והבא אותם אל גבאי החברה, אמור להם שיגזרוה מייד לחלקים שווים ויחלקוה עוד היום בין עניי העיר".

ובעוד המשרת משוטט במחסן החנות, אץ רבי שלום עם החבילות היישר לביתם של הגבאים, שם מסר לידיהם את הבד יחד עם "הוראות השימוש" שניתנו בידי רבינו.

כשחזר המשרת אל הדלפק, הבחין שהחבילה שהביא קודם לכן נעלמה יחד עם רבי שלום.

"היכן החבילה"? צעק בבהלה, "אני אחראי עליה, הרב יודע כמה זה עולה? אצטרך לשלם את כל מחירה לדוד הסוחר"...

"אל תדאג", הרגיעו רבינו. "אתה לא תפסיד מכך דבר וחצי דבר. אני לקחתי מכאן את החבילה ואני הוא זה שאחראי על גורלה. אמתין כאן לדוד עד שיגיע".

עודם מדברים והנה נכנס הסוחר העשיר לחנותו, הוא הבחין ברבינו ואץ לנשק את ידיו. "מה שלום כבודו"? התעניין בחום, ואחר פנה אל המשרת ושאלו מה התרחש בחנות בשעת הצהרים.

"הרב לקח מהחנות חבילת בד גדולה", לחש המשרת הנפחד. "הוא לא שילם עבורה דבר" הוסיף, ואחר הפטיר: "הוא גם לא רוצה לשלם".

פניו של הסוחר האדימו מזעם. בחמת כעס ניגש לרבינו ואמר לו: "לא בדרך שכזו תאלצני לתת צדקה. כבודו צריך לשלם על הבד. גליל זה שווה הון רב, או שתשלם עבורו או שתשיבהו לי"...

- "הבד כבר חולק לעניים ואין כל אפשרות להשיבו אליך", פסק רבינו בניחותא.

"זוהי גזילה", זעק העשיר, "אקרא מיד למשטרה".

הצדק עמד

רבינו לא התרגש במיוחד מדברי הסוחר ובמנוחת נפש האופיינית לו, הוא קם ממקומו וניגש לדלת היציאה מן החנות, כלה ונחרצה היתה עימו לקחת גליל בד מהסוחר לצורך עניי העיר ולכפותו על הצדקה.

הסוחר הכועס, הפך לפתע לאיש קל רגלים הוא אץ אל תחנת המשטרה שבחלב שהיתה סמוכה לחנותו והזעיק את מפקד המשטרה בכבודו ובעצמו, "בא עימי לחנות מהר" אמר, והמפקד שידע כי מדובר באיש עשיר ומכובד נשרך אחריו.

"הרב, רבי עזרא, לקח ממני סחורה יקרה ולא שילם עבורה, הוא גם

לא מוכן לשלם עליה, אמור לו שישלם מייד"! ביקש דוד.

הקצין שהכיר את גדלותו של הרב, שהיה ידוע ביושרו המופלג נישק את ידיו ושאלו בהכנעה "האם אכן כבודו לקח גלילי בד מבלי לשלם תמורתה"?

בשקט ובשלוה סיפר רבי עזרא למפקד המשטרה "דע לך כי רבני העיר ופרנסיה יסדו חברת צדקה ורווחה הנקראת 'חברת מלביש ערומים'. במסגרת פעולות החברה אוספים מידי שנה בשנה גלילי בד, כדי לחלק ולתת למשפחות עניות שאין בידיהם ממון די הצורך כדי לקנות בגדים להם ולילדיהם. כל אנשי העיר נתנו את חלקם בעין יפה וביד רחבה לצורך מפעל חשוב זה, ורק הסוחר הזה ידו קפוצה לצדקה, הוא מתחמק ממחויבותו ולא נותן דבר ואף מעיז פניו כנגד הרבנים ומאשימם בגזל, לכן הגעתי היום לחנותו ולקחתי את חלקו בצדקה".

"הצדק עמך", פנה הקצין אל רבינו לאחר שהתפעל מדבריו הכנים והאמיצים. ובטון סמכותי יותר פקד הקצין על הסוחר שהופתע לחלוטין ממהלך העניינים, שיתן מיד עוד גליל בד נוסף לצרכי צדקה בכדי שידע כיצד לנהוג בפעם הבאה...

אין מקומך כאן

לא היתה זו הפעם היחידה בה העמיד רבינו את עשירי העיר חלב במקומם הנכון.

בשנה אחת שהצטיינה בעצירת גשמים גזר רבינו תענית ציבור ופקד על כלל הציבור להתאסף בבית הכנסת לעצרת התעוררות ותפילה ולאמירת תהילים ברוב עם כדי לזעוק ולהתפלל על הגשמים, כפי שמוזכר בתלמוד.

בין אנשי הקהילה שהשתתפו באמירת התהילים, הבחין רבינו באחד מן הסוחרים העשירים של חלב שיושב במקומו ומעתיר בתחינה כאחד העם.

"מקומך איננו כאן", פנה אליו רבינו: "אתה חייב להמשיך במסחרך כדי שתוכל להרוויח כסף בשעות אלו ובכך לפרנס בכספך את עניי העיר"...

רבינו אף הטעים את דבריו במשל נאה:

משל למלך שחלה, וציוו הרופאים שינגנו לפניו ניגונים ערבים. סברו הרופאים ושיערו כי על ידי השמחה שתשרה על המלך בשמיעת ניגונים ערבים יוקל לו מחליו ויתרפא.

האם יעלה על הדעת, הקשה רבינו, שהמלך יבחר לו למטרה זו את שר האוצר שאכן מפורסם הוא כאומן מומחה בתורת הנגינה? הרי ברור הדבר שהמלך ידאג שימצאו לשם כך נגן מומחה משורות הנגנים המומחים המתגוררים בממלכתו, ואילו שר האוצר ימשיך לטפל בענינים השוטפים של משרדו.

זהו המשל. והנמשל, הטעים רבינו: אתה הוא הגזבר של העניים, תפקידך מתרכז בדאגה להשיג מקורות לכסף שבו יפרנסו ויזונו את עניי העיר, ואילו הם, העניים, היושבים כאן, מקצועם הוא לבכות ולהתחנן, לזעוק ולהעתיר רחמים, לומר תהילים לפני מי שאמר והיה העולם והוא יענה לשועתם...

מוטב שתלך לרקוד

מעשה נוסף - שנשתמר בזכרונו של רבי אליהו שרים זצ"ל - אירע שנים רבות לאחר מכן כשעלה רבי עזרא לארץ הקודש, וקבע את אחד מסדרי לימודו בבית המדרש "שושנים לדוד" שבפאתי שכונת בית ישראל הירושלמית.

והנה ביום בהיר אחד, באמצע לימודו נכנס לפתע ידידו ואהובו הגאון רבי יצחק שרים זצ"ל לבית המדרש כשהוא פוסע בבהילות למקום מושבו של רבינו.

"מדוע באת היום לישיבה"? תמה רבי יצחק.

התמיהה באה שבעתיים מכיוונו של רבינו: "לשם מה באתי? באתי לרקוד בישיבה"!

רבי יצחק שרים לא נראה מופתע מהתשובה הבלתי צפויה:

"אכן מוטב שתלך לרקוד מאשר ללמוד כאן", אמר בנימה כעוסה

משהו ובארשת פנים חמורה.

חילופי הדברים לא מצאו חן בעיני רבינו, ולכן ביקש להבין מרבי יצחק שיפרש את שיחתו במה הדברים אמורים ועל מה חרי האף הגדול.

ואז פתח פיו רבי יצחק ועשה עצמו כממתיק סוד עם רבינו:

"דע לך ידידי וחביבי כי אחד מבני החבורה מלומדי בית המדרש שלנו, עומד להינשא בימים הקרובים וביתו ריקם ואין בו לא לחם לאכול ולא בגד ללבוש, ועל אחת כמה וכמה שלצרכי החופה אין בידו פרוטה לפורטה, ואנו - יושבים כאן בבית המדרש משל אין הדבר נוגע אלינו כלל"?!

לא עברה שעה קלה ושני החכמים צעדו יחד ברחובות ירושלים, יוצאים ובאים מסימטא לסימטא ומחצר לחצר כדי לאסוף מעות ומצרכים עבור החתן והכלה.

"נאה דורש נאה מקיים"

צילום מצבת אבן שנקבעה בבנין תלמוד תורה "מגן דוד" בעיר הקודש ירושלים לזכרון עולם בעבור שרבינו הוריש בעזבונו נדבה הגונה למען תינוקות של בית רבן

פרק חמישי

דרושים לכל חפציהם

אחד מהתפקידים העיקריים שהוטלו על נביאי ישראל, היה להוכיח את העם על ליקויים שדבקו בם ולהורות להם כיצד לתקנם. כך נאמר לנביא יחזקאל בנבואה מפי הגבורה (יחזקאל ג, יז): "בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל". כצופה העומד בראש מגדל וצריח ומרום גודלו יוכל להשקיף ולהתריע מפני סכנה המתקרבת ובאה - כך הופקדו הנביאים וניחנו בראיה מקפת ובמבט נישא שבכוחו נתמנו כדי לישר את ישראל לאביהם שבשמים.

מלאכת התוכחה קשה היא ולא רבים ידעו אומנות זו ולא ירדו לעומקה שכן ריבוי פנים לה. אפשר שהיא תיאמר מתוך רוגז וכעס פנימי וממילא תיהפך למוקד של התנצחות והאפיק החיובי של התוכחה מוחמץ, ויש תוכחה שתיאמר מתוך מאור פנים, בשעה נוחה הן ללב המוציא והן ללב המכניס...

באומנות מיוחדת זו נתברך רבינו שהשכיל למצוא את שעת הכושר שבה ראה הזדמנות להוכיח מלב אוהב את צאן מרעיתו, בענינים שבין אדם לחבירו ובין אדם לקונו. בלשונו החדה ידע לפלס נתיבים ללבו של כל אחד ואחד מבני עדתו, למצוא בו את הניצוץ והאור ולהעלותו על דרך המלך.

מצות ההוכחה "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" היתה

נר לרגליו, רבינו היה בקי באומנות התוכחה וככזה השתדל בכל אימת שהבחין וראה פגם מסוים, גדול כקטן, האיר את דברי תוכחתו במאור פנים כשסבר כן, וכשסבר אחרת הרי שדברי התוכחה נאמרו כדורבנות, ופעמים רבות שעצם נוכחותו או מבטו די היה בהם כדי לשדר את המסר שביקש להעביר ורבים השיב מעון.

אם כי במקום שלא ראה צורך להעיר ובמקום שלא היה הכרח להעיר מחמת שיש לו (למדובר) על מי שיסמוך - נמנע מכך.

פה מפיק מרגליות

רבינו זצ"ל התפרסם גם בזכות היותו דרשן נפלא, בעל כושר ריטורי מיוחד במינו. דבריו הנפלאים בפיו המפיק מרגליות משכו את ליבם של תושבי העיר חלב והאירו את עיניהם ודרכיהם. הללו לא החמיצו שום הזדמנות שנקרתה בפניהם לשמוע את דרשותיו של רבינו באירועים משמחים כמו בשעת צרה וצוקה.

בדבריו היה עומד ומעורר על קיום מצוות התורה בשלימות וברוממות הרוח. לא אחת האריך בנוגע למצוות שהמודעות לקיומן היא פחותה ומתוך שיגרת החיים חלה טעות בקיום המצוה או אף בזלזול בה. פעמים שהמון העם סבר כי חיובן של מצוות אחדות אינו אלא ממידת חסידות בעוד שלאמיתו של דבר היו מחויבות הן מדין תורה מפורש או מהלכה למשה מסיני. עליהם ועל כמותן היה נע ציר דרשתו השבועית, בתיבול משובב נפש של משלים ומעשיות נאים.

הגט שלא ניתן

בית המדרש הגדול שבעיר, היה עמוס לעייפה, בכל ליל שבת קודש, זקנים צעירים וטף ישבו בצפיה דרוכה ובדומיה ארוכה, כשבמעברים עמדו כתף אל כתף אלה שהמקום היה צר מהכילם.

ליל שבת קודש נקבע כמועד לדרשתו הקבועה המרכזית של רבינו, דרשה מסורתית שהיתה מתובלת בחן רב, במשלים נאים ובמעשיות מאלפות אשר היו נוסכים קורטוב של שמחה ואושר בלב השומעים.

אחד מן המאזינים יהודי פשוט, שזו היתה לו הפעם הראשונה שבא לשמוע את דרשתו של רבי עזרא, נהנה מאוד מתוכן הדרוש ומילא את פיו ברינה ובשחוק, למשמע החידודים וההלצות השזורים בדרשתו של רבינו, כדרכו בקודש.

כשיצא מבית המדרש, החליט היהודי בליבו לספר לאשתו את המשלים והסיפורים הנאים ששמע בדרשתו של הרב, ולשמח בכך את לבה.

כשנכנס הלה לביתו, לא התאפק ומיד שאל את אשתו: התאבי לשמוע את המעשיות והמשלים הנאים ששמעתי כעת בדרשתו של הרב?

כמובן, השיבה רעייתו הנאמנה, ועל אתר כבר עשתה את אזנה כאפרכסת והאזינה בחפץ ובקשב רב לדברי בעלה ולהרצאתו הקולחת. ברם, לאכזבתו של הבעל, פניה של רעייתו נשארו סתומים וחתומים בעליל, וחיוך, כל שהוא, לא עלה על דל שפתיה.

הבעל שציפה בסתר ליבו, כי בודאי אשתו תהנה מן המעשיות והחידודים, ותשמח בהם מאוד, נתמלא אכזבה גדולה אותה לא השכיל להסתיר. הוא פנה אל אשתו ורטן בפניה: מדוע צחקו כל האנשים בבית הכנסת וצהלו שעה ארוכה למשמע הדברים, ואילו על פניך לא נראית אפילו בת צחוק קלה שבקלות?

וכי מה משעשע כאן? תמהה האשה בתמימות מוחלטת.

חמתו של הבעל בערה בו ובטוח היה כי אשתו מתכוונת בודאי להקניטו. יצרו הרע השיאו מהכא להתם ובתוך דקות מעטות החליט בליבו ליתן לה גט פיטורין ולשלחה מביתו לאלתר.

כל טענותיה ומענותיה של האשה לפייס את בעלה, עלו בתוהו. ממאן היה להאמין כי דבריו לא גורמים לצחקוק קל או להבעת שמחה והומור.

למחרת השבת עם אור הבוקר השכים קום הבעל וניצב יחד עם אשתו כשדמעתה על לחייה, בבית דינו של רבינו זצ"ל, בכדי שהלה יסדיר את עניין הגט כדבעי.

לא בנקל נתן רבי עזרא את הסכמתו להסדיר ביניהם גט. תחילה

ביקש להשהות את כתיבת הגט, כשמנגד הוא הזכיר בפניהם את מאמר רבותינו זכרונם לברכה: "כל המגרש את אשתו ראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות" (גיטין דף צ.) והוסיף דברי כיבושין על פזיזות שסופה חרטה, עד שבסופו של דבר נודעה לרבי עזרא כי סלע מחלוקתם של הבעל והאשה, נעוץ בדרשתו שלו בליל שבת קודש: אדישותה של האשה למשמע המעשיות והחידודים ששמעם בדרשתו של רבי עזרא...

מה עשה רבינו ברוב חכמתו? פקד על האשה שתשב ותאזין לדבריו, והחל לחזור על דרשתו מיום האתמול כמי שעומד לפני קהל גדול, כדרכו בקודש. ומה נדהם הבעל, לראות את אשתו צוחקת בלבביות, וחיוכה נמתח מפה לאוזן למשמע המשלים והסיפורים כמו גם ללקחי המוסר שמהם היו עולים כמין חומר. האשה לא הסתפקה בכך, קמה ממקומה והתריסה: הרי את הדברים הללו בדיוק סיפר לי בעלי?

עיניך הרואות. פנה רבי עזרא אל הבעל, שהדברים שסיפרת לה בליל שבת כשחזרת מהדרשה, זכורים היטב לרעייתך ואף מהנים אותה. והסיבה לאדישותה אתמול, אינה תלויה בה כלל, מכיון שאתה לא ניחנת בכשרון מוצלח להנאות את שומעך באמרי פיך...

הבעל שהשתכנע בצדקת דבריו של רבינו, נבוך ונכלם קמעא. רמז לאשתו שתמתין לו מחוץ לכתלי בית הדין, בין כך ובין כך משך את גט הפיטורין מבית הדין ושב עם רעייתו כלעומת שבא.

מזאמיר דהוד

סיפר הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א, כי רבינו היה חביב ונערץ על מושל העיר (הואלי), בהיות והיה בקי מאד בהויות העולם, חכו ממתקים וכולו מחמדים, ועל כל שאלה שהיה נשאל ממושל העיר בחוקי הדת, היה משיב לו בטוב טעם ודעת.

פעם אחת נשאל הרב מאת המושל שהיה בקי בערבית במזמורי התהלים ("מזאמיר דאוד"), בביאור הפסוק (תהלים סד, יא) "כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע".

ותמה המושל: מה חידוש הוא שדוד המלך היה בוחר להסתופף בצל כנפי השכינה בחצרות ה' ובהיכלו, יותר מאשר לדור באהלי הרשעים, והלא כל אדם בר דעת וטהור לב היה בוחר בטוב ומואס ברע?!

וכך השיב לו רבינו:

הנה רבותינו חכמי התלמוד מספרים (מובא במסכת עבודה זרה דף יז.) על שני חכמים גדולים, רבי חנינא ורבי יונתן, שהיו מהלכים בדרך ובדרכם הגיעו לשני רחובות מקבילים, אשר אחד מהם היה פתוח לכנסיה של עבודה זרה והאחר היה פתוח למקום של פריצות. פתח האחד והציע לחבירו: 'בא ונלך ברחוב שפתוח לכנסיה של העבודה זרה, בהיות ואין יצר הרע של העבודה זרה קיים עוד ולא נעבור ברחוב שבו יש פריצות - כדי שיצר הרע של עריות לא ישלוט בנו.

נענה חבירו והשיב לו: אדרבה. בא ונעבור ברחוב שיש בו פריצות בכדי שנתגבר שם על היצר הרע ונקבל שכר על כפיית היצר!

ובאמת כך עשו שני החכמים ועברו דרך אותו הרחוב. והנה כשהתקרבו החכמים לאותו מקום של פריצות, הנשים שהיו שם ברחו מפני החכמים והסתתרו בביתם מחמת הבושה שאחזה בהם.

נפנה החכם הראשון ושאל את חבירו: מנין היה לך לבטוח בעצמך כל כך לעבור ברחוב הזה ולא לחוש שמא יתגבר עלינו היצר הרע בלכתנו כאן ברחוב זה?!

השיבו החכם השני ואמר לו: מקרא מלא הוא, שנאמר (משלי ב, יא) "מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה". כלומר, התורה הקדושה שומרת על האדם העוסק בה לבל יכשל ביצר הרע של העריות, וכדברי רבינו הרמב"ם (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא) "אין מחשבת עריות מתגברת אלא באדם שלבו פנוי מחכמת התורה".

והנה דוד שביקש "בחנני ה' ונסני", התנסה בדבר עבירה ונכשל, לכן התחרט על שהביא עצמו לידי נסיון, וכמו שאמרו חז"ל בתלמוד מסכת סנהדרין (דף קז.) על הפסוק (תהלים יז, ג): "בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי", כלומר: מי יתן והיה בפי רסן לעכב דברי, והלואי שלא אמרתי בחנני ונסני", ולכך התכוון דוד באמרו: "כי טוב בחצריך מאלף בחרתי" - להסתופף בבית אלהי, יותר טוב מאשר לדוד

באהלי רשע ולכבוש את יצר הרע, כי לא הוא ולא שכרו, שמא לא אצליח חלילה לעמוד בכור המבחן...

התשובה המנומקת להפליא אכן מצאה חן בעיני המושל שלא הסתיר את הנאתו למשמע הדברים הנפלאים, הוא הודה לרבינו בחום והפטיר לנוכחים סביבו: שפתים ישק. דברי פי חכם חן!

רצון יראיו יעשה

רבי אברהם פטאל זצ"ל סיפר לבני ביתו בערגה רבה אודות הנהגותיו בקודש של רבינו כפי שהטיב להכירו בעיר הולדתו, בין שאר הדברים שהזכיר סיפר להם מעשה מופלא, שפעם אחת במוצאי שבת קודש לאחר שסיים את חוק לימודו, הקריאה המיוחדת למוצאי שבת קודש, שב רבינו לביתו מבית המדרש כדי לקיים את סעודה רביעית, מלוה מלכה.

רבי אברהם פטאל

כשדרך על מפתן ביתו, קידמה את פניו רעייתו ושאלה אותו: "חכם עזרא! מה תרצה לאכול לסעודה רביעית?"

רבינו שנודע כאיש אמת, הרהר קצרות והשיב בכנות:

"מה ארצה לסעוד למלוה מלכה? ארצה מג'דרה (תבשיל אורז ועדשים) עם סָמְנָה (חמאה) ושמנת".

תמהה הרבנית בקול: "מאין לי מג'דרה לתת לך?

השיב לה רבינו במתק שפתיו: "חלילה, לא ביקשתי זאת. אוכל מה שיש! אלא ששאלת אותי מה ארצה לאכול בסעודה רביעית, ועניתי לך שרצוני הוא במג'דרה עם סָמְנָה"...

לפתע נשמעו נקישות חדות בדלת. פתחה הרבנית את הדלת לרוחה ובפתח עמדה בוכיה המשרתת של העשיר השכן.

חרדה הרבנית לבואה: "מה קרה לך, מדוע את בוכה?"

בהתרגשות רבה סיפרה המשרתת לרבנית שאדוניה ביקש ממנה שתבשל לו מג'דרה לסעודה רביעית, ובפזיזותה בישלה את התבשיל בכלי בשרי והוסיפה עליה חמאה ושמנת - עתה טוען הוא שהיא הטריפה לו את הכלים ומשום כך איים עליה בפיטורין. אלמנה היא, ויתומים רכים תלויים בה!

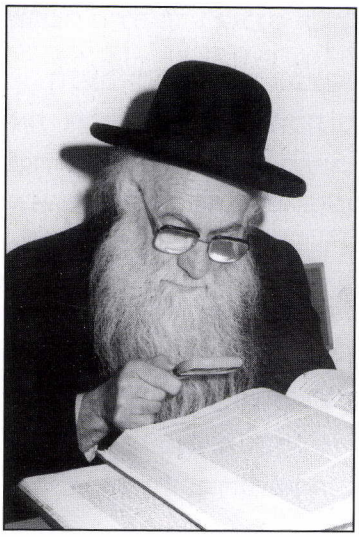
שמע הרב את המקרה, קרא למשרתת שתיכנס פנימה וביקש לדעת ממנה: "מתי בישלו בכלי הבשרי לאחרונה?"

התברר, שבקדרה זו בישלו לפני זמן רב. עוד התברר, כי את המג'דרה יצקה המשרתת לכלי חלבי, ולשם יצקה את הסמנה.

"אם כך", אמר רבינו, "אמרי לאדונייך בשמי שאין בכך כל חשש, התבשיל מותר באכילה והקדרה כשרה לחלוטין"!

מחתה המשרתת את דמעותיה וחזרה לבית אדוניה כשבפיה פסק הלכה מחכם עזרא.

כעבור שעה קלה שבה המשרתת ונקשה קלות בדלת: "האדון אינו מאמין לי, אלא אם כן הרב עצמו יאכל מן המג'דרה"! התחננה.

רבי יוסף עדס

נאות רבינו ברצון לקיים את דברי העשיר, ברך בכוונה תחילה וטעם מהמנה שהוגשה לו. או אז פנה ואמר לרבנית: "רואה את - הנה רציתי מג'דרה, והבורא יתברך שלח לי מג'דרה"...

השגת גבול

כשביקש הגאון רבי יוסף עדס זצ"ל, להמחיש בפני תלמידיו את חומרת האיסור של שיחה בבית הכנסת ובפרט בשעת התפילה,

השמיע באזניהם את הנאמר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן קכד, ז) "לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו" לצד מאמרי מוסר שהוזכרו בספרי המוסר, ובין היתר סיפר לתלמידיו מעשה נפלא שאירע עם רבינו כאשר שני מתפללים שחו ביניהם בזמן חזרת הש"ץ, היה זה בעת זקנותו כאשר ניטל ממנו מאור עיניו ולא יכל להתפלל מתוך הסידור, ופטפוטי הדברים הפריעו את מחשבתו וסדר תפילתו.

הרהר רבינו בינו לבין עצמו כיצד יוכיח אותם בדרך ראויה שתתקבל על לבם כדי שלא ישובו לכסלה עוד, חשב ומצא כי תוכחה ראויה היא לסבר את אוזנם בדרך משל ונמשל.

וכך עשה. בדרשתו הקרובה בבית הכנסת מצא הזדמנות נאותה לשוחח על כך וביקש לספר בפניהם מעשה, וזה תוארו:

מעשה שאירע ונפגשו יצר הטוב ויצר הרע באכסניא אחת. אמרו השנים זה לזה: עד מתי נילחם זה בזה, מלחמה עקובה מנצחונות מזהירים, שנינו נלחמים על אותם שטחי מחיה ושובים ברשתינו נפשות יקרות וזכות, הבה נחליט ונסכם ביניינו עד היכן גבול שלטונו של היצר הרע והיכן הוא גבול שלטונו של היצר הטוב. לגבולו של היצר הטוב לא יורשה היצר הרע ליכנס וכן להיפך.

הצעה זו מצאה חן בעיני הצדדים וכל אחד מהם הביע נכונות לקיים את חלקו בהסכם. חלוקת הגבולות היתה ברורה: בתי כנסיות ובתי מדרשות הם בתחום אחריותו הבלעדית של היצר הטוב, ולעומת זאת תחום אחריותו של היצר הרע יוגבל לבתי קפה בתי שעשועים ומקומות בילוי שנועדו למבקשי הבלי הזמן.

והנה לימים אחדים מגיע היצר הטוב לבית הכנסת ולהפתעתו ותדהמתו הוא פוגש שם את מיודעו היצר הרע. מיד געה בו היצר הרע: האי מה מעשיך כאן? משיג גבול אתה! לא כך סיכמנו שאין לך רשות ליכנס לבתי כנסיות ובתי מדרשות, והלא אני ממלא את חלקי בהסכם שסיכמנו ביניינו ומדוע אין אתה ממלא את חלקך כראוי?

מעשה זה כבש את לב המתפללים. אכן טענה טובה לו ליצר הטוב כלפי היצר הרע. מדוע פרץ היצר הרע את גדר ההסכמה ונכנס למקום

לא לו בכדי לעשות את מלאכתו ולהחטיא את המתפללים?

ומה השיב לו היצר הרע? שאל רבינו את שומעי לקחו.

הסכיתו ושמעו: היצר הרע טען להגנתו כי כאן זהו תחום מקומו שבו הוא רשאי לעשות את מלאכתו נאמנה. התפלא היצר הטוב והרי כאן זה בית הכנסת, הנה ארון הקודש, הנה כאן התיבה של שליח הציבור. זוהי השגת גבול שאין למעלה ממנה!

אך יצר הרע נותר בשלו, אותי זה לא מעניין מה מונח בבית הכנסת, ארון של ספר תורה, או תיבה של שליח ציבור. אני, טוען היצר הרע, מקשיב מבעד לחלון קודם שאני נכנס והיה אם שומע אני דברי תורה או תפילה אני ממשיך בדרכי ולא נכנס פנימה, אך אם אזני קולטות דברי חולין, שיחות של עסקים ודברים של מה בכך מיד אני נכנס פנימה לעשות את מלאכתי.

והיצר הטוב? מה ישיב לו על טענה זו? אין לו מה לומר על כך לבושתינו ולהוותינו, סיים רבינו את משלו הנוקב שחדר ללבות המתפללים פנימה ופעל את פעולתו כשהשוגגים הבינו את חומרת מעשיהם וקיבלו על עצמם חרטה ותשובה ומכאן ולהבא חושבנא טבא.

פרק שישי

איש על העדה

מצודתו של רבינו, היקף השפעתו ורוחב בינתו סבבו ימים וחבלי ארצות שונות. רבינו היה מעורה בנעשה בקהילות היהודיות שברחבי תבל, ועמד הכן על משמר הקודש לחזק ולבסס את שמירת וקיום תרי"ג המצוות בכל אתר ואתר.

בפקחות נדירה ובהתלהבות עצומה שהיתה נסוכה בה מסירות נפש, ניהל רבינו מהלכים ומאבקים בישרות ותמימות למען קדשי ישראל כשאינו נבהל ואינו נרתע מקשיים ותחבולות שהערימו בדרכו בקודש.

שמו נכרך באירועים רבים וחתימתו התנוססה בגאון מעל כל מודעה או מכתב שקיפל בתוכנו משימת קודש לעשות רצון אבינו שבשמים, אם בימי עלומיו כחבר בית הדין או בימי זקנותו כאשר שימש כראש אבות בתי הדין שבארם צובה. בכל תפקיד אותו נשא, השתדל למלאותו בתוכן של ממש ולתוכו יצק חיים ודביקות במשימה הקדושה שבה התעטר בסמיכת חכמי הדור.

בסערות תימן

שנת תרע"ד, הרעידה והסעירה את הקהיליה הרבנית העולמית. בעקבות סדרת ספרים שיצאו לאור בצנעא בירת תימן, כנגד לימוד ספר

הזוהר והקבלה - ומלחמתם של המתנגדים לדעות כוזבות אלו. הדפסת הספרים לא השלימה מעגל, שכן בעוד האחד שוקד על כתיבת חיבור שיגלה את אמיתות דבריו - משנהו כבר הפיץ את חיבורו בהם מגלה הוא את אמיתות דבריו.

היה זה כאמור בשנת תרע"ד, לאחר שיצא מבית האסורים בעטיים של רדיפות ומחלוקות פנימיות בתימן, התפנה "מארי" יחיא ב"ר שלמה אלקאפח לכתוב את ספרו "מלחמות השם" ובו הוא מפנה את חיציו כנגד ספר הזוהר הקדוש בפרט ולימוד הקבלה בכלל, שבהם הוא ראה כדברי כפירה ומינות ח"ו (מאוחר יותר, התבטא, כי כל הצרות והיסורים שפקדוהו בשנות חייו, הן כעונש מן השמים על כך שלא התנגד בריש גלי ללימוד ספר הזוהר!) והגדיל עשות כאשר פירסם ברבים כי אלו שאינם דוחים את לימוד הזוהר הרי הם 'מינים' ופסולים לשרת בקודש, ולפיכך: "ספר תורה, תפילין ומזוזות שנכתבו על ידי ישראל האדוק בקבלה זו, פסולים וקרוב לומר שדין הוא שישרפו כמו שאמרו הפוסקים; ס"ת שכתבו מין ישרף"...

ואם לא די בכך, הוסיף עוד סייגים וגדרים כדי לישמר מהם: "גיטיו וקידושיו אינם כלום ונמצא מרבה ממזרים בישראל. לא יענה אחרי שליח ציבור זה אמן וקדוש וברוך ה' המבורך. ועוד: בליל פסח הם מנסכים, אם כן יינם יין נסך ואסור בהנאה"...

"דור דעה"?

המצדדים בעמדה זו כמו גם המתנגדים לה, חידדו ביתר שאת וביתר עוז את הפערים שכבר היו בלאו הכי בין שתי הקבוצות אשר אש המחלוקת ליהבה וליחכה בין המחנות. כעת נותר רק להנציח שם רשמי לתומכי רעיונותיו של קפאח, שהיו בעיקר "צעירים תוססים" - כפי המתואר בכתבי דברי הימים. בראשית עניינם קראו לעצמם "חברת יסוד הדתי", ולאחר מכן השתמשו בשם נוסף "חברת פקוחי העין" והגדילו עשות בהצמדת התואר היוקרתי והיומרני "דור דעה". אך למעשה הוצמד לכינויים שם הלעג שיצא מפיו של הרב יחיא יצחק הלוי: "דרדעים" (כמי שהתיימרו להיות משכילים ודעתנים בכל חלקי התורה המתאימים

והברורים לדעתם - הקצרה) עד עצם היום הזה.

מלחמה זו הגיעה עד לפתחו של האימאם (המושל התימני) יחיא שגלגל את הנושא לשולחנו של שופט ביה"ד השרעי, יחיא בן מחמד בן עבאס. זה האחרון חקר את הצדדים, וכך כתב בדברי סיכומו: "מי שיזלזל בחבר מבני אמונתו או בספר מן הספרים הידועים המקובלים בידם, או מי שיפר מסורת בעת הימצאו בין יהודים אחרים - יענש על כך".

"פסק הדין" של השופט מחמד אבן עבאס

קושיות וסתירות

הזרעים להלך מחשבה כפירתית זו ניבטו שנים אחדות קודם לכן, ועל כך מצויות כמה גירסאות. אחת מהן גורסת כי שליח האקדמיה הצרפתית - יוסף הלוי - לחקר ה"שבאים" בתימן, הוא זה שעורר את ההתנגדות ללימוד הזוהר, והשמיע בפומבי דברי זלזול בלומדי הזוהר הקדוש.

דבריו שהיו מעוגנים ב'קושיות' וב'סתירות', כביכול, בין דברי הזוהר הקדוש לדברי התלמוד, וביחוד נסתרה מבינתם ענין עשר הספירות הקדושות עד שדימו לומר כי עשר הספירות הן כביכול עשר אלוהות שלהן עובדים לומדי הקבלה...

כל אלו ועוד, מצאו להם כר נרחב אצל שומעי לקחו של הלוי, וביניהם נתפס גם "מארי" קפאח שאירחו מביתו לאחר ש"נזרק" בבושת פנים מאכסניות שבהם לן. הדברים נכנסו לליבו, וברבות הימים העמיק בהם ודלה "פנינים" עד שהגיע למסקנתו הכוזבת.

שמענו ותרגז בטננו

ספרו של קאפח "מלחמות השם" עורר זעם רב בקרב יהדות תימן שבהם הטיח המחבר כי הם (לומדי הזוהר, כמובן) "עובדי עבודה זרה". הכתובת הברורה והיחידה שבה ניתן היה לאמת את הדברים או לערער עליהם ולפרוד אותם, היתה העיר ירושלים, שם התרכזו גדולי התורה והקבלה.

מיותר לציין את קיתונות הסלידה והשאט נפש שהובעו בין חכמי ירושלים כשקראו את כתביו של קאפח. מאה שלשים ושנים אישי התורה וההלכה, היושבים ראשונה בממלכת התורה פירסמו מיד קול קורא: "שמענו ותרגז בטננו נפלו פנינו וכשלו ברכינו כי יצאו אנשים בני בליעל לחפור בורות נשברים ועזבו מקור מים חיים וידיחו בני עירם ויפערו פיהם לדבר סרה על ספר הזוהר הקדוש לתנא הא-להי רשב"י זיע"א ועל ספרי המקובלים שנתפרסמו ונתקבלו בכל תפוצות ישראל".

וכך מתארים חכמי ירושלים כיצד הם התמודדו עם חרפה זו:

"ופתחנו ארון הקודש והחרמנו האנשים החטאים בנפשותם המדברים סרה על הזוהר הקדוש. וכן חובה על כל ישראל בהגיע מכתב זה לארצותם למקומותם יעמדו כולם לפני ארון ה' להחרים החטאים האלה".

בנוסח החרם החריף ניתן למצוא ביטויים קשים וקללות חמורות: "ארורים הם מפי השם הנכבד היוצא מפי כהן גדול ביום הכיפורים. מלאכי חבלה יפגעו בהם. באסכרה תהא מיתתם. יכם ה' בשחפת ובדלקת ובחרחור ובחרב ובשדפון. לא יאבה ה' סלוח להם ורבצה בהם כל האלה הכתובה בספר התורה". ועוד ועוד.

לא עת לחשות

ימים אחדים קודם שפורסמה מחאתם של רבני ירושלים, נחרד רבינו למשמע אזניו כפי שהדבר הגיע לאזנו על ידי שכניו שקראו בכתב העת "חרות" (עיתון יומי היוצא לאור בירושלים בעריכת חיים בן עטר) תחת הכותרת "כתבה מאת סופרנו המיוחד" - על מעללי כת הדרדעים שבצנעא.

בלא להתמהמה נטל רבינו על עצמו את המשימה ואסף את חכמי ארם צובה ובכינוס חירום שערך גולל בפניהם את עיקרי הדברים והקריא את נוסח כתב המחאה שביקש לפרסם ברבים.

כתב המחאה פורסם באותה תקופה מעל גבי כתב העת "חרות", הנושא את התאריך כ"א אייר תרע"ד, תחת הכותרת "מחאה נמרצת":

"ב"החרות" קראנו את פרטי המאורע הנורא והמחריד שאירע בתימן, בנוגע למלשינות שעשו אי אלו מכוערי ישראל, על אחינו בני ישראל המחזיקים בתורת ה' ובספרי גאונינו וחז"ל, וגם על הס' הק' הזוהר למרן התנא הרשב"י זיע"א. כל שומע תצלנה אזניו, מפני החרופים והגדופים מצד הכת החדשה, שהחריבו פיהם והאריכו לשון על ס' הזוהר וכל עניני חכמת הקבלה. ועל ידי זה היה חלול ה' נורא, וקמה שערוריה נוראה, שעל ידה היינו חרפה לשכנינו".

"ובהיות שקראנו ב"החרות" כי הדיינים ורבני עדת עיר צנעא הובאו לפני הממשלה, והעידו לפניה עדות נאמנה, באמרם כי תוכל לפנות בשאלה על זה לרבני ירושת"ו, חכינו אנו בכליון עין, שכל רבני ירושת"ו וגאוניה וחכמיה יקומו כאיש

כתבה מעתון "החירות"

אחד, להגיש מחאה נמרצת נגד האנשים החטאים בנפשותם. שלפי דברי רבנו הגדול הרמב"ן זלה"ה בפ' אחרי מות, מבואר שם שכל המתחכמים האלה הם רשעים גמורים וכו' ונקראים כופרים. וכמ"ש הרמ"ק בספר הפרדס [נראה שכוונתו לספר "פרדס רמונים". ב. כ.] ש"א פ"ט וז"ל: הפן הב' הם אותם אשר יגלו להם ענין הספירות ומציאותם ויכחישום. מפני רוע תכונתם, כי הורגלו בחכמות חיצוניות ובילדי נכרים ישפיקו, ונקראים כופרים, שהם מכחישים פירוש תורה שבעל פה וכו' יעו"ש".

"והנה לתמהונינו הגדול, לא ראינו שום צעד מצד רבני ירושת"ו. אי לזאת קמנו אנחנו חכמי ורבני ארם צובה ונתעורר נגד השערוריה המתועבה הלזו, והננו מגישים בזה מחאה חריפה ונמרצה, נגד הפושעים האלה, שחללו את כבוד תורתנו וכבוד עם ישראל בעיני הגוים. וכל זמן שלא יסורו מדרכם הרעה, לא יהיה להם חלק בישראל, ונחלה בבית יעקב. וישמעו כל העם ויראו, ולא יזידון עוד, לחלל שם שמים בפרהסיא. וכבוד עמנו ותוה"ק יגדל לעד לעיני כל העמים כיר"א".

כ"ד חו"ר אר"ץ החו"מ בברכה ושלום

*הצב"י **חזקיה שבתי** ס"ט*
*הצעיר **יעקב שאול דוויך** ס"ט,*
*הצעיר **עזרא יצחק חמווי** ס"ט,*
*הצעיר **משה עזרא מזרחי** ס"ט*
*הצ' **ראובן אנקונה** ס"ט, הצ' **יהודה דוויך הכהן** ס"ט, הצ' **שלמה אליהו לניאדו** ס"ט, הצ' **עזרא יצחק דוויך** ס"ט, הצ' **יצחק רפאל סוויד** ס"ט, הצ' **יצחק משה אביגדור** ס"ט, הצ' **יעקב סתהון שומר** ס"ט, **הצעיר יצחק הר"י דיין** ס"ט; **הצעיר יהודה בכמוהר"ן עטיה** ס"ט, הצ' **אליהו חמווי** ס"ט, הצ' **רחמים כהן** ס"ט, הצ' **עזרא עבאדי** ס"ט, הצ' **אברהם חמווי** ס"ט, הצ' **שמואל כאסכי** ס"ט, הצ' **יוסף ששון** ס"ט, הצ' **רחמים מזרחי** ס"ט.*

אמונת השם

גל המחאות הבינלאומי עורר הדים רבים, ותומכי קאפח מיהרו להשיב

מלחמה שערה ובראשית חודש אלול של שנת תרע"ד, פירסמו קונטרס בשם "עמל ורעות רוח וחרמות ותשובתם", יוזמה שלא הניבה תוצאה מוצלחת מבחינתם של המו"ל - למול התנגדותם העזה של כל חכמי ירושלים ורבני ארם צובא מבלי יוצא מן הכלל לתופעה.

שנים מספר לאחר מכן התכתב הרב אברהם יצחק הכהן קוק עם הרב קאפח בנסיון להבהיר את הסוגיא ולסיים את הפרשה, אלא שאכזבה מילאה את ישותו של הרב קוק שראה כי דבריו נפלו על אזנים ערלות.

מי שניסה לסיים את הפרשה ולסתום את הגולל על דברי הלהג וההבל, היה הגאון רבי יוסף צובירי, אז נער צעיר לימים, כפי שהוא עצמו סיפר לעת זקנותו: "לאחר שהספר 'מלחמות השם' היה בידי, קראתי בו בפעם הראשונה והתבררו לי הרבה דברים שמפי השמועה למדתי אותם והקריאה בספר הבהירה לי שיש בספר דברים חמורים כמו קביעת מהרי"ק שהמקובלים הם מינים ועובדי עבודה זרה וכולי. הדברים נכתבו בביטויים מסמרי שיער. הקריאה עוררה בי חלחלה ורצון להשיב! ואפילו לצאת ולזעוק איך אפשר לכתוב דברים כאלה על עם קודש"?

"הייתי אז בן שבע עשרה שנים, לפי מושגי הזמן, נער שקרוב לבחרות ומה אני מסוגל לעשות ומי ישמע לי. וגיבשתי לי עמדה בבחינת במקום שאין איש השתדל להיות איש'. וכך נמשכה כתיבת הספר "אמונת השם" במשך כשנה וחצי ופורסמה בעילום שם הכותב, אך למעשה שימשה כתשובת המשקל כנגד "מלחמות השם", ובכך תם ולא נשלם הפרק המרכזי בתולדות ההתנגדות לספר הזוהר הקדוש.

והשביעי רצית בו וקדשתו

כאשר התגלו הפרצות הראשונות בשמירת השבת בארם צובה, דבר שבא לידי ביטוי בפתיחת החנויות לממכר מזון והלבשה בשוק המרכזי של העיר, פעל רבנו זצ"ל בנחישות רבה יחד עם חכמי ארם צובה, ועם ראש בית הדין רבי יעקב שאול דוויק הכהן זצ"ל, כדי למנוע את חילולי השבת או למעט אותם ככל האפשר.

בכינוס חירום בו נטלו חלק שלושים ושלושה מחכמי ורבני אר"ץ, הזכירו הדוברים את דברי הרמב"ם (הלכות שבת פרק ל, טו) כי "השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה. והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם".

הצעות מעשיות הועלו על ידי הרבנים כיצד לחסל את התופעה בעודה באיבה שלא תהווה פתח ומכשול לסוחרים אחרים שילכו בעקבותיהם. לבסוף הוחלט לפעול במסירות נפש כאיש אחד כנגד כל פגיעה בקודשי ישראל, וחייבו את עצמם בחיוב גמור וחזק להטיל חרם על כל העובר על אחת מאיסורי שבת ואפילו על איסור דרבנן, ועל האוכלי נבלות, ותוקף החרם הוא כמבואר בשו"ע דלא יתן לו אשה מבנותינו, ולא ליקח מבנותיו לבנינו, ולא לקדשו, ולא לקברו בקבורת ישראל.

נוסח החרם פורסם בכל רחבי העיר, בשווקים ובחנויות, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והיכה גלים בקרב התושבים שנוכחו להבין כי רבני העיר עומדים הכן על משמר הקודש ועינם פקוחה על כל המתרחש, ומתוך דאגה עמוקה לצביון העיר מתריעים הם בחריפות עזה על הפורצים גדר בשמירת שבת קודשנו המשמשת כ"אות" בין עם ישראל לקודשא בריך הוא.

נוסח המודעה פורסם בספר "דרך אמונה" להרב יעקב שאול דוויק זצ"ל בעמוד רכ"ו

"יען כי יצאו מקרבינו אנשים בני בליעל לפרוק עול השבת ולעבוד עבודתם בשבת, כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ואנכי והחו"ר [והחכמים והרבנים] אתי קמנו ונתעודד בעהי"ת לכבוד שמים לגדור הפרצה הגדולה הזאת באשר נוכל, וכתבנו וחתמנו את הסכמותינו, גם גאוני וגדולי חו"ר [חכמי ורבני] ארבע ארצות הקדש תובב"א נתנו ידם עמנו וכתבנו וחתמנו הסכמות חמורות לתקון העניין החמור הזה וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו אמן.

הסכמת חכמי ורבני וגאוני אר"ץ יע"א

באשר ידוע חומר אסור חלול שבת קודש ואוכל נבלות להכעיס שביק היתרא ואכיל אסורא וכל שכן אם הוא בפרהסיא, כמבואר בתנ"ך ובתלמוד ובמדרשים ובפוסקים, ומר"ן ז"ל פסק להלכה בש"ע אורח חיים סימן קכ"ג שהמחלל שבת הרי הוא כגוי לכל דבריו. ובאו"ח ס' שפ"ה כתב וז"ל: ישראל מומר לע"ז או לחלל שבתות בפרהסייא אפילו אינו מחללו אלא באסור דרבנן הרי הוא כגוי. וכמו כן כתב ביו"ד סי' ב' וקכ"ח וקנ"ח ובח"מ סי' ל"ו וקכ"ה ובהרבה מקומות, גם הגאון הגדול בעל חתם סופר בח"מ סי' קצ"ח אחר שהביא דברי הרמב"ם כתב וז"ל ואם לא שמע ואי אפשר לכופו הרי הוא מופרש מעדת ישראל, ואין לו דת כלל, ופסול לעדות ולשבועה ולכל דבר ושחיטתו אסורה וכל מאכליו ומשקיו בחזקת אסור כי אבד נאמנות שלו, ואין חלוק בין פותח חנותו מקצתה או כלה ומבואר עוד שם דאפי' לא חלל בפני עשרה אם חלל במקום גלוי שנודע לרבים מקרי פרהסייא עכ"ל, ובכל ספרי הפוסקים מבואר שהמחלל שבת קודש ואוכל נבלות להכעיס אין להאמינו לאכול שום דבר עפ"י עדותו, ומנסך יין ואינו מצטרף למניין עשרה, ולא לזמון, ולא להעלותו לספר תורה לחובת היום.

והן היום שמענו ותרגז בטנינו, כי יש מפריצי העם נערים שובבים, שמזלזלים באסור שבת קודש שבזכותה אנו חיים, וגם באסור מאכלות אסורות, ורוצים לפרוק עול, ולפרוץ גדרה של תורה, א"כ חיובא רמיא עלינו מדין הערבות, ולכבוד תורתינו הקדושה, להשתדל בכל עוז לשבר מלתעות עול, ולמסור נפשינו וגופנו על קדוש השם יתברך, ה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

לכן קמנו ונתעודד אנן חו"ר אר"ץ דח"ל ליקבה"ו לכבוד השבת ולהרים דגל תורתינו הקדושה ועלתה הסכמתינו כלנו יחד במעמד אחד וחייבנו עצמנו בחיוב גו"ח כי כל העובר על אחד מאסורי ש"ק ואפילו באסור דרבנן, ואוכל נבלות להכעיס, לצאת וכו' ולקרותו מין ככתוב בש"ע, ולא ליתן לו אשה מבנותינו, ולא ליקח מבנותיו לבנינו, ולא לקדשו אשה, ולא לקוברו בקבורת ישראל הכשרים, ופסול לעדות ולשבועה כנ"ל וידענו נאמנה כי

כל ישראל קדושים, גזע דומה לשרשים, ואף מאסור קל נפרשים, ולא נצרכה אלא להעדפה לזרז לנזהרים, ושומע לנו ישכון בטח ושמ"ר.

והיה זה פה צובה יע"א בחדש תמוז שנת התרס"ו בא סי' ושמרו בני ישראל את השבת.

הלא כה דברי החו' ברוב אהבה ושלום.

הצעיר יעקב שאול דוויד הכהן ס"ט הצעיר מאיר ששון
ס"ט הצעיר משה הררי ס"ט הצעיר עזרא לוי ס"ט הצעיר
יעקב דקניש ס"ט הצעיר חיים נחמד ס"ט הצעיר דוד
כמהר"ר מנשה סתהון ס"ט הצעיר אליהו חמווי ס"ט
הצעיר ישעיה כאסכי ס"ט הצעיר שלמה לניאדו ס"ט
הצעיר עזרא יצחק חמווי ס"ט הצעיר ראובן אנקונא ס"ט
הצעיר מיכאל משען ס"ט הצעיר יהודה דוויד הכהן ס"ט
הצעיר עזרא עבאדי ס"ט הצעיר שלמה מלכישובה ס"ט
הצעיר ישעיה כאסכי ס"ט הצעיר יצחק סוויד ס"ט הצעיר
רחמים בן דיין ס"ט הצעיר חיים עלי הכהן ס"ט הצעיר
אברהם עבאדי ס"ט הצעיר אליהו עבוד ס"ט הצעיר יצחק
אביגדור ס"ט הצעיר רפאל מארקוס ס"ט הצעיר אברהם
ענתבי ס"ט הצעיר יהודה עטיה ס"ט הצעיר יעקב שומר
ס"ט הצעיר יעקב לופס ס"ט הצעיר רחמים מזרחי ס"ט
הצעיר אברהם אלעזר ס"ט הצעיר עזרא דוויק הכהן ס"ט
הצעיר אליהו הכהן ס"ט הצעיר יצחק לניאדו ס"ט

בנוסף לחכמי אר"ץ הצטרפו לקול קריאת קודש זה, רבני אר"ץ הדרים בירושלים עיה"ק, וחכמי עיה"ק טבריא, ובית הדין דעיר האבות חברון.

בנפשנו נביא לחמנו

על הפסוק "האל תמים דרכו" - דרשו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תנחומא שמיני פרק ח) - שכל דרכיו של הקב"ה תמימות הן. וכי מה איכפת לו להקב"ה בין ששוחט את הבהמה ואוכל או אם נוחר ואוכל? כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו? או מה איכפת לו בין אוכל טהורות לאוכל נבלות? אמר שלמה: 'אם חכמת חכמת לך' וגו' (משלי ט) הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות וישראל, שנאמר 'כל אמרת ה' צרופה' למה? שיהא מגן עליך, שנאמר 'מגן הוא לכל החוסים בו'.

עד כמה עדינה היא מחד וכבידת משקל מאידך מלאכת השחיטה, היטיב לתאר זאת הגאון הצדיק רבי אליעזר פאפו זצ"ל, בספרו המפורסם "פלא יועץ": "השוחטים", מליץ הרב "יכולים לומר 'בנפשנו נביא לחמנו' - כי בכל האומנויות צריך להזהר שעל פת לחם לא יפשע גבר ולא יצא מן השורה. אבל השוחטים מלאכתם כבידה שצריך להרגיש בפגימה דקה מן הדקה וצריך דעת צלולה ומיושבת, כי כמה פעמים אדם מעביר צפרנו על הסכין פעמים ושלש ולא ימצא פגימה, ואל ארבעה ימצאנה וחוזרת ומתעלמת וחוזרת ונגלית".

"וצריך שיהיה לו יראת שמים יתירה לדקדק מאוד בבדיקת הסכין ובדיקת הריאה. ויחרד האי וילפת שלא להאכיל טרפות לישראל, כי עושה אלה הוא חטא רבים נשא וגדול עוונו מנשוא וראוי להשליכו לכלבים, כיון שנטל את שלהם והאכיל את ישראל"...

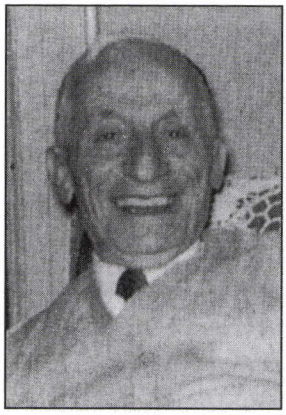
ואל יחשוב הקורא כי רשאי השוחט לצאת מידי ספק ויעזר בכח דאיסורא בכל מקום שיראה לו צד הספק כדי שלא להכשיל את ישראל באיסורי נבילות וטריפות, על כך מזהיר הרב פלא יועץ "ואם יפול לו איזה ספק, אם יש חכם או שוחט אחר בעיר, לא יסמוך על ידיעתו להתיר או לאסור אלא שאול ישאל. ואם ירצה להחמיר לאסור את המותר: אם הוא ממון של ישראל - איכא איסורא שמאבד ממון של ישראל. ואם הוא ממון של גוי - גם זה לא טוב, כי נמצאים הרבה מגולגלים בבעלי חיים ולמחש בעי שמא באותה בהמה יש איזה גלגול שהיה ראוי להיתקן ואם יטריף אותה נמצא שנפש הוא חובל".

"וכבר יסופר מעשה ברבי ישראל בעל שם טוב, שהלך לבית אחד וראה חתיכת בשר תלויה במסמר, ושאל שיבשלו לו ממנה. אמרו לו שהיא טריפה מוכנת לגוי בכל הבית. אמר: איך אפשר? שהרי היא בקשה וחלתה פני שאוכל ממנה...

"תיכף קרא לשוחט ודרש וחקר ומצא שטעה בדין, ואכל ממנה כדי לתקן את הנשמה אשר בה".

תחת שבט ביקורתו

בין כסה לעשור, בימים שבהם ישראל קדושים מסבבים על ראשיהם תרנגולים לכפרה, חלף עוונותיהם, היה רבינו מסובב בין הבתים ובין החצרות שבחלב, בעיקר בשעות הלילה שבין חצות לעלות השחר אז היתה עיקר עבודתם של השוחטים בשחיטת הכפרות, רבינו היה נעזר בשמשו שהיה הולך לפניו עם אבוקה של נר להאיר את חשכת הלילה, ואז היה משגיח ומפקח על בדיקת הסכינים והעמדתם ועל שחיטת התרנגולים שיעשו כדת וכהלכה, כפי שכבר הזהיר החסיד רבינו יונה בספרו "שערי תשובה" (שער שלישי אות צו) "ויזהרו בתורת השחיטה ודקדוקיה, להשלים חוקיה, ויבחרו להם בכל חוקיה, שוחט ירא חטא, כי עם רב מישראל תלוים עליו במצות השחיטה והבדיקה".

רבי יעקב אלמליח
חתן רבינו

מיומנותו ומומחיותו בעניני שחיטה וטריפות, היו לשם דבר. כל שאלה ושאלה שהתעוררה בתחום כשרות השחיטה היתה מגיעה לשולחנו כדי שיחווה את דעתו. בכלל, רבים מבני העדה המציאו אליו בכל שנה את כפרותיהם כדי שישחטם במו ידיו הקדושות.

דור שלם של שוחטים ובודקים העמיד רבינו והעבירם תחת שבט ביקורתו עד שהיו בקיאים הדק היטב במלאכת השחיטה ובדיקת הטריפויות. כך למשל, מציין חתנו רבי יעקב אלמליח זצ"ל, בהקדמה לספרו "וישא יעקב" שכתיבת הספר נעשתה לעילוי נשמתו הטהורה של רבינו לפי שהוא חייב בכבודו

"הן מצד שהוא מורי חמי והן מצד שהוא מורי ורבי שלמדני תורה ולמדני מלאכת השחיטה כתקנה וסמך אותי".

יוצא מן הכלל

שאול, אחד מיהודי חלב, שלא היה מקפיד על שמירת התורה והמצווה, חמד ברעיונו ללמוד את מלאכת השחיטה ולעשות ממנה קורדום לפרנסתו. כאשר נודע הדבר להגאון רבי מרדכי לבטון זצ"ל ולבית דינו, גזרו אומר שאין ללמד אותו את מלאכת השחיטה והלכותיה. הסכמה זו חזרה ונשנית - לאחר ששאול חזר וניעור ללמוד את מלאכת השחיטה - לכלל השוחטים שלא ללמדו כלל ועיקר.

"אריה שאג מי לא ירא" - לאחר שחכמי אר"ץ גזרו ואסרו זאת, לא ההין איש לעבור על דברי חכמים, מלבד פלוני אלמוני שתאוות הממון העבירה אותו על דתו ודעתו ולימד את שאול את מלאכת השחיטה, וכך החל שאול עושה את דרכו בבית המטבחיים כאשר היה מוציא מתחת ידו נבילות וטריפות וחותם עליהם בחותמת הכשרות.

הנה כי כן, הקצבים הערבים שבחלב היו משתבחים ומתפארים בשאול מיודענו שמיום בואו לבית המטבחיים אחוזי המכירות עלו וגבהו לאין שיעור, כי זריז הוא מאוד במלאכתו ואינו מוציא שום בהמה טריפה מתחת ידו...

עדויות נוספות זרמו לחכמי ורבני העיר על כך ששאול מזלזל בתפילה ובדברים אחרים, ריננו אודותיו שקיבל שוחד במינוי שנתמנה על עסקי יתומים וגרם להם הפסדים ועוד שאר מרעין בישין.

וכך מתארים חכמי ורבני אר"ץ את המצב הביש שאליו נקלעו:

"ויהי בהשמע הדבר הזה באזני התלמידי חכמים ושאר היראים, ויתעצבו האנשים מאוד על הענין ועל הבירור, ועיינו תחילה וראש בדברי מרן הקדוש ז"ל ביורה דעה וכן בסביבות שאר פוסקים ראשונים ואחרונים - ואחר העיון לא יכולנו למצוא שום זכות לשוחט הנזכר בשום אופן".

השמועה, כדרכה של שמועה, עשתה לה כנפיים ולא רק בני התורה שבעיר הדירו את עצמם משחיטתו של שאול, אלא גם רבים מעמי הארץ נמנעו לאכול משחיטתו של שאול והידרו לרכוש בשר אחר. התופעה הרחבה הדירה שינה מעיניו של שאול שביקש תחבולות כיצד להגן על שמו הטוב ועל כיסו שלא יחסר.

תחילה פנה במכתב רצוף בעורמה ובתחבולה אל הגאון החסיד רבי אליהו מני זצ"ל שכיהן כרבה של חברון - עיר האבות, והציג בפניו מכתבי תמיכה מזוייפים מרבני אר"ץ. על פי תוכן המכתב, השיב לו הגאון כי כשר הוא להיות שוחט ובודק. במכתב רשמי זה היה שאול מנופף בגאון ומראה את טלפיו לאמור: ראו כי גם הגאון מחברון סומך על שחיטתי ומי יהרהר אחריו?!

רבינו שכאב את כאב השעה וחילול שם שמים, לא יכל להחשות, ובאסיפת חכמים שנועדה כדי לתת מענה הוגן כנגד מזימה מוצלחת זו הועלתה הצעה לנדות את השוחט ולקנוס אותו יחד עם השוחטים שהיו עמו במגע ולא הזהירוהו, אך למעשה הסכימו כל חכמי ורבני אר"ץ לפנות אל הבית דין הגדול "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", אל הראשון לציון הגאון רבי יעקב שאול אלישר והראשון לציון הגאון רבי רפאל פאניז'יל זכר צדיקים לברכה, וככל אשר יפסקו - כן יקום וכך יהיה.

אין נושאין פנים

התשובה הירושלמית לא איחרה לבוא, בסיכומה נאמר: "הא ודאי פשוט דראוי והון לכל אשר בשם ישראל יכונה, ובפרט על הרבנים והשרים והפרתמים חיובא רמיא עליהו להשתדל בכל מאמצי כוחם ועל ידי פיזורים ושוחדות לפוסלו ולהעבירו מלהיות עוד שוחט ובודק כלל. ובמקום דאיכא חילול ה' אין נושאין פנים ואין חולקים כבוד ח"ו" (שו"ת "מעשה איש" חיו"ד, יג).

תשובה זו גררה בעקבותיה עוד מספר שאלות הבהרה והוראות מעשיות כיצד לפעול ולבער את הנגע עד תומו, הנה תוכנם ככתבם וכלשונם:

ב"ה מאר"ץ טובה יע"א י"ב לחודש כסלו תרנ"ה לעיה"ק ירושתי"ו

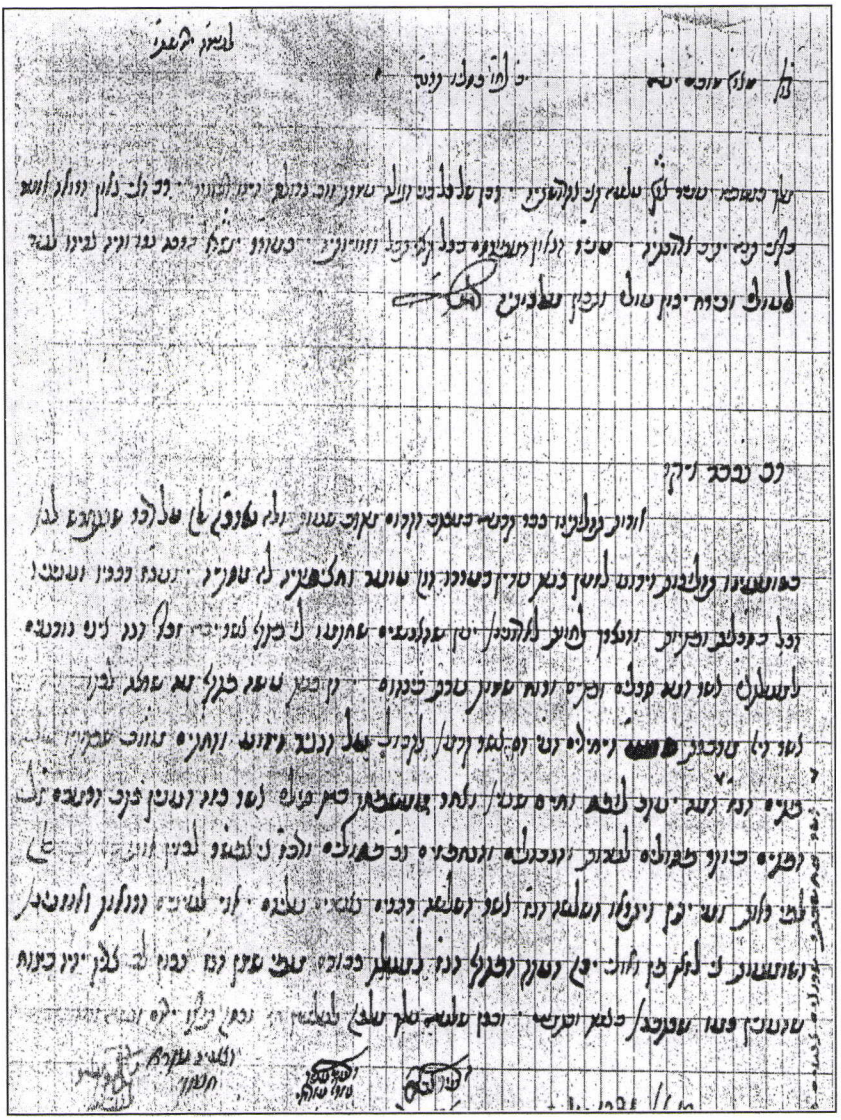
מלך במשפט יעמיד אר"ץ על מה קאיה אקדושתיה

רבן של כל בני הגולה עטרת זהב גדולה רב רבותיה רב האי גאון האומר אומר ברקאי, תנא יתיב אדוכתיה, מני"ר הגאון המפורסם בכל קצוות תבל וזויותיה כמה"ר ישא ברכה נר"ו והיה אבינו לעד לעולם וכירח יכון עולם ותכון מלכותיה כן יהי רצון.

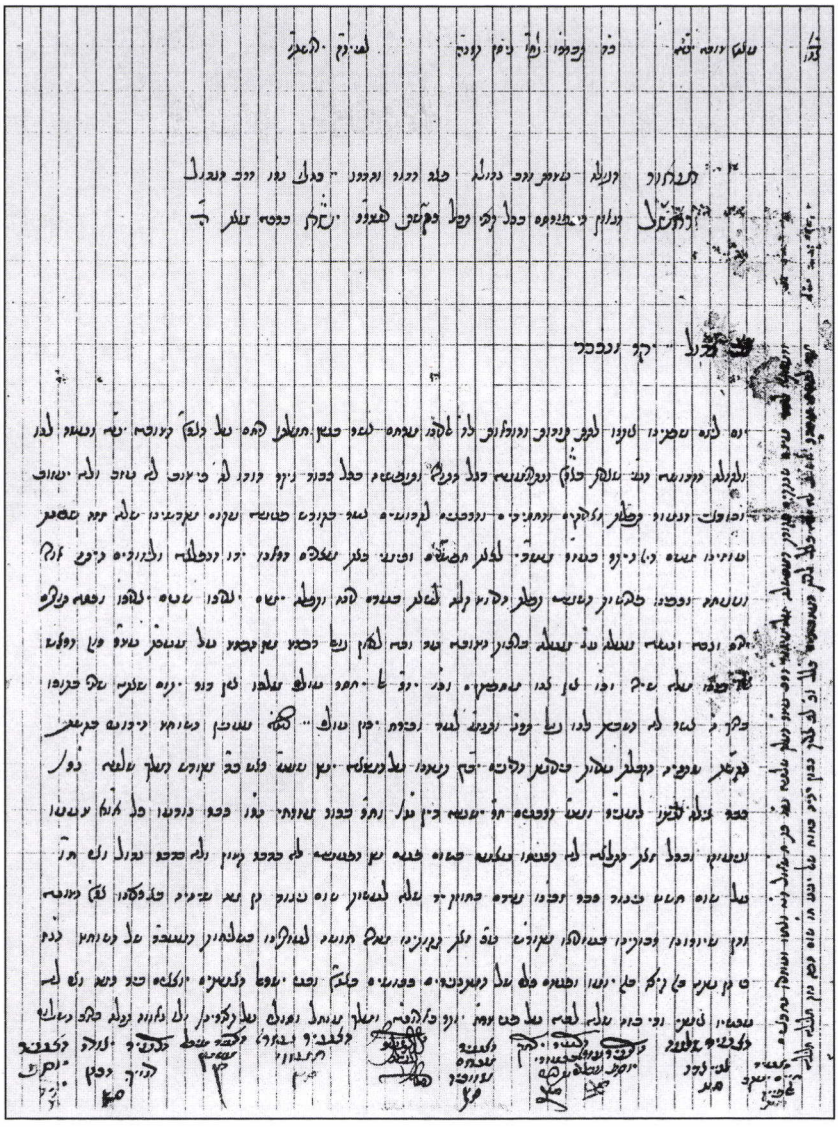
רב נכבד ויקר

הודות תהילתנו כבר קדמה במכתב הקדום מקרב שעות, ולא נצטרכה אלא על דבר שנתחדש לנו בשומענו תהלוכות הידוע לזמן כעת עדין במרדו הוא עומד, וחוצפתיה לא מסתייה, ואם כל זה דבריו ועניניו הכל בסכלות ופתיות, והנצרך לחוות לאדונינו יען שאנשים שחתמו לי פתקא אשר יבוא זכרה, הנה אינם נודעים למעלתכם אשר המה סכלים ופתיים ורוב עדת בניהון, הן כעת עשה פתקה מה שרצה לכתוב ולא אשר היא המדברת כי מעלת היחידים הע"י הם אשר קדמו לקבול על הנגוד הידוע והחתים מזהב שפתותיו לשלשה פתאיים הנזכרים (הג"ה אשר מחשבתי שרואים אנשים חתומים מי יודע בהם ויסכרו עדים נאמנים) המה יעקב ל. וחיים ש. ואחר ממשפחת בית ס. אשר כזה הענין כתב הרמב"ם ז"ל הפתאים ביותר פסולים לעדות והנבהלין והנחפזין גם כן פסולים ודבר זה אי אפשר לכון אותו אלא לפי ראות ומי יתן ויתראו השלושה הנ"ו אשר השלושה דברים ועליהם, אוי לעיניים הרואות ואוזנינו השומעות אוי לזאת כן אולי יבוא העתק הפתקא הנזכרים למעלת כבודם מפי שטן הנז"כ, נכון לב צדיק יהיה בטוח שהענין כמו שכתבנו באמת ובתמים ובכן שלמה מלך מלכא לעלמין חיי וכסא תורתו ירום ונשא וגבה.

הצעיר אברהם יצחק עדס ס"ט הצעיר משה עזרא מזרחי ס"ט
הצעיר עזרא חמווי ס"ט הצעיר מאיר לניאדו ס"ט

העתק המכתב מכתב היד חתום ע"י רבני אר"ץ הרבנים הגאונים:
אברהם יצחק עדס, משה עזרא מזרחי, עזרא חמוי, מאיר לניאדו.

העתק המכתב מכתב היד החתום ע"י הרבנים הגאונים:
שלמה לניאדו, עזרא יוסף עבאדי, יוסף בכמהר"י שרם, מנחם שוויכה, מאיר לניאדו ,
עזרא חמווי, מיכאל משען, יהודה דוויק הכהן, יוסף ידיד, חיים יעקב אלפיה.

איש היד בארץ

ב"ה מאר"ץ טובה יע"א כ"ה תברכו לחודש ניסן תרנ"ה לעיה"ק ירושתי"ו

מאור הגולה, עטרת זהב גדולה, פאר הדור והדרו בהילו נרו הרב הגדול רש"ל הגאון המפורסם בכל קצוי תבל כקש"ת כמה"ר יש"א ברכה מאת ה'.

רב גדול יקר ונכבד

יום ליום שפתינו איתנו לתת תודות והודאות לה' אלוקינו המרחם אשר בעין חמלתו רחם על האר"ץ הטובה יע"א, ועשה לנו ולקהילה הקדושה הע"י שארית בארי"ץ ונתרוממה דגל התורה ותופשיה וכל כבוד ויקר הודו לה' כי טוב, לא עזב ולא יעזוב, ובודאי הגמור תפילות הצדיקים והחסידים והרבנים הקדושים אשר בארץ פנימה מקום מקדשנו שלא זה שכינת עוזנו משם, היא היתה בעזר משדי לצאת וכו' וכמצאת ממצרים אראנו ידו הנפלאה, וליהודים היתה אורה ושמחה, וכפינו פרושות השמים תפילת הדיוט קלה לשאת באדם רינה ותפלה, ימים יאריכו, שנים יאריכו וכסא תורתו ירום וגבה ונישא מעלה על גבי מעלה ברבות הטובה עד יבא לציון גואל בפרט מן הפרט על מעלת כת"ר עט"ר הוא הראש אילו פינו מלא שירה וכו' אין אנחנו מספיקים וכו' יהי רצון אל יחסר עולם מלכו אין דור יתום אשר אתה שרוי בתוכו ברוך ה' אשר לא השבית לנו גואל תכף גדולתו יתנשא מלכותו לעד וכירח יכון עולם כי"ר.

מענין השוחט הידוע בקשת כקש"ת שתהיה הקבלת העדויות בידיעת הדינים יכ"ץ (יכונן בצדק), תמהנו על המראה יען אשר ראש ב"ד מקודש המלך שלמה נר"ו כבר גילה דעתו למני"ר, ומעלת הרבנים ישעיה דין נר"ו וחכם בכור מזרחי נר"ו, וכבר נדעו כל אחד ואחד טעמו ונימוקו, ובכל זאת הטלאה לא הכניסו עצמם בשום פעם מן הפעמים לא בדבר קטן ולא בדבר גדול, ואם ח"ו על שום חשש ניגוד כבר זכינו מידם בחוזק יד שלא לעשות שום ניגוד, הן מה שיהיה בארצנו אר"ץ הטובה והן שיורנו רבותינו בעזרנו מקוד"ש על כן זאת תקותנו מהרה חושה לעזרתנו בשליחות המעב"ד (המעשה בית דין) של השוחט

הנזכר כי הן עתה בא קיצו בא יומו ופניהם כולם של המתנגדים כבושים בארי"ץ ובני ישראל האמתיים יוצאים ביד רמה ואם לא עכשיו אימתי ידי בזה שלא לבוא על פני טר"ח יותר בארוכה ומלך מוחל וסולח על קיצורינו ולא נוה תהילה ברוב השלום

נ.ב. מיום שנתתי פקודת הממשלה על מינוי הרב עטרת ראשנו המלך שלמה נר"י כת ח' שאול הנז"כ ואחיו ועוזריו נחבאים חדר לפנים מחדר אשר לא יבאו כלל לבית המטבחים כלל ואם כן לב צדיק נכון ליבו יהיה בטוח שאל יגיע ח"ו שום ספק נזק חלילה חלילה.

הצעיר שלמה לניאדו ס"ט הצעיר עזרא יוסף עבאדי ס"ט הצעיר יוסף בכמהר"י שרם ס"ט הצעיר מנחם שוויכה ס"ט הצעיר מאיר לניאדו ס"ט הצעיר עזרא חמווי ס"ט הצעיר מיכאל משען ס"ט הצעיר יהודה דוויק הכהן ס"ט הצעיר יוסף ידיד ס"ט הצעיר חיים יעקב אלפיה ס"ט

נשיכת נחש

קיצורו של דבר האות להחרים ולנדות את השוחט שאול הגיע בפקודת הראשון לציון מעיה"ק ירושלים, וכדי להשים קץ לחרפה שעטפה את הקהילה, נקבצו ובאו חכמי ורבני אר"ץ למעמד נדיר במינו, להחרים ולנדות את השוחט שאול קבל עם ועדה, למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד.

רבני העיר נתנו פומבי לצעדם הנדיר, בפרסום החרם בכל בתי הכנסיות ובתי המדרשות ובכל מקום שהרבים מצויים שם, ואכן ההד הציבורי עשה את שלו בתוך שעות אחדות מאז פרסומו. הנה נוסח המודעה:

"מודעת זאת בכל הארץ את מעללי האיש שהיה שוחט מלפנים המחרחר ריב המדיח לקהילתנו מאז ומקדם ה' שאול ס. המכונה ד. ומני אז שם ירושלים כמרקחה והרבה קטגוריא שם בתלמידי חכמים ובמרמותיו ותחבולותיו ופיתויו השיג מהם

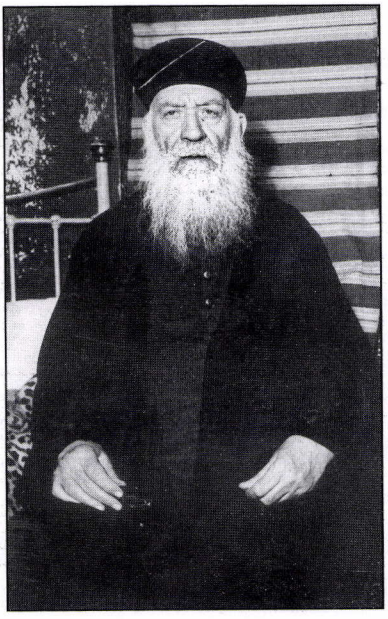
חתימות נגד ידיעתם ונגד האמת. וע"ז נדוהו והחרימוהו והבדילוהו מקהל הגולה כידוע. ועתה הוסיף עוד לעשות כזאת גם פה בארצנו אר"ץ טובה ימים רבים בלבל שלום העדה. וחרחר ריב ומריבה בין הת"ח ועל ידי נכליו המרובות השיג חתימות ממעלת הרה"ג דיני אר"ץ יע"א נגד עט"ר הרה"ג כמהר"ר חזקיה שבתי אפנדי יצ"ו ראש רבני אר"ץ ואנן החו"מ שלחנו אחריו והודענוהו בכח תורתינו הקדושה שתתעלה שיבוא לפנינו לדין ולא בא ואחיו אליאו החציף עוד פניו ודבר קשות, ולכן אנחנו חו"מ הסכמנו לכבוד ה' ולתקון עדתינו לנדותם ולהחרימם ועמדנו והחרמנום".

"זה נוסח החרם: בצרוף קוב"ה ושכנתיה לבער קוצים מכרם ה' צבאות ולטהר קהילתנו מהנרגנים ומחרחרי ריב המשחיתים את עם ה' אנו מחרימים ומנדים להעבריינים המפורסמים והם שאול ס.ד. ואחיו אליאו ד. והמה מופרשים ומובדלים מקהל ישראל ואין להם חלק ונחלה באלוקי ישראל עד אשר יחזרו בתשובה וכל המסייע והמחזיק בידם ירבץ בו אלות הכתובות בתורה כאשר הוסכם כן גם מרבנים קדומים והגנו מודיעים גלוי לכל כי כל החתימות אשר יצאו חתומים ממעלת הרה"ג דייני אר"ץ יע"א מכולם או מקצתם בידוע שהם מתחת יד המחרחר ריב הנ"ז והוא השיג אותם ע"י נכלים ותחבולות או ע"י זיוף והם כולם בטלים מעיקרם והם נגד האמת ונגד הצדק ונגד רצון הקהל ודעת מעלת הרבנים הדיינים יצ"ו ולהיות אמת וצדק כו"ח [כתבנו וחתמנו] שמותנו פצ"י י"ב אייר תער"ב לפ"ק וקיים".

הצעיר **אליאו חמווי** ס"ט הצעיר **חיים טוויל** ס"ט
הצעיר **עזרא יצחק חמוויי** ס"ט הצעיר **חיים נחמד** ס"ט הצעיר **רחמים** ן' **דיין** ס"ט הצעיר **שלמה לניאדו** ס"ט הצעיר **ראובן אנקווה** ס"ט הצעיר **עזרא יוסף עבאדי** ס"ט הצעיר **יצחק סוויד** ס"ט הצעיר **יצחק חר"י דיין** ס"ט הצעיר **מיכאל משעאן** ס"ט הצעיר **יעקב סתהון** ס"ט הצעיר **שומר יצחק אביגדור** ס"ט הצעיר **שאול כאסכי** ס"ט

הסכמת החכם באשי
כמוה"ר רבי חזקיה שבתי זצ"ל
על דברי הרבנים חכמי אר"ץ

באשר ידוע שהש"ד הנ"ז מועד להזיק בשפתי חלקות אשר לו ומעלליו הרעים רבו מלספר כאמור מפי מעלת חברי הרבנים והדיינים המצוינים שרפי קודש הלולים וחו"ר אר"ץ עליונים למעלה יצ"ו וגם יותר ממה שכתוב כאן כתוב אצלי מיד שני מלאכי השרת מקושטה יע"א הרבנים המפורסמים בתורה ויראה ה"ה ה"ר רפאל סאבאן וח"ר יצחק שאקי יצ"ו וז"ל: שאול ס. הנז' כבר נודע ומפורסם מזה שנים רבות על רוע מפעליו המכוערים וכבר נודע בשערים שמו שהוא מחרחר ריב נוכל ומעריב לנטוע תולעת השנאה בין אוהבים והוא בין אחים יפריד וכבר נגמר דינו מפי כל רבני ירושת"ו והרה"ג מהר"ש צפצ'יה זלה"ה ראש על אר"ץ רבה מלפנים המפורסם בחסידותו ויושר לבבו להרחיק את האיש שאול הנז' מקרב העדה ואזהרה שמענו מפי כתבם שלא להחזיק בידו ולא להיות גרמא וסיבה להרבות מחלוקת בישראל ולא יהיו כקורח וכעדתו ושכל המחזיק בידו ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר התורה וכו' כמפורסם כל זה בהני תרי פסקי הב"ד לקדושים אשר באר"ץ המה ואשר הם אתנו חיים היום ומלבד כ"ז יש לנו עדות ברורה וקלסו דלא פסיק מכל אנשי הארץ כולם כאחד מספרים עליו מעשים רעים ומגונים הן בהיותו באר"ץ הן בזמן המצאו בעין טב וכרשום כ"ז בספר הזכרון והוא הסובב וגורם לכל המחלוקות והבלבולים באר"ץ וכו' עכ"ד. ובכן אמינא ע"ד החרם האמור מפי כבודם אף ידי תכון עמהם ובגזרת עירין פתגמא שהש"ד והנספח אליו אח לצרה ולרשעות אליאו ד. הרי המה מופרשים ומובדלים מעדת ישראל ואחרי שהחרם הנ"ז היה בהצטרפות השכינה למען הביא השלום בקהילתנו ולכלות הרשע הרי

רבי חזקיה שבתאי - ראב"ד ירושלים

חו"ח החרם הזה כחרם משרע"ה לקורח ועדתו וכחרם יאושע ב"ן וכיוצא והמהרהר אחריו ומתירו בלתי ידיעתנו והמסייע בידי הנ"ז הרי דינם אמור שהם נלכדים ברשת החרם ושומע לנו יש"ב [ישכון בטח] ושאנן כיר"א.

המעתיר בעד שלום הקהלה פצ"י י"ב אייר תרע"ב לפ"ק

הצב"י חזקיה שבתי ס"ט

פרשת בני ברית

בשלהי שנת תרפ"ד, שמונים שנה לאחר יסודה של אגודת "בני ברית" בניו יורק, יצאה מטעם "הלישכה הגדולה של בני ברית במזרח" יוזמה להקים לשכות "בני ברית" בערי סוריה, חלב ודמשק.

בין מטרותיה המוצהרות של "בני ברית" היו: "עזרה הדדית, מעשה צדקה, תמיכה במדע ובאומנויות, טיפוח ערכי המוסר ודאגה לחיזוק הקשרים ושכנות טובה בין היהודים לשכניהם".

כיום ניתן לשמוע לעיתים די נדירות על פעילות האגודה המתבססת בעיקר בשלוחה המפורסמת בשמה "הליגה נגד השמצה" - הנלחמת באנטישמיות ופועלת להרחבת זכויות אדם

הפיסקא האחרונה במטרות "אגודת בני ברית", כפי שצוטט לעיל "דאגה לחיזוק הקשרים ושכנות טובה בין היהודים לשכניהם", הסבה במהלך שנות פעילות האגודה, נזקים רוחניים כבדים למורשת ישראל, לקדושת העם ולטהרת ישראל בכל ארצות הגולה.

גדולי ישראל אשר בעיניהם הצופיות למרחוק הביטו וצפו את סכנות החברה ואסונותיה העתידים למוט על בית ישראל, הזהירו והתריעו כנגד הסכנה הרוחנית האורבת לכל מי שבא עמם במגע.

כגורל קהילות אחרות אשר לא אפשרו ל"בני ברית" להציג את כף רגליהם בתוככי הקהילה ואף מי שבכל זאת ניסה לחדור בקודש פנימה - גורש וסולק בבושת פנים, כך גם נעשה בקהילת קודש ארם צובא.

היה זה כאשר ד"ר יוסף יקיר בכר נציג הלשכה במזרח התיכון, הגיע מקושטא יחד עם ראשי הלישכה בכדי לתור אחר אישים מקרב יהודי

ארם צובא, ולאחר שוטטות וחיפוש מהיר מצאו אנשי המשלחת את אותם יהודים שבתמימות טהורה הביעו את נכונותם להימנות בין חברי הלשכות החדשות של חברת בני ברית.

שיטת הפעולה של "בני ברית" היתה לבסס את מעמדה אצל האישים הגבירים והמשכילים שבין עדת ארם צובה, ובכך בעצם ביקשו לגרור אחריהם את שאר עמך בית ישראל שיתקרבו אליהם ולהתחבר עמם כחטיבה אחת, כעצם מעצמם וכבשר מבשרם.

אולם עם כינון הלישכה בארי"ץ, הדבר לא עבר כלל על מי מנוחות. כאשר נודע הדבר למנהיגי העדה חברי בית הדין ובראשם עט"ר רבנו זצ"ל, יצא רבינו בכל תוקף כנגד המזימה החדשה אשר נועדה לפרוץ גדר בחומת היהדות בארי"ץ, ואף פרסם את דעתו ברבים בקול חוצב להבות אש, שבו המשיך לערער ולקעקע את עצם יסוד חברה זאת, בהבהירו שהיות וחברת בני ברית אגודת סתר היא אשר אין ראשיה ומנהגיה מבהירים את כוונותיה, ומה מטרתה של חברה זאת? ויש לחשוש שעלולים הם להחדיר בתוככי ארי"ץ יסודות חיצונים ולהסיט את העם מדרך ה', ואף להידרדר ולהוביל לטשטוש תחומין בנושאי "יהודי" ו"נוכרי" ובכך להגיע בסופו של דבר לידי נישואי תערובת ח"ו, ולכן אל להם ליסד לשכות אלו בארצנו ארי"ץ.

התוצאה הברוכה של קולות הזעקה ומחאות ההתנגדות העזה הביאה לכך שמעמדם של לשכות אלו בעיר חלב התדרדר במדרון האהדה וגלי התמיכה ששטפו תחילה את ראשי הלישכה נמסו לחלוטין בהשפעת רבינו זצ"ל, וגרם לכך שנכבדי הקהילה שבתחילה נאותו להקים את הלישכה לא יכלו להתעלם מדעת חברי בית הדין והראב"ד כמו גם מדעת הקהל ובכך נסוגו מכוונתם להימנות בין חברי אגודת בני ברית.

אלא כשראו ראשי ומיסדי החברה את גודל מצוקתם להאחז אחיזה של ממש בארי"ץ, החליטו לפעול במשנה מרץ ולהוכיח קבל עם ועדה את 'כשרותם'. תחילה פנו חברי הלישכה אל ראש הרבנים בארץ הקודש ה"ה הראשון לציון הרב יעקב מאיר זצ"ל. באגרת מפורטת העלו על הכתב את אשר פקפקו חו"ר ודייני ארי"ץ ביסוד החברה, וביקשו מהראשון לציון שיבהיר במכתבו לראשי הקהל את דעתו עליהם.

הנה תוכן האגרת שנשלחה לירושלים:

ב"ה ארם צובה - ז"ך תמוז תרפ"ד

אחדות אהבת חסד אהבת שלום

אגודת בני ברית ואגודתו על ארץ יסדה

באדר ב' בימי הפורים משנתנו זאת הגיע ובא לעירנו מע' האדון הנכבד דוקטור יקיר שליח ומזכיר הראשי מלשכת בני ברית בקושטא רבתי ליסד גם בארץ"ץ יע"א הלשכה הנ"ז, ויען הדבר הזה חדש ומוזר בעיני קהלתינו יצ"ו, על ידי חו"ר ודייניה וצ"ו פקפקו אולי ימצא בהאגודה הנ"ז דבר המתנגד לדת ח"ו לזה דרש דרשנו מאת הרה"ג גאון ירושלים וראש"ל כמהר"ר יעקב מאיר יצ"ו להודיענו קושט דברי אמת.

ועל כך השיב הרב יעקב מאיר זצ"ל בטלגרם מירושלים לראש ועד הקהילה בנוסח דלהלן:

"אצוה אתכם בכל לבי על דוקטור יקיר בכר אגודת בני ברית נאמנת לדתינו הקדושה".

להרים קרן האומה

עם קבלת הטלגרם לראש ועד הקהילה התכנסו כל חברי הועד לאסיפה מיוחדת, בה הוחלט על דעת החברים "שברצון ובחפץ לב קבלנו ויסדנו האגודה הנכבדה הנ"ז לשמור ולעשות ככל תנאיה להרים קרן האומה בגשם וברוח שרק זהו מטרתה".

בד בבד עם קבלת הטלגרם לראש הקהל הוציאו חברי האגודה כרוז ובו מספר מכתבים שנשלחו למעלת הראב"ד בארץ"ץ מרבנים שונים ברחבי תבל המצדדים פה אחד בתמיכה מלאה באגודתם, כשעיקר כונתם היתה לרכך את דעתו ולהבהיר לו את מטרות האגודה, ועל ידי כך לגרום לו להסיר את התנגדותו הנחרצת בענין.

וזה נוסח הכרוז במלואו:

מכתבו של הראש"ל רבי יעקב מאיר זצ"ל למעלת הראב"ד רבי עזרא חמווי זצוק"ל:

האדון הנכבד מר יקיר בכר יוסף שי' מזכיר כללי של הלשכה הגדולה של בני ברית במזרח הודיעני על הצלחתו לפתיחת לשכה בארי"ץ רבה בשם ישורון אלא כי כבודו בתור אב"ד דתי וחרדי שי' מפקפק אולי יש בלשכה הזאת דבר המנגד לתורתינו הקדושה, ואומר אישר חיליה. ברם אגיד לכת"ר כי חכמים שלמים וגם רבנים מפורסמים בתורה וביראת ה' טהורה וחרדים על דבר ה' מעידים בגודלם על טהרת האגודה כי אין בה שום שמץ פסול ומטרתה היא רק להגן על אחב"י היושבים בכל מקום שהם סובלים מתגרת יד האנטישמית ולהטיב מצבם בגשם וברוח עד מקום שידם מגעת ובכן נכון לב צדיק בטוח בישרנותה והיה זה שלום.

הצב"י יעקב מאיר

כמו כן בא כתב מחכמים יראים וחרדים אשר בעיה"ק צפת תובב"א להראב"ד אשר בארץ הנ"ז להוציא מלבו ולב חבריו המפקפקים בדבר וזה נוסחו.

לכבוד הרב המובהק, החוב"ק, המפורסם לתהלה כש"ת מוה"ר עזרה יחש"ל אב"ד בק"ק חלב יע"א.

בצער גדול שמענו על דבר ההתנגדות הגדולה שכבודו התנגד לד"ר יקיר בכר בבואו אליכם ליסד לשכה לאגודת בני ברית העולמית.

ולכן הננו להודיע לכבודו שבצפת קימת לשכת בני ברית זה כשלושים ושתים שנה ורוב חבריה הם מהיראים והחרדים שבצפת, והאגודה זו היא אגודה ששומרת על הדת במלוא מובן המילה, ואין שום מקום להתנגדות חס ושלום. ועל אחת כמה וכמה שאין שום חשש של ע"ז, וישנם הרבה רבנים יראים וחרדים שהם חברים לאגודה זו ולכן גם כבודו לא צריך

להתנגד לזה ויביט על החברים של לישכתינו כעל יהודים טובים שלא עשו חס ושלום שום דבר רע המתנגד לדת ויחזק את רוחם בעבודתם.

והננו מברכים אותו בכל טוב ובאריכות ימים ושנים אמן:

הנשיא: הסגן: המזכיר:

מכתב אחר נוסף הגיע מראש רבני טורקיא יע"א כמהר"ר חיים ביג'אראנו איפ'ינדי שליט"א מכתב להרב ח"ר עזרא חמוי. ולנו הטופס אשר זה נוסחו:

ז' תמוז תרפ"ד

לכבוד הרה"ג מ"ע כמה"ר עזרא נר"ו יאיר וזרח לעד ע"כיש [עד כי יבא שילה] אדוני רם!

בהאסיפה הכללית אשר היתה פה, קושטא קאי, בימים האלה מבעלי בני ברית ובאי כח הערים הקרובות והרחוקות שמענו שמועה אשר רוח כש"ת לא נאמנה מאגודה הזאת, מפני חשש רחוקה וזרה מאוד. ולמען לא יהיה כבודו חושד בכשרים ח"ו הנני להגיד אליו קושט דברי אמת, כי אנכי מזה מ"ב שנים הנני מתכבד להתימר בכבודה של האגודה הזאת, אחרי ראותי כי רבים וכן שלמים רבנים גדולים מיראי ההוראה ומחזיקים במעוז דתם ואמונתם, היו מסתופפים בצלה ונדגלים בשמה, יען כי מטרת האגודה הזאת נשגבה ונערצת עד מאד, והיא ללכת בדרכי אבותינו הקדושים, לשמור דרכי ה', ולפרסם גדולת הבורא וליראה אותו, לחזק תורתינו הקדושה ולרומם שם ישראל בארצות פזוריהם, הנה הנם קצות דרכי האגודה הזאת. ועל כן נוהרים אליה כל אשר רגש א-להים בלבו, להסתפח בנחלתה כי ברכה היא ואנשי חסד נאספים אליה - כל זה אמרתי להגיד לכבודו, ונדרשתי ללא שאלני, רק להסיר מעל אגודת ב"ב לזות שפתים. ואדוני כמ"ה ישפוט משריה ושלומו ישגא מאד כעתרת מוקירו כערכו הרם.

הצעיר חיים ן' משה ביג'אראנו ס"ט

אחרי כל המכתבים הנ"ז שלחנו משלחת אצל מעלת הרב ח"ר עזרא הנ"ז לדעת מה בפיו על אודות האגודה הנ"ז.

ובשמחה רבה נתקבלה תשובה ממנו שנתברר אצלו שלא נמצא בהאגודה הנ"ז דבר מה נגד הדת ח"ו ובודאי הוא פועל של חסד ואמת וכיוצא.

ובכן אחים נכבדים אחרי כל האמור מפי תעודות רבנים גדולים ואונים המפורסמים בתורה וביראה הנ"ל בלי ספק שכל מי שיש לו סברא ישרה, הולך בתום לא יהרהר אחריה עוד וה' יעזרנו להרים קרן עדתינו כמאר תורתינו.

החותמים בשלות

אגודת בני ברית הנ"ז בארי"ץ

כנגד המסלפים

אך האמת היתה שונה בתכלית, ועמדתו האמיתית של רבנו זצ"ל לא השתנתה וברוח קדשו הטהורה המשיך להתנגד להקים לשכות אלו בארי"ץ. הפרסומים המחוצפים והכוזבים שיצאו מ"בני ברית", לפיהם, הם נכנסו למעון קדשו של מעלת הראב"ד, והסיר את התנגדתו לאגודתם - לא היה לזה כל שחר וכל אחיזה במציאות.

למען קנאת האמת וגילוי דעת התורה, התאזרו וקמו כמה מחכמי חלב חברי ועד אור תורה בארי"ץ ופירסמו כרוז שבו מובהר השתלשלות הענינים, לצד פרסום דעתו הנחרצת של הראב"ד זצ"ל, ואף הציגו כמה מכתבים של רבני ארי"ץ הדרים בירושלים ה"ה הגאונים רבי יוסף ידיד הלוי, רבי עזרא הררי רפול ורבי אברהם עדס, שנשלחו לרבנו זצ"ל שמביעים את דעתם הגדולה כנגד חברת בני ברית, ומלבד זאת שיגרו לרבינו את מכתבו של ראב"ד ירושלים, הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל שפירסם את דעתו הקדושה כנגד חברה זו וכלשונו "כל חברה אשר לא נחקרו רזיה וסתריה ע"י בדה"ץ אסור לשום אדם להיות מחברתם ובפרט בזמן הזה שנתרבו המסיתים שומר נפשו ירחק מהם".

להלן נוסח מכתבם, ודעתו של רבנו זצ"ל.

קושט אמרי אמת
והאמת והשלום אהבו

למען דעת אחינו בני ישראל הישרים והטובים לשמים ולבריות הננו להגיד הדברים הנאמרים באמת. מפי רבני וגאוני ישראל החרדים. על ענין חברת בני ברית החדשה בעדתנו.

א) בדה"צ החלבים שבירושת"ו אמרו בכתבם לעט"ר מוה"ר ראב"ד הרה"ג כמוה"ר עזרא חמוי שליט"א וז"ל.

"אודות חברת בני ברית לשמע אוזן דאבה נפשינו ומאד נצטערנו ואין בידינו לברר כיון שהיא חברה חשאית. ודעתינו ודעת רבני האשכנזים הע"י ונסתרה והיא נטמאה. וכל איש ישראלי החרד לדבר ה' ולתורתו ימשוך עצמו מחברות כאלה עכ"ל".

הצעיר **יוסף ידיד הלוי** הצעיר **עזרא הררי רפול** הצעיר **אברהם עדס**

ב) במכתב לאחד מן הגדולים נאמר בזה"ל.

"אות זה מדבר אשר שמענו במח"ק רבים נתעוררו ליכנס בחברת בני ברית אלו דברי הרב הגדול ר' יוסף חיים זוננפלד שליט"א רב ואב"ד לעדת האשכנזים בעיה"ק ירושת"ו. אשר נשאל על אודות החברות הנמצאים בזמן הזה כגון חברת ת"ת ובני ברית וכיוצא. וזאת היא תשובת כל חברה אשר לא נחקרו כל רזיה וסתריה ע"י בדה"ץ אסור לשום אדם להיות מחברתם ובפרט בזמן הזה שנתרבו המסיתים שומר נפשו ירחק מהם לכן באנו בשורות אלו לפני כבודו פיו יהגה חכמה ודעת. ובפרט לדרשנים ובית דין הצדק למען כל ירא שמים ישמור עצמו ויתרחק מכל החברות ושכמ"ה [ושכרו כפול מן השמים] עכ"ל.

ג) בספר אוצר ישראל המפורסם כתוב וז"ל:

"החברה בני ברית נוסדה על דרך הבונים החפשים (פראמסון) וחברות אחוה שאינם בני ברית. יען כי ברוב הלשכות שלהם לא רצו להכניס יאודים בחברתם ולכן עשו חברה מיוחדת לבני ברית. אולם גם

הם הבדילו בין בני ברית אשכנזים לבין בני ברית רוסים. ולכן הוכרחו יאודי רוסיא ליסד להם במה לעצמם. וראש לכלם היא חברת ברית אברהם. והורידו את ערך חברת בני ברית עכ"ל.

ד) מ"ע הרה"ג בדה"ץ דקהלתנו ועט"ר מוה"ר כמוהר"ר עזרא חמווי שליט"א בראשם כבר הסכימו והכריזו ברבים שאסור ליכנס בחברת בני ברית. גם כל חכמי ורבני אר"ץ יע"א הסכימו עמהם לאסור. מפני חששות גדולות להריסת הדת והתורה ח"ו. ויחד כולם כתבו וחתמו הסכמה המורה בכל חוזק ובכל תוקף לאסור הכניסה בחברת בני ברית וחדשו ההכרזה שנית:

והנה החברה הנ"ז פרסמו פתקא לקחת לב תמימי דרך. והננו להביא דבריהם בכור בחינת האמת. להראות שכל דבריהם אין להם שחר. בנויים על יסודות התוהו והבוהו.

א) העתיקו מכתב מהרה"ג מהר"י מאיר יצ"ו והמתבונן בדבריו יראה א) הוא רק כעד מפי עד. ב) ואם כמו שאומרים ח"ו שהוא מחברתם, עדותו לא תקובל, מפני שהוא נוגע בדבר. ג) ועוד שהוא יחיד בדבר נגד חו"ר ירושת"ו ורבני ארץ יע"א. ואחרי רבים להטות.

ב) העתיקו מכתב מאנשי חברתם בצפת ונתנו להם תואר חכמי וכו' בלי הזכיר שמותם. מובן שכל אלה נוגעים בדבר. ואולי שהעלימו שמותם כדי שלא יגיעו דבריהם לבני ארצם ששמענו מפי מגידי אמת שיש שם הסכמות בנדויים וחרמות שלא ליכנס בחברת בני ברית. ועוד שאמרו שהמכתב בא למוה"ר ראב"ד יצ"ו. בעוד שבאמת מוה"ר לא קבל מאומה.

ג) העתיקו מכתב מאחד מחברתם מהר"ר חיים ביג'אראנו מ"מ חכם באשי בקושטא ונתנו לו תואר ראש הרבנים ובודאי שדבריו לא יקבלו מפני שנוגע בדבר.

ד) בסוף אמרו דברים משם מוה"ר עט"ר ראב"ד מקודש נר"ו והוסיפו וגרעו בדברות קדשו כחפצם. ואנחנו תמיהים מאד איך לא יבושו לשנות את הידוע לכל? הלא מוה"ר נר"ו הוא הראשון המסכים

לאסור. ומכריז עליה ברבים ומקרוב חתמו ההסכמה את ההכרזה שנית.

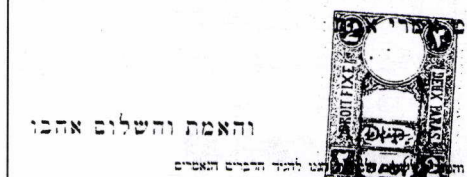
ה) הנה גלינו לכם קצת דרכי החברה הנ"ז ואיך משתמשים לקחת לב התמימים. למען יכירו אחינו היראים את ה'. הנזהרים בתפלה, ובתפלין, ובשמירת שבת, ומאכלות אסורות, ומתרחקים מגזלה ותרמית, וגנבת דעת, אוהבי התורה ומוקרי לומדיה. למען לא ישמעו לדבריהם ולא יחושו ללעג הלועגים ויחושו לנפשם שלא יעברו על ההסכמה. שכל העובר על ההסכמה כעובר על החרם.

ו) אנחנו בטוחים שכל בני ארצנו השלמים עם ה' ועם אנשים שומרי תורה ומצות. ההולכים בדרכי אבותינו וחכמי תורתנו הראשונים ואחרונים. שלא יתחברו לחברות סודיות. והמעשים הטובים יעשו אותם בפומבי. כמו שנגלה ה' על הר סיני ונתן לנו תורה ומצות בפומבי לעיני כל העולם. וכולנו נהיה לאגודה אחת לעשות טוב באמת ובמישור ובזה תצליח ותאשר עדתינו ברוב אהבה בשלוה. והאמת והשלום אהבו.

י"א מנחם אתן שנת צדק צדק תרד"ף למען תהיה וירשתה את הארץ.

ועד אור תורה בארי"ץ יכב"ץ

סוף דבר: הודות לתושייתם ועוז רוחם של חכמי ארם צובה, היוזמה להקמת שלוחת "בני ברית" בעירם, לא יצאה לפועל. נציגי האגודה אולצו לשוב איש איש למקומו ולעירו, חלקם גורשו בבושת פנים לאחר שקלונם נחשף ברבים, וליהודי ארם צובה היתה הרווחה. החשש מפני חדירת רוחות זרות שיפגמו בחינוכם הטהור של ילדי ישראל ויפרוץ בגדרי שמירת התורה והמצוות - פרח וצלל בתהום הנשיה.

קוש[illegible]

והאמת והשלום אהבו

[illegible] לסגן דעת אחינו בני ישראל היושבים [illegible] בנו להודיע הדברים האמורים
באמת. ספי רבני וגאוני ישראל התרחקים מעין חכמת **בני ברית** החדישה בערתנו.

א) ברה"צ החלבים שבירושת"ו אמרו בכתבם לעמ"ר מוהר"ר ראב"ד הרה"ג במוהר"ר עזרא חפצי' שליט"א וז"ל.
אודות חברת בני ברית לשמע אזן ראבה נפשינו ומאד נצטערנו ואין בדיבו לבבי כזין שהיא חברה חשאית. ויתעתי ידעת רבני האשכנזים הני'
נפתחה והראשונה הכל אישי"ש הנודע לדבר ה' ולתורתיו ישמוך עצבו בחברת כלה עכ"ל

הצעיר יוסף יהיד הלוי הצעיר עזרא הררי רפול הצעיר אברהם עדס

ב) בשכתב לאחד מן הגדולים נאמר בזה"ל.
את זה מדבר אשר שמעני במחיק רבים נתעוררתי ליכנס בחברת בני ברית אז ידברי הרב הגדול מ' יצחק חיים הנ"ל שליט"א רב ואב"ד לעדת
האשכנזים בעיה"ק ירושת"ו. אשר נשא על אודות החברית הנ"ל בזמן הזה כמן חברת תת ובני בריית ובוצא. וזאת היא תשובתו **כל חברה**
אשר לא נחקרו כל רזיה ומתירידה ע"י בדה"ין אסור לשום אדם להיות מחברתם ובפרט בזמן הזה
שנתרבו המסיתים שומר נפשו ירחק מהם לכן באו בשורות אז לפני כבודו מי יהיה חכמה ודעת. ובפרט לדרשנים ובית דין
הצדק למען כל ירא שמים ישמור עצמו ויתרחק מכל החברת ושכמיה עכ"ל.

ג) בספר אוצר ישרל המפורסם כתוב וז"ל.
החברה בני ברית נוסדה על דרך הבנים החשמים (פראמסון) וחברות אחוה שאנם בני ברית. כן כי בזמן הלפנית שלהם לא רצו להכנים יהודים
בחברתם ולכן עשו חברה סיוחדת לבני ברית. אולם גם הם הבדילו בין בני ברית אשכנזים לבין בני ברית ספרדים. ולכן הוכיחו יהודי ויסא.
ליסר להם בטה לעצמם. וראש לכלם הוא חברת **ברית אברהם**. יהודידו את ערך חברת בני ברית עכ"ל.

ד) מ"ע הרה"ק רבקהלתנו ועט"ר מוהר"ר עזרא חפצי' שליט"א בראשם כבר הסכימו והסרינו ברכים שאבור לכנים בחברת בני ברית. גם כל חכמי
ובני ארץ יע"א הבמיחי עסתם לאמרי. שבו חשמרו מהחברית הנ"ל הרת והתורת חיי. ויחר כולם נתבו ויחתמו **החכמה המורה ככל חזוק**
ובכל תוקף לאסור הכנוסה בחברת בני ברית וחדישו ההחברה שבית:

והנה החברה הנ"ו פרסמו פתקא לקחת לב תמימי דרך. והנני להביא הדברים בכור בחינת
האמת. להראות שכל דבריהם אין להם שחר. בניים על יסודות התורה והאמת.

א) העתיקו מכתב מהרה"ג מהרי' מאיר יצי' והמתבחן ברבריו יראה א) הוא רק כעד מפי עד. ב) אם כמו שאומרים חני שהוא מהחברתם. עדיהי לא תקובל.
מפני שהוא נוגע בדבר. ג) ועוד שהוא יחיד בדבר נגד חיד יהושת"ו ורבני ארי"ן יע"א. ואחרי רבים להטות.

ב) העתיקו מכתב מאנשי חברתם בצפת ותתו להם תואר חכמים וכו' בלי הזכיר שמותם. מובן שזם לא נדעים בדבר. ואולי שהעלימו שמותם כדי שלא ידעו
דבריהם לבני ארצם ששמעו מפי מגידי אמת שיש שם הסכמות בכתובים וחתומות שלא ליכנס בחברת בני ברית. ועוד שאפילו שהכתבתם בא למהדר האבד
יצא. בשר שבאמת מוהר לא קבל מאומה.

ג) העתיקו מכתב מאחד מחברתם מהדר"ד חיים בירידאנו ש"ם חכם באשי בקושטא ותתו לו תואר ראש הרבנים ובודאי שרבניו לא יקבלו מבני שנדע בדבר.

ד) בסוף אמרו דברים משם מוהר"ר עזיר ראב"ד מקודש נ"ו והשיבו ונרעו בדברות קדשו בחפצם. ואנחנו תמיהים מאד איך לא יבושו לשנות את הידוע לכל ?
ולא מוהר נר"ו הוא הראשון המסכים לאסור. ומברין עליה ברבים ומקדוב חתמו החסכמה וחדשו את החברה שנית.

ה) הנה גליט לכם קצת דרכי החברה הנ"ו ואך ששתמשים לקחת לב התמימים. למען יבינו אחינו היראים את הנ"ו. הנזהרים בתלה. ובתלין. בשמירת
שבת. ומאכלות אסורות. ומתהרים מגולה ותרסית. ונבת דעת. אודבי התורה. ומוקבי ליסדה. למען לא ישמעו לדבריהם. ולא ימשו מלעו הלועים
ויחוש לנפש שלא יעברו על ההסכמה. שכל העובר עה ההסכמה בעובר **על החרם**.

ו) **אנחנו בחותם שכל בני ארצנו השלמים עם ה' ועם אנשים שוחרי תורה וצדק.** ההולכים בדרכי אבותינו ישבתי הראשונים ואחרונים. שרא
יתחברו לחברות סודיות. והמעשים המובים יעשו איתם בסובבי. כמו שנגלה הי על הר סיני וכתן לנו תורה וסצות בסובבי לעיני כל העולם. ויכלינו נהוג
לאבדה אות לעשות טוב באמת ובמישור ובזה תצליח ותאשר עירתינו בתוב אובבה בשלוה. והאמת והשלום אהבו.

יא בנתם אתן שנת צדק תרד"ף למען תזריה הרישתה את הארץ:

ועד אור תורה בארי"ן
יכב"ן

צילום הכרוז שהתפרסם בשנת תרפ"ד

תחת כנפי השכינה

אחד מיסודות היהדות הוא לדעת לשמור מכל משמר את כרם ישראל לבל יטמעו בו זרים, וכל אשר רוצה להכנס תחת כנפי השכינה מחויב הוא לקבל על עצמו גרות גמורה כדת וכדין כשבמוקד התהליך מצהיר המבקש בפני בית הדין כי מקבל הוא על עצמו עול מלכות שמים וקיום תרי"ג המצוות בשלימותם ללא כל פשרה..

חברי בית הדין שבפניהם ניצב המועמד לגיור, מצווים להקשות עליו את המהלך, כפי שמוזכר בחז"ל: "גר שבא להתגייר בזמן הזה - אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים, סחופים ומטורפים ויסורין באים עליהם? אם אומר: יודע אני ואיני כדאי (- ואיני ראוי להשתתף בצרתן ומי יתן ואזכה לכך - רש"י) - מקבלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות".

מהלך זה נועד בראש ובראשונה לתת כלים אוביקטיבים בידי בית הדין כדי שיוכל לתהות על קנקנו של המבקש אם כוונותיו ורצונותיו אמתיים הם אם לאו. לאחר שהמועמד אכן נחקר, נבדק ונדרש וזכה להיכנס תחת כנפי השכינה, נצטוינו בתורה (דברים פרק י, יט) "ואהבתם את הגר". (ועין בספר חסידים - סימן קטז שהאריך בענין זה "וגדולה אהבתן וחביבה לפני המקום יותר מאהבתן של ישראל. משל לשני בני אדם אחד אוהב את המלך והאחד המלך אוהבו, מי גדול אותו שהמלך אוהבו, נמצא ישראל אוהבים הקב"ה, והקב"ה אוהב את הגר, שנאמר (שם שם יח) ואוהב גבר לתת לו לחם ושמלה. על כן מצוה עלינו לאהוב את מי שהמלך אוהב אותם, לפיכך כתיב ואהבתם את הגר. ובספר יערות דבש להגאון רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל, חלק ראשון - דרוש א: "בברכת על הצדיקים, ישים אל לבו להתפלל בטובת הצדיקים, כי בטובתם אנו חיים, וכל זמן שצדיקים בעולם, ברכה וטובה וחיים בעולם, וביחוד להתפלל על טובת גרי צדק, וישים ללב לאהוב אותם כנפשו ולקיים מצות ואהבתם את הגר, ומכ"ש בזמן הזה שאנו בתכלית השפלות ושחים עד לעפר, כמעט לא נשאר בנו עוד רוח חיוני, ורשעים בתכלית הרוממות, והוא הכיר האמת, הרי זה ממש מעשה אברהם אבינו שהכיר ה' בתוך עולם חשוך והאיר ממזרח צדק, ואף הוא כמוהו, הלא חיוב עלינו לאהבו ולנשק רמיסת רגלו, והמרבה לאהוב הגר, אוהב ה' ותורתו, כי

אהבתו לגר תלוי באהבת המקום ותורתו, כי הלא זה סיבת אהבתו. ולכן מאוד יש לשים ללבו להתפלל מאוד בטובתו, ולבל יחזור לסורו ח"ו מחמת כובד הגלות ואמרו [ברכות נ.] לא גלו ישראל בכל העולם אלא ללקט הגרים, וכן היה גלות אברהם ללקט הגרים, כדכתיב [בראשית יב. ה] הנפש אשר עשו, יכל מה שקרה לאבות קרה לבנים, ולכן חובה עלינו להרבות בתפלה בעבורם שיתן ה' להם לב טהור").

רק בארץ הקודש

לעומת זאת בקהילות הקודש בארצות תבל התרבו מעשי הגירות אשר לא נעשו לשמה כשאליבא דאמת לא היתה כל כוונה רצינית מצד המתגיירים כדי לקבל על עצמם את עול התורה והמצוות, וכל מעשיהם נעשו אך למען בצע כסף, או למטרת נישואין והתבוללות בין העמים.

כשהבחינו בכך חכמי הדור קמו ותיקנו קבלה גמורה, וראו בתקנה זו כאחת התקנות החשובות, משום שיש בו למנוע את ההתבוללות בין העמים, ולשמור על עם ישראל בקדושתו ובטהרתו.

דברים בענין זה מזכיר בספר "דבר שאול" להרה"ג רבי שאול סתהון זצ"ל מחכמי בואנוס אירים שבארגנטינה, מקום שבו התרבו פירצות הגיור. והרב זצ"ל תיקן במקום כהונתו תקנה חשובה שלא יבואו גרים בקהל ה' ולא ימולו את בניהם של המתגיירים הללו וכל מלאכת הגיור תהיה רק בארץ הקודש ששם יחקרו את הדבר בבית הדין.

תקנות נוספות בענין זה מופיעות בפסקיו של הגאון רבי דוד סתהון זצ"ל (מובא בספר "גנזי ארץ", סימן ט"ז) שממשיך לחזק תקנה זו, וערער על קבלת הגרים שגיירו אותם בארגנטינה, אחר קבלת התקנה, ותקנה זו התרחבה לכל קהילות הקודש בארצות הגולה, וגם בקהילות ארם צובה, קיבלו על עצמם תקנה חשובה זו להעמיד הדת על תילה, וזכה הגר"ד סתהון שפסק דינו התקבל אצל כל גדולי ישראל, והדפיסו בתדפיס מיוחד בשנת "ששון לב"י" בארגנטינה, שבו מובאים ההסכמות שקיבל מהגאונים רבי זעליג ראובן בענגיס זצ"ל, רבי פנחס אפשטין זצ"ל ורבי דוד יונגריז זצ"ל, להם הצטרף גם הגאב"ד רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל. כמו כן הסכימו עימו בית דינו של הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל,

רבה של ירושלים, והבד"צ לעדת הספרדים הרבנים הגאונים: רבי חנניא גבריאל זצ"ל, רבי חיים טוויל זצ"ל ורבי אהרון הררי רפול זצ"ל, וגם מרנן ורבנן חכמי ארם צובה ורבינו זצ"ל בראשם הסכימו עימו שיש לחזק את התקנה שלא לקבל גרים כלל בארצות תבל "וכל אשר נשאו נשים בעבירה אין לגייר ולמול את בניהם, וכל העובר על זה מהיום והלאה, הרי הוא פורץ גדר ונפריש אותו מעדת ישראל ונרדפהו עד חרמה".

הנה הנוסח במלואו:

הסכמת רבני ק"ק ארם צובה חלב בירושלים

למעלת אחינו בני קהלות הקדש אשר בארגנטינה יע"א

הן מני אז גדולי מדינת ארגנטינה רועי העדה למען שמור את טהרת משפחות ישראל אזרו חיל וגדרו גדר שלא לגייר שם את הנכריות ושלא למול את בניהם הילודים להם כי כלם בחזקת נכרים לכל דבריהם, שנתברר שכל הגיורות המתגיירים בארגנטינה אינם אלא לפנים למלאות תאוה מגונה, לא להכנס תחת כנפי השכינה, שבאמת אחר גירותם אינם מקבלים באמת עול שמים שלמה, ועוברים על גופי התורה ביד רמה, ולכן רבני וגאוני ארגנטינה הסכימו הסכמה חמורה וגזרו שלא לקבל שם גירות בארגנטינה כי אם בארץ ישראל דווקא, כי שם יחקר שם הדבר יפה בבית הדין, והסכימו עמהם גאוני ירושת"ו ועליהם מלמעלה הגאונים הגדולים נשיאי הרבנות הראשית לארץ ישראל מהר"י מאיר שליט"א והרב קוק זלה"ה ותקנה גדולה עשו לשמור על טהרת זרע קדש ישראל לה', לבלתי יטמעו ח"ו בארצות חפשיות בין הגוים כמבואר בספר "דבר שאול".

והנה עתה כי שמועה שמענו שקמו קצתם לפרוץ פרץ בתקנה גדולה הזאת שמענו ונבהלנו והשתוממנו ולא האמנו כי בזמן הזה אשר רבו הצרות לישראל ימצאו אנשים כאלה, שבמקום להתאחד ולשמור את ישראל מן הטמיעה ח"ו, לא יחושו לנפשם פן יגרמו ח"ו כבלעם הרשע להרבות זמה בישראל. וכזמרי יקריבו לעין כל ישראל את המדיניות ולהוליד בנים לע"ז, הכתוב צוה ואומר את בתו לא תקח לבנך כי יסיר בנך מאחרי, (שהבן הבא מהנכרית קרוי בנה) וחלל יהודה קדש ה',

אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה, ובה' בגדו כי בנים זרים ילדו.

על כן נמנו להחזיק במעוז התקנה הזאת ודא גזרה דאורייתא שאין רשות לשום ב"ד קבועים וכל שכן יחידים לגייר בארגנטינה שום איש או אישה. וכל שכן לאותם שנשאו בעבירה ובנים יולדו להם שלא לגייר אותן ולא למול בניהם ולא לגיירם כי אם בארץ ישראל דווקא וכל העובר על זה מהיום והלאה הרי הוא פורץ גדר, ונפריש אותו מעדת ישראל ונרדפהו עד חרמה.

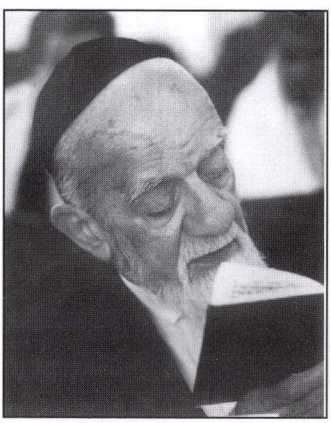
בטחנו כל חרד לדבר ה' וקדושת ישראל, יחזיק בזה, ולא יהין שום אדם לעבור על זה ח"ו, וה' יחיש לגאולינו גאולת עולם ויקבץ נדחנו לציון ברנה אמן.

כה דברי רבני ודייני לעדת אר"ץ בעיר הקדש ירושת"ו, טוב אייר תרח"ץ

הצעיר עזרא יצחק חמוי ס"ט

הצעיר עזרא יוסף שעיו ס"ט

שום זכות

רבי יעקב קצין
רב קהילת שערי ציון

כאן המקום לציין כי בתקנה מעין זו, השתמש הגאון רבי יעקב קצין זצ"ל, מי שכיהן כרבה הראשי של יהודי סוריה בקהילת "מגן דוד" שבמדינת ברוקלין, כדי לגדור בעד אנשי קהילתו שלא ישאו נשים שלא מזרע ישראל המה. תקנה חשובה זו התקין הרב עם כניסתו לכהן ברבנות בחודש אדר תרצ"ה: שלא לקבל שום גרים בעדת הסורים, כלל ועיקר, ומי שישא גיורת, איש או אשה - לא יהיה לו שום זכות בקהילה הן בבתי הכנסת,

הן לבניהם בישיבות, לא יערכו להם חופות ולא יקברו את מתיהם בבית החיים "רודפי צדק" של הקהילה.

ואכן תקנה חשובה זו הצילה את יהודי סוריה שנשארה עד עצם היום הזה בטהרתה ובקדושתה, ונגע ההתבוללות שפשה, לצערינו הרב, בכל רחבי מדינות ארצות הברית לא נמצא בהם כלל.

פרק שביעי

ואני תפילתי

פרק מיוחד במסכת חייו רבת הפעלים של רבינו, ראוי להתייחד ללא ספק על עבודת התפילה. כל פרט ופרט מעבודת התפילה ראוי להתבוננות ולעיון מעמיק, כאשר כל תפילותיו וברכותיו נאמרו בכוונה עצומה כמונה מרגליות, ובהתרוממות הנפש והרוח, בבחינת "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך".

כל תפילה וברכה, היתה כרוכה בכוונות פשטניות מחד ובייחודים עילאיים מאידך, ייחודים הידועים לחכמי תורת הח"ן. ולא בכדי זכה רבינו שתפילותיו הזכות יעשו פירות וברכותיו תתגשמנה, לקיים מה שנאמר: "צדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים".

בכל לבבכם

רבינו זצ"ל עמד כשליח הציבור להנהיגו לא רק בהלכה והוראה אלא גם בעבודת הלב, וכדברי חז"ל בגמרא מסכת תענית (דף ב.) על הפסוק (דברים יא, יג) "ולעבדו בכל לבבכם - איזו עבודה שהיא בלב? הוי אומר זו תפילה".

בחלק זה של עבודת התפילה, השקיע רבינו זצ"ל כוחות נפש גדולים שתהא העבודה בכל לב ומכל הלב, ולא תהא חלילה כמצוות אנשים מלומדה. קולו הערב והמיוחד הנישא מתוך גרונו המחיש למתפללים

בעליל כיצד עומדים בתפילה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, תפילה אשר נאמרה מתחילתה ועד סופה במתינות ובאורך רוח, כמונה מרגליות וכחורז פנינים, בהשתפכות הנפש וכבן העומד ומתחטא לפני אביו, וכפי שסופר ממגידי אמת שאף מתפללים רבים שכבר סיימו את תפילתם במנינים אחרים היו נכנסים למנין שבו רבינו זצ"ל שימש כשליח ציבור והטו את אוזנם כדי לשמוע את מתיקות התפילה. וכדברי חז"ל בגמרא מסכת ברכות (דף ו.) שכינו את התפילה כ"דברים העומדים ברומו של עולם".

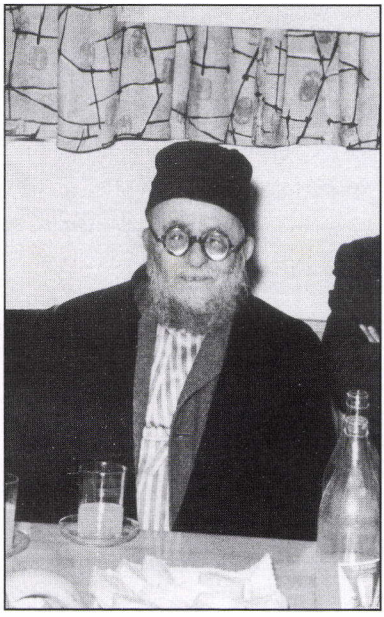
ככהן בעבודתו

בביתו שבשכונת ג'מיליה (שפירושו הוא "שכונת העשירים" שם התגורר רבינו) היה מתקיים מנין קבוע לתפילות שבת וימים טובים, למנין זה זכו להצטרף נכבדי הקהילה ופרנסיה שראו בכך עיטור של כבוד והוקרה שזכו לבוא ולהתפלל בביתו.

היתה זו ללא ספק חוויה רוחנית שאין למעלה הימנה, הזכות להימנות עם מתפללי בית הכנסת שבביתו של רבינו לא ניתנה לערעור, רבים השתוקקו לראות את עצמם זוכים להשתתף במנין ייחודי זה. ואמנם במהלך השנה זכו רבים רבים לטעום את צוף מתיקות עבודת התפילה הזכה בימים שבהם רבינו היה עובר לפני התיבה ככהן בעבודתו.

באמירת הסליחות בימים הנוראים, היה נהוג לכבד את רבינו באמירת התחנון "אנשי אמונה אבדו". כל המתפללים היו ממתינים בציפיה דרוכה כדי לשמוע את קולו של רבינו כשהוא מיצר ומקונן בקולו הערב והמרגש שהשתפך בחלל בית הכנסת והיה ממיס את הלבבות ומכניעם לעבודת הקודש.

מסביב מקום מושבו של רבינו הסתופפו רבים מהמתפללים כמי שלא מוכנים להחמיץ אף שמץ של התרגשות והתעלות רוחנית ששררה באותם רגעים והעפילה לשערי תשובה עליונים. הצפיפות הרבה והדוחק האדיר לא הפריע לאיש ואיש לא חש בה. אחד מני רבים שזכה להיות נוכח במעמד ייחודי זה - הרב אברהם דוד שלם שליט"א, מספר שעד עצם היום הזה גופו רותת כשהוא מעלה בזכרונו את אותם רגעים יפים

רבי עזרא עטייה

שקולו המרתק של רבינו היה מהדהד בפיוט "אנשי אמונה אבדו" כמי שממחיש לציבור את הכאב ושברון הלב שנובע בגין אבדן הצדיקים שבזכות תורתם את הגזרות הקשות היו דוחים.

הגאון רבי דוד עטייה שליט"א, בנו של מרן ראש הישיבה רבינו עזרא זצוק"ל, שהתגורר בסמיכות למגורי רבינו בעיה"ק ירושלים בערוב ימיו, זוכר היטב עוד בתקופת ילדותו את רבינו כשהיה מתפלל בבית הכנסת "דבאח", לשם נהרו רבים שבאו לשמוע את נעימת קולו של רבינו שהתפרסם בזכות גדלותו העצומה בתורה וכמי ששימש בתפקיד רבני חשוב בארם צובה וכעת הוא בתוככי ירושלים.

וישוכו המים

הגאון החסיד רבי יוסף עדס זצ"ל, מראשי ישיבת "פורת יוסף", היה מרבה לספר לתלמידיו בישיבה מהנהגותיו ומעשיו של רבינו, כפי ששמע מאבותיו הקדושים וממה שזכה לחזות במו עיניו לאחר עליית רבינו לירושלים.

שנה אחת, כך סיפר, אירע ששני הסומכים שעמדו לימינו ולשמאלו של רבינו בתפילות הימים הנוראים, 'נבחרו' לתפקידם לאחר מסכת לחצים על הגבאים שומרי משמרת הקודש, בעל כורחם ושלא בטובתם.

הללו שידעו היטב פרק במסכת שירה, לא ידעו כמה וכמה פרקים בהלכות דרך ארץ, וכך אירע שבעיצומה של תפילת מוסף ביום ראש השנה עמדו השנים על התיבה והתקוטטו ביניהם חרישית.

תנועות הידים, הבעות הפנים והלחשושים טרדו את כוונתו של רבינו במילות התפילה, אך כדרכו בקודש ניסה להתעלם מהסובב אותו ולהתרכז כל כולו בעבודת הקודש ולהתפלל בכוונת הלב בדחילו ורחימו כאשר היה באמנה איתו בכל שנה ושנה.

בשלב מסוים כאשר הפרעת הסומכים עברה כל גבול, ציפו המתפללים לתגובתו של החזן בשעת הכושר. זו לא איחרה לבוא. היה זה כאשר עמד רבינו בברכת זכרונות שבתפילת מוסף, וכשהגיע לפסוק "ויזכר א-להים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתיבה ויעבר א-להים רוח על הארץ וישכו המים", משך רבינו בתיבות אלו יותר מהרגלו כשבידו הימנית החווה לימינו באומרו "ואת כל החיה", ובאומרו "ואת כל הבהמה" החווה בידו השמאלית לצד שמאלו, וכשהגיע לסיפא של הפסוק "ואת כל אשר אתו בתיבה", פרש את שתי ידיו כלפי כל הקהל כולו.

הרמז היה אפוא ברור לכולם. חמת הסומכים והמתפללים שככה..

הכוכבים אספו נגהם

מנהג אר"ץ לומר בעיצומו של היום האדיר בשנה, קודם קריאת ספר התורה ביום הכיפורים את הפיוט "אליכם קהל עדה" שיסדו חכם אהרן מחלב. פיוט קדום זה נזכר גם בכתב יד עתיק מחלב, וכן נדפס בסידור "בית הכפורת" (הסידור נדפס בשנת תרל"ט. דף ריט ע"ב אות יג-יד). בשולי הפיוט שהודפס בסידור "בית הכפורת", נאמר שם: "בארצנו ארם צובה- חלב, החזן יאמר קינה זו, וכל העם יחרדו ובוכים בדמעות שליש ויקראנה החזן בטרם יברך הכהן על הספר בקול חזון לעורר הבכי". מנהג קדום זה מובא גם בספר "דרך ארץ" (עמ' קכט).

הבית האחרון של הפיוט יסדו מעלת רבינו זצ"ל, וכפי שמפורסם ראה רבינו צורך להוסיף בית זה, הואיל וכל עיקרו של הפיוט הזה נתחבר על מות שני בני אהרן - נדב ואביהוא, אך למעשה ניתן להבחין בבירור ששמותיהם של נדב ואביהוא לא הוזכרו כלל בכל הפיוט ולו ברמז דק.

בקונטרס "ודוי הגדול עשה ולא תעשה" שהודפס בארם צובה בשנת "פרו"ח תפר"ח ותגל" לפ"ק בהוצאת החז' אפרים בהרה"ג יהודה דוויק הכהן נ"ע. מופיע נוסח הפיוט.

אליכם קהל עדה / סימון: אהרן חזק

אליכם קהל עדה וישראל
אגיד אותות נוראות ביום כאל
מה שאירע לאבות עבדי האל
אל הכהנים בני אהרן.

הכהנים שני סגני כהונה
נפקדו כאחר ביום חתונה
בקרובי אקדש הדת נתונה
גזר ויקרב את בני אהרן.

ראה אב קדוש ושם יד על שפה
קיבל אמרות אלוה צרופה
וכל בית ישראל יבכו את השריפה
אשר שרף ה' את בני אהרן.

נשא לא נשא פני משה רבן
בהקריבן אש זרה על הקרבן
קשה סלוקן לפניו כחורבן
אבל נתקדש על בני אהרן.

חרוד לבי חרוד ושפוך דמעות
על חסידי עליון פרעו פרעות
מי ישוב עוד להנעים אל דעות
אחרי מות שני בני אהרן.

זכרו אלה ועמו על עמדכם
לבכות על בני עליון מושיעכם
ולא תורידו דמעה על בניכם
יצא הקצף על בני אהרן.

צילום שער של קונטרס ודוי הגדול

קחו דברים וקרעו לבבכם
שלמו פרים על גב מזבחותיכם
קטר תקטרון ביום כלותכם
ואת החלב מבני אהרן.

בית זה יסדו מעלת רבינו כמוה"ר רבי עזרא חמווי זצ"ל

הכוכבים אספו נגהם ואור החמה נכחד
על דם שני אחים שנשפך כאחד
הבכור נדב ואביהוא גם יחד
וימותו בני אהרן.

ודוי הגדול

עשה ולא תעשה

הנוהגים לאומרו בעי"ת אר"ץ יע"א עם רשות לברוך שאמר, ופיוט ליום הכפורים הנוהגים לאמרו שחרית קודם קריאת התורה לעורר את לבבות אחינו בני ישראל בתשובה נדולה

הבית האחרון יסדו האדמו"ר סבה דמשפטים כמוהרר עזרא חמווי נירו

נדפס פה ארם־צובה יע"א

שנת פרוח תפר"ח ותגל לפ"ק

בהוצאות הה"ר אפרים בהר"ה יהודה דוויך הכהן נ"ע הי"ו

צילום שער של קונטרס ודוי הגדול משנת תרפ"ח

ואכן זכה רבינו שהבית האחרון שהוסיף לפיוט "אליכם קהל עדה" שנאמר בעיצומו של יום הכיפורים, פיוט שמעורר את לבבות בני ישראל בתשובה, נאמר עד עצם היום הזה כחטיבה אחת לשאר הבתים הקודמים, באימה וברעדה ובקול בוכים, בקהילות הקודש אר"ץ בסוריה ובארץ ישראל.

תרי זוזי

הופעתו של שיך מוסלמי בביתו של רבינו, לא היוותה חידוש מיוחד במינו. נסיבות רבות ומשונות הביאו נכבדים נכרים לשחר את מעונו של רבינו כשצהלה גלויה נסוכה על פניהם בצאתם מן הקודש.

עילת ביקורו של השיך המוסלמי היתה הפעם, רצונו של השיך להוכיח קבל עם ועדה כי כל הלחנים והמקאמים המתנגנים בפי היהודים - שבחכמה נפלאה זו היתה לרבינו בקיאות מדהימה ברזיה ובמכמניה - כולם מקורם מחכמי הערבים והמוסלמים. כך ולא אחרת.

שתי לירות זהב, נוצצות ומבריקות, הונחו אחר כבוד על שולחנו של רבינו, אם יצליח להוכיח אחרת - יזכה בהם על אתר.

הסיט רבינו את עיניו מפני הרשע והביט כלפי מעלה, פתח את פיו בחכמה וניגן בדחילו ורחימו את הפיוט "אחות קטנה" הנאמר בכל ערב ראש השנה בליל התקדש החג בקהל עם ועדה.

התרגשות מחשמלת אפופת תבוסה מוחצת עברה בגופו של השיך כששמע את הפיוט הקדוש, במוחו חלפו כמהירות הבזק לחנים מלחנים שונים, כל רעיוניו וחושיו התעמקו בנסיון אכזב למצוא לחן שכזה במוסיקא הערבית - אך ללא הצלחה.

לא נותרה כעת לשיך כל ברירה, אלא להודות בפה מלא לרבינו כי אכן יש ליהודים לחנים מקוריים שאינם מועתקים מהמוסיקא הערבית, בניגוד לטענתו המקורית. קם השיך ממקומו בכפיפות קומה, לחץ את ידיו הקדושות של רבינו בחום תוך שהוא מצביע על שתי הלירות כמי שאומר: הרי שלך לפניך.

"אֶתֵּנָה שלכם...

חלפו להם מספר חודשים והנה לפתע קולטות אזניו של השיך את הלחן ששמע מפי רבינו, כשהוא מתנגן בפי הנער המשרת בביתו.

"מנין אתה מכיר מנגינה זו"? תמה השיך בפליאה. "שתי לירות זהב הפסדתי על לחן זה, ולא עוד אלא שכבודי גם הושפל בגינו", הוסיף השיך כשדוק של עצב בעיניו.

הניגון שובה הלב הצית את דמיונו של השיד: הנה גם המשרת מכיר את הלחן, אות הוא כי לחן זה מקורו במוסיקא הערבית ולא כפי שטען חכם עזרא. כבודו האבוד ישוב לו בחזרה בצירוף שתי לירות הזהב שנותרו על שולחנו של החכם...

"ניגון זה שניגנתי עכשיו, לחן מפורסם וידוע הוא", השיב המשרת בפשטות כמי שאינו מבין לפשר הסערה שאליה נקלע שלא מדעתו.

"מניין הוא מפורסם וידוע", הקשה השיד בחוסר סבלנות מופגן.

הנער שהיה יוצא ונכנס בשכונת היהודים, שמע לא אחת את הפיוט "אחות קטנה" שהיה מתנגן ברגש וברון בסעודות החג של היהודים, וכנראה האזין גם לתפילות החג בבית הכנסת ומכאן גם ידע לנגן את הלחן.

"לחן זה", השיב הנער במתינות, "מתנגן בבתי היהודים בכל חג ראש השנה שלהם. הם שרים את הפיוט 'אחות קטנה' בסעודות של החג ומהם אני מכיר את הלחן היפיפה הזה".

רוחו של השיד נסערה, לזאת כבר הוא לא ציפה. הנה הנער הקטון הזה מכיר ויודע את הלחן של היהודים, ואף יודע לצטט את שם השיר ואימתי מפייטים אותו. נשך השיד את שפתיו בחמת זעם, הפנה את פניו לחלון הטרקלין שהשקיף עד שכונת היהודים ואחר הפטיר בקול זועף ואמר "אֶתְנַה שלכם ניצח אותי. בגללו הפסדתי שתי לירות זהב" (ביאור הדברים: יהודי חלב הוגים את האות קו"ף כאות אל"ף, ואז אֶתְנַה הוא הביטוי החלבי למילה 'קטנה' בפיוט אחות קטנה) נאנח קצרות וגנח בעצב: "הוי אֶתְנַה, הוי אֶתְנַה"...

ועוד תרי זוזי

ומכאן לשתי לירות זהב אחרות בהם זכה רבינו בנסיבות אחרות. היה זה כאשר לארם צובא הגיעה הגברת מרת פלורה ששון ע"ה, אמו של הגביר רב הפעלים לתורה וחסד רבי סלימאן דוד ששון ז"ל.

מטרת ביקורה הרשמי של הגבירה כפי שפורסם, היה כדי לעמוד

מקרוב על מצבם הכלכלי והחומרי של יהודי אר"צ, אלא שבהזדמנות זו ביקשה גם לתהות על קנקנם של יהודי חלב שאודותם שמעה רבות, להתרשם ולטעום מזיו דובשנם וחכמת תורתם, מאורחות חייהם שיגם ושיחם ורזי מסחרם.

במרכז ביקורה בחלב, ביקשה גם להיכנס בקודש פנימה למעונו של רבינו שכיהן אז כראש אבות בתי הדין בחלב. כשנכנסה ביקשה מרבינו משאלה: 'ברצוני, אמרה, לצאת מסוריה עם איזה שהוא דבר חכמה, אימרה נאה כזו שתלווה אותי למשך כל ימי חיי עלי אדמות. אני בטוחה שמשאלת לבי תבוא על סיפוקה בביקורי זה'.

רבינו שהוקיר את פעלה למען צרכי הכלל והפרט ונדיבות לבה לכל דבר שבקדושה, פתח פיו בחכמה וחרז כמה פניני חכמה שרוממו את רוחה לגבהים.

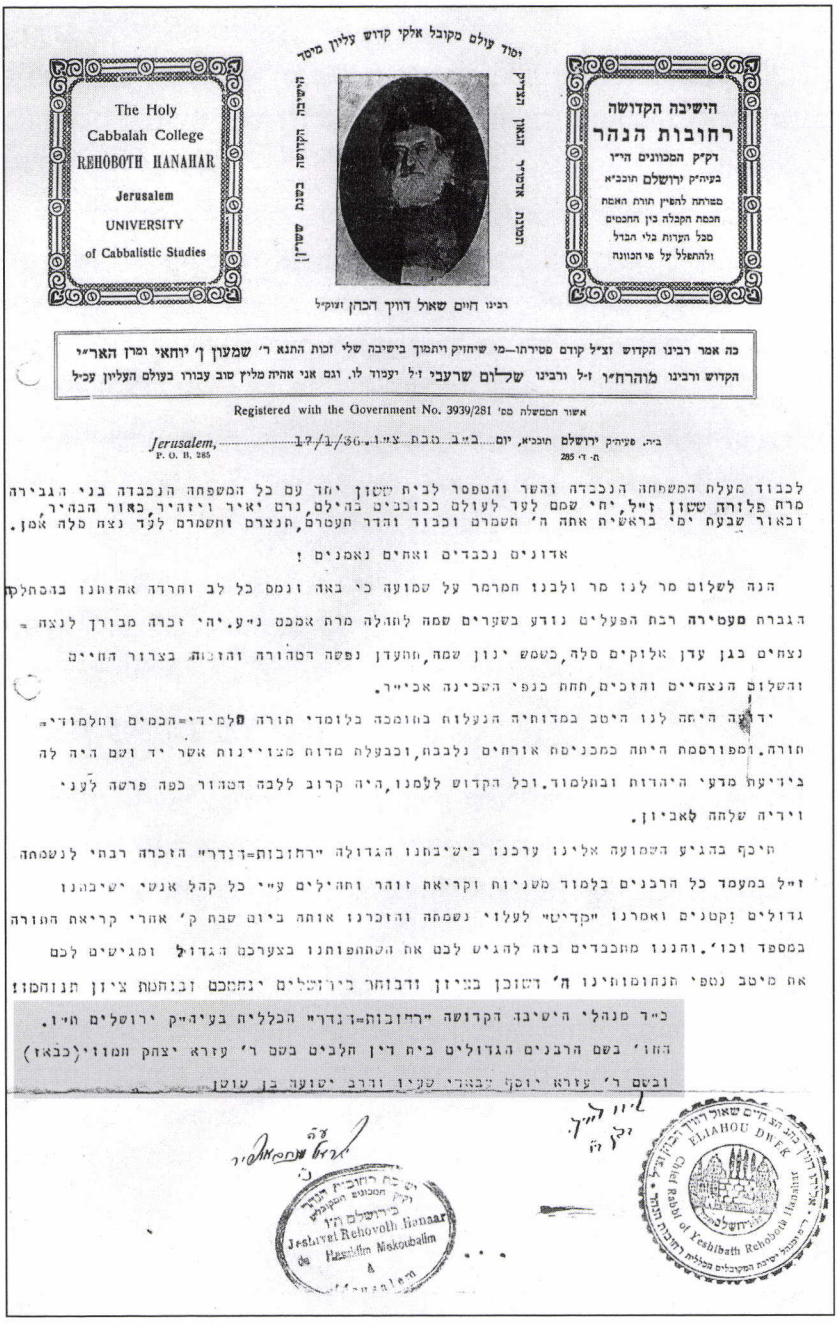
כאות הוקרה והתפעלות רבה, הניחה הגבירה על שולחנו של רבינו שתי לירות זהב, כתשורה והערכה ללומדי התורה ונושאי דגלה.

בעלת מידות מצוינות

לימים, כאשר נפטרה הגבירה לבית ששון ע"ה, ורבינו אז בערוב ימיו בשבתו בין חברים מקשיבים בישיבת "רחובות הנהר", ציין רבינו במכתב אל בני משפחתה, בו הוא מעריך ומוקיר את פעולותיה ומדותיה הטובות, וכך נאמר בין השאר:

"ידועה היתה לנו היטב במידותיה הנעלות בתומכה בלומדי תורה תלמידי חכמים ותלמודי תורה ומפורסמת היתה כמכניסה אורחים נלבבת וכבעלת מידות מצוינות אשר יד ושם היה לה בידיעת מדעי היהדות ובתלמוד, וכל הקדוש לעמינו היה קרוב לליבה הטהור - כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון".

"תיכף בהגיע השמועה אלינו ערכנו בישיבתנו הגדולה "רחובות-הנהר" הזכרה רבתי לנשמתה ז"ל במעמד כל הרבנים בלימוד משניות וקריאת זוהר ותהלים על ידי כל קהל אנשי ישיבתינו גדולים וקטנים, ואמרנו קדיש לעילוי נשמתה והזכרנו אותה ביום שבת קודש אחרי קריאת התורה במספד".

יסוד עולם מקובל אלקי קדוש עליון מיסד

The Holy
Cabbalah College
REHOBOTH HANAHAR
Jerusalem
UNIVERSITY
of Cabbalistic Studies

הישיבה הקדושה
רחובות הנהר
דק"ק המכונים היו
בעיה"ק ירושלם תוכ"א
מטרתה להפיץ תורת האמת
תכמת הקבלה בין התכמים
סכל הקרות בלי הבדל
ולהתפלל על פי הכוונה

רבינו חיים שאול דויק הכהן זצוקל

כה אמר רבינו הקדוש זצ"ל קודם פטירתו—מי שיחזיק ויתמוך בישיבה שלי זכות התנא ר' שמעון ב' יוחאי ומרן האר"י הקדוש ורבינו מוהרח"ן זי"ע ורבינו שלום שרעבי זי"ע יעבוד לו. וגם אני אהיה מליץ טוב עבורו בעולם העליון עכ"ל

Registered with the Government No. 3939/281 אשור הממשלה מס'

Jerusalem, 17/1/36 ביה. סעיה"ק ירושלם תוכ"א, יום ב' מנח צ"ו
P. O. B. 285 ת. ד. 285

לכבוד מעלת המשפחה הנכבדה והשר והמפואר לבית ששון ימד עם כל המשפחה הנכבדה בני הגבירה מרת פלורה ששון זי"ל, יחי שמם לעד לעולם בכוכבים בהילם, נרם יאיר ויזהיר, באור הבהיר וכאור שבעתים ימי בראשית אחה ה' השמרם וכבוד והדר תעטרם, תנצרם וחשמרם לעד נצח סלה אמן.

אדונים נכבדים ואתים נאמנים !

הנה לשלום מר לנו מר ולבנו חמרמר על שמועה כי באה ונמס כל לב וחרדה אחזתנו בהכלל הגברת מעטירה רבת הפעלים נודע בשערים שמה לתהלה מרת אמכם נ"ע. יחי זכרה מבורך לנצח = נצחים בגן עדן אלוקים סלה, כשמש ינון שמה, תהעדן נפשה דטהורה והזכות בצרור החיים והשלום הנצחיים והזכים, תחת כנפי השכינה אכי"ר.

ידועה היתה לנו היטב במדותיה הנעלות בחומכה בלומדי תורה מלמידי=חכמים וחלמודי= תורה. ומפורסמת היתה כמכניסת אורחים נלבבת, וכבעלת מדות מצויינות אשר יד ושם היה לה בידיעת מדעי היהדות ובחלמוד. וכל הקדוש ללמנו, היה קרוב ללבה דטהור כפה פרשה לעני ויריה שלחה לאביון.

תיכף בהגיע השמועה אלינו ערכנו בישיבתנו הגדולה "רחובות=הנהר" הזכרה רבתי לנשמתה ז"ל במעמד כל הרבנים בלמוד משניות וקריאת זוהר וחהילים ע"י כל קהל אנשי ישיבתנו גדולים וקטנים ואמרנו "קדישי" לעלוי נשמתה והזכרנו אותה ביום שבת ק' אחרי קריאת התורה במספד וכו'. והננו מתכבדים בזה להגיש לכם את התחתפותנו בצערכם הגדול ומגישים לכם את מיטב נטפי תנחומותינו ה' דשוכן בציון ובזהר בירושלים ינחמכם ובנחמת ציון תנחמו

כ"ד מנהלי הישיבה הקדושה "רחובות=הנהר" הכללית בעיה"ק ירושלים תיו.
הנו' בשם הרבנים הגדולים בית דין תלבים בשם ר' עזרא יצחק חמוז(כבאז)
ובשם ר' עזרא יוסף מבארי שעיו ורב ישועה בן עטון

מכתב תנחומים מישיבת רחובות הנהר למשפחת ששון

פרק שמיני

שיבה לציון

מתוך ערגה וכיסופים לארץ הקודש עלה רבינו ארצה בשנת תרצ"ה, בדרך חתחתים וזרועה מהמורות, פילס לעצמו נתיבים ביבשה כשמאור עיניו ניטל ממנו והוא נזקק לעזרתם של מטיביו, כדי לחונן את עפרות ציון ולהתרועע עם גדולי התורה - ידידיו מנוער שעלו ארצה כיובל שנים לפניו והשתקעו בה לצמיתות.

קודם לכן, נטל רבינו את מקל הנידודים ונדד לאיטליה עם בנו ר' אברהם (אלברט) כדי לטפל במאור עיניו על ידי טובי הרופאים המומחים לרפואת העינים שהתגוררו שם.

תוצאות הטיפולים לא הניבו בשורה טובה ומאור עיניו נחלש בהדרגה עד שחשכו מאורות עיניו, אך במשך שהותו באיטליה האיר רבינו את עיניהם של אנשי סגל הרפואה שהתפעלו הרבה מאישיותו הנערצת ואצילותו המיוחדת ובעיקר הובעה התפעלות כיצד קיבל רבינו כל אדם בסבר פנים יפות והאיר פנים לכל אדם באשר הוא.

שבע שנות שבע

אליבא דאמת, קדמה להחלטה זו כמה אירועים שהשפיעו רבות על הלך רוחו, ביניהם פטירת ידידו ועמיתו בכס המשפט רבי יום טוב ידיד הלוי בערב ראש חודש תמוז של שנת תרפ"ג, לאחר כמה שבועות של

מחלה קשה ממנה לא קם.

רבי יום טוב ידיד, אמנם עלה לארץ-ישראל כבר בשנת תר"ן, אז הסתופף בצל חבורת חסידים חכמי מדרש "בית אל" ודירתו נקבעה ליד ביתו של רבי מוטל'ה טברסקי זצוק"ל. מסופר כי היה קשור בקשרי אהבה וידידות עם הצדיק רבי מוטל'ה (נכדו של הצדיק רבי מרדכי מטשרנוביל בעל "ליקוטי תורה").

ביום כ"ח כסליו תרע"ז, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, נפטרה אשתו הרבנית רחל, והרעב חזק מאד בארץ ישראל. מצב זה הציק לו מאוד ובענין זה המתיק שיחה עם שכנו האדמו"ר רבי מוטל'ה טברסקי, ושטח לפניו את מצבו הדחוק וסבלו והתייעץ עמו אם יוכל לעזוב את ירושלים להיחלץ מצער זה. האדמו"ר הצדיק רבי מוטל'ה הציע לו שיסע לחלב ושם ימצא מרגוע לנפשו.

באותה עת ישב רבי יום טוב בהילולת הצדיק האדמו"ר רבי יחזקאל משינאווא זצ"ל, במחיצת טובי וגדולי הרבנים בירושלים וגילה להם את רחשי לבו שזה תקופה ארוכה שהערב מציק ללומדי ישיבתו "בית אל", וכי מחר הוא יוצא מארץ הקודש לעיר מולדתו חלב היא ארם-צובא כדי לבקש מתלמידיו לתמוך בישיבתו ולהציל את תלמידיה.

נטלתי על כך רשות, מספר רבי יום טוב, מידיד נפשי הצדיק רבי מוטל'ה שאמר לי בשעה שנפרדתי מעמו: 'שנתיים סבלת רעב, אני מאחל לך שבע שנות שבע'. הדבר היה לפלא, כי אכן ישב רבי יו"ט אחר כך וחי בארם צובה במשך שבע שנים ונפטר שם.

בחודש אלול תרע"ז ירד רבי יום טוב לחלב וכל רבני וגבירי ארצו קיבלוהו בשמחה ובכבוד. באותה עת נשא את הרבנית נזהה בת הרב מנחם בן הרה"ג הרב יעקב גינדי הכהן זצ"ל.

בעיצומם של ימי מחלתו הקשה של רבי יום טוב ידיד, הורה לו הרופא שיואיל ללכת לפרדסאות שמחוץ לעיר כדי להירפא באויר הצח השורר שם, וכן היה. תלמידיו הציעו לו שיטול ספר תורה עמו כמנהגו הטוב, ורבי יום טוב השיב להם, כי הוא אורח שם רק לשבוע אחד. וכדבריו כן היה שבמלאות שבוע אחד ניצחו אראלים את המצוקים, ועלתה נשמתו לשמים, למחצב הנשמות שבגן עדן העליון.

ביום רביעי אחרי הצהריים, קודם פטירתו בחמש שעות, היה גשם חזק עד מאד זמן רב, עד שנתמלאו כל המקומות הנמוכים שבעיר מים, וכל העם מקצה תמהים, ותהום כל העיר, שמעולם לא נשמע כזאת שבערב ראש חודש תמוז יהיה קור גדול וגשמים חזקים, גשמי רצון ברכה ונדבה, והבינו שזה עבור פטירת הרב זצ"ל, כמאמר רבותינו ז"ל: מה נתינתה בקולות וזעמים, אף נטילתה בקולי קולות. ויהי הדבר לפלא כי תיכף אחר פטירתו חזר האויר כמו שהיה ...

טבח תרפ"ט

מלבד כל זאת, האוירה הכללית החלה להיות מתוחה משהו. היחסים עם השכנים הערבים לא היו במיטבם והתחושה ניבאה ימים קשים. עם החלשותה של האימפריה העותומאנית, נוכחותם של שתי המעצמות בריטניה וצרפת הורגשה היטב במזרח התיכון. מעצמות אלו עודדו את התנועות הלאומיות הערביות המקומיות להתקומם נגד הטורקים ואף הובטח להם כי ברבות הימים תושג להם עצמאות. העצמאות הסורית הושגה בסופו של דבר לאחר סכסוכים ומאבקים עקובים מדם.

הקהילה היהודית בחלב סבלה גם כן מפוגרומים ומרדיפות קשות ואלימות מחרידה. בשנת תרפ"ט נערך טבח ביהודים בעקבות הסכסוך היהודי - ערבי שהיה אז בארץ. היהודים הסתגרו בבתיהם בפחד ההמון הערבי המוסת והמשולהב שהתגודד בשכונות ובזו מכל הבא ליד. איש לא העיז לצאת מפתח ביתו.

בשעות קשות אלו כאשר נדמה היה כי קיימת אפשרות לעקור מאדמת הגולה, ההזדמנות לא הוחמצה וחרף כל הקשיים יצא רבינו לחון את אדמת עיר הקודש והמקדש.

הצלה וישועה

למעשה, גם רבינו עצמו ניצל ממזימתו של נכרי אחד שביקש לקום עליו ולהורגו נפש, וכפסע היה בנו ובין המות, ומעשה שהיה כך היה:

בשעת בין הערבים עם דמדומי חמה, התהלך רבינו בסמטאות העיר

כאשר לפתע הגיח מולו צעיר ערבי ופגיון מונף בידו כמי שמבקש להתיז את ראשו.

רבינו לא איבד את עשתונותיו ולאלתר הגה רעיון שבזכותו ניצל ממות; ביקש רבינו מהערבי שימתין מעט כי ברצונו לספר לו סיפור קטן ולאחריו יוכל לעשות בו כרצונו.

הסכים הערבי למלאות, כמיטב המסורת, את בקשתו האחרונה של החכם היהודי בטרם מותו. רבינו החל בסיפור שבבסיס רעיונו מתואר כיצד ביקשו כמה אנשים ממשה רבינו ע"ה שיעתיר בעבורם לפני בורא העולם, מי בפקידת בנים, מי ברפואה שלימה ומי בהצלחה בחיים.

הסיפור נמשך ונמשך עד שרבינו ומלוהו יצאו מהסמטאות החשוכות והגיעו לרחובה של עיר, כאן במקום הומה אנשים חשש הערבי מלבצע את זממו לעין כל ונוכח לדעת כי מזימתו לא צלחה בידו. או אז נשם רבינו לרווחה תוך שהוא מודה ומשבח להקדוש ברוך הוא שנתן בדעתו עצה ותבונה להצלה ממזימה שפילה זו (מעשה זה סיפר רבינו ימים אחדים קודם פטירתו להגאון רבי יעקב ב"ר אברהם עדס זצ"ל, ובשם אומרו שמענו מעשה זה מפי מר מנחם ידיד הי"ו).

בעיר הקודש

ואכן חפץ ה' בידו צלח ועם עלותו ארצה אוה למושב לו את העיר שנתעטרה בתשעה קבין של חכמה וקדושה וקבע את מגוריו בפאתי רחוב רש"י שבשכונת מקור ברוך בסמיכות לישיבות קדושות, ובתי כנסיות ובתי מדרשות מהם בקע קול התורה בגאון.

כאן בעיר הקודש והמקדש המשיך לשקוד על התורה ועל העבודה, וכצלוחית של פלייטון המפיצה את ניחוחותיה למרחקים, נתוודע רבינו אל חכמי ירושלים ורבניה שהרבו להסתופף בצילו ולהשתעשע עימו במילי דאורייתא.

רבני העדה ופרנסיה נתנו בו את עיניהם ומינוהו עליהם לראש ועטרה, וקיבלו עליהם שכל דבר גדול כקטן ישק על פיו, כאשר היה באמנה עמהם מימים ימימה בגולת אר"ץ.

ב"ה

התאחדות בני ארם צובא בארץ ישראל

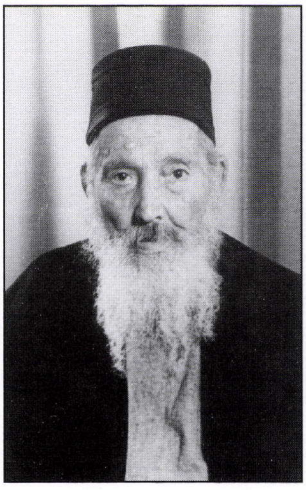
ירושלים בנין סנסור חדר 101

הזמנה

נתכבד להזמין את כב' לחגיגת קריאת "עשרת הדברות"
שתערך ביום שבת ק' י"א שבט ש. ז. בשעה 4 אחה"צ בדיוק
בבית הכנסת חלבים "עדס" שבנחלת ציון.
בין המשתתפים: מכת"ר מר"ן הראשל"צ ב. צ. מ. ח. עוזיאל שליט"א
ראש רבני העדה הרה"ג ר' עזרא חמוי שליט"א
(לפנים ראב"ד בארם צובא)
ב"כ עדות שונות ומוזמנים מנכבדי העדה.
טובי המשוררים והמזמרים מבני עדתנו ישתתפו אף הם בשירה
וזמרה ובקריאת עשרת הדברות בנגינתה המסורתית.

השתתפות רבנו בכינוסים של בני עדת אר"ץ

ציטוט מדויק

רבי מרדכי מיוחס

כשהוא עטוף בייסורים של אהבה, מאורות עיניו חשכו כאמור עוד טרם עלותו ארצה, התמיד ושקד רבינו על דלתות התורה כעלם צעיר לימים בשקידה מופלאה.

מסופר כי בשכונת מגוריו המנהג היה שבכל יום שבת קודש, לאחר תפילת מנחה גדולה, היו מתקבצים כל המתפללים לאגודה אחת ובמשך שעה ארוכה עוסקים בתורה, בשיעור הלכה שנאמר ע"י הגאון הגדול רבי יעקב עדס זצ"ל מתוך השולחן ערוך ונושאי כליו (ואמנם לאחר שרבי יעקב נתמנה לכהן כדיין בתל אביב, העביר את שרביט הגדת השיעור לידי רבי מרדכי מיוחס זצ"ל מי ששימש בתפקיד ראש השוחטים בירושלים עיה"ק).

רבינו שהיה ממתפללי בית הכנסת, נותר אף הוא בבית הכנסת

איש היה באר"ץ

כשהוא ישוב על מקומו ומטה אוזן קשבת למגיד השיעור, ובכל אימת שאזניו היו קולטות שמועה שאינה מצוטטת כראוי, היה נזעק ממקומו ומתקן את הטעון תיקון בציטוט מדויק ומפליא מתוך הכתוב כמי שקורא את הדברים מתוך הכתב.

ברחובות הנהר

בין סמטאותיה הצרות של שכונת הבוכרים בירושלים מצא רבינו את שאהבה נפשו בדמות הישיבה הקדושה "רחובות הנהר", ללומדי הקבלה שהוקמה על ידי הגאון השד"ה - רבי חיים שאול דוויק הכהן זצוק"ל.

למעשה עוד כשהיה בחלב, ביקש הרב השד"ה להקים ישיבה שכזו שתהיה מיוחדת ללימוד תורת הקבלה, אך הדבר לא עלה בידו בהיות וחכמי עירו לא ראו בעין יפה את היוזמה החדשה וחשבו שאין זו השעה והמקום הראויים לכך.

רבי חיים שאול דוויק הכהן

כשעלה הרב השד"ה לירושלים, יחד עם עוד גאונים אחרים מחלב, האירה לו ההשגחה פנים וחפץ ה' בידו צלח להקים ישיבה כפי רצונו ומשאלת לבו הקדושה.

עובדה מעניינת באשר להקמת הישיבה מספר רבי יעקב קצין בספרו "פרי עץ הגן":

כאשר רבי חיים שאול ביקש להקים ישיבה, הגיע לירושלים הגביר הצדיק סניור ניסים נחום, שהיה מעשירי העיר טריפולי שבלוב. קודם לנישואיו עסק במסחר ועשה חיל בעסקיו.

סמוך לאחר נישואיו הגיע שד"ר מארץ ישראל ונתן לו קמיע שסגולתו היה להשפיע על הנושא אותו "רגשי התעוררות לתורה ולעבודת ה'". מאז קיבל על עצמו לנטוש את מסחרו, לעזוב את תענוגות העולם הזה ולהתמסר לתורת ה' ולעבודתו בלבד. כדי לכפר על חטאי נעוריו נהג

בתעניות רבות ובסיגופים ונהג בתשובה כל ימיו.

סניור נחום ייסד בטריפולי בית כנסת וישיבה לתלמידי חכמים ולבעלי בתים, ובשנת התרנ"ו עלה עם אמו ארצה כדי להשתטח על קברי הצדיקים הקדושים מצוקי ארץ ושוכני עפר. כאשר הגיע לירושלים עיר הקודש, התלבש בלבוש פשוט כאחד העם, ופנה היישר לישיבת המקובלים "בית אל" שבין החומות, שם למד ימים אחדים.

בהיותו בישיבה ביקש סניור נחום מחכמי הישיבה לסייע לו בהבנת הדברים בחכמת הקבלה, ואולם הם, בחושבם אותו לאחד מהמון העם, לא התייחסו אליו כלל. בינתיים התקרב אליו רבי חיים שאול ולמד עימו חודשים מספר, ותוך כדי לימודם סיפר לו על רצונו לייסד ישיבה ללימוד הקבלה ותורת הח"ן, ואמנם ר' נסים סייע לו בכך.

לילה כיום יאיר

תיאור נהדר על סדרי הלימוד בישיבה, שרטט אחד מלומדי הישיבה ה"ה הגאון המקובל רבי ישעיה אשר זעליג מרגליות זצ"ל, בהקדמתו לספר "צבי לצדיק":

"וזהו סדר הישיבה סדר היום והלילה. במוצאי שבת קודש אחר סעודת מלוה מלכה באו כולם לישיבה, והיו שם חדרים מיוחדים להחכמים, כי החכמים המכוונים היו בישיבה שם כל ימות השבוע. ובכל חצות לילה השמש הלך אתם בפנס למקוה ובשובם מהטבילה לישיבה הקדושה, אמרו כל ברכות השחר וברכות התורה עם כל הכוונות, וערכו תיקון חצות בשק ואפר ואחר כך ישבו ולמדו עד עלות השחר".

"יש מהם שלמדו שם ביחידות וייחדו יחודים של האר"י ז"ל המובאים ב"שער רוח הקודש", ולצורך זה הדפיס רבינו השד"ה את ספרו "בניהו בן יהוידע" ששם העלה לראשונה, בדפוס, את כל הייחודים של אחר חצות, ועוד יחודים מסודרים על ידי רבינו הרש"ש ז"ל, כדי שיהיה בנקל לכוין בהם. ויש מהם שלמדו עם תלמידי חכמים מירושלים שבאו שמה לישיבה הקדושה ללמוד מהם תורת הקבלה, וכל הלילה היה מאיר כיום עד עמוד השחר".

"וכשעלה עמוד השחר נתעטפו ונתעטרו בטלית ותפילין רש"י ור"ת

יחדיו, והתפללו בכוונות בסידור הרש"ש סידור הקצר, וכארבע שעות בערך נמשך סדר תפילת שחרית יום יום, ואחר התפילה אכלו סעודת שחרית כל אחד בחדרו, ואחר כך ישנו ונחו עד חצות היום בערך".

"ולמדו שם בישיבה גם ש"ס ופוסקים עד תפילת מנחה. מנחה התפללו בטלית ותפילין דשמושא רבא, כי בתפילת שחרית התפללו בשני זוגות תפילין יחדיו דרש"י ור"ת כסדר האר"י ז"ל".

"בסדר הקדוש הזה עבדו את ה' כל ימות השבוע, ורק ביום ערב שבת קודש אחר הצהרים שבו לביתם, ובליל שבת קודש וביום שבת קודש התפללו כולם יחדיו בישיבה ובכוונות. אשרי עין ראתה את קהל החסידים הקדושים רוגשים בישיבה היכל קודש הקדשים".

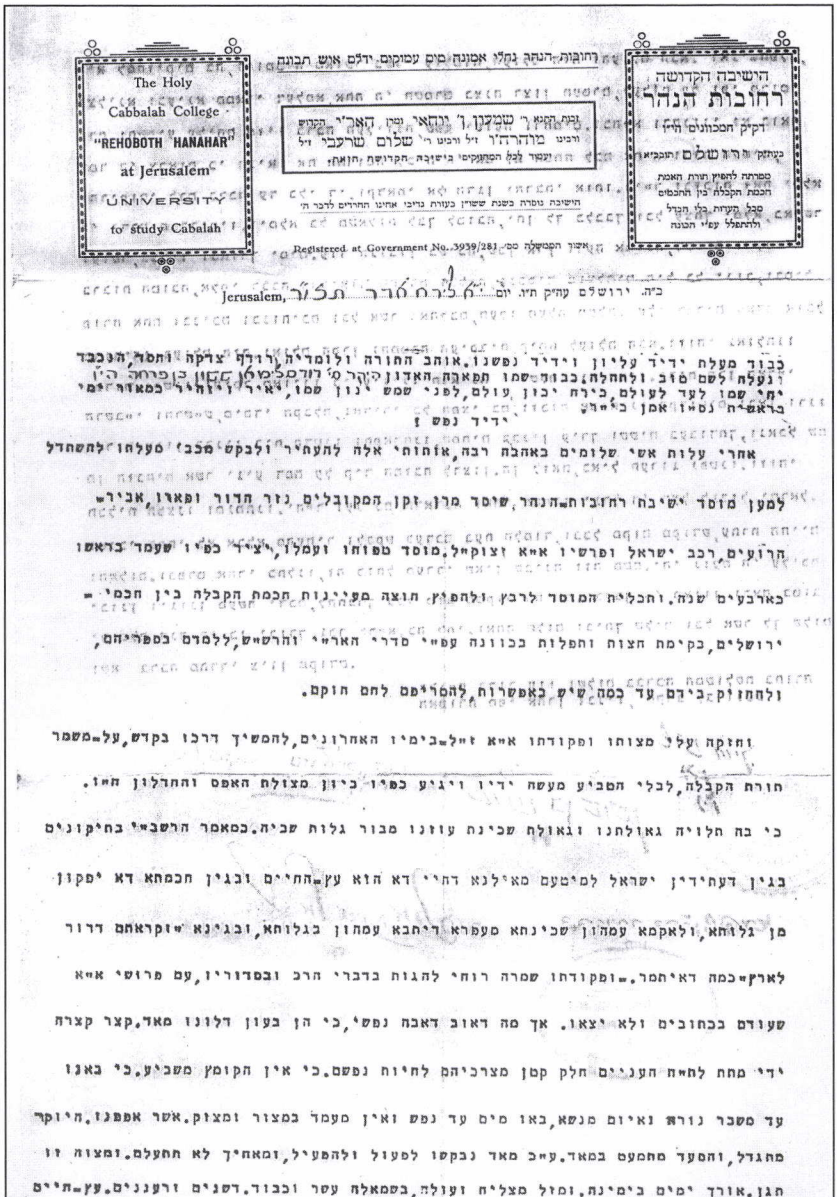
לעונג רב

רבינו נקשר מאוד לחבורה הקדושה שעסקה בלימוד תורת הקבלה, וכפי שעולה מתוך מסמכי הישיבה הרי שתוך זמן קצר מזמן הגיעו ארצה נודע שמו כמי שידיו רב לו בחכמת הקבלה ברזיה ומכמניה. לעונג רב היה לחכמי ורבני הישיבה בשעה שרבינו הביע את נכונותו - על פי הפצרתם - להימנות בסגל המגידי שיעורים שבישיבה ולהאציל מהוד יקרת תורתו על הבאים בשערי "רחובות הנהר".

בין 'התלמידים' שהיו רשומים בפנקס הישיבה נמנו גם חבריו מארם צובה משכבר הימים: רבי יעקב לופס שכאמור כיהן כגבאי חברת הצדקה "מלביש ערומים", רבי חיים טוויל הכהן שהגיע מניו יורק שם כיהן כראב"ד לקהילת ארם צובה ורבי עזרא שעיו זכר צדיקים לברכה, ועוד.

כפי שניתן ללמוד מפנקסי הישיבה, הרי שהקהילה הבוכרית הירושלמית דאגה בתחילה לפרנסת החכמים שלמדו בישיבה, אך לאחר פטירת הרב השד"ה מצבה הכלכלי של הישיבה היה בכי רע ולא נותר כסף לשלם לחכמים ולו גם כדי הוצאות מינימאליות. בשעה קשה זאת חש רבינו כמין אחריות וערבות אישית לעשות ככל יכולתו למען הישיבה הקדושה. וממחשבה למעשה - פעל רבינו נמרצות מתוקף תפקידו להשגת תקציבים ותרומות לישיבה ואף שיגר מכתבים לנדיבי עם שיחושו למען הצלת הישיבה והחזקת התורה, כי עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר.

לאחר פטירת הרב השד"ה התאחדו חכמי ורבני הישיבה וחתמו יחד על בקשת סיוע שנשלחו לנדיבי עם. במכתב שלפנינו מופיע חתימת רבינו זצ"ל ועמו הרבנים הגאונים: עזרא יוסף שעיו, ישועה בן שושן, אליהו דוויק הכהן, ישראל מנחם אופיר, וצבי איסר שפירא.

הישיבה הקדושה
רחובות הנהר
דקיק החכמונים חתוכיא
בעזהת ה' הושלם תוכיא
סטרתה להפיץ תורת האמת
חכמת הקבלה בין החכמים
סבל תעירת בלי הקהל
ולהתפלל עפ"י הכונה

The Holy
Cabbalah College
"REHOBOTH HANAHAR"
at Jerusalem
UNIVERSITY
to study Cabalah

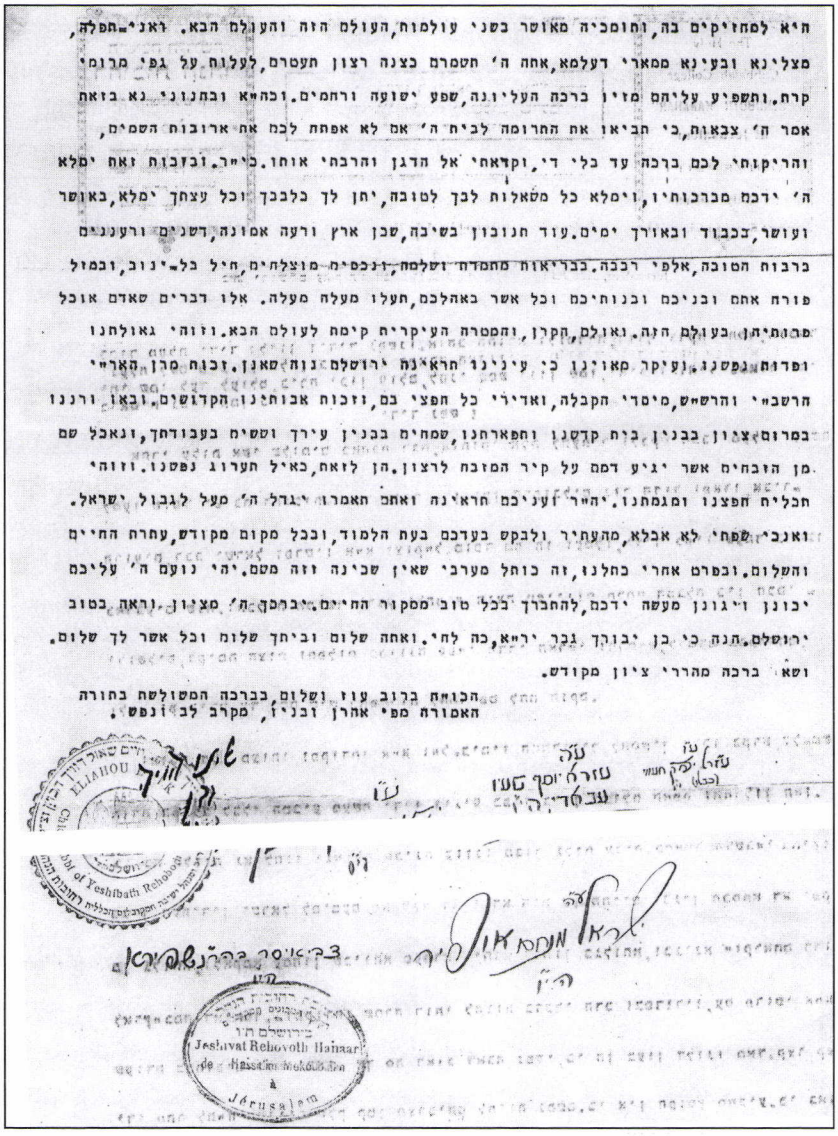
Registered at Government No. 3939/281

Jerusalem,

כבוד מעלת ידיד עליון וידיד נפשנו, אוהב התורה ולומדיה, רודף צדקה וחסד הנכבד
ונעלה לשם טוב ולתהלה, בכבוד שמו תפארה, האדון הרב ר' דוד סלמן שטון כן פרחה הי"
ית' שמו לעד לעולם כירח יכון עולם, לפני שמש ינון שמו, אשר ירחיק במאוד ימי
בראשית נפש אמן כי"ר
ידיד נפש ז

אחרי עלות אשי שלומים באהבה רבה, אומרי אלה להעתיר ולבקש מכבי מעלתו להשתדל
למען מוסד ישיבת רחובות־הנהר, שיסד מרן זקן המקובלים נזר הדור ופאר אבינו
הרועים רכב ישראל ופרשיו אא"ז צוקי"ל, מוסד טפוחו ועמלו, יציר כפיו, שעמד בראשו
כארבעים שנה. והכליה המוסד לרבץ ולהפיץ תוצה מפנינות חכמת הקבלה בין חכמי־
ירושלים, בקימת חצות והפלות בכוונה עפ"י סדרי האר"י וחרש"ש, ללמדם בספריהם,
ולחזק בידם עד כמה שיש באפשרות להסדיפם לחם חוקם.

וחזקה עלה מצותו ופקודתו אא"ז זי"ע־בימיו האחרונים, לחמשיך דרכו בקדש, על־משמר
תורת הקבלה, לבלי הסביע מעשה ידיו ויגיע כפיו, כיון מצולת האפס והתהלון תא"ו.
כי בה תלויה גאולתנו וגאולת שכינת עזנו מבור גלות שביה. כמאמר הרשב"י בתיקונים
בגין דעתידין ישראל למיסעם מאילנא דחיי, דא הוא עץ־החיים ובגין חכמתא דא יפקון
מן גלותא, ולאקמא עמהון שכינתא מעפרא דיתבא עמהון בגלותא, ובגינא שזקראתם דרור
לארץ־כמה דאיתמר.־ומקודתו שמרה רוחי להגות בדברי תרב ובמדוריו, עם פרושי אא"ז
שעודם בכתובים ולא יצאו. אך מה דאוב דאבה נפשי, כי הן בעון דלונו מאד, קצר קצרה
ידי מתת לחיות הענינים חלק קטן מצרכיהם לחיות נפשם. כי אין הקומץ משביע. כי באנו
עד משבר נורא ואיום מנשא, באו ימים עד נפש ואין מעמד במצור ומצוק. אשר אפפנו, חיוקר
מחגדל, והמעד מחמעם במאד. עיכ מאד נבקשו לפעול ולהמעיל, ומאחיך לא תחעלם. ומצות זו
תגן, אורך ימים בימינה. ומזל מצליח ועולה, בשמאלה עשר וכבוד. דשנים זרעננים. עץ־חיים

חיא למחזיקים בה, ומסכיה מאושר בשני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. ואני תפלה,
מצלינא ובעינא ממארי דעלמא, אחה ה' חשמרם כצנה רצון חעטרם, לעלוה על גפי מרומי
קרת, ותשפיע עליהם מזיו ברכה העליונה, שפע ישועה ורחמים. וכחיא ובחנוני נא בזאת
אמר ה' צבאות, כי חביאו את התרומה לבית ה' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים,
והריקותי לכם ברכה עד בלי די, וקדאחי אל הדגן והרבחי אותו. כחיב. ובזכות זאת ימלא
ה' ידכם מברכותיו, ויסלא כל משאלות לבך לטובה, יתן לך כלבבך וכל עצחך ימלא, באושר
ועושר, בכבוד ובאורך ימים. עוד חנוכון בשיבה, שכן ארץ ורעה אמונה, דשנים ורעננים
ברבות הטובה, אלפי רבבה. בבריאות מחמדת ושלמה, ונכסים מוצלחים, חיל בל ינוב, ובמזל
פורח אחם ובניכם ובנותיכם וכל אשר באהלכם, תעלו מעלה מעלה. אלו דברים שאדם אוכל
פרותיהן בעולם הזה, ואולם הקרן, והמטרה העיקרית קיימת לעולם הבא. וזוהי גאולתנו
ופדות נפשנו, ועיקר מאוינו כי עינינו חראינה ירושלם נוה שאנן. זכות מרן הארי
הרשב"י והרש"ש, מיסדי הקבלה, ואדירי כל חפצי בם, וזכות אבותינו הקדושים. ובאו ורננו
במרום ציון, בבנין בית קדשנו וחפארחנו, שמחים בבנין עירך ושמים בעבודחך, ונאכל שם
מן הזבחים אשר יגיע דמם על קיר המזבח לרצון. הן לזאת, כאיל תערוג נפשנו. וזוהי
חכליח חפצנו ומגמתנו. יהי' זעניכם חראינה ואחם האמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל.
ואנכי, שמחי לא אבלא, מהעחיר ולבקש בעדכם בעת הלמוד, ובכל מקום מקודש, עחרת החיים
והשלום. ובפרט אחרי כחלנו, זה כוחל מערבי שאין שכינה זזה משם. יהי נועם ה' עליכם
יכונן וידונן מעשה ידכם, להחברך בכל טוב מסקור החיים. יברכך ה' מציון. וראה בטוב
ירושלם. הנה כי כן יבורך גבר יראי כה' ואחה שלום וביחך שלום וכל אשר לך שלום.
ושא ברכה מהרי ציון מקודש.

הכואח ברוב עוז ושלום, בברכה המשולשה בחורה
האמורה מפי אהרן ובניו, מקרב לב ונפש.

כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב' ז')

מרכז לשוחרי חכמת הקבלה בירושלם (כל הדבר הקשה יביאון)

"רחובות־הנהר"

בהדרכת הרה"ג רבינו **אליהו דוויק הכהן** שליט"א זקן המקובלים בירושלם

בהרה"ג אדמו"ר עט"ר וצ"ת ציס"ע כקש"ת רבינו **חיים שאול דוויק הכהן** זצוק"ל גאון חכמת הקבלה

בעיה"ק **ירושלם** ת"ו שכונת רוחמה

ב"ה, ט"ו סבת תרצ"ט

לכבוד האדון היקר ונעלה, מגזע היחש והמעלה, כליל סגולה, פאר עדתנו כש"ת וכו' **דוד ששון** העי"א אתה"ה, תשמרהו, וכבוד והדר תעטרהו אמן כי"ר.

אחינו אשר כנפשנו!

מציון מכלל יופי קול דורש שלומך יופיע, קול יעקב אשר באהלי שם ועבר, המשמח אלקים ואנשים, קול שאון מעיר קול מהיכל, קול ה' בכח! וזעקה העולה מתוך יסורי קיום ומתוך חבלי קיום ויסורי חיים ורצון לקיום, מרמז ומנצנץ נר ה' באורותיו כל עוד לא כלתה בו השלהבת, אש תמיד תורת ה' תוקד בבירת מדרשנו, לא תכבה, אשר בה צרי ומרפא למכות העם ופגעיו מקור לא אכזב לתשועה והצלה, מעין מים חיים בירושלם, אור בציון ותנור בירושלם, היוקד באור העליון, מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה בסיס ועמוד העולם, אשר בזכותו "וקראתם דרור בארץ"! ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר! כמאמר הרשב"י הקדוש זלה"ה, ועתה הקיפה הזעקה העולה מתוך לב נשבר ונדכא, להצלת התורה ולשרידים אשר ה' קורא!

שא נא עיניך וראה מאמר המדרש־רבה ע"ה פ' וישלח רבי פנחס פתח קומה ה': ה' פעמים דוד מקים להקב"ה, אמר לו הקב"ה: דוד בני! אפילו אתה מקימני כמה פעמים איני קם, ואימתי אני קם? לכשאראה אביונים נאנקים! הדא הוא דכתיב מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'!

ואתה אחינו המסור, דבק במדת קונך מה הוא חנון אף אתה חנון, גם אתה תקום לאנקת אביונים לכונן כמו רמים ולקומם מקדש מלך מוסד הקבלה הנהדר "רחובות־הנהר" צאו וראו מה אמר דוד? פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד! מרומים תשכון מצדות סלעים משגבך! מלך ביפיו תחזינה עיניך! וניתן לך יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אשר לא יכרת!.

ועתה חסד ואמת יקדמו פניך ויספו ענוים בד' שמחה ואביוני אדם בך יגילו! אם את הדבר הזה תעשה וצוך א' ויכלת עמד וכו', ויקוים בך המקרא: ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'! ונאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד, הלא אתה תשוב תחיינו ועדתך ישמחו בך!

כ"ד הכו"ח בלב נשבר ונדכא לכבוד התורה ולכבוד לומדיה הממיתים עצמם באהליה בצער ברעב במחסור ובעמל אין קץ, ומברכים אותך בברכת אהרן ובניו הכהנים, ורוב עוז ושלום:

נאם **עזרא יוסף עבאדי**
חבר בית הדין הצדק דארם־צובה יע"א.
חו"מ בעיה"ק ת"ו.

נאם **אליהו משה מערבי**
(מקום החותם)

נאם **יוסף שעיו**

גם אני מצטרף בבקשתי לכבודו, לבא לעזרת ה' בגבורים, ולשים עין טובה על המוסד הקדוש "רחובות־הנהר", וה' יעזרך לטובה ויריק לך שפע ברכה עד בלי די! רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך!

נאם **עזרא יצחק חמוי**
אב בית דין הצדק דארם צובא ואגפי' יע"א.
חו"מ עיה"ק ת"ו.

מכתב מישיבת רחובות הנהר לנדיב דוד ששון ע"ה

רחובות הנהר נחלי אמונה מים עמוקים ידלם איש תבונה

יסוד עולם מקובל אלקי קדוש נחליון ביסר

הישיבה הכללית
„רחובות הנהר"
הכוללת:
מרכז לקבלה „בית האר"י
ומרכז לש"ס ופוסקים
בית חיים שאול"
להצלת התורה והישיבה לעומדה
בעיר הקודש ירושלם תובב"א

The generl Jeshibah
REHOVOTH HANAHAR
includes:
center of cabbalah
„Beith—Ha'ari"
& center of Talmud,
„Beith Haim Shaul",
at Jerusalem
University
for holy studies,

הישיבה הקדושה נטעה תניינו

רבינו חיים שאול דוויך הכהן מסקיל

זכות התורה: שמעון ן' יוחאי ומרן האר"י הוא ורבנו מוהרח"ו זי"ע-ורי שלום שרעבי הק' וצ"ץ ומרן זקן המקובלים
ויגיע"א. יהיו סליצי' יושר לכל העושים והמעשים לישיבתנו הקדושה להתברך ממקור השפע העליון ומניו ברכה העליונה, אמן כן יהי רצון.

Registered at Government 1933 No. 3939/281 אשר הפקשלה סם

קול מהיכל ה' מירושלם!

בשם השם

יזכר

אין הסת משכחה כן הלב אלא לאחר י"כ חדש. (תוזל) בסת דברים אמורין? נבי, בתימי אולם סורנו ורבנו הצדיק האשושה זקן חכמי הקבלה והקדושה רבי שאול דוים דוויך הכהן צ"ל, גם התרים יסודו והבטחות השקיטה וזכרו אקרבנו לא יסוש, ומוסר ישיבתנו לא תסוף ונצח בתוכני ירושלים ורבנית. יכי"שלשה קנינים נתונים נדולים השאיר אחריו רבנו ז"ל שהנם אבני זכרון מאירים כפעירים הידושים על לוח לבנו לקד, והם: בנו, בתיבו. ובית מדרשו.

וישכב דוד עם אבותיו. (מלכים כ') ופריך בנסרא. וישכב ?! לשון שכיבה ולא. מיהתי אלא. דוב. איהנויה אחריו בן נדול בסורתו בחכמה, וירא ה' היא אוצרו. לא לאסר... מיתתי אלא. שכיבה. שאול בתיר ה' כהן לאל עליון ורב ראשי למקובלים אשר אחד בתוכו כתר תורה וחכמה (והקבלה) וכתר כהונה. וכתר שם טוב עוליה על נבית. לא נאבר כו מיהא אלא שכיבה ולכן אינו משתכח כן הלב לעולם כי הוא לא מת היא חי וקים! כי יצא הזוהר מעזינו ונר משרשיו (תורה מחוברת על אבטנית שלה) טלה מהור מכבוב נהר רב הדומה למלאך ה' צבאות. שפתי כהן ישמרו דעת והורה יבקשו מפיהו, הלא הוא הרב הנדול בנסתר ובנלנה וכבוד ה' מלא בראן, כרעה האבות ראש ואב לחכמי המקובלים בירושלם סורנו ורבנו הרב אליהו דוויך הכהן שליט"א וישליא כמאו ילך ויגדל ולעד כל יחדל. הוא הוא הקנין הראשון שהשאיר אחריו בן הרב שדיה צוקרלי' ויגיע.

הקנין השני:

כתביו וספריו

אלה הולדות נח. נח איש צדיק בתמם: שתולדותיהן של צדיקים מעשים טובים. אין עושים זכרון לצדיקים שבעשיהם הם זכרונם, מעשי ידיו של הרב שדיה עודם בכתובים ואנחנו מחשים ואין איש שם על לב קראנו ואין עונה ? ובנים כי אין יתר ונשתובב כי אין מוסר נלו עינינו ונביטה נפלאות מתורת הרב שדיה ! כי פרושיו בקבלה הם כפירושי רשיי על התורה והש"ס, וחכמי הקבלה עשאים מאד לקרא בם כי הם מאירים את השכל וסיעירים את המחשבה ובמבלעי פרושיו אין אפשרות להבנה עמוקה אמיתית וישרה בקבלה ובפירושי הרש"ש. עורו נא וחזו עצמכם כחשתחמהם במצות הנדולה הזאת כמשחוייל ע"ש דובב שפתי ישנים שעיי נלוי חדושי תורה נרוסים להמחבר שתחיינה שפתותיו דובבות בקבר. ומה הן דובבות ? המלצת יושר וסנוורית על מדפיסי כתביו וגדולים צדיקים בסתרתן יותר מבחייהן כידוע שמשמתל ומחשלל ?הצלחתם בעולם העליון בכל טיבי דמיסב חלק לפניך צדקך ויחתח חי לך את אוצרו חסוב וכו וכן הוא. אוכר וכחנתי נא בזאת אנסך תי צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות חשמים ואריקותי לכם ברכה עד בלי די אכייר.

הקנין השלישי שזסד הישיבה הנדולה הנרכז הנדול לש"ס ולקבלה שיסד מרן צ"ל בתוך נפש ובימיהן נדולים בש' תרנ"ו, ועלה לו העמל כרסום מסס תרתי משמע אשר השקיע בה אותו וחתו ביגע ועמל מסומסים. היה ביום אכול תורב וקרח בלילה, ויום ולילה לא ישבותו תלמידיו בהגיגם בתורת הק' בנסתר ובנלנה כבתוב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ובפרט כי בזמן האחרון נוסבו למוסר כוחות הזראה רעגנים וחשמונים וחם: תרת"ן עזרא באאז"ן חמוי לשעבר האבד דק"ק ארי"ן. הרה"ג חיים שוויי הכהן לשעבר ראבד דק"ק עדת ארי"ן בניו"ורק. והרה"ג עזרא שקיו לשעבר דיין ובניץ בארי"ן (עזר) ועתה בשנת הארבעים לקיומו עומד המוסד על עברי פי אתם. ונמצא במשבר קשה אום ונורא מבעבו בין כאולת חמרון כים (הקשה ככולן) ואין כעבד כל משברים וגלים זרוים עלינו עברו, באנו במעמקי כי המצב הקשה ושבלת שמשתגע, יגעינו בקראנו לנדיבי עם אלוקי אברהם לעזרנו ניד בבור שכו למען לא תפסק פעולתה הרוחנית ההרבותית המקוריות של ישיבתנו הק'. ואולם לראשון לבנו כלו עיינינו ושבר על שבר נקרא, כי בסבת הנזרות המשברים והרדיפות על אחביי בארצות אויבתם ירדו בעותי דרכה סיירינו למצב קשה כשל עזר וגאל עזר ואין לנו למי לילול אלא לאבינו שבשמים. כשמחי"ב אפי' חרב הדה מונחת על צוארנו של אדם אל יסנע עצמו מן התיחסים. טוב ויחיל ודומם לתשועת ה', ובודאי כי מגלגלין זכות עיי זכאי, אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה לזוסם קץ ישבתנו וכבוד התחת"ק. עץ חיים היא למחזיקים בה וכנינא וקראתם דרור בארץ לכל יושביה. וגדולה לאין קץ כעלת הצדקה עם עפלי הורה. חושו נא אחים ! נדיבי עם אלוקי אברהם אל תחשו, ואל תתנו דמי לנשכם, עד יכון כסו רשים פוסד הישיבה עמרת תפארת לעושיה וצנוף תפארת למעשיה. אוזך יסים כימות כשסאלה. אושר וכבוד. כי עך אנה מעשי ידינו סוכנים בים בין מצולות התלולן ההתפוררות חיו והישוב אומר שירה ? סרך גיבא הלולא הזינגא שפן ושוכן באויר ומאויך ניסא תוסשי התורה עזובים דווים ומחופים ואין איש שם על לב ! ונזכיר דברי מתנ"ה המלך (כ"ב) שאמר אבי"ו נגנו לכבוד ואני נגנתי למעלה שנאי אמת מארן תצמח וצדק משמים נשקף. אכותי נגנו במקום שהיי שולמת בו ואני נגנתי במקום שאין רוח שולמת בו שנאי צדק ומשפט סכון כסאך. אכותי נגנו דבר שאינו עושה פירות ואני נגנתי דבר שעושה פירות שנאי אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. אכותי נגנו אוצרות ממון ואני נגנתי אותר נפשות שנאי פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם. אכותי נגנו לאחרים ואני נגנתי לעצמי שנאי ולך תהיה צדקה. אכותי נגנו לעולם הזה ואני נגנתי לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך.

אויפרוף !

אונזער אלטער בעוהטסקער אינסטיטוציאן ישיבת הק' „רחובות הנהר" אין קלענער קעמפעניס פון 40 יאר בתוך ירושלים תיו, קעגנט איך אין א נויטציגן צושטאנד. איז אינזער שווין נים צו אינקרוטלעכן פון אונזערע פרינד, וויסער צו ווערן.

אלוא נדיבי עם אי אברהם ! עיזוקקע אינזערע פרינד הקדישי' יפצה אין דעם כאמפעניס אונז אינזערע בויבער תלמידי חכמים נדולי התורה הסנוחים הקסלים פון הויליקען לאנד בעסטען אויך עקסטרא אונז הערציקסטער בשפות פון שלמן בלייבען לנצחי אין קעמפ א אמעריק אין דיזער ניימסטר מצוה איז דעם צוות וועקס אויבר נעזונט בעקומלעכען ווערען אז מיר וועלען אין לחיים שנים ושלום נים א נוטען שיינעם נים קוזער אין אונזערע מים א נאולה שלימה זו אלע אידען אמן.

כבבוד ובציב

הרה עזרא באאז חמוי
הרה עזרא שעיו עבאדי
הרה יהושע בן שושן

הרה חיים סוויי הכהן
הרה ישראל מנחם אופערר

Address: Rabbi Eliyahou Dwek & Rabbi J.Ben Shushan for Yeshivath „REHOVOTH—HANAHAR" P.O.B. 285 Jerusaem Palestine

מכתב מישיבת רחובות הנהר לנדיבי עם

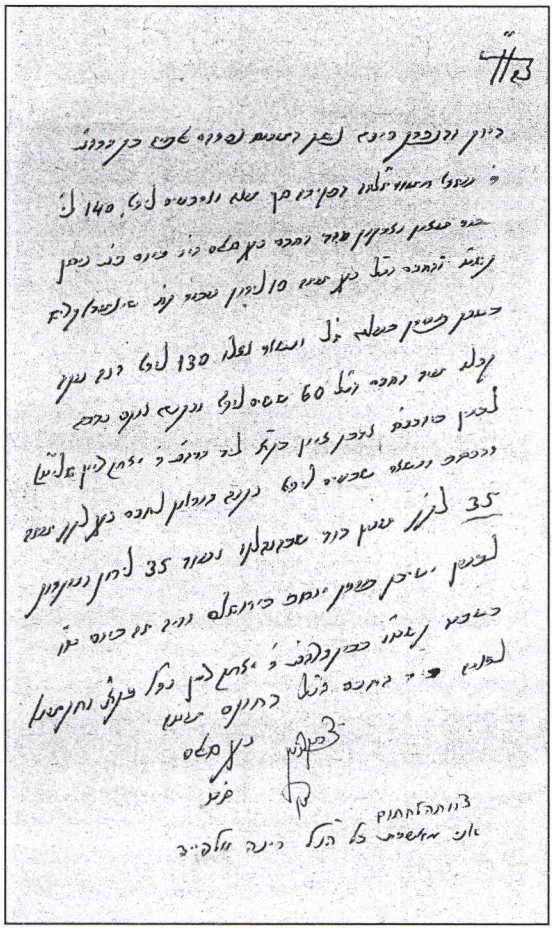
ועשו לי מקדש

גם כאן בהעתיקו את מגוריו לארץ הקודש המשיך לדאוג לבני עדתו ויחד עם שאר גדולי וחכמי ארם צובה, פעלו למען בני קהילתם לסייע להם סיוע של ממש בגשמיות וברוחניות גם יחד.

כך למשל פנו רבני העדה אל הרב יעקב משה טולידאנו זצ"ל, מי שכיהן כראש הרבנים בתל אביב-יפו, בבקשה לסייע למען הקמת בית הכנסת "אהבת ציון", לעדת החלבים. להלן המכתב:

צילום כתב היד

מכתבה של הגב' רינה אלפיה בתו של רבינו
בדבר תרומתה לבית הכנסת אהבת ציון
החתום ע"י רבי נתן סאלם

לדזיו ליה כבר בתיה, עמו עוז ותושיה, זה הים גדול, מעוז ומגדול, איש חמודות ונועם המדות, שלשלת יוחסין, הגאון המפורסם כקש"ת כמהר"ר יעקב משה טולידאנו שליט"א הרב הראשי ונשיא הרבנות הראשית למחוז יפו-ות"א יחשל"א.

רב גדול ומאוד נכבד!

אחרי עתרת החיים והשלום, וברכותינו למען יאריך ימים על ממלכתו, ויגדיל כסא תורתו, לרעות ביעקב עמו, ובישראל נחלתו, מוליד לימין משה זבול תפארתי.

והנה מעתה יומא כי האידנא, האותיות אשר תבאנה, יעלו ויבאו לזכרון קאתו להזכיר לפני רומ"ע כת"ר שליט"א בענין הקדש ביהכנ"ס "אהבת ציון" אשר לעדת החלבים אשר בת"א ת"ו, כי מזה שני חדשים ויותר ערכנו מכתב לרו"מ כת"ר בבקשה שיואיל להשתדל שהתביעה שהוגשה בענין זה ועדין לא הגיעה לפני כסאות למשפט שלא תדחה עוד כי הדבר גורם אי נעימות לקהל גדול, כמו שנזכר במכתב הראשון וגורם לאבד הזדמנות שיש להם להרחיב הבית הכנסת הנזכר שם והיינו מקווים ובטוחים ביושרו וטובו וביחוד באהבתו לעדת החלבים כמו שספרו לנו כי רומ"ע כת"ר ישתדל שהמשפט יצא לאור בהקדם האפשרי. אומנם לצערנו שמענו

מידידנו הגבאי היקר הח' הש' העסקן הציבורי לשם שמים מר משה עדיף הי"ו כי הענין לא זז אפי' צעד אחד קדימה והיה לפלא בעינינו ואמרנו בטח שעול הצבור וטרדותיו היו גרמא בעצירה ועכב היתה וכל עכיבא לטובה.

ואיך שיהיה הננו מבקשים מרומ"ע כת"ר שליט"א שישתדל להביא הענין בהקדם האפשרי לידי גמ"ט [גמר טוב] כי הוא ענין נחוץ מאוד וצרכי הרבים וזכות הרבים תלוי' בו ותקותנו חזקה שהפעם הזאת דברינו יעשו פירות ונשמע ונתבשר כי בעזרת כת"ר בא הענין לגמר טוב ותודה רבה למפרע ויהיה שכר כפול מן השמים.

כ"ד מוקירא ומעריצא כערכו הרם בברכה ושלום כנה"ר וכנא"ה

עזרא חמווי ס"ט ראב"ד לעדת החלבים בירושתי"ו
לפנים ראב"ד באר"ץ
הצעיר עזרא עטיה ס"ט ראש ישיבת פורת יוסף בעיה"ק ירושתי"ו
הצעיר יעקב עדס ס"ט חבר בדה"צ לעדת הספרדים בירושתי"ו
הצעיר אהרון הררי רפול חבר בדה"צ לעדת הספרדים בירושתי"ו

בחוקותיהם לא תלכו

מספר שנים לאחר עלותו ארצה, התחוללה סערה ציבורית כאשר באותה עת הקימו בירושלים עיה"ק מספר עסקנים, חברה קדישא - גמילות חסד של אמת, לקהילות יוצאי עדות המזרח. אותם עסקנים שהליכותיהם והנהגותיהם בחברה קדישא נעשו שלא ברצון חכמים, ביקשו להנהיג מנהגים חדשים ללכת בחוקי העמים והנכרים, כמנהגם ללבוש שחורים בעת ההלוויה או לענוד סרט שחור על זרועותיהם.

איש היה באר"ץ

הגאון רבי יצחק אלפייה זצ"ל, ששמע מאחורי הפרגוד על הפירצה בכרם ישראל, זעק את זעקת התורה והרעיש עולמות כנגד המזימה שחרשו אותם עסקנים גבאי החברה קדישא, ולא נח ולא שקט עד שזכה לבטל את המזימה. בין שאר פעולותיו כנגד הנהגת מנהגים אלו, חיבר רבי יצחק אלפייה חיבור מיוחד לשם כך שאת שמו קרא בשם "אהבת השם", ובו הוא מוכיח כי הנוהגים בלבישת שחורים בזמן הזה בארץ ישראל, הרי הם עוברים על לאו של 'ובחוקותיהם לא תלכו' - שכן הוא מנהג העמים, ושכל מי שאינו מוחה בזה - עתיד ליתן את הדין שגורם להודות לחוקי הגויים.

רבי יצחק אלפייה

בראשית חיבורו מציג רבי יצחק אלפייה מכתבי הסכמות מגדולי הדור ותלמידי חכמים רבים, ביניהם אנו מוצאים את תוכן המכתב שרבינו שרטט - יחד עם עמיתו רבי חיים טויל זצ"ל - לחזק את ידו של רבי יצחק בעמידתו על משמר הקודש:

"גם אנו הבאים על החתום רבני ודייני עי"ת ארם צובה יע"א וכעת פה עיה"ק ירושלים תובב"א בראותינו את כבוד מעלת רבני ודייני וגאוני ותקיפי ארעא דישראל שליט"א ויחשל"א שהעידו בגודלם והוכיחו במישור בראיות ברורות ונכונות שאין לבטל ולשנות שום מנהג ממנהגים הקדמונים הראשונים כמלאכים ואסורא רמיא עלייהו של המשנים, ומעתה מי ירהיב עוז בנפשו לשנות ואפילו בדבר קטן והם כי לא להזכיר, ואנחנו באים אחריהם כיהודה ועוד לקרא וידינו תכון עמהם שאין רשות לשנות ולבטל, ולחדש שום דבר מעתה הפך המנהג שנוסד עפ"י ותיקין וידוע הדבר ומפורסם הענין מה שכתוב בדברי הפוסקים כי המנהג מבטל אפילו הלכה פסוקה כל כך כך המנהג אם כן האיש אשר יעיז וירהיב בנפשו לבטל או לשנות איזה מנהג ממנהגי אבותינו הקדושים עבריין יתקרא וחטאו ישא האיש ההוא ועובר על ואל תטוש תורת אמך ובטחנו

שישראל קדושים הם ומחזיקים במנהגי אבותיהם הקדושים, ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה, והשם יברך את עמו בשלום אמן".

ולזה באנו על החתום היום ד' בש"א לחדש שבט הסמוך לחדש אדר הנהדר המלומד בנסים והחדש הנהפך מיגון לשמחה שנת כי תש"א את ראש בני ישראל, כן עתה אל שדי יאמר לצרותינו די ויראו עינינו בביאת משיח צדקנו ויאיר אורנו כאור החמה בא סימן הפרשה ובני ישראל יוצאים ביד רמה.

עזרא יצחק חמווי ס"ט לפנים ראש הרבנים בעי"ת אר"ץ יע"א וכעת ראש הרבנים לעדת בני אר"ץ פעיה"ק ירושת"ו

הצעיר חיים טוויל ס"ט בעל המחבר ספר "ימצא חיים" לפנים ראב"ד לעדת ק"ק אר"ץ יע"א ובעיר ניו יורק, וכעת ראב"ד לעדת הספרדים בירושת"ו

פרק תשיעי

ותשקע השמש

בשנים האחרונות לימי חייו ידע רבינו סבל ומכאוב, נזדכך ביסורים קשים ומרים וניטל ממנו מאור עיניו, והיו חביבין עליו יסורים אלו שראה בהם יסורים של אהבה. וכמאמר שלמה המלך בחכמתו (משלי פרק ג, יג) "את אשר יאהב ה' יוכיח", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת ברכות (דף ה.) "כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו - מדכאו ביסורים", ויסורים אלו החלישו את גופו הצנום והשבור בלאו הכי.

ועם כל זאת קיים רבינו בדביקות את מצות בוראו "והגית בו יומם ולילה" ולא פסיק פומיה מגירסא ובגבורה עלאית נשא את סבלו בדומיה ואף היה מפכה חיים ושמחה בלב הסובבים אותו כשאינו מתעצל מלעסוק בתורת ה' ובצרכי הציבור שהזדמנו לפתחו חדשים לבקרים. אימרת חז"ל "התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין", קיבלה אצלו משנה תוקף, על פיה נסבו כל אורחותיו.

כוחותיו של רבינו הלכו ונתדלדלו מיום אל יום, בני ביתו ותלמידיו הבחינו באורו של הנר ההולך ודועך ותחושת היתמות החלה מחלחלת בליבם.

בשבוע האחרון לחייו חש רבינו כי קרבה עת פקודתו, ניכר היה על תואר פניו כי מתאמץ הוא ומתאזר בתעצומות נפש כמי שמוכן ומזומן בכל יום להיקרא ולבוא אל המלך, במלבושי כבוד והדר שהכין לעצמו במשך שנות חייו בתורה ומצוות ומעשים טובים כשליבו סמוך ובטוח כי אכן מילא את ייעודו עלי אדמות כרצון יוצרו.

יום בו נצחו אראלים את המצוקים, ונשבה ארון האלוקים, ביום שני בשבת קודש כ"ח לחודש כסלו תש"ו לפ"ק, נר רביעי של חנוכה, בו השיב רבינו הגאון הגדול רבי עזרא חמוי זצוק"ל ראב"ד ארם צובה את נפשו הזכה לבוראה, ותעל נשמתו השמימה ביחודא שלים, בשנת השמונים ושש לחייו, אז נסתיימה מסכת חייו המפוארת של רבינו.

המאור הגדול שזרח והאיר בארם צובא, דעך וכבה שמשו בעיר שנטלה את אורו של עולם. המלאך שהגן על כבוד התורה וערכה המקודש, שנטל את חוד החנית במלחמה כנגד הרוחות הזרות שהסתערו על קהילתו, מי שנשא את דגל התורה ברוממות ובטהרה, האיש שידע להלך כנגד רוחו של כל אדם ואדם - איננו עוד בין החיים!

ספדי צובה

הידיעה על פטירתו של הצדיק פשטה במהירות בירושלים, בארץ ישראל ובקהילת יהודי ארם צובה. תחושת היתמות והאבילות שררה בכל מקום אליו הגיע השמועה המרה כי בא השמש בצהרים.

נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש

אר"ץ במרר תבכה וירושלם תתן קולה

על פטירת הגאון המפורסם אב בית דין מקודש לעדת אר"ץ בירושלם
והוא שפט את עמו בתום לבבו ובתבונות כפיו באר"ץ מ' שנה

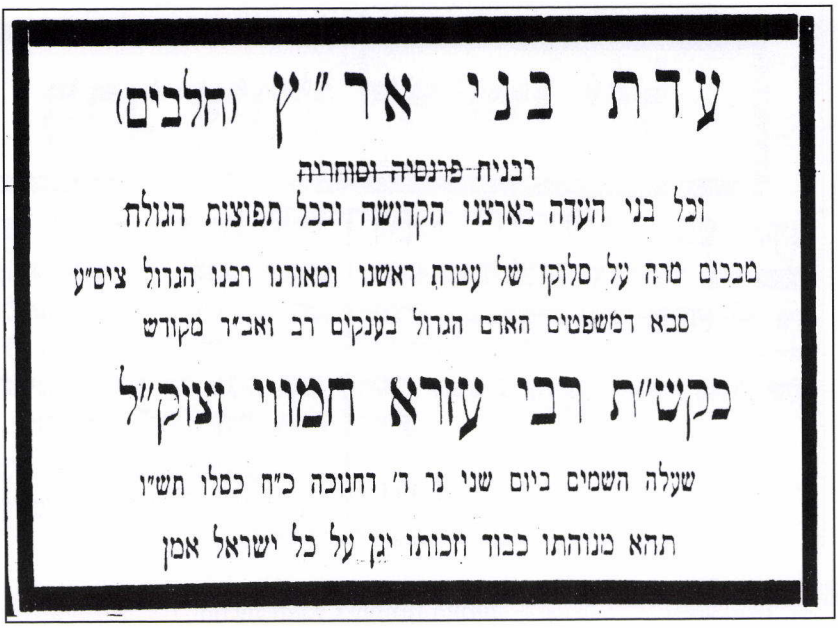
מרן עזרא חמוי זצ"ל

הלוי' תצא מביה"ח "שערי־צדק" (ואלאך) בשעה שתים אחה"צ
היום, יום ב', כ"ח כסלו תש"ו.

מטעם בית הדין ורבני העדה הוברז על בטול מלאכה בשעת הלוי'.

בית־דין הצדק ורבני עדת החלבים
בירושלם תובב"א

"אוי לספינה שאבדה קרבניטה"
מודעת האבל

עדת בני ארץ (חלבים)

רבניה ~~פרנסיה וסוחריה~~

וכל בני העדה בארצנו הקדושה ובכל תפוצות הגולה

מבכים מרה על סלוקו של עטרת ראשנו ומאורנו רבנו הגדול ציס"ע

סבא דמשפטים האדם הגדול בענקים רב ואב"ד מקודש

כקש"ת רבי עזרא חמוי זצוק"ל

שעלה השמים ביום שני נר ד' דחנוכה כ"ח כסלו תש"ו

תהא מנוחתו כבוד וזכותו יגן על כל ישראל אמן

בהלוויתו שהתקיימה בו ביום, כמנהג עיה"ק ירושלים שלא להלין את המת כלל ועיקר, השתתפו קהל המונים מבני ויקירי ירושלים, ורבים מבני עדת החלבים שבאו לחלוק כבוד אחרון לרבם הנערץ, ובראשם רבנים דגולים ראשי ישיבות ויושבי על מדין, כאשר מטעם בית דין הצדק ורבני עדת החלבים הוכרז על ביטול מלאכה בשעת ההלוויה.

והלילי ארץ

קודם שיצאה המיטה מבית החולים "שערי צדק" (הישן, מיסודו של ר' משה וולך ז"ל, ששכן במרכז רחוב יפו) לבית העלמין, הספידוהו הרבנים הראשים לארץ ישראל הג"ר בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל והגרא"י הרצוג זצ"ל וביכו בקול בוכים את האבידה הקשה שאיבדה ירושלים את אחד משכיות חמדתה וקהילת ארם צובה אשר מקרבה סולק נזר תפארתה. הלילי ארץ וספדי צוב"ה. לאחר שורת ההספדים הקצרה (עקב ימי החנוכה האסורים בהספד. שו"ע אורח חיים סימן תרע, א: "בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית". בשבת קודש נשא

הרב עזרא חמאוי ז"ל

בשנת ה־70 לחייו נפטר אתמול בירושלים הרב עזרא חמאוי ז"ל, מזקני הרבנים הגדולים של אורט־צובא וסוריה. 50 שנה שימש אב"ד בארם צובא. נחשב לרבה הראשי ולמנהיגה הרוחני של העדה. החל בית. מאות תלמידים למדו תורה ממיו. לפני 10 שנים עלה ארצה והשתקע בירו־ שלים. אם כי היה סגר־נהור, לא פסק מתמיד

מגדרסא למרות הגשם השתתפו בלויתו רבים. משום בבודו של תלמיד חכם גאמרו דברי הספד קצרים (בימי חנוכה) ליד בית החולים "שער צדק", הרבנים הראשיים לא"י הגרב"צ עוזיאל והגרא"י הרצוג שלי־ ט"א.

תנצב"ה.

הודעת האבל בעיתונות היומית

דברים לזכרו ובשבחו - הגאון רבי יעקב עדס זצ"ל ששהה במשך השבוע בתל אביב שם כיהן כדיין, ברוב עם שהתאסף לכבודו של הצדיק בבית הכנסת "יגיע כפיים") וברכת צדוק הדין כנהוג מקדמת דנא, צעדו מאות המלווים אחר מיטתו שפופי קומה ומחויי דמעה לחלוק למנוח את כבודו האחרון, מסע ההלוויה נותב לסימטאותיה הצרות של שכונת מגוריו, שם הונחה מיטתו לאמירת קדיש, כנהוג, בחצר בית הכנסת "יגיע כפים" שם התפלל ועסק בתורה בערוב ימיו.

בעוד המלווים עושים את דרכם באיטיות כשהם עטופי יגון ואנחה, הצטרפו אליהם מלווים נוספים מתושבי השכונה שיצאו כדי לפסוע אחר מיטתו של הצדיק, חרף מטרות הגשמים שירדו בשעת ההלוויה - כמי שמשתתפים אף הם בצערם של המלווים על סילוקו של הצדיק.

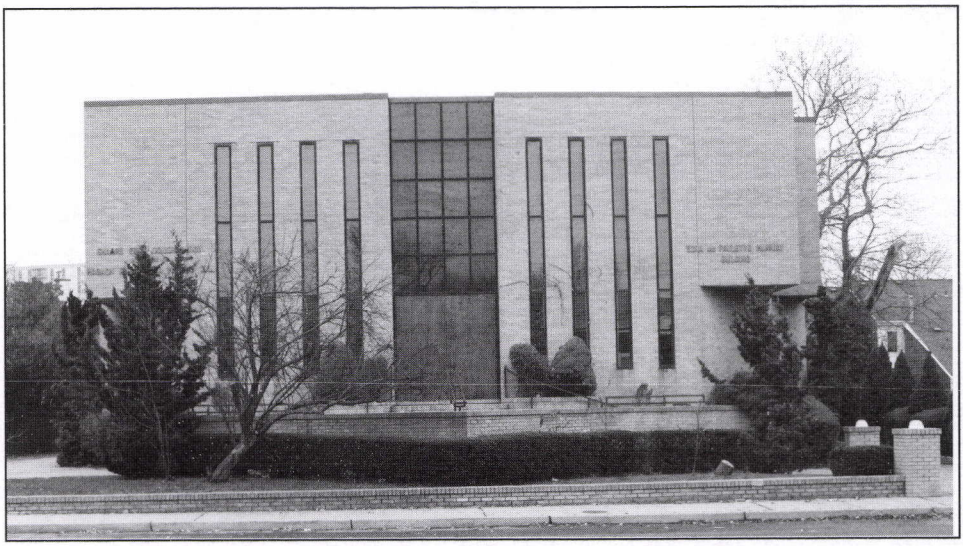
מנוחתו כבוד בחלקת הרבנים שבהר הזיתים במקום הנשקף למול קודש הקדשים והמקדש, בסמוך ונראה למקום קברו של המקובל הא־ להי הרש"ש - רבינו שר שלום שרעבי זצ"ל.

זכר צדיק לברכה

שמו הטוב של רבינו נישא עד היום לטובה וברכה אצל כל בני קהילת ארם צובא בפרט ובקרב יהודי המזרח ששמעו הטוב של רבינו ורום פקחותו וחכמתו הגיעה לאזנם, וכמאמר שלמה המלך בספר משלי (פרק י' פסוק ז') "זכר צדיק לברכה" - בכל זמן שמזכירים את שמו של הצדיק, מיד מברכים ומהללים אותו.

במידה זו ניתן לומר גם על בני משפחת רבינו, שהנציחו את שמו הטוב בהקמת בתי כנסת בארץ ובגולה, הראשון בקודש - בית הכנסת קהילת "שערי עזרא" שהוקם על ידי הקהילה בניו גרס'י, בית הכנסת נחנך ב-21 לאוגוסט 1988.

הקהילה היהודית בניו גרס'י קיימת למעלה משלושים שנה ונדדה ממקום למקום, בהעדר משכן קבוע לתפילה. הודות ליוזמתם ופועלם הבלתי נלאה של דודנו היקרים, הלא הם האדונים הנכבדים מר אביהם (אלברט) ע"ה ורעייתו הגברת פרידה חמווי תחי' ומשנהו מר עזרא (ז'ורי)

בית כנסת ע"ש רבינו זצ"ל קהילת "שערי עזרא"
לונג בראנץ, ארה"ב

ורעייתו פולה חמווי הי"ו נבנה משכן מפואר של קבע לבית הכנסת שנקרא על שם רבינו "שערי עזרא". כל מי שבא בשערי בית הכנסת מיד נכבש מהוד יקרת הבית הגדול שתוכנן בקפידא ועוצב בהדר ופאר רב כיאות למשכן ה'.

מספר המתפללים הפוקדים את שערי בית הכנסת גדל מיום ליום, ומספר המניינים לתפילות בבית הכנסת הוכפל בעשור השנים האחרון, על שרביט הניצוח במלאכת הקודש הופקד רב הקהילה הרב דוד נחם שליט"א. העושה את מלאכתו נאמנה תוך שיתוף פעולה עם נשיא הקהילה מר ראלף חנן וחברי הנהלת הקהילה.

פנים בית הכנסת "שערי עזרא"

ובארץ הקדוש סמוך ונראה לירושלים עיר הקודש והמקדש, בהרי יהודה בעיר ביתר עילית, הוקם בית מדרש גבוה לתורה ולתפילה נושא את שמו ולעלוי נשמתו של רבינו זצ"ל, מרכז תורני זה אמנם עדיין נמצא במבנים ארעיים אך כבר סוכם עם הנהלת העיר על קבלת שטח מרכזי שעליו יתנוססו לשם ולתפארת ברבות הימים מבנה רחב ידים משוכלל ומפואר לטובת חברי ומתפללי הקהילה, קהילה זו "דרכי תבונה" מונה

הקימו ישיבה על קברו

כבר היום קרוב ל-200 חברים ומתפללים הנהנים מהאוירה הרוחנית השוררת במקום, אשר כולל בתוכו בית כנסת מפואר, ספריה תורנית וגם לרבות קופת גמילות חסדים, שבה מעניקים תמיכה בחגי השנה לחברים מעוטי יכולת הזקוקים לסעד ולעזרה, ובנוסף קיים בקהילה ארגון "עזר ליולדת" המתנהל לשם ולתפארה, שמטרתו היא לסייע ליולדת ולמשפחתה בתקופת הלידה ולאחריה ע"י סיוע בארוחות חמות ומשביעות, ובמימון מנוחה בבתי החלמה ליולדת ולרך הנולד.

מכון "ישמח עזרא"

דבר נוסף אשר הוקם כאן בארץ הקודש לעלוי נשמתו של רבינו זצ"ל הוא מכון להוצאת ספרים "ישמח עזרא", מכון זה מעסיק את מיטב היוצרים והמהדרים שבקיאים ומצווים במלאכה זו, שעיקר מטרתה היא להוציא לאור עולם את כתביהם וספריהם של חכמי יהדות ספרד המעטירה בהוצאה מהודרת ומפוארת כמאמר הפסוק "זה אלי ואנוהו", יתן ה' וכן המעשים האלו יהיו לעלוי נשמתו של סבנו הדגול ראש המשפחה רבי עזרא חמווי ע"ה ויעמוד להתפלל בעד כל יוצאי חלציו, נכדיו נכדותיו ניניו הם ונשיהם וכל אשר להם בכל טוב ובשפע ברכה והצלחה כל הימים.

ת.נ.צ.ב.ה.

איש היה בארץ

הניח אחריו ברכה את בניו אוהבי התורה ולומדיה רודפי צדקה וחסד הר"ר נסים ע"ה, והר"ר יעקב ע"ה, והר"ר אברהם (אלברט) ע"ה.

ובנותיו מרת גילסון ובעלה ר' יצחק טרזי ע"ה, מרת רינה ובעלה ר' אברהם אלפיה ע"ה, מרת אדלה (אדול) ובעלה ר' אברהם דוויק חלוצי ע"ה, ומרת ג'מילה ובעלה הר"ר יעקב אלמליח (מולך) ע"ה - מחב"ס "וישא יעקב".

ויזכרו לטוב כלותיו של רבינו נשות החיל שהתעטרו בכתר שם טוב מרת לטיפה ע"ה, ואחותה מרת אולגה ע"ה, אשר שימשו כסמל ומופת לכל בני המשפחה באורח חייהם אשר התאפינה במאור פנים חן וחסד, דאגה לזולת ושמחת חיים, והגם שידעו צער ומכאוב אך תמיד צהלתם היתה בפניהם, ובמיוחד יש להעלות על נס את זכרה של הסבתא הדגולה מרת אולגה ע"ה אשר זכינו להינות ממאור פניה ומרוחב בינתה, סבתא אולגה ידעה להעניק לבניה ולנכדיה חום ואהבה לצד מסירות אין קץ, ושמה הטוב נישא תמיד בפי כול מכיריה, חבל על דאבדין, יהי זכרם ברוך.

תיבדל לחיים טובים וארוכים כלתו של רבינו מרת פרידה תחי' אשת רבי אברהם ע"ה ושעמדה לימין בעלה יום וליל מתוך דאגה ושלמות לבריאותו ישלם ה' שכרה הטוב ותזכה לבריאות ונחת מכל בנותיה ונכדיה שיחיו בטוב ובנעימים.

עדה המצבה

נוסח המצבה

ונחך הי תמיד והשביע בצחצחות נפשיך
ועצמותיך יחליץ
והיית כגן רווה
וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו
פה נגנז
אוצר התורה והחכמה
סבא דמשפטים
דן ידין ראב"ד מקודש
ר"מ ור"מ ראש על ע"י"ת ארם צובא יע"א
הרה"ג ר' **עזרא חמוי** ז"ל
בן סנייר
נח נפשיה דרבי
כ"ח כסלו תש"ו
יום ב' די דחנוכה
זצוק"ל

איש היה בארץ

חידושי תורה

מכון ישמח עזרא

ע"ש הגה"צ רבי עזרא חמוי זצ"ל

בדין השכיר בית ונפל

שאלה: ראובן יש לו שלשה בתים, והשכיר מהם לשמעון שני בתים למשך שנה אחת וקבל שכרם במוקדם, והבית השלישי משכנו במשכנתא דסורא ללוי, ושמעון השאיל בית אי מהם כל ימי משך השכירות ליאודה, ובחצי השנה נפלו השלשה בתים, ועתה שמעון ולוי תובעים את המותר דלאחר נפילה מראובן, וראובן משיב לשמעון שאינו מחזיר לו את מותר השכירות כלל, רק שהוא מוכן לבנות לו הבית שלא השאילו, ויחזור לדור בו עד תשלום השנה, ועל הבית שהשאילו, אומר לו לאו בעל דברים דידי את, וללוי אמר, אם ירצה יבנה הבית מכיסו של לוי וידור בו עד תשלום המשכנתא, ואחי"כ יטול עציו ואבניו. ועתה שלשתם דינא קתבעי, יורנו המורה כיצד הדין נוטה, ושכי"מ.

תשובה: עיקרא דהאי מילתא בס"פ השואל ב"מ (דף ק"ג.) תנן המשכיר בית לחברו ונפל חייב להעמיד בית אחר, ובגמ' הכי דמי, אי דאמר ליה בית זה, נפל אזל וכו', ופירש"י אי דאמר ליה בית זה אני משכיר לך אזדא ליה הלך לו ומזלו גרם ואמאי חייב להעמיד לו בית עכ"ל, ובתשובות מיימו' השייכים לספר משפטים סי' ז"ך כתב הר"ש ומסתברא דחייב ליתן לו אפי' שכר דלאחר נפילה, ושכן הוא דעת רש"י עכ"ל ע"ש.

אך הרמב"ם (פ"ה משכירות ה"ו) והרא"ש (סימן ל"ה) ס"ל דאפילו אם נתן כל השכירות מחשב על שנתשמש, ומחזיר לו המותר וכ"כ הנמוק"י כאן, וכ"כ הטור בחו"מ (סימן שי"ב) ע"ש, וכן הוא בתשובת המיימו' השייכים לספר משפטים בסי' מ"ז בשם מהר"ם בן ברוך ע"ש.

וראיתי למהראנ"ח בחלק א' סימן ה' שהביא סברת הרמב"ם והרא"ש וסברת הר"ש הנ"ל, וכתב וז"ל וסברא אחרונה היא סברת הרמ"ה ג"כ, שכתב דבבית סתם דאמרינן דחייב להעמיד לו בית אחר, לאו למימרא דחייב להעמיד לו בית ממש, דבמאי קני ליה אלא היינו לומר שחייב להעמיד לו בית, ואם אינו מעמיד לו בית אחר מחזיר לו השכירות, ומכל זה אתה שומע דבבית זה דאמרינן דאינו חייב להעמיד לו בית אחר, אינו מחזיר השכירות, ולפי"ז היה נראה דכיון דפלוגתא היא, ממונא היכא דקאי ליקו, והמוציא מחבירו עליו הראיה עכ"ל, וכן בקודש חזיתיהו להרב פני משה (ח"ב סימן נ"ב) שסמך על זכות מו"ז מהראנ"ח ז"ל מ"ש בדעת הרמ"ה, וכתב דיכול לומר קי"ל. וכשאני לעצמי, עם כי דלמסנא דמר לא מטינא, לולא דמסתפינא הוה אמינא לענ"ד דאין

שום הכרח מדברי הרמ"ה ז"ל שיסבור כהר"ש, ודברי הרמ"ה מבוארים הם שכונתו לומר דהמשכיר בית סתם לחבירו, הוי כאלו התנה עמו בפירוש שאם נפל יעמיד לו בית אחר, ומתני איירי בין שיש לו להמשכיר בית אחר בשעת השכירות ובין אין לו, דמסתמא קתני חייב להעמיד לו בית וכו' וע"ז בא לומר דאם יש לו בית אחר בשעת השכירות ואינו משועבד לאחרים, ודאי חל עליו השעבוד, כיון דאיתיה בעולם, וחייב ליתנו לו אבל אם אין לו בית אחר בשעת השכירות, במאי קנייה, כיון דלא היה בעולם, ולזה כתב דבאין לו בית אחר אינו חייב להעמיד לו בית ממש, ועכ"פ עליו להעמיד לו בית לקיים תנאו, ואם לאו יפסיד ויחזיר לו כל המעות, ולא ינכה אפילו במה שדר בו, זוהי כוונת הרמ"ה ז"ל.

ומעתה דיוק הגמ' כך הוא, דדוקא בבית סתם חייב להעמיד לו בית אחר או יחזיר לו כל השכירות, משא"כ בבית זה כיון דיחד לו הבית, לא נשאר עליו שום חיוב, ואינו חייב להחזיר לו כל המעות ואף אם היה לו בית אינו חיב ליתנו לו, וא"כ בבית סתם שייך למתני חייב להעמיד לו בית אחר, כיון דאם היה לו בית אחר חייב ליתנו לו, ואם אין לו, חייב להחזיר לו כל המעות, משא"כ בבית זה, דאפילו אם היה לו בית אחר אינו חייב ליתנו לו, ואינו חייב להחזיר לו כל המעות, וא"כ לא שייך למתני חייב להעמיד לו בית אחר.

ומעתה תלמודא הכי קאמר, אי מתני' איירי בבית סתם, שייך שפיר למתני חייב להעמיד לו בית, כיון דאם היה לו בית בשעת שכירות, חייב ליתנו לו, ואם אין לו, עליו להעמיד לו בית לקיום תנאו, או יחזיר לו כל המעות, משא"כ בבית זה כיון דייחד לו הבית ונפל, לא נשאר עליו שום חיוב ולא שום תנאי, ואפילו אם היה לו בית אחר בשעת שכירות, אינו חייב ליתנו לו, וממילא דאם אין לו, אינו חייב להחזיר לו כל המעות, ואיך קתני חייב להעמיד לו וכו', ואפילו נימא דחייב להחזיר לו המותר, אפילו הכי לא שייך למתני חייב להעמיד לו בית אחר, כיון דאינו חייב, וענין חזרת המותר הוא ענין אחר, וא"כ הוי כדתלי תניא בדלא תניא ודו"ק.

ובקשתי לי חבר בכונת דברי הרמ"ה ומצאתי רב להרב דרישה (בסימן שי"ב ס"ק ט"ז) וז"ל וכתב הרמ"ה שאם יש בעציו ואבניו וכו' לפי סברתו צ"ל הא דפריך תלמודא בס"פ השואל ה"ד אי דאמר ליה בית זה נפל אזדא ליה, ר"ל אמאי קתני במתני חייב להעמיד לו בית, דמשמע שהחיוב מוטל על המשכיר ליתן לו בית כשהיה לו אחר, או להחזיר לו שכירות משלם, וכמ"ש עוד בסמוך

ואמאי הא אזדא וכו' עכ"ל, הרי בהדיא שכתב בפירוש הסוגיא כמו שכתבתי ממש, וששתי כעל כל הון שכוונתי לדעת עליון וכעת לא מצאתי לשום פוסק שייחס סברת הרמ"ה להר"ש, ואדרבה מדברי הטור בסי' הנ"ל נראה שהרמ"ה סובר בענין המותר כהרא"ש, ולא פליגי שכתב (בסעיף ט"ז) וז"ל אם אמר לו בית זה אני משכיר לך אינו חייב לבנותו, אלא מחשב עמו מה שנשתמש ומחזיר לו המותר וכו', וכתב הרמ"ה שאם יש בעציו ואבניו כדי ליקח אחר יקח וכו' וא"א הרא"ש כתב שאפילו אם יש בעציו ואבניו כדי ליקח אחר או לו לשכור אינו צריך ליתן לו אחר ע"כ, ומדכתב פלוגתייהו בענין אם יש בדמיו ולא כתב דאיכא פלוגתא ג"כ בענין המותר, ש"מ דליכא הכרח בדברי הרמ"ה לומר דפליג במותר, וכן בסעיף י"ח ג"כ הביא דברי הרמ"ה שדקדק מהם הרב מהראנ"ח והביא דברי אביו הרא"ש דפליג על הרמ"ה, ובענין המותר לא זכר מאומה ש"מ כדכתיבנא.

גם מ"ש הר"ש דדעת רש"י ז"ל כדעתו, גם מהר"י חאסון הובא בספר משפט צדק (ח"ב סי' ל"א) כתב דהמוחזק יכול לומר קי"ל כרש"י והר"ש יעו"ש. גם בהגהות אשירי כתב בשם רש"י דנותן לו כל השכירות וכמו שכתב הר"ש והביאו הרב פני משה (בח"ב סי' ל"ב) יעו"ש, ונמצא כולהו ס"ל דס"ל לרש"י כהר"ש, ואפילו הכי לעניות דעתי נראה שמדברי רש"י שלפנינו לא משמע מידי וכי תימא דדייקי לה רבנן ממ"ש רש"י מזלו גרם, אי מהא לא איריא שהרי מצאתי להרב נמוק"י שכתב וז"ל אזדא הלך לו שמזלו גרם לו ואמאי חייב להעמיד לו בית אלא נותן לו שכר כנגד מה שדר בו וכו' ואם קבל המשכיר כל השכירות מחשב עמו על מה שנשתמש בו ומחזיר לו השכירות עכ"ל, הרי לך שתחילת דבריו הם כדברי רש"י ז"ל ממש, ואף על פי כן כתב בסו"ד שמחזיר לו את המותר, וא"כ אין הכרח מדברי רש"י, ואדרבה חמותי ראיתי להרב המביט (בחלק א' סימן ר"ח) שדקדק מדברי רש"י להיפך והוא ממה שכתב מזלו גרם ואמאי חייב להעמיד לו בית אחר משמע דשלומי מיהא בעי יעו"ש, וזה היפך כל דברי הרבנים שהבינו שדעת רש"י כדעת הר"ש, וע"כ צ"ל שנוסח אחר היה להם בדברי רש"י, כמו שנראה מדברי הר"ש שהעתיק דברי רש"י בסגנון אחר.

ושוב ראיתי שגם מדברי מרן בב"י נראה שדעת רש"י כדעת הרא"ש, שהביא דברי רש"י והרא"ש ולא אמר שהרא"ש פליג על רש"י, משמע שס"ל שפירוש רש"י כדכתיבנא, וכל זה נ"ל להלכה ופלפולא דחדי ביה קוב"ה, אבל למעשה ודאי שיד המוחזק על העליונה לומר קי"ל ככל הני רבוותא הר"ש ז"ל ודעימיה, ובפרט למ"ש הכנה"ג (בסימן

שי"ב הגהת הב"י אות לו) שהביא סברת הר"ש הנ"ל, שאף אם לא נתן יתן וכתב שכן יראה מחכם אחד הובא במבי"ט (ח"א סי' מ') יעו"ש.

ושוב ראיתי בהגהת אשירי שכתב ג"כ כן בשם רש"י וכמו שכתב הר"ש והביאו הרב פני משה שהבאתי לעיל וסהדי במרומים כי אחרי כתבי כל זה חמותי ראיתי אור להרב חקרי לב (ח"מ ח"ב סי' ס"ז דף ק"ד ע"ג) שכתב וז"ל וראיתי להרב כהונת עולם בתשו' (סי' כ"ג) שהרבה להשיב אפו בהכרח הראנ"ח ועל הפ"מ והר"ש יונה שנמשכו אחריו וכו' עכ"ל, והרב ז"ל בעומק עיונו ובעוצם פלפולו רצה להעמיד דברי הראנ"ח וסוף דבר לא עמד בזה וסיים וכתב וז"ל אלא שאחר הישוב תמה אני על הראנ"ח ועל הנמשכים אחריו וכו' באופן שלדידי אין כאן הכרח שהרמ"ה קאי בשיטת הר"ש הלזו עכ"ל ובתשו' שאחר זה ג"כ כתב וז"ל ואף שבתשו' מיימוני' לס' משפטים סי כ"ז כתב דבבית זה ונפל הבית דנותן שכרו משלם וכתב כן בדעת רש"י וע"ש, גם הראנ"ח (חלק סימן ה' וסימן ל"ח) הכריע כן בדעת הרמ"ה הלא כבר כתבתי בתשובה אחרת שאין מדברי רש"י והרמ"ה הכרע וכו' עכ"ל ע"ש ועלץ לבי ויגל כבודי שכוונתי לדעת קדושים, מיהו כל זה לא אהניא אלא לאתרא דלא קבלו עליהו הוראת מרן, אבל כל לגבי דידן דאתרא דמרן סמכינן, לא נ"מ מידי בזה שכבר מרן בשלחנו הטהור (בסימן שי"ב סי"ז) פסק דמחשב עמו על מה שנשתמש בו ומחזיר לו שאר השכירות עכ"ל.

ברם חזי הווית להרב נתיבות המשפט (ס"ק י"ג) שיצא לידון בדבר חדש בדעת מרן ולפי שכל דברי הרב הנ"ל נפלאו ממני אעתיק לך לשונו הצריך לענייננו וז"ל נשרף הבית עיין סמ"ע ס"ק ל"ד שתמה מאד ושלא יהיו דברי הרמ"א תמוהים כ"כ נראה ליישב קצת דבסימן של"ד ס"א בהג'ה הביא מחלוקת הפוסקים באם שכר בית לדור ומת די"א דאין צריך לשלם רק מה שדר בו דבעה"ב הוי כפועל דהו"ל להתנות ויש חולקים דצריך לשלם השכר כולו אף למה שלא דר בו מטעם דשכירות ליומא ממכר הוא ע"ש ונראה דהמחלוקת שהביא הסמ"ע כאן בס"ק ל"ד די"א דצריך ליתן לו שכרו הוא מתשובת מיימוני סי' כ"ז היא הדעה עצמה שבסי' של"ד דשני הדעות הוא הרשב"א והוא מטעם דס"ל שכירות ליומי ממכר והוי כקונה לזמן דכל האונסים חל על הקונה וכו' וע"כ דעה שהביא המחבר כאן הוא דעה הא' בסי' של"ד וס"ל להמחבר כדעה זו וכמבואר בספר מחנה אפרים דבהקדים לו השכר דהיינו שפירש בשעת השכירות שהוא באופן שיקים לו השכר לכ"ע שיכרות ליומא ממכר

ולפי"ז אפילו באונס שאירע להבית פטור מלהחזיר השכירות וכדעת הנמק"י, והא שכתב המחבר דמחשב על מה שנשתמש בו ומחזיר לו את השאר, לא מיירי שפירש על הקדמת השכר, רק שתפס או שנתן לו מעצמו בתחילת הזמן דמי השכירות, אבל בהקדים לו השכר דהיינו שפירש על הקדמת השכירות הוא לכ"ע א"צ צריך להחזיר וכו' והרמ"א בכאן סמך עצמו אמ"ש בסי' של"ד דבשוכר בית איכא מחלוקת הפוסקים אי ממכר הוא ובהקדים לכ"ע ממכר הוא ופטור מלהחזיר, ולזה כתב שפיר דנשרף דינו כנפל ובמכת מדינה מנכה לו כן נראה לי ליישב עכ"ל.

ואחר המחילה הראויה לפי כבודו דבריו תמוהים מאד לענ"ד זה יצא ראשונה מ"ש דהי"א שהביא הסמ"ע שהצריך ליתן לו כל שכרו והוא מתשו' מיימו' סי' ז"ך היא הדעה עצמה דסי' של"ד דשני הדעות הוא הוא הרשב"א ע"כ, אינו כן שהדעה שהביא הרמ"א בסי' של"ד היא לרבינו שלמה בן אדרת, והדעה שהביא הסמ"ע היא לרבינו שמשון בן אברהם, וכן הוא בהדיא בתשו' מימוני, וא"כ לא פרנס אחד אמרן ואדרבה מצינו להרשב"א דפליג על הר"ש בן אברהם הנ"ל בנפל הבית וס"ל דמחשב עמו ומחזיר לו את השאר, שכן העיד הב"י בסי' הנ"ל שעל מ"ש הטור דמחשב עמו ומחזיר לו המותר, הביא הב"י דברי הרא"ש דהכי ס"ל וסיים עלה דכן כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' שכירות וכ"כ הרשב"א בתשובה ע"כ, והכנסת הגדולה בסי' הנ"ל הגהת בית יוסף (אות ל"ו) כתב וז"ל וכ"כ הרשב"א נ"ב סי' רכ"ח עכ"ל, ועם שתשובת הרשב"א הנ"ל בקשתיה ולא מצאתיה בסי' הנ"ל מ"מ חזי מאן קמסהיד עלה הב"י והכנה"ג שהעידו בגודלם שהם ראו להרשב"א ז"ל דהכי ס"ל, ובודאי כל לגבי דידי לא ראינו אינה ראיה, ונמצא שהרשב"א ז"ל מחלק בין היכא דמת השוכר לנפל הבית.

ונראה שהרשב"א ז"ל מדמה שכירות בית זה להיא דהשוכר את הספינה וטבעה לה בחצי הדרך, דנפל הבית דמי לספינה זו ויין סתם דאמרינן התם דאפילו נתן יטול מטעם דימא ליה הב לי ספינתא ואנא מיתינא חמרא, והכא נמי יימא ליה הבלי ההוא ביתא אנא הא קאימנא, אבל היכא דמת השוכר דמי ליין זה וספינה סתם דאמרינן התם דאע"ג דלא נתן עדין חייב ליתן וכן הוא בהדיא בתשו' הרשב"א הביאה הב"י (סימן של"ה) באחד ששכר יהודי לשמשו ומת השוכר דכתב דדמי ליין זה וספינה סתם עי"ש, באופן דהרשב"א מחלק בין היכא דמת השוכר להיכא דנפל הבית דבמת השוכר חייב לשלם כל השכירות אפילו אם לא נתן יתן, ובנפל הבית אפילו נתן חייב המשכיר להחזיר לו מה שדר בו ודלא כהרב נתיבות המשפט.

גם מה שכתב הנתיבות המשפט וז"ל וע"כ הך דעה שהביא המחבר כאן היא הדעה הא' בסי' של"ד כדעה ההיא עכ"ל, לא ידעתי איך כתב דס"ל להמחבר כדעה הראשונה דהיינו כרבנו מאיר ולא כהרשב"א,שהרי מרן בב"י בסי' הנ"ל אחר שהביא תשובת הרשב"א הנ"ל שכתוב בה דאם מת השוכר אין הבן יכול לומר ביתך איני רוצה ושכירות איני משלם סיים הב"י וכן דעת התוס' ולאפוקי ממ"ש המרדכי פרק האומנין עכ"ל, ומדכתב בזה"ל ולאפוקי מהמרדכי ש"מ דלא ס"ל כוותיה, וכ"כ הש"ך (בסימן של"ד סק"ב) וז"ל ואע"ג שבב"י סי' שי"ב פסק כהרשב"א וכו' ע"כ יעו"ש, וכ"כ הכהנ"ג בהדיא (בסי' שי"ב הגב"י אות נ"ב) וז"ל ש' מ"ט ולאפוקי ממ"ש המרדכי וכו' נ"ב כלאמר דלא קיימ"ל כוותי עכ"ל יעו"ש. וכ"כ הרב פרח מטה אהרון (סי' צ"ד) וז"ל וכ"ש בהיות דעת הב"י מסכים לפסוק כהרשב"א עכ"ל. אתה הראתה לדעת שמרן פוסק כהרשב"א שהוא דעה הב', ואיך כתב הנתיבות המשפט להיפך אתמהה.

עוד חזות קשה הוגד לי במ"ש הרב הנ"ל דמבואר בספר מחנה אפרים דבהקדים לו השכר דהיינו שפירש בשעת שכירות שהוא באופן שיקדים לו השכר לכ"ע שכירות ליומיה ממכר הוא, ולפ"ז אף באונס שאירע להבית פטור מלהחזיר השכירות עכ"ל, ור"ל דאף אם אירע אונס להבית שנפל אם הקדים לו מחמת התנאי לכ"ע פטור מלהחזיר השכירות, ולא ציין המקום המבואר כן במחנה אפרים, ואנכי הדל מצאתי מבואר בהדיא במחנה אפרים בהיפך והוא דבהלכות שכירות (סי' ג') כתב הרב מחנה אפרים וז"ל שאלה ראובן ששכר בית משמעון לחודש אחד והשאילו ללוי לאותו זמן ונשרף הבית וטוען ראובן שיחזיר לו השכירות מזמן שנשרף הבית ואילך, ושמעון טוען לאו בעל דברים דידי את, אחר שהשאלת אותו ללוי לא נשאר לך שום זכות בבית תשובה לכאורא היה נראה דראובן דינא כמשתעי דקיימ"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף וכל שנשרף הבית באמצע לא זכה המשכיר בשכירות שלא דר בו השוכר או בא מכוחו, ויכול השוכר לתבוע השכירות מזמן שנשרף הבית ואילך, אבל ראה ראיתי להתוס' בפ' האומנין דף ע"ט ע"ב שכתבו וז"ל וא"ת מ"מ אם נתן כל השכירות אמאי לא יטול השוכר שכר הליכת הדרך שלא הלך, ועוד דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וי"ל כיון שהקדים לו שכרו נתרצה שיהא שלו לאלתר, דאע"ג דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף לדעת כן נתנו שיהא שלו לאלתר עכ"ד, למדנו מזה דכל שהקדים לו השכר לא שייך לומר ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, וכיון שכן בנ"ד שחזר ראובן והשאיל הבית ללוי כבר פקע זכותיה דראובן מהבית, דשאלה ליומיה ממכר הוא תו לא מצי ראובן לתבוע משמעון

איש היה באר"ץ

שיחזיר לו השכר מזמן שנשרף הבית ואילך עכ"ל.

והתוס' בעצמם לא כתבו דכיון דהקדים לו נתרצה, אלא ביין זה וספינה זו אבל בספינה זו ויין סתם, בהדיא קאמר בגמ' אם נתן אמאי לא יטול וכו' עכ"ל ובדרך אגב חזות קשה הוגד לי מדברי התוס' במה שציינו וריב"ם פירש הא דמקשה הגמ' ביין זה וספינה סתם אם לא נתן אמאי לא יתן לא מקשה אלא על חצי הדרך שהלך, אבל חצי הדרך שלא הלך ודאי לא יתן כיון שלא הלך, אבל אם נתן לא יטול ניחא כיון מוחזק ויכול לקיים תנאו עכ"ל.

ולכאורה קשה דלפי' ריב"ם אף דבעל הספינה יכול לקיים תנאו אינו יכול להוציא מיד המוחזק הוא בעל היין על הדרך שלא הלך, אפילו דבעל היין אינו יכול לקיים תנאו, ובגמ' קאמר ביין סתם וספינה זו אם נתן אמאי לא יטול, משמע כיון שהשוכר יכול לקיים תנאו מוציא מיד המוחזק, אבל לק"מ דס"ל לריב"ם דטענת חצי הדרך שלא הלך היא גרועה אצל המשכיר ומסייעת לשוכר, וא"כ כשהמשכיר יכול לקיים תנאו, אינו יכול להוציא מיד המוחזק, אבל השוכר כשיכול לקיים תנאו, והמשכיר אינו יכול לקיים תנאו, ודאי שיוציא ממנו, לפי שטענת שלא הלך מסייעתו אבל אי קשיא הא קשיא מה שסיימו ואם נתן לא יטול כיון שהוא מוחזק ויכול לקיים תנאו, משמע דאם אינו יכול לקיים תנאו מוציא ממנו ואפילו שהשוכר אינו יכול לקיים תנאו, דביין זה עסקינן ובהדיא קאמר בגמ' דאם שניהם אינם יכולים לקיים כגון יין וספינה זו המוחזק זכה וי"ל דהכי קאמר כיון שהוא מוחזק והוא יכול לקיים תנאו ולא אידך ולאפוקי שאם היה הדבר בהיפך שהשוכר יכול לקיים תנאו ולא הוא שאז ודאי מוציא ממנו השוכר וק"ל באופן דש"ס ערוך הוא דביין סתם וספינה זו אף אם הקדים לו המעות יחזור ויטול, ודוגמתה בבית זה ונפל אף אם הקדים לו המעות דייחזור ויטול, ולא מצינו לשום פוסק דמהני לו הקדימה בזה האופן, ואף לסברת הר"ש הנ"ל דס"ל בבית זה ונפל דלא יחזיר לו המותר לאו מטעם שהקדים לו, דהר"ש ס"ל דאפילו לא נתן חייב ליתן כל שכרו.

והא דכתב הרב המחנה אפרים למדנו מדברי התוס' דכל שהקדים לו השכר וכו' דבריו מבוארים באר היטב תחילה כתב הדין עם ראובן דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, וכיון שנשרף בחצי הזמן א"כ לא זכה במותר השכירות, והוי כמו פקדון אצלו וא"כ חייב להחזירם, וע"ז כתב למדנו מדברי התוס' דכל שהקדים לו השכר לא שייך לומר ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ועלה סיים ובנדון דידן וכו'

איש היה באר"ץ

ור"ל דאף דבנדון דידן יש טעם אחר שיחייבו שיחזיר המותר כיון שהשוכר יכול לקיים תנאו והמשכיר אינו יכול לקיים תנאו, כיון דהשאילה ללוי פקע זכותיה דראובן מהבית ופשוט הוא.

ונמצא עתה שנהרס היסוד שהניח הנתיבות המשפט הנ"ל שאם הקדים לו בבית זה ונפל לכ"ע אינו חוזר ונוטל, ממילא נפל הבנין שבנה לפרש דברי מרן הק' וז"ל והא שכתב המחבר דמחשב על מה שנשתמש בו ומחזיר לו את השאר לא מיירי שפירש על הקדמת השכר רק שתפס או שנתן לו מעצמו בתחילת הזמן דמי השכירות, אבל בהקדים לו השכר דהינו שפירש על הקדמת השכירות, הוא לכ"ע אין צריך להחזיר עכ"ל והוא פלא דמלבד כל מה שכתבנו והוכחנו לעיל לא ידעתי איך רצה להעמיס פירוש זה בדברי מרן הק' איש אדוני הרא"ש וזה אינו אלא דברי נביאות לפרש דברי מרן שכתב בסתם מחשב עמו ומחזיר לו את השאר שהוא דוקא שלא פירשו על הקדמת המעות בשעת השכירות רק שתפס או שנתן לו מעצמו דמי השכריות בתחילת הזמן ובפרט דזה דבר שאינו רגיל ואינו הווה, ומילתא דלא שכיחא שיתפוס אדם שלא כדין או שיתן לו מעצמו בתוך הזמן והרי חזקה שאין אדם פורע בתוך זמנו, והלואי שיפרע בזמנו דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, ולא בדברי מרן בלבד צריך לדחוק כן, אלא גם בדברי הפוסקים המפורסמים ה"ה הרמב"ם והרא"ש והטור והרשב"א והנמוק"י שכולם כתבו הלשון הזה, ואיך כולם עלו בקנה אחד להעלים דבריהם כל כך, ולא לישתמיט חד מיניהו לאשמועינן שורש בדין דהיינו שאם התנו בשעת בשכירות על הקדמת המעות ונתן לו השכירות שאינו מחזיר לו, ואז ממילא נשמע דאם הקדים לו בלתי תנאי שחייב להחזיר לו.

וישו"ר בנתיבות המשפט (סימן שלד סק"ב) שכתב וז"ל בהגה מיהו יש חולקים עש"ך סק"ב דלהיש חולקים אפילו כפועל בטל אינו מנכה לו מטעם דשכירות ליומא ממכר הוא, וע"ז מסיק הרמ"א דאם קבל השכר כולו דאין צריך להחזיר אפילו כפועל בטל וסיים וכו' והא דפסק לעיל בסי' שי"ב בנפל הבית דאינו חייב לשלם ולא אמרינן שכירות ליומיה ממכר הוא, הטעם פשוט דשם הריעותא בהבית והוי כמום במקח ובדין חזרה קאי כמ"ש מהרמ"פ הביאו הסמ"ע סי' שכ"א משא"כ כאן שהריעותא הוא בשוכר הבית מה לו לבעה"ב בכך עכ"ל, וגם פה לא מתבררו לי דבריו דעל מי מקשה אם על מרן שכתב שמחזיר לו המותר הא איהו גופיה כתב לעיל בסי' שי"ב דמרן ז"ל לא ס"ל כהרשב"א אלא כדעה הראשונה, ואם מקשה מהרשב"א על הרשב"א שהובא בב"י שם דס"ל כהרמב"ם דמחזיר לו המותר, הא איהו גופיה כתב נמי שם דהרשב"א לא ס"ל כהרמב"ם אלא כהר"ש דס"ל דאפילו

אם לא נתן יתן ופה לא זכר שר מכל מה שכתב לעיל בסי שי"ב אשר על כל אלה לבי אומר לי דהגה זו דסי' שי"ב איננה מהרב המחבר ואיזה תלמיד כתבה ותלמיד טועה ברבו תולה.

אומר מעתה דברי מרן והפוסקים הנז' כפשטם ואין חלוק בין התנו ואפילו התנו מחשב עמו ומחזיר לו את השאר, וכסתמא דתלמודא שהבאנו לעיל דביין סתם וספינה זו דבהדיא קאמר תלמודא אם נתן אמאי לא יטול, האמנם אחת שאלתי הקושיא שהקשה הנתיבות המשפט הנז"ל קשיא לדידן דקימ"ל שכירות ליומא ממכר ההוא וא"כ כל אונסא דמתייליד על השוכר הוא דנסתחפה שדהו ואיך אמרינן אפילו אם נתן יחזור ויטול ומה שתירץ הנתיבות המשפט דהכא טעמא משום מקח טעות נ"ל דדוחק הוא דלא אישתמיט חד מהפוסקים לפרש משום דמקח טעות הוא, ולענ"ד דמדברי תשובת הרשב"א שהביאה מור"ם בסי' של"ד והרב מחנה אפרים בהל' שכירות (סימן ה') נראה שהוא מחלק כן דדוקא במת השוכר שהבית קיים אינו יכול לחזור מהשכירות וחייב לשלם כל השכירות אף אם נאנס ולא דר, דמיום ששכר הבית זכה בו וזהו שאמרו שכירות ליומא ממכר הוא שאינו יכול לחזור מהשכירות כמו שאינו יכול לחזור מן המכר משא"כ בנפל הבית דמתבטלה השכירות מאליה והוא לא חזר בו מהשכירות שיוכל לומר הב לי הבית ואדור בו וזה נראה פשוט וברור ומוכרח בדברי הרשב"א זלה"ה.

והריי"ש בן אברהם בתשובתו כתב לחלק בין נפל הבית ובין ספינה זו ויין סתם וז"ל לא דמי דהתם יפה כח האומר סתם כיון שחברו פירש זה והוא אומר סתם, אבל כאן איכא למימר מזלו גרם, וסיים ויש סברות הרבה לחלק בין בית לספינה וכו' יעו"ש ולענ"ד לחלק לפי דעתו דדוקא בשכירות בתים אמרינן דשכירות ליומה ממכר הוא וס"ל ובשכירות בתים וכיוצא בכל גוונא אמרינן ממכר הוא ובין שהאונס בא מכח השוכר כגון מת השוכר, ובין בנפל הבית שלא בא מחמת השוכר, דכיון דממכר הוא כל אונסא דמתייליד על השוכר ליהדר כיון דקנינו הוא ומסתחפה שדהו, אבל בההיא דהספינה לא אמרינן בה שכירות ליומא ממכר הוא מתרי טעמי, חדא דסתם שוכר ספינה שוכר בעליה עמה להוליך ספינתו ולא שייך למימר בה שכירות ממכר, דאטו אם שכר אדם לעשות לו איזה פעולה קנה אותו, ועוד דרוב ספינות כל אחת נשכרת לכמה בני אדם זה בא בכדו וזה בא בחביתו ואין לה מקום מיוחד לזה או לזה, ולא דמי למכר ומשו"ה לא שייך למימר בה שכירות ליומי ממכר הוא זה מה שהשיגה ידי יד כהה לחלק בדעת הרב ז"ל.

איש היה בארץ

ומעתה אשובה למאי דאתאן עלה דממאי דכתיבנא נפשטה שאלתנו ונבארם אחת לאחת, מה שתבע שמעון מותר שכירות הבית שהשאילו אין הדין עמו, דכיון שהשאילו לאחר כל ימי השכירות פקע זכותיה דשמעון וכמ"ש הרב מחנה אפרום בסי' ה' שהבאנו לעיל וז"ל בנ"ד שחזר ראובן והשאיל הבית ללוי כבר פרע זכותיה דראובן מהבית וכו' תו לא מצי ראובן לתבוע משמעון שיחזיר לו השכר מזמן שנשרף הבית ואילך עכ"ל, ולא מצינו מי שחולק עליו, ועל הבית שדר בו אי מירי בבית זה כסתמא דמילתא, א"כ חייב להחזיר לו המותר דלאחר שרפה, ואף אם ירצה הבעה"ב לבנות לו בית כמוהו לא יקבלנו השוכר משום דאמר ליה שעבודי הוא על בית שנפל, וכמו שבעה"ב אינו חייב לבנות לו בית, כן גם השוכר אינו חייב לקבל בית אחר, וזה פשוט מעצמו ולא הוצרכתי לכותבו אלא מפני שראיתי לאחד מבני הישיבה שרצה לומר שחייב השוכר לקבל בית אחר, ודעתו שבעל הבית אינו חייב לבנות לו בית אחר אבל אם רצה מעצמו לבנות לו בית אחר חיב השוכר לקבלו ולדעתי זה אינו, וראיה מהספינה דאמרינן בספינה זו ויין סתם דאם נתן אמאי לא יטול דנימא ליה הב לי ספינתא, וכיון דאינו יכול לקיים תנאו חייב להחזיר לו מה שנתן, ואם איתא דיכול לתת לו ספינה אחרת, הא יכול לקיים תנאו הוא, וזה פשוט וברור לענ"ד ואינה צריכה לפנים.

ולענין המשכנתא הנה מרן בשלחנו הטהור יו"ד (סימן קע"ב סעיף א') כתב וז"ל המלוה את חברו ומשכן לו בית וכו' אם היא כמשכנתא דסורא דהיינו שממשכנה לו לשנים ידועות וכותב במשלם וכו' שמאחר שאין כח ביד המלוה לגבות מחבו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה אינו אלא שכירות עכ"ל ובסעיף ג' כתב וז"ל ואם נותן לו דבר מועט קצוב לשנה כדי שיקבל אחריות מנפילה או שרפה יש מי שאוסר עכ"ל, מדברי מרן אלו נראה דס"ל בדעת הרמב"ם שמאחר שאין כח ביד המלוה לגבות מחובו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה אינו אלא שכירות ממש ובטעם זה לבד שרי, וכ"כ הש"ך (ס"ק כ"א) וכ"כ הרב מגן גבורים בדיני המשכנתא (בדף ק"י ע"ד) וז"ל לכך נראה דטעמא הוא משום דאינהו ס"ל כהרמב"ם דשריותא דסורא הוא משום שכירות וכל תנאי שהשכירות קיים ולדידה ודאי לא הוי טעמא משום דהמלוה מפסיד אלא עיקר טעמיה הוא כיון דאין המלוה יכול לכופו לאו הלואה היא אלא שכירות גמורה היא ושרי וכמ"ש הרב המגיד וטעמא דנפילה ליתיה לדעת הרמב"ם וכו' ולכך דקדק הרב המגיד לומר ואף הרמב"ן וכו' כלומר דאע"ג דהרמב"ן פירש בה טעמי טובא דליתנהו לדעת הרמב"ם אלא חד מהנך טעמי מ"מ מודה לו דאפילו במסלקי נמי שרי בדסורא עכ"ל ולפיכך מרן בס"א סתם כדעת הרמב"ם דבטעם שאיו המלוה יכול לכופו לחוד שרי

אעפ"י שאין המלוה מפסיד ובסעיף ג' כתב דעת הרמב"ן בשם יש מי שאוסר דלהרמב"ן לא סגי בטעם זה לחוד עד שיקבל המלוה האחריות עליו, ואתה תחזה להרב המגן הנ"ל שהאריך הרחיב בפרט זה ובסו"ד כתב וז"ל והמקום שאין מנהג ידוע ודאי קבלת הראשונים תכריע ולשכירות מדמינן לה כדעת הרמב"ם והמ"מ וכו' ודהרמב"ן יחידאה היא ומכ"ש נגד הרמב"ם שנהגו לפסוק כמותו עכ"ל יעו"ש.

ובדרך אגב ראיתי להרב חוות דעת שם (בסימן קע"ב בבאורים סק"י) שכתב וז"ל דין זה תמוה מאד דאף שכתב הרמב"ן הביאו הט"ז בסק"א דשטפה נהר אינו גובה וכו' היינו כעין שטפה נהר המבואר בבא מציעא דף ק"ט דהיינו שמחמת זה אין השדה עושה פירות עד זמן מרובה כמבואר בח"מ (בסימן ש"כ) כיון שאין הקלקול בגוף השדה רק בהפירות מזלא דהשוכר גרם אבל כשנתקלקל גוף המשכון דהדין בכל שוכר וחוכר לנכות מחכורו כמבואר בח"מ סי' שי"ב וכן מבואר שם דהדין כן בשוכר בית ונפל או נשרף אף במשכון הדין כן, וראיה ברורה לזה מכתובות (דף צ"ה) דמעשים בכל יום בהאי גברא דמשכן פרדסא וקש לחמש שנים דכתבו לו טירפא עיי"ש ברש"י וא"ל דהתם קאי למאן דמתיר משכונא סתם בב"מ דהא מעשים בכל יום קאמר ולהמחבר כיון דאין שום משכונא מותרת רק משכנתא דסורא ע"כ במשכנתא דסורא הוא כיון דמעשים בכל יום קאמר ואפי"ה כתבו לו טריפא עכ"ל.

ואחר מחילה דבריו תמוהים מאד ואינם מובנים לי דמדבריו נראה דמדמה משכנתא לשכירת, ואינו כן דבמשכנתא אית בה לתא דרבית ומאי מדמה שהרי כתב מרן בב"י וז"ל יש נוהגין במשכנתא דסורא להתנות עם בעל הקרקע שיתן לו המלוה דבר מועט בכל שנה והלוה מקבל עליו אחריות הקרקע אפילו מנפילה או שרפה, וראיתי אומרים שטועים הם וסיים מיהו לפי מ"ש הרב המגיד בפ"ו בשם הרמב"ן אסור עכ"ל הרי בהדיא שאף מי שנהגו להתיר לא התירו אלא דוקא בהתנה לתת לו דבר מועט לשנה אבל בלא התנה בסתמא האחריות היא על בעל המעות מנפילה או שרפה והאוסרים אפילו בהתנה אסור א"כ לכ"ע בסתמא האחריות היא על בעל המעות היפך דברי הרב הנ"ל שכתב שאם נתקלקל גוף הקרקע לכ"ע האחריות היא על בעל הקרקע.

ושוב זכיתי וראיתי להרב המשנה למלך (בפ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ח) שכתב וז"ל מדברי רשי סוף פרק מי שהיה נשוי גבי עובדא דההוא גברא דמשכן שדהו וקש שאין לו פירות וכתבו לו טירפא דמוקי

לה רש"י במשכנתא דסורא משמע שלא כדברי הרמב"ן דכתב דשטפה נהר אין אחריותו על הלוה ואין לומר דיבשו האילנות שאני והדבר צריך הכרע עכ"ל, ותרתי שמעינן מניה דמר שמנגדין לדברי הרב הנ"ל, חדא מדכתב דמדברי רש"י משמע דפליג על הרמב"ן משמע דמדברי הש"ס ליכא תיובתא לדברי הרמב"ן דאם לא כן הו"ל להקשות מהש"ס ולא מדברי רש"י וזה שדייק בלשונו לומר דמדברי רש"י דאוקמא בהכי משמע שלא כדברי הרמב"ן ש"מ דיש אוקימתא אחרת דלא תקשי להרמב"ן ועוד הרי כתב דמדברי רש"י משמע דפליג על הרמב"ן ולדברי הרב הנז' שפיר אתי כפירש"י ודו"ק.

וש"ך להרב מקור מים חיים שכתב על דברי הרב חוות דעת הנ"ל דכבר קדמו בזה המשל"מ הנז' וגם עליו יעבור כוס התימה במ"ש שכבר קדמו המשל"מ ולא הרגיש שהן נסתר מחמתו של המשל"מ וכמו שכתבנו, ועיקר ראייתו שהביא מכתובות דף צ"ה מההיא דמשכן וכו' איכא לאוקמא בכדי שוויה שנתן לו ד"מ עשרה דינרי זהב לעשר שנים ואינו נוגע בענין אסור והיתר כלל ודוגמא לזה מצאתי בב"י ח"מ (סימן קי"ז) שכתב וז"ל כתב הרשב"א וכו' ומשמע שאפותיקי הוא שמשכן שדהו לאכול פירות בכדי דמיהן ע"כ, הרי בהדיא דלוקח בכדי דמיהן נמי קרי משכן.

וש"ך להגאון אורים ותומים (סי' קי"ז סק"ח) שביאר דברי מרן באופן זה ויבא לקמן בארוכה בס"ד ובאמת פלא על הרב חוות דעת שיחשוב על מרן ז"ל שנעלם ממנו ש"ס ערוך הנז' ומכל נושאי כליו ה"ה הש"ך שם ס"ק כ"א והרב מגן גבורים הנ"ל וכל הנמשכים אחריו והרה"ג רבי חיים הכהן מעלי נר"ו תירץ על קושיית הרב חוות דעת הנ"ל דמיירי באתרא דאף הלוה לא מסלק עכ"ד.

נחזור לעינינו ענין המשכנתא שהיוצא מדברי הרב המג"ן שהרמב"ם ס"ל דבטעם שאין המלוה יכול לכופו סגי אפילו שאין המלוה מפסיד, וכן נראה מדברי מרן נמי שסתם תחלה כהרמב"ם ודעת הרמב"ן כתבה בשם יש מי שאוסר, אבל העומד לנגדי ככותל הוא מ"ש הכנה"ג בח"מ סי' שי"ב בשם המבי"ט במשכנתא דסורא דאם נפל הבית אחריות על בעל המעות וזה היפך דעת הרמב"ם וגם הכנה"ג לא הביא עליו שום חולק, והרי הרמב"ם ומרן, ובחפשי בזה ראיתי רב פעלים (ח"ב בחו"מ סי ח' דף ק"ט ע"א) בד"ה ומ"ש מרן ז"ל סימן קע"ב וכו' דשקיל וטרי בענין זה והביא דברי הש"ך שם בס"ק כ"א והביא ג"כ דברי הרב מגן גבורים הנ"ל והסכים שדעת הרמב"ם דמטעם שאין יכול לגבות לחוד סגי וכן דעת מרן שסתם כותיה בס"א, אך לעומת זה הביא לנו דברי

המבי"ט (ח"א סי' רל"ה דף קי"א ע"ג) שכתב נראה שלדעת הרמב"ם האחריות היא על המלוה עכ"ל. והרב רב פעלים דחה דבריו עיי"ש.

וגם ראיתי להרד"ף הנז' בשאלה הנז' שכתב וז"ל ודע כי מ"ש הטור ומרן ז"ל בש"ע חו"מ (סימן קי"ז ס"ב) וז"ל משכנתא אם משכנה לו סתם דינא כאפותקי סתם ואם פירש לו לא יהא לך פרעון אלא ממנה דינה כאפותיקי מפורש ע"כ. הנה שם איירי אפילו במשכנתא דסורא יען כי הגם דבמשכנתא דסורא כותב במשלם שנייא אלין תיפוק ארעא דא בלא כסף עכ"ז אין דברים אלו מספיקין שתהיה נחשבת אפותקי מפורש אלא צריך שיכתוב לו בפירוש דברים אלו שאין פרעון אלא ממנה וכ"כ הגאון ב"ח וז"ל משמע מלשון רבינו דבמשכנתא נמי אם לא פירש לא יהיה לך פרעון אלא מזה אפילו אמר גבה מזו דינה כאפותיקי סתם, אבל משכנתא סתם שאין כותב בה גובינא כלל אין לה דין אפותיקי וכ"כ הרב המגיד בשם הרשב"א עכ"ל ודברי הרב המגיד בשם הרשב"א העתיקם מרן בב"י וכתב עוד בב"י וז"ל והר"ן כתב דבמשכנתא שאוכל פירות מעתה עד שתפדה אעפ"י שאמר לו גבה מזו הסכימו הראשונים ז"ל שדינה כאפותיקי סתם וכו' ע"ש. ובזה ניחא מה שהעתיק מרן בש"ע הלשון כמ"ש משכנתא בסתם ובאמת מר"ן ז"ל פסק (בסימן קע"ב ס"א) דאין היתר במשכנתא אלא דוקא במשכנתא דסורא, ולפי האמור ניחא דלעולם גם הכא איירי מרן במשכנתא דסורא ועכ"ז לא חשיב אפותיקי מפורש אלא אם כן כותב לא יהיה לך פרעון אלא ממנה.

וראיתי להגאון אורים ותומים באורים סק"ח שכתב משכנתא דסורא הוי ודאי אפותיקי מפורש, אחה"מ זה אינו, אלא העיקר כמו שכתבנו בס"ד וכאשר כתב הגאון ב"ח והנז"ל, ודברי הסמ"ע שפירש משכתנא היינו בנכייתא לאו לאפוקי דסורא, אלא גם דסורא קרי לה בנכייתא דבאמת נכייתא היא אלא בא לאפוקי משכנתא סתם דלא כתיב בה גובינא כלל דזו אין לה דין אפותיקי וכמ"ש ב"ח ז"ל.

ומה שרצה הגאון או"ת לפרש דמרן איירי במשכנתא דסורא אך איירי בכגון דשם כל הפרי ותו ליכא גביה איסור רבית, אחה"מ זה אינו, כי מקור דין זה מביאו מרן בב"י מהרב המגיד שכתב בשם הרשב"א ושם כתב הרשב"א להדיא וז"ל ומשמע שאפותיקי הוא שמשכן שדהו לאכול פירות בכדי דמיהן או בנכייתא ע"ש, הרי נקט תרי אופנים או זה או זה דחד מניהו הוא בנכייתא, וא"כ מוכרח לומר דמרן ז"ל בש"ע איירי גם באופן הב' הזה שהוא בנכייתא, וראיתי להרב זכות אבות סי' קי"ז משכנתא סתם

איש היה באר"ץ

דינה כאפותיקי סתם וכו', כולא מלתא לא מיירי אלא במשכנתא בנכיתא, ולא בדסורא כי בדסורא שכתב לו שמשכנה עד שיכלו החמי בנכרי, אין כח ביד המלוה לכוף ללוה לפורעו אפילו אם לא נפלה וכ"ש אם נפלה, ואינו משתלם מנכסי הלוה כיון דאין אחריות המלוה על הלוה עכ"ד ע"ש. ודבריו מוקשים בזה וכאשר כתבתי על הגאון או"ת ז"ל, ואין צורך לכפול הדברים, מיהו גם לפי הבנת או"ת וזכות אבות שפירשו דאיירי במשכנתא בנכיתא אבל משכנתא דסורא יש לה דין אפותיקי מפורש הנה גם לפי"ד ליכא תברא לכ"ד, יען כי התם הא דס"ל משכנתא דסורא יש לה דין אפותיקי מפורש היינו משום דכתב בה במשלם שניא אלין תיפוק ארעא דא בלא כסף, על כן חושבים דברים אלו כאלו פירש לו לא יהא לך פרעון אלא מזה אבל בנ"ד דלא כתב כן הגם לא קרי לה בשטר בשם משכנתא דסורא, גם המה יודו שדינה כאפותיקי סתם והאחריות על הלאה וזה ברור עכ"ל הרד"ף.

ואחר מחילה הראויה לפי כבודו לענד"ן שכל מה שכתב הרב הנז' בפרט הזה ודחה דברי הגאון או"ת ודברי הרב זכות אבות אינו מוכרח, והנני מעתיק דברי הרשב"א שהובאו בבית יוסף (יו"ד סי' קע"ב) וגם דברי הרשב"א שהביאם מרן בב"י ח"מ (סי' קי"ז) וממילא יתבאר הכל על נכון דברי הרשב"א והגאונים הנז' שמנשכו אחריו וכל אחד על מקומו יבא בשלום בס"ד וז"ל הב"י יר"ד סי קע"ב והרשב"א יש לו דעת ג' כתבו נמוק"י בגמ' ל"ח והוא דכל בנכיתא שרי אפילו באתרא דמסלקי, וכל בלא נכיתא בכל דוכתא אסור, אלא דבאתרא דמסלקי הוי רבית קצוצה ובאתרא דלא מסלקי הוי אבק רבית, וכתב הרב המגיד מהלכות לוה ומלוה שהרשב"א סובר דכל בנכוי אפילו בית ואפילו במקום שמסלקין מותר, ועל פיו נהגו היתר במקומקתינו עכ"ל וכ"כ בנמוק"י דנהוג עלמא למיכל בנכיתא כהרשב"א וז"ל הרשב"א בתשו' הרי"ף והגאונים סבורים כי לעולם שום משכונא אינה מותרת אלא במשכנתא דסורא,גם קצת מרבותינו כדברי הרב, וי"א דכל משכנתא בנכיתא שריא, ועל פיהם אנו נוהגים בכל ארצותינו, והדבר תלוי במנהג המקומות, וכל אחד יעשה כמנהג מקומו, כדאיתא בפ"ק דחולין (יח:) גבי מגרומתא עכ"ל וז"ל מרן הב"י בח"מ (סי' קי"ז) ומ"ש רבינו ומשכונא דינה כאפותיקי, אם היא סתם, היא כאפותיקי סתם, כן כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סימן מ"ג ד"ה ולענין משכונא) וכתב הרב המגיד (בפ"ח מהלכות לוה ומלוה ה"ד) כתב הרשב"א כתוב בחי' הרמב"ן פירש רבנו חננאל אפותיקי סתם כגון משכנתא וכ"כ רבינו יצחק ז"ל בתשובה סימן ר"ד, ומשמע שאפותיקי הוא שמשכן שדהו לאכול פירות בכדי דמיהן או בנכיתא, והתנו שיהא גובה ממנה לזמן

פלוני, אם לא פרעו, ומשכונא סתם הוא שאין כותב בה גובינא כלל וכן פירש הרב אלברגלוני ז"ל עכ"ל.

והרי"ן גיטין (כב.) ד"ה תנו כתב דמשכנתא שאוכל פירות מעתה עד שתפדה, אעפ"י שאמר לו גבה מזו, הסכימו הראשונים ז"ל שדינה כאפותיקי סתם, וגובה ממנה אם ירצה או מקרקע אחר וכו' עכ"ל, ואחרי הודיע אלקים לנו את דברי הרשב"א הללו שהובאו בבית יוסף יו"ד שיש חבל נביאים מערכה מול מערכה הללו אוסרים והללו מתירים, גם דבריו שהובאו בבית יוסף ח"מ הנ"ל נתבארו באר היטב, והוא שכוונת הרשב"א לומר מה שפירש ר"ח דאפותיקי סתם כגון משכנתא, האי משכנתא מתוקמא בשני אופנים, דהיינו למר כדאית ליה, ולמר כדאית ליה, דלהגאונים דסברי משכנתא בנכייתא אסורה מתוקמא במשכן שדהו לאכול פירות בשווים, ותו ליכא גביה אסור רבית, ולהגאונים שהתירו משכנתא בנכייתא ואיהו גופיה מכללם, מתוקמא כפשטא במשכנתא דנכייתא, וכן מוכח מלשונו שכתב שהתנו וכו' משמע דמיירי במשכנתא בנכייתא דבמשכנתא דסורא לא יצדק הלשון ודו"ק. ושני האוקימתות הללו מיירי דכתוב בהן גובינא, דהיינו שהתנו ביניהם שיהא גובה מהקרקע לזמן פלוני אם לא יפרענו, אבל משכנתא סתם שאין כתוב בה גובינא כלל, לא נכנסה בכלל אפותיקי, ועד"ז שפירשנו דברי הרשב"א מוכח נמי שפירוש דברי הר"ן כן שכתב ובמשכנתא שאוכל פירות מעתה וכו' כוונתו לומר דאף דמשכנתא בנכייתא שהוא אוכל פירות ממנה מעת ירידתו עד שתפדה, ומהו דתימא שאם כתב לו גבה מזו בפירוש יספיק, כאלו כתב לא יהיה לך פרעון אלא מזו קמ"ל כן הסכימו הראשונים שדינה כאפותיקי סתם יעו"ש.

ומעתה דברי הרב ב"ח כוונתו לדקדק מדברי רבינו דאפותיקי מפורש לא הוי אף במשכנתא עד דכתיב בה לא יהיה לך פרעון אלא מזו, אבל אם לא כתוב בה גבה מזו דינה כאפותיקי סתם, ואם לא כתוב בה גובינא כלל אף שאוכל ממנה פירות, אפילו אפותיקי סתם לא הויא, עד שיאמר לו שיגבה שאר מעותיו ממנה לזמן פלוני, ואז הויא כאפותיקי סתם, והוא כדברי הרשב"א והר"ן, וזהו שסיים הב"ח וכ"כ ה"ה בשם הרשב"א ודו"ק, והכל במשכנתא בנכייתא, דמשכנתא דסורא לא הוזכרה לא בדברי הרשב"א ולא בדברי הב"ח ולא ידעתי מהיכן דקדק הרד"ף דהב"ח מיירי במשכנתא דסורא ודו"ק, גם דברי הגאון או"ת שפירש דברי מרן דמיירי בשם הפירות לאכול בכדי דמיהן ותו ליכא גביה אסור רבית, ליכא עליו שום תלונה, שפירש דברי מרן כמו שפירש הרשב"א דברי הגאונים שאוסרים משכנתא בנכייתא ולענ"ד שיש ג"כ

איש היה באר"ץ

חסרון תיבת "לא" בדברי הרד"ף וכצ"ל ומה שרצה הגאון או"ת לפרש דמרן לא אירי במשכנתא דסורא וכו' ומלת "לא" נשמטה מהדפוס ועיין.

גם מ"ש הגאון הנז' דמשכנתא דסורא הוי ודאי אפותיקי מפורש, והרד"ף דחה דבריו בשתי ידים, לפי מ"ש אתי שפיר, שהרי עד כאן לא מצינו לשום פוסק שסבר שמשכנתא דסורא אינה באפותיקי מפורש, ואדרבה יש להוכיח מדברי הרשב"א שהובאו בח"מ הנ"ל דס"ל דמשכנתא דסורא דינה כאפותיקי מפורש, דאלת"ה אמאי הוצרך לאוקמא באוקימתא חדשה שמשכן שדהו לאכול פירות בכדי דמיהן אליבא דהאוסרים במשכנתא בנכייתא, הו"ל לאוקמא בפשיטות במשכנתא דסורא כמו שפורש הרד"ף הנז' לדעת מרן אלא ודאי משום דס"ל להרשב"א דמשכנתא דסורא דינה כאפותיקי מפורש.

פש גבאן דברי הסמ"ע שכתב על דברי מרן משכונא וכו' היינו בנכייתא, והרב זכות אבות שכתב על דברי מרן וכולא מלתא לא מיירי אלא במשכנתא בנכייתא ולא בדסורא, ולענד"ן דתרויהו נתכוונו לתרץ דברי מרן בתירוץ אחר ממה שתירץ הגאון או"ת והם למדו אותו ג"כ מדברי הרשב"א שהביא מרן ביו"ד (סימן קע"ב ס"א) הנ"ל, והוא שכתב שם הרשב"א וז"ל והדברי תלוי במנהג המקומות וכל אחד יעשה כמנהג מקומו, כדאיתא בפ"ק דחולין (יח:) גבי מגרומתא עכ"ל, וממאי דכתב כל אחד יעשה כמנהג מקומו ומטי בה מש"ס הערוך פ"ק דחולין א"כ ע"כ מרן שפסק כהגאונים שאסרו ולא התיר אלא במשכנתא דסורא לא אסר אלא באתרא דלית להו שום מנהג, אבל באתרא דנהיגי היתר אין להם לבטל מנהגם וכמ"ש הרשב"א וגם הרב המגן הנז' בדף קי"א כתב להדיא דאף למי שקבלו עליהם הוראת מרן בדבר שנהגו קודם מרן אין להם לבטל מנהגם ולאסור יעו"ש וכיון שמרן לא אסר למי שנהגו היתר א"כ שייך שפיר להורות להם דין האפותיקי במשכנתא בנכייתא שהם נהגו בה היתר, והוראה זו אינה צריכה אלא למי שמתיר משכנתא בנכייתא אבל למאן דלא שרי אלא משכנתא דסורא בלא"ה הרי היא אפותיקי מפורש זהו מה שנראה לי לישב בס"ד ולענד"ן שהוא פשוט וברור.

ואתה תחזה להרד"ף הנז"ל כמה נדחק בדברי הסמ"ע, וכתב שגם למשכנתא דסורא קרי בנכייתא, דבאמת נכייתא היא, וגם בדברי הרשב"א צריך לדחוק כן, ודברים דחוקים הם מאד, שעם כי באמת היא בנכייתא אפי"ה כיון שנשתנית למעליותא שכותבים בה במשלם וכו' וקרו לה שם חדש משכנתא דסורא, ויש משכנתא אחרת דקרו לה משכנתא בנכייתא, א"כ לא

הו"ל להסמ"ע לומר היינו בנכייתא אלא הול"ל היינו בדסורא ומ"ש אלא בא לאפוקי משכנתא סתם דלא כתיב בה גובריינא כלל וכו' עכ"ל לא ירדתי לסוף דעתו, דמיהכא משמע ממ"ש הסמ"ע היינו בנכיתא, דבא לאפוקי משכנתא דלא כתיב בה גובינא דמשכנתא בלא גובריינא, ע"כ מירי דכתיב בה נכיתא דבלא"ה אסורה וא"כ העיקר חסר דלפי"ד הול"ל היינו בגובריינא, באופן אחרי בקשת הס"ר לענד"ן דאיפכא מסתברא וכוונת הסמ"ע לומר היינו במשכנתא בנכייתא, ולא בדסורא, וכדכתב הרב זכות אבות בהדיא דמיירי מרן הק' במשכנתא בנכיתא ולא בדסורא ותרוויהו בדעת אחת נתכוונו, וע"כ משום דס"ל דמשכנתא דסורא כאפותיקי מפורש היא וזה לך האו"ת הגאון הנ"ל שכתב בהדיא בודאי משכנתא דסורא אפותיקי מפורש היא.

ומעתה הרי שלשת הרועים ס"ל בדעת מרן הק' דמשכנתא דסורא אפותיקי מפורש היא, ומעתה אני אומר דודאי דגם הרמב"ם ז"ל דס"ל דבחד טעמא דאינו יכול לכופו סגי, ואפילו אין האחריות על המלוה, אפי"ה ס"ל דמשכנתה דסורא היא כאפותיקי מפורש, ועם כי הרב המג"ן ז"ל הנז"ל כתב בדף קי"א דטעמא דהרמב"ן דאוסר דס"ל דמשכנתא דסורא אפותיקי מפורש היא, ותרתי שמעת מינה מלשון המשכנתא אפי"ה לא תברא, ומוכרח לומר דס"ל להרמב"ם ג"כ כאפותיקי מפורש, כמו שהעידו שלשת הרועים בדעת מרן ז"ל כנז"ל ומינה להרמב"ם והמחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן היא דהרמב"ם ס"ל דעיקר מ"ש במשכנתא דסורא ובמשלם שניא וכו' הוא כדי שלא יוכל לכופו ללוה בשום זמן, ובהכי שרי דדמיא לשכירות, ועם כי ממילא משמע ג"כ דהוי כאפותיקי מפורש, מ"מ הויא משכנתא עם אפותיקי מפורש, ומטעם שהיא כאפותיקי מפורש, יהיה האחריות על המלוה, ומ"מ נפקא מינה שאם חזר הלוה וקבל האחריות עליו, ודאי דשרי, כיון דבחד טעמא סגי, או אם עשו מנהג שהאחריות היא על הלוה אפילו בלי כתיבה, והרמב"ן סובר דבחד טעמא לא סגי, ותרתי בעינן לעכובא, וכדמשמע לישנא דמשכנתא דסורא ועיין, ובזה אתי שפיר שנתמעטה המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן, ולא נשאר ביניהם כי אם להרמב"ם בחד טעמא סגי, ולהרמב"ן בעי תרתי ומרגלא בפומייהו דרבנן דכל כמה דמצינן למעוטי במחלוקת אפילו בדרך רחוקה קצת ממעטינן, וכ"ש הכא דהמחלוקת רחוקה קצת להיותם חלוקים במשמעות לשון המשכנתא דזה משמע לו הלשון דהוי כאפותיקי מפורש, וזה משמע לו דהוי כאפותיקי סתם, וא"כ ודאי כי טוב להשוותם וק"ל.

ובחפשי בזה מצאתי להרב מקור מים חיים שהבאנו לעיל

שסיים שם וז"ל ומצאתי בשטמ"ק בכתובות שם ביאר בהדיא בשם תלמידי הרשב"א דמשכנתא דסורא לא הוי כאפותיקי מפורש, אלא כאפותיקי סתם, שאם שטפה נהר גובה משאר נכסים וע"ש עכ"ל.

ואחה"מ לענ"ד דבשטמ"ק לא מבואר כן בדעת תלמידי הרשב"א, כי דבריהם אינם חוזרים על פירש"י שפירש דאירי במשכנתא דסורא, אלא דבריהם הם על הגמ', דהרב בצלאל מקבץ כל דברי המפרשים על הגמ', וז"ל השטמ"ק דההוא גברא דמשכן פרדסא וכו' פירש"י ז"ל בשעבודא דסורא בדמשלם עשר שנים הדרא ארעא בלא כסף, ויפה כיון ז"ל דדוקא בהא הוא דכי קש בתוך זמן המשכונא יש לו למלוה לגבות הנשאר מחובו לפי חשבון השנים משאר נכסי הלוה, דהא מאי דאשתאר אחריות מלוה גמורה היא, אבל במשכנתא דנכייתא דקש תוך זמן המשכונא, אין לו לגבות אחריות הפירות ההם, כיון דהקרן שלו קיים, שלא התירו משכנתא בנכיתא, אלא מטעם דאי לא עבדא לית ליה פירי, ואם לא יאכל לא יגבה, ולא עוד אלא שאין לו לגבות כל חובו עד סוף הזמן שקבע וכו' הריטב"א ז"ל וכו' וכתבו ליה טירפא, ואע"ג דמשכנתא מוחזקת היא באתרא דלא מסלקי, מ"מ לא כאפותיקי מפורש דלא יהא לך פרעון אלא מזה, אלא כאפותקי סתם, שאם שטפה נהר גובה מנכסים משועבדים תלמידי הרשב"א ז"ל עכ"ל. הרי דדברי תלמידי הרשב"א קבועים על דברי הגמ', והגמ' כבר פירשנו לעיל בדעת הרמב"ן דמיירי במשכן שדהו לאכול פירות בשוויין, וכן פירש הרשב"א רבם הביאו מרן הב"י בח"מ הנז"ל שפירש דברי הגאונים האוסרים במשכנתא דנכייתא, וכתב דמיירי בעינן המשכונא אם כתוב בה אפותיקי דמירי דמשכן שדהו לאכול פירות בכדי דמיהן כדכתבינן לעיל בארוך בס"ד. וכונת תלמידי הרשב"א לומר דאע"ג דהיא משכנתא מוחזקת באתרא דלא מסלקי, אפי"ה לא הוי כאפותקי מפורש, ולא הזכירו אם היא במשכנתא דסורא, ומקום יש בראש לומר דכוונתם לפרש הגמ' בכדי שוויין, כדפירש הרשב"א רבם בההיא משכנתא, ותכלית דבריהם כדברי הר"ן שהביא מרן הב"י בח"מ שהבאנו לעיל בס"ד ע"ש.

ואף לדברי רש"י שכתב בהדיא דאירי במשכנתא דסורא, מ"מ נוכל לומר דס"ל דמשכנתא דסורא הויא כאופתיקי מפורש, ומה שכתב לו טירפא אירי באופן המועיל, דהיינו כשקבל עליו אחריות וכדכתי' לעיל בדעת הרמב"ם, כיון שמצינו להקת הפוסקים שכתבו בהדיא דמשכנתא דסורא אפותקי מפורש היא, ובהיפך לא מצינו לשום פוסק שכתב בהדיא דמשכנתא דסורא לא הויא כאפותיקי מפורש, א"כ ודאי

עלינו לפרש דברי רש"י בכה"ג ג"כ, ורש"י לא בא אלא להשמיענו דלא מתוקמא במשכנתא בנכייתא, כמו שביאר הריטב"א בשטמ"ק הנז"ל, ולפי האמור לא מצינו לשום פוסק שכתב בהדיא דמשכנתא דסורא היא כאפותיקי סתם, אלא הרר"ף ז"ל הנז"ל. ולדעתי הפעוט שקרוב הדבר לומר שגם הרר"ף עצמו לפי שראה דבריו שאינם מוכרחים כ"כ בעיניו, לפיכך חזר וכתב בסו"ד וז"ל מיהו גם לפי הבנת או"ת וזכות אבות שפי' דאיירי במשכנתא בנכייתא, אבל במשכנתא דסורא יש לה דין אפותיקי מפורש, הנה גם לפי"ד ליכא תברא מהא לנ"ד וכו' עכ"ל, ותו לא מידי ודו"ק.

ומעתה נחזור לנ"ד בענין המשכנתא, הנה במשכנתא דנ"ד, היא משכנתא דסורא פשוטה, שאין כתוב בה לא קבלת אחריות על הלוה, ולא שום מנהג, וג"כ אינה כתובה בלשון שכירות כמ"ש מרן בסו"ס קע"ד ע"ש אלא שטר משכנתא דידן כך נוסחו: ובעד הסך שקיבל בעל הקרקע מבעל המעות, משכן לו בית פלוני במשכנתא דסורא דהיינו למשך זמן כך וכך, דהיינו כל שנה בעשרה גרוש ובמשלם שניא אלין תיפוק ארעא דא דהיינו הבית הנז' בלא כסף ובלא מחיר ותחזור למרא קמא וכו' ע"כ, א"כ מאחר שמצינו להקת הפוסקים שכתבו בהדיא לדעת מרן דמשכנתא דסורא דינה כאפותיקי מפורש, ולא מצינו לשום פוסק שכתב בהדיא להיפך, א"כ קם דינא במשכנתא דנ"ד שהאחריות היא על בעל המעות, וכ"ש לפי סברת הרב המבי"ט והכנה"ג שלא הביא עליו שום חולק, ופסק בסכינא חריפא שהאחריות היא על בעל המעות, ועם כי לא ראינו אינה ראיה, ובפרט לאיש אשר כמוני, והמוצא ימצא לפוסק אחד שיפסוק הדין כסברת הרר"ף, ואז מצי המוחזק לומר קים לי, אפי"ה כאן בעל הקרקע הוא המוחזק במעות, ויכול לומר קים לי כרוב הפוסקים שזכרנו שהאחריות היא על בעל המעות, ואין לו לבעל המעות כי אם לשטוח פירות בהקרקע הנ"ל כל ימי המשכונא, כמ"ש הרב המבי"ט שהביאו בכנה"ג ח"מ סי' שי"ב יעוי"ש.

כל זה כתבתי להלכה, אבל למעשה עד שיסכימו עמי בעלי ההוראה, שמהם תורה יוצאה, ואז אהיה אנכי לסניף עמהם.

נאם עפר ואפר אנכי הסופר
עזרא יצחק חמווי ס"ט

ארם צובה כ"ח כסלו התרנ"ז

בסוגיא דאומן אין לו חזקה

בבא בתרא (מה.) אומן אין לו חזקה, אמר רבה ל"ש אלא שמסר לו בעדים אבל מסר לו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לו לא היו דברים מעולם כי אמר ליה נמי לקוחה היא בידי מהימן אמר ליה אביי אי הכי אפילו בעדים נמי, מתוך שיכול לומר לו החזרתי לך כי אמר ליה לקוחה היא בידי מהימן.

ובתוס' ד"ה אי הכי כתבו פירוש בשלמא לדידי דלא מפלגינא בין יש עדים לאין עדים אלא בראה הוא דמפליגנא היכא דראה אפילו היכא דליכא עדים לא מהימן כדאמר אביי בסמוך והיכא דלא ראה אע"ג דאיכא עדים מהימן במיגו דמצי אמר החזרתיו לך אלא לדידך היכא דאיכא עדים אפי' לא ראה דלא מהימנא אמאי אינו נאמן במיגו דאי בעי אמר החזרתיו לך, ומיהו קשה דלשון אי הכי אפילו בעדים נמי לא משמע הכי אלא משמע א"ה דשלא בעדים נאמן במיגו בעדים נמי הוה לן למימר מיגו, בשלמא לדידי דלית ליה מיגו שלא בעדים, בעדים נמי לית לי מיגו אלא לדידך קשה ור"ת דחק לפרש ואין נראה כלל לר"י עכ"ל התוס'.

והנראה בכונתם דנראה להם דוחק לומר דאביי לית ליה מגו כלל וגרע דינו מדין דברים העשוים להשאיל ולהשכיר ולזה הוצרכו לומר פ' בשלמא לדידי דלא מפליגנא וכו' אלא בראה הוא דמפליגנא היכא דראה אפילו ליכא עדים לא מהימן משום דדמי לדברים העשוים להשאיל ולהשכיר דאי טעין עליהו לקוחים הם בידי דלא מהימן והיכא דלא ראה אע"ג דאיכא עדים מהימן במיגו דהחזרתי אלא לדידך וכו' והוא פי' רשב"ם ממש, ועל זה כתבו ומיהו לשון א"ה לא משמע הכי אלא משמע דלית ליה מיגו, ולפיכך דחק ר"ת לפרש דלאביי אפילו ליכא לא עדים ולא ראה לא מצי אומן טעין לקוח הוא בידי כיון דמודה דבתורת אומנות בא לידו, והשתא א"ש לשון א"ה בשלמא לדידי אין האומן נאמן במיגו ואפילו היכא דלא ראה וליכא עדים ואי הוה בעי מצי טעין להד"מ א"נ החזרתי אפ"ה השתא דטעין לקוח הוא בידי כיון דמודה דבחר אומנות בא לידו תו לא מהימן

לומר דהדר זבנא וכ"ש היכא דראה ולא מסר בעדים דלא מהימן לטעון לקוח הוא בידי משום דליכא מיגו דאפילו דטעין דלא בא לידי מתחילה אלא בתורת מכר ולא בתורת אומנות א"נ אתה מכרתו לאחר ואחר מכרו לי וכמ"ש הרשב"ם אפ"ה אינו נאמן וכדין דברים העשוים להשאיל ולהשכיר דהיכא דאיכא ראה לא מצי למיטען עלייהו שום טענה, ומתני' לפי"ז ה"פ אומן אין לו חזקה ר"ל דטעין דבתורת אומנות בא לידו והדר זבנא לא מהימן אפילו היכא דאית ליה מיגו, ברם אי טעין לקוח מעיקרו א"נ מאחר בא לידי מהימן במיגו דלהד"מ היכא דליכא עדים ולא ראה א"נ במיגו דהחזרתי, אלא לדידך דאפילו בראה וליכא עדים מהימן לומר לקוח הוא בידי במיגו דלהד"מ ועדיף אפילו בדטעין לקוח היא מעיקרא והא בריתא דתני דנאמן אאגריה מיגו דלקוח ומשני לעולם היכא דראה אפילו בדליכא עדים לא מהימן לטעון לקוח כלל והכא בדליכא עדים ולא ראה ומהימן אאגריה במיגו דלהד"מ או החזרתי כן נראה לי פי' דברי התוס' ופי' הסוגיא אליבא דר"ת וכן נראה דעת מהרש"א ז"ל לפרש דברי התוס' כדכתיבנא ופשוט.

ולא הוצרכתי לכתוב אלא לפי שראיתי להגאון הב"ח בחו"מ (סימן קל"ב) שכתב וז"ל והתוס' הקשו במאי דקאמר אביי אי הכי אפילו בעדים נמי ולדידיה מי ניחא דכיון דסבירא ליה דבלא ראה אף על גב דאיכא עדים מהימן במיגו אם כן בראה וליכא עדים נמי יהא נאמן במיגו דלהד"ם ולפיכך פירש רבנו תם וכו' עכ"ל.

ולא אבין למו דהא בהדיא כתבו התוס' הפך דבריו שהרי כתבו פי' בשלמא לדידי בראה הוא דמפליגנא היכא דראה אפילו היכא דליכא עדים לא מהימן, והיכא דלא ראה אע"ג דאיכא עדים מהימן במיגו, ועל זה כתבו ומיהו קשה דלשון א"ה לא משמע הכי וכו' הרי אפי' בדטעין לקוח הוא מעיקרו, והא מבואר דכונתם לומר דלשון א"ה אינו סובל פירוש זה לפי דהלשון מורה דלית ליה מיגו כלל אבל הפירוש מצד עצמו לא קשיא להו ביה מידי והדין עמהם דליכא קושיא כלל ומקום יש בראש לומר דהיכא דאיכא עדים ולא ראה מהימן במיגו ובראה ולא עדים אינו נאמן לטעון לקוח הוא בידי אחר שבא לידי בתורת אומנות במיגו דלקוח מעיקרו שהרי אפילו טען לקוח מעיקרו אינו נאמן היכא דראה כדין דברים העשוים להשאיל ולהשכיר וכדכתיבנא לעיל.

גם מה שפירש הב"ח הסוגיא אליבא דר"ת הוא דחוק מאוד וכל זה גרם לו לפי שנמשך אחר סברא זו דבראה וליכא עדים מודה לו אביי לרבה דאם טען לקוח הוא מעיקרו מהימן ולא פליג

איש היה בארץ

עליה דרבא אלא היכא דהודה דבתורת אומנות בא לידו והדר זבני' דלאביי לא מהימן במיגו ולרבה מהימן אומן מדין דברים העשוים להשאיל ולהשכיר א"כ בעדים ולא ראה נמי, הא נאמן במיגו דהחזרתי, והדר אותביה אביי מראה עבדו ביד אומן וטליתו ביד כובס אמר לו מה טיבו אצלך א"ל אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה דברים קיימין, מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, אמר רבה סיפא ביוצא מתחת ידי אחר וקאמר ליה אחר בפני אמרת לו למוכרו וליתנו במתנה מיגו דאי בעי א"ל מינך זבנתיה כי א"ל נמי בפני אמרת לו למוכרו דבריו קימין ומהימן, קתני מיהת רישא ראה, היכי דמי, אי דאיכא עדים למה לי ראה ניתי עדים ונשקיל אלא לאו דליכא עדים, וכי ראה מיהא תפיס ליה, ומשני דאין כאן מיגו דהוא ס"ל צריך להחזיר בעדים, פירוש בשלמא לדידי אע"ג דאית לי לא מהימן אפילו בדליכא עדים ולא ראה הא דקתני בברייתא ראה משום דברייתא קתני בכל ענין דמיירי נמי אפי' בדטעין לקוח הוא בידי מעיקרו ולא בא לידי בתורת אומנות ולהכי קא תני ראה דאל"ה הוה מהימן בטענה זו במיגו דלהד"מ א"נ החזרת, ובברייתא בדליכא עדים ומילתא פסיקתא נקט דכיון דראה בין אי טעין לקוח הוא בידי אחר שמסרו לי בתורת אומנות ובין אי טעין לקוח הוא בתחילה לא מהימן, א"נ הא דקתני ראה משום סיפא נקטיה דאפי' בראה אם יוצא מתחת ידי אחר נאמן, אבל לדידך קשיא, דאי מיירי בעדים א"כ למה לי ראה ברישא דאפי' בלא ראה אינו נאמן, ואפי משום סיפא לא איצטריך דכיון דצריך להחזיר בעדים אפי בראה ובלא ראה שוי', אלא לאו דליכא עדים ופי' ראה מיהא תפיס ואיך אמרת דהיכא דלא איכא עדים אפילו בראה נאמן, ומשני לעולם היכא דליכא עדים אפי' בראה מהימן והב"ע בדאיכא עדים וראה.

והדר קתני מתיב רבא לסיועי לרבה הנותן טליתו לאומן אומן אומר שתים קצצת לי והלה אומר לא קצצתי לך אלא אחת, כל זמן שהטלית ביד אומן על בעה"ב להביא ראיה נתנה לו בזמנו נשבע ונוטל, עבר זמנו המע"ה, ה"ד אי דאיכא עדים ליחזי עדים מאי קאמרי אלא לאו דליכא עדים וקתני אומן מהימן מיגו דאי בעי א"ל לקוחה היא בידי מהימן נמי אאגריה, וא"כ ליכא סייעתא לרבה משום דאמינ' דדוקא אאגריה הוא דנאמן במיגו דהחזרתי אבל לטעון לקוח אחר שבא לידו בתורת אומנות לא מהימן אפילו במיגו לא הימנו משום דלא שכיח כ"כ ודחי ליחזי עדים מאי קאמרי אלא ודאי בדליכא עדים וקתני אומן מהימן מיגו דאי בעי אמר לקוח הוא בידי אלמא דהיכא דאיכא ראה ולא עדים נאמן לטעין לקוח הוא בידי, וקשיא לאביי דאיך קאמר דבראה וליכא עדים אינו נאמן לטעון לקוח כלל.

איברא דמדברי אביי לחוד ליכא הוכחא דלא ס"ל לאביי דלא אמרינן מיגו באומן, א"כ מצינן לפרש דהכי מקשה ליה אביי לרבה בשלמא לדידי דלא מהני שום מיגו באומן ואף בליכא עדים ולא ראה וכן בראה וליכא עדים אפילו דאי טעין לקוח מעיקרו מהימן כי מודה דבתורת אומנות בא לידו תו לא מהימן, וכן נמי בעדים וליכא ראה אינו נאמן לטעון לקוח במיגו דהחזרתי אלא לדידך דבראה וליכא עדים נאמן במיגו דהחזרתי ואדרבה כיון דמצינן לפרושי הכי ורבה הכי ס"ל א"כ אפושי פלוגתא לא מפשינן וכל כמה דמצי' למעוטי פלוגתיהו ממעטינן, ובשלמא לרשב"ם ותוס' דס"ל דאביי מודה היכא דיש עדים ולא ראה דמהימן במיגו דהחזרתי מוכרחים אנו לפרש בדעת אביי דלית ליה האי סברא דהיינו בראה וליכא עדים יהא נאמן בטענה לקוח מעיקרו משום דאם איתא דאית ליה תיקשי לדידיה מי ניחא כמ"ש הב"ח, אלא ודאי מוכרחים לומר דלאביי דאפילו טעין לקוח לא מהימן, אבל לשיטת ר"ת דס"ל דלאביי לא מהני שום מיגו לאומן א"כ מצינו למימר דאפי' דמודה אביי דהיכא דטען לקוח מעיקרו מהימן מ"מ היכא דמודה דבתו' אומנות בא לידו לא מהימן במיגו, ודברי אביי לפי"ז יהיו מדויקים יותר דקאמר א"ה דהימנת ליה במיגו היכא דראה וליכא עדים א"כ בעדים וליכא ראה יהא נאמן במיגו דהחזרתי דמשטח זה הלשון משמע דלא בא לאפלוגי על רבה אלא וצריכים תלמוד, ושוב חפשתי ומצאתי שיש דברים ממה שכתבתי שכיונתי בהם לדעת גדולים ותלי"ת שכיונתי אל האמת ודעת קדושים אמצא.

עזרא יצחק חמווי

ארם צובא יע"א ר"ח חשון

בדין מחויב שבועה

א.

כתב בטור חו"מ (סימן ע"ה סי"א) טענו הלותיך מנה והלה אומר איני יודע אם הלויתני אם לאו ועד אחד מעיד שהוא חייב לו, מתוך שאינו יכול לישבע משלם לא שנא טען איני יודע אם פרעתי אם לאו דכיון דעד אחד מסייע לתובע ברי ושמא ברי עדיף ומתוך שאינו יכול לישבע משלם, ועין בב"י שהביא דברי הרמב"ם (בפרק ד' מטוען ונטען ה"ח) שכתב שאם טען ודאי שפרעו הוה ליה מחויב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם, וכתב עליו הרב המגיד דעל כרחך היינו דוקא כשהעד מעיד שעדין מנה זו אצלו כגון שלא זזה ידו מתוך ידו או שהוא בתוך זמנו שאם לא כן אפילו כשיש שני עדים נאמן לומר פרעתי עכ"ד הב"י, ובב"ח ביאר דבריו וז"ל, אלא ודאי מש"כ בב"י בשם הרמב"ם שאם טען ודאי שפרעו רצנו לומר שפרעו במה שחייב לו כנגד אותו מנה בודאי, שעל זה כתב הרב המגיד דהיינו דוקא כשהעד מעיד שעדיין מנה זו אצלו כגון שלא זזה וכו' עי"ש.

ואחהמ"ר זה לא יתכן שהרי (בסעיף י"ב) עמ"ש הטור "וכן אם העיד עליו העד שהוא חייב לו מנה והוא טוען כן הוא, אבל אתה חייב לי כנגד אותו מנה הרי זה מחוייב שבועה להכחיש העד ואינו יכול שהרי מודה לדברי העד ומשלם", וכתב ע"ז בב"י גם דין זה כתבו הרמב"ם (בפרק ד' מהלכות טוען ונטען ה"ח) והעמידו גם כן הרב המגיד על הדרך הנזכר וכו' מבואר מזה דמ"ש מרן (בסעיף יא') שאם טען ודאי שפרעו אין פירושו שפרעו בזה שחייב לו כנגד אותו מנה ולא מיירי בהכי והוא פלא ועיין הגה"ת דרישא וצ"ע.

ב.

בשו"ע חו"מ (סימן ע"ח ס"ד) וז"ל אם מת בתוך זמנו ובא לטרוף מלקוחות במלוה בשטר, להרמב"ם אינו צריך שבועה וי"א שצריך ע"כ, וכתב הסמ"ע וז"ל, אם בבא לטרוף בחיי המוכר בתוך הזמן כתב הטור פלוגתא זו (בסי' קי"ד סי'א) והטור והמחבר שכתבו כאן מת משום שבטור לא כתב כאן אלא

דעת רבינו האי והרא"ש דפסקו דצריך שבועה וכתבו מת לרבותא דאף על גב דביורשים א"צ שבועה בלקוחות צריך שבועה, והמחבר נמשך אחרי לשון הטור וגם יש בו רבותא דמת בתוך הזמן אף שלא בא לטרוף עד אחר כלות זמנו אפ"ה י"א שאין צריך שבועה כיון דיתמי אינם אומרים ששלמו לו והלוה מת בתוך זמנו אבל לקמן (בסי' קי"ד) אירי בבא לגבות תוך הזמן דאי לאחר הזמן פשיטא דלכול"ע צריך לישבע כיון דהלוה עדין חי שמא פרוע, ושם נקט דיני בחי לרבותא דדעת הרמב"ם שכ' בשמו דא"צ שבועה ללמדנו דאע"ג דאם בא ליפרע מלוה עצמו צריך שבועה אבל מלקוחות א"צ שבועה עכ"ל הסמ"ע, ולא זכיתי להבין כונתו שהרי בהדיא כתב מרן בב"י (ס"ב) דלהרמב"ם א"צ שבועה אם בא ליפרע מלוה עצמו והביא דבריו הסמ"ע (בסי' פ"ד סק"ח) ואכ איך כתב לרבותא דדעת הרמב"ם דאע"ג דאם בא ליפרע מלוה עצמו צריך שבועה.

ויש שרצה לישב דה"ק דאע"ג דהרא"ש אית ליה דאפי' מלוה עצמו צריך שבועה להרמב"ם אפי' מלקוחות אין צריך שבועה, ואת אשר ישים על עיונו בזה יראה שזה אינו והם דברים שלא ניתנו ליאמר ועיין בפרישה ששם לא כתב דברים אלו אלא דוקא רבותא קמיתא ואין להאריך ע"כ.

יבואר אם פטירת הצדיק מהעולם הזה דמיא לפורע חובו של חבירו

איתא במס' ברכות פ' הרואה (דף ס"ב) ויאמר למלאך המשחית בעם רב, (שמואל כ"ד י"ז) אמר רבי אלעזר אמר ליה הקב"ה למלאך טול לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות, באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובם של סנהדרין ע"כ.

והנה מזה המאמר נראה שפטירת הצדיק היא מתורת פרעון חוב נגעו בה שהקב"ה נפרע מן הצדיק בעד בני דורו וא"כ נמצא הצדיק נכנס בדין הפורע חובו של חבירו ובזה מצאה החקירה מקום לנוח שהצדיק שנפטר מן העולם קודם זמנו כדי לפרוע חוב בני דורו סו"ס בעל חוב הוא ושטרו בידו ודן לפני מלכו של עולם ותובע מהם שפרע בעדם וכל מה שהפסיד בעבורם תורה ומצוה, וכ"ת הרי משנה שלימה שנינו בפרק אין בין המודר נדרים (דף ל"ג ע"א) המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע את חובו וכו' ואמרי בגמ' אלמא אברוחי ארי בעלמא הוא ושרי, מאן תנא אמר רב הושעיא זו דברי חנן עיי"ש, והוא ממתני' בכתובות (דף ק"ז ע"ב) מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו חנן אומר איבד את מעותיו, ובגמ' תניא תנן התם המודר הנאה מחבירו שוקל את שקלו ופורע את חובו ומחזיר לו את אבידתו ובמקום שנוטלין שכר תפול הנאה להקדש בשלמא וכו' אלא פורע לו חובו הא קמשתרשי ליה, אמר רב אושעיא הא מני חנן הוא דאמר איבד את מעותיו ופירש רש"י וז"ל זה שפירנס את אשת חבירו ונתכון לשם הלואה שישלם לו בעלה איבד מעותיו ואין יכול לומר לו את חובך פרעתי שלם לי והוא הדין נמי לכל חוב שעליו ועמד חבירו ופרעו וזה לא אמר לו הלוני אינו חייב לו כלום וכו' עכ"ל.

נמצא דלפרש"י ז"ל הפורע חובו של חברו ולא א"ל הלוני אינו חייב ליתן לו כלום וכן פסק הרמב"ם ז"ל (פכ"ו מהלכ' מלוה הלכה ו') ומרן הק' (סימן קכ"ח ס"א) ונמצא דלפו"ד אין להצדיק שום פתחון פה במה שפרע בעדם כיון דאין אומר לצדיק הלוני

ופרע בעדי, אך האמת שזה לא יספיק כלל שהרי בנדרים במשנה עצמה נחלקו על חנן בני כהנים גדולים ואמרו ישבע כמה הוציא ויטול וכתב רש"י שם וז"ל כיון דאמרי ישבע כמה הוציא ויטול מן הבעל ה"נ ס"ל כי פרע חובו יכול הפורע לגבות מן הלוה עכ"ל הרי דלבני כהנים גדולים אית להו הפורע חובו של חבירו אפילו כי לא אמר לו הלוני חייב לשלם לו ואפילו בדעת חנן גופיה לאו כל אפיא שוין דנהי דלרש"י והרי"ף והרמב"ם ומרן ז"ל ס"ל בדעת חנן דפטר אפילו בפריעת חוב ממש מכל מקום הרי מצינו לר"ת ולר"ח דלא סבירא להו הכי בדעת חנן וכדכתבו התוס' כתובות (דף ק"ח ע"א) בד"ה הא מני חנן היא וז"ל ורבינו תם מפרש דאירי דוקא במזונות אשתו ומשום הכי פטור דאין הדבר ברור שהיה מתחייב זה הבעל מזונות שמא היה יכול להפטר שהאשה עצמה היתה מצמצמת אם לא היתה מוצאה מי שממציא לה מעות אע"ג דבפסקו לה ב"ד מיירי דאי לאו הכי לא הוי מיחייב לכ"ע שאף לאשה עצמה לא היה מיחייב בלא פסק ב"ד מכל מקום היתה מצמצמת דלא ליקרו לה רעבתנותא אבל גבי שטר חוב אפילו חנן מודה דלא איבד מעותיו דהנאה גמורה היא הואיל ולא היה יכול להפטר בשום ענין וכן פירש רבנו חננאל, ע"כ, והביאם הרא"ש בפסקיו (סימן ח') והוא דהאי פורע אייריי במזונות אשתו דוקא, וכההיא דחנן דאין כל כך חייובו ברור דאעפ"י שחייב במזונות אשתו אפשר שאם לא היה מפרנסה לא היה בעלה מתחייב לפי שהייתה מצמצמת כי היכי דלא ליקרויה רעבתנותא, אבל בשטר חוב אפילו חנן מודה דלא איבד מעותיו, דהנאה גמורה היא הואיל ולא היה יכולו ליפטר בשום עניין עכ"ל הצריך לענינינו,

הרי מצינו ראינו דר"ת ור"ח ס"ל דאפילו לדעת חנן הפורע שטר חוב לחברו חוזר וגובה ממנו ולא אמר חנן כי אם במזונות אשתו, ועם כי לענין דינא קי"ל כהרי"ף והרמב"ם וכדפסק מרן ז"ל, מ"מ לר"ת ור"ח גופייהו וגם לבני כהנים גדולים דסבירא להו דהפורע שטר חוב לחברו חוזר וגובה ממנו הקושיא במקומה עומדת דמקום יש בראש להצדיק ההוא לתבוע כל מה שהפסיד ומאי אהניא לן פטירת הצדיק.

ואפילו לפי דברי הב"ח בחו"מ (סימן קכ"ח) ז"ל שיצא לחלק בדעת ר"ת והוא דלא אמר ר"ת דחייב לשלם אלא דווקא במלוה בשטר, אבל מלוה על פה מודה ר"ת דאיבד מעותיו יעו"ש, אפילו הכי לא נפקא לן מידי בזה, שהרי גם כאן בנדון דידן אינו מלוה על פה וקרא אוכח וביד כל אדם יחתום והתנא באבות (פר"ב משנה א') צווח וכל מעשיך בספר נכתבים, ועוד דלא יהא נדון דידן אלא מלוה על פה אפילו הכי כל זה לא יגהה מזור לנדון דידן,

דאין לחלק במלוה בשטר למלוה על פה אלא דווקא בדיני אדם משום דעיקר טעמה דמלוה על פה דפטור, דהלוה יכול לכפור במלוה וכדכתב הרב ב"ח מלתא בטעמא וביאר יותר הרב החביב במ"ב בהגה"ט סי' קכ"ח אות ה' וזה לא שייך אלא בדיני אדם שאם יכפור ינצל אבל בדיני שמים דאינו יכול לכפור אין לחלק בן מלוה בשטר למלוה ע"פ.

וראה זה מצאתי להרב החביב בס' הנז' א"א שכתב וז"ל הפורע חובו של חבירו נ"ב בנדרים בפ' אין בן המודר מפרשינן משום דהוי כמבריח ארי מנכסי חברו דפטור כדאמרינן בפ' הכונס וכתבו התו' והרא"ש ונ"י בפ' הכונס ורי"ו (בנתיב ל"א ח"ב) דאע"ג דמבריח ארי מנכסי חברו לית ליה פסידה ופורע חובו של חברו אית ליה פסידא כל שהוא מדעתו של מבריח ושל פורע אפילו אית ליה פסידא פטור יעוי"ש.

ומזה נראה בעליל דאפילו למאי דקימ"ל דפורע שטר חוב חברו פטור היינו דוקא אם פרע מדעתו ומרצונו, אבל אם אנסוהו על זה חייב לשלם לו הלוה מה שפרע בעדו.

ולא יכולתי להחריש ולאתאפק מה שקשה לי ע"ז מש"ס ירושלמי דפ' הגוזל אמר רבי יהושע בן לוי אין לך נתפס על חברו וחייב ליתן אלא בארנון או בגולגולת עכ"ל, משמע דאם אנסוהו לפרוע חובו של חברו אין חברו חייב לשלם לו מאומה דאינו חייב אלא אם נתפס בעד מס של הגולגולת וכן כתב הטור בסי' הנז' בהדיא וז"ל, מי שמשכנו אותו לפרוע בשביל חוב חברו פטור מלשלם לו אא"כ משכנוהו בשביל המס שעל חברו ליתן אז צריך זה שעליו המס לשלם לו וכתב עליו הרב ב"י וז"ל הירושלמי כתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף כתובות והמרדכי בפ' הגוזל יעו"ש וזה הפך מה שכתב הרב החביב בשם התו' והרא"ש ונ"י ורי"ו, והרא"ש הביא שתיהן גם הרב החביב כתב בסימן הנז' את שתיהן ולכאורה שהם ב' הפכים בנושא א' וכעת הדבר צל"ת.

באופן לפי דברי התוס' ונ"י והרי"ו דס"ל דדוקא אם פרע מדעתו של פורע הוא דפטור חברו אבל אם אנסוהו ופרע חייב חברו לשלם לו, א"כ נפל פתא בבירא דנמצא לפי זה אפילו למאי דקימ"ל דהפורע חובו של חברו פטור הצדיק הזה שנסתלק מן העולם בעל כרחו שלא בטובתו חייבים בני דורו.

ונראה לי לתרץ בזה דלא תקשי מהירושלמי, דהא דכתבו הגאונים הנז' דכל שהוא מדעתו של מבריח ושל פורע אפילו אית ליה פסידה פטור, ר"ל מדעתו שלא אמר ליה הלוה

לפרוע ולא בעל הנכסים להבריח אלא איהו מדעתיה עשה מבלתי שיאמרו לו ואין פירוש מדעתו מרצונו רק מבלתי אמירת אפילו אנסוהו זה נקרא מדעתו.

ושוב ראיתי שיש לתרץ רק מעצמו באופן אחר עפ"י מאי דאיתא בב"ק פ' הכונס (דף נז:) במי שנפלה פרתו לגינה ונהנת משלמת מה שנהנת ובגמ' אמר רב בנחבטה אבל אכלה אפילו שנהנת אינה משלמת לימא רב לטעמיה דאמר רב היה לה שלא תאוכל, אמרי הכי השתא אימור דאמר רב התם היה לה שלא תאוכל היכא דאיתזקא היא דמצי א"ל מריה דפירי לא משלמנא היה לה שלא תאוכל לאזוקי היא אחריני דפטירה לשלומי מי אמר, אלא לא מבעיא קאמר לא מיבעיא אכלה משלמת מה שנהנת אבל נחבטה אימא מבריח ארי מנכסי חברו הוא ומה שנהנת נמי לא משלם קמ"ל ואימא ה"נ מבריח ארי מנכסי חברו מדעתו היא האי לאו מדעתו עכ"ל הגמ'.

ולפי זה נאמר דהא דכתבו התוס' ודעמייהו דכל שהוא מדעתו של פורע אפילו אית ליה פסידה פטור, לאו למימרא דאם אנסוהו חייב אלא לאפוקי שלא היה הדבר בידיעתו אלא מאליו נעשה הדבר בלתי ידיעה כלל כנדון של הגמרא הנז"ל שנפלה פרתו על זרעים של חברו והזיקה אותם וניצולה הפרה בהם, דאמרינן דמשלמת מה שנהנית ולא אמרינן דתיהוי כמבריח ארי וכפורע חובו של חברו דפטור ולא ישלם בעל הפרה אלא אמרינן כיון דה"ל פסידא ונעשה הדבר בלתי ידיעתו כלל ומאליו, חייב לשלם לו אבל אין הכי נמי דאם אנסונו ופרע אף על גב דלאו מרצונו עם כל פנים כיון שהיה לו ידיעה מקרי מדעתו ופטור חברו משלם לו, וא"כ השתא בנדון דידן אעפ"י שאנסוהו, ובעל כרחיה הוא מת פטורים מלשלם לו ואהנייא להו פטירת הצדיק לפרוע בעדם.

אך בהתבוננות מעט ראה ראיתי שהמון גלי קושיתינו הולך וסוער עלינו והוא על פי מאי דאית לן שכל ישראל ערבים זה לזה והרי קימ"ל בדין ופסקו מרן בחו"מ (סימן ק"ל ס"א) דערב או קבלן שפרעו המלוה צריך הלוה ליתן לו כל מה שפרע בשבילו בין אם היתה מלוה בשטר בין אם היתה מלוה על פה ואם כן חזרה הקושיא למקומה.

אבן לדעתי הדלה נראה שאעפ"י שקושיא הומיה היא וסוררת אפילו הכי בביתה לא ישכנו רגליה ואינה יכולה לעמוד אפי' ברוח מצויה ותתגרש בעל כרחה ומשלחה ואינה חוזרת דמקום יש בראש לתרצה בטוב טעם ודעת אם יראה בעיני מורי ורבותי. והוא בהקדים מה שכתבו המפרשים ז"ל דעניין פטירת הצדיק. היא לעורר

התשובה לעם. והוא שע"י שיספידוהו ויתמרמרו עליו הם שמים על לב לשוב בתשובה.

עוד נקדים מ"ש הרה"ג ראש"ל ז"ל בספרו הנחמד לב מרפא על ההיא מימרא דאיתא במס' מ"ק פרק אלו מגלחין (דף כ"ה:) וז"ל כד נח נפשיה דרבינא פתח עליה ההיא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר נשים לילות כימים על משים לילות כימים ודקדק הרב הנז"ל דמה ראה ההוא ספדנא לקבוע כל האי מלתא בהספדו של רבינא דווקא ותו אומרו נשים לילות כימים וכו'. ופירש הוא ז"ל בהקדים מה שכתב הרב נחלת עזריאל ז"ל שחקר חקירת חכם דמאחר דקרא כתיב כי האדם עץ השדה ואיתא בזוהר הקד' בכמה דוכתי דהצדיק נקרא אילן מאכל. וכיון שכן מצאה הקפידה מקום לנוח דמאחר דמקרא מלא דבר הכתוב לא תשחית את עצה. דאסור לקוץ את אילן מאכל. א"כ איך הקב"ה כביכול גוזר מיתה על הצדיקים ולא מבעיא במיתת בחורי חמד שמתים במבחר ימיהם בלא זמנייהו דודאי יפול התימה דאז איכא בל תשחית לגמרי חלילה אלא אף במיתת הצדיק שכבר השלים זמנו עם כל זה מאחר דבחיים חיותו כל זמן היותו חי על פני האדמה בכל יום מסגל מצות ומעשים טובים הוה ליה כדין אילן מאכל שכל זמן שטעין ומוציא פירות מה שדרכו להוציא חשיב שלא בזמנו ואם כן איך הקב"ה כבי' מעביר שורת הדין ח"ו. והשיב הוא ז"ל דמאחר דקימ"ל כרבינא דאם היה מעולה בדמים מותר לקוצצו וליכא איסורא כלל, דכוותה הצדיק דחשיב כאילן מאכל הו"ל מעולה בדמים יותר בשעת סילוקו כמו שכתבו רז"ל בהנהו בריוני דהוו בשביבותיה דרבי זירא דהוה מקרב להו כי היכי דלהדרו בתשובה וכו' כי נח נפשיה דר"ז אמרו עד האידנא הוה קטינא חריך שקי בעי רחמי עלן, השתא מאן בעי עלן רחמי,הרהרו בלביהו וחזרו בתשובה, נמצא דעל ידי פטירת הצדיק גורם לעולם שיחזרו בתשובה, ובזה הוי הצדיק בסילוקו מן העולם מעולה בדמים יותר מבחיים דזוכה להחיות עם רב, ובכי האי גוונא ליכא אסור בל תשחית.

עוד נקדים מאי דאיתא במס' תענית (דף כ"ה:) וז"ל צדיק כתמר, מה תמר עושה פירות אף צדיק עושה פירות, והשתא זה נראה כוונת ההוא ספדנא שרצה לעוררם בתשובה שזהו עיקר וסיבה שהקב"ה גוזר מיתה על הצדיקים, ועל כורחיה קם ואפטר עליה תמרים, דהיינו כללות ישראל, הגיעו ראש דהיינו תנועה והתעוררות לשוב בתשובה מדחזינן דעלה מות על צדיק כתמר על כרחיך לומר כדברי רז"ל מה תמר עושה פירות אף צדיק עושה פירות, ואם כן תיקישי לכם מעתה דהא קימ"ל דיקלא דטעין קבא אסור

למקצייה ואם כן איך הקב"ה כביכול גוזר מיתה על הצדיק העושה פירות דאיכא ח"ו אסור בל תשחית ואפילו אם כבר בא זמנו, מאחר דכל זמן היותו חי על פני האדמה מרבה חבילות של מצות תוך זמנו מקרי, כי על כן בהכרח שתאמרו כסברת רבינא דאם היה מעולה בדמים ליכא אסור דעל ידיו חוזרים בתשובה וכאמור לעיל, א"כ כיון דרבינא גופיה מריה דהאי שמעתא היא הנותנת דאתם עם בני ישראל הניעו ראש לחזור בתשובה שלא יהא נחשב סילוקו של צדיק דרך השחתה ח"ו עכ"ל.

היוצא מן האמור שבפטירת הצדיק מתרי טעמי גורם לשוב כל א' בתשובה שלימה אי משום דע"י ההספד והבכיה והצער שמצטערים על הצדיק שמים על לב לשוב בתשובה,ואי משום טעמא דהנו בריוני וכאמור.

ומעתה נחה שקטה חקירתנו דודאי אם לא עשו תשובה ח"ו לא מבעיא דלא אהני להו פטירת הצדיק אלא אדרבה תובע מהם כל מה שהפסידוהו מצות ומעשים טובים שהיה עושה אם היה חי, ובזה יתפרש אצלי מאמר רבותינו ז"ל כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקוברו בחייו, דלכאורה לפלא דהלא כל מדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה וא"כ הכא מאי שייך זה לזה, אכן עפ"י האמור יבוא על נכון, דה"ל פטירת הצדיק הוא לעורר תשובה והוא שע"י שיספידוהו ויתמרמרו עליו שמים על לב לשוב בתשובה וא"כ המתעצל בהספדו של ת"ח ואינו דואג ומיצר, ונמצא שהצדיק אבד ואנשי חסד נאספים רק אסיפה לבד ואין איש שם לב להתעורר בתשובה ונמצא סילוק הצדיק שנסתלק קודם זמנו ללא הועיל לכן ראוי הוא לקוברו בחייו, ר"ל קודם זמנו והיינו בחייו בעוד שיש לו חיים, אבל הצדיק שעל ידיו יהיה התעוררות תשובה, כמו הצדיק שאנחנו עסוקים בהספדו [הרה"ג רבי ישעיה דיין זצ"ל] שלב מי לא רגז עליו, לב מי לא תרד עליו, ויאנחו בנ"י, בודאי ותעל שועתם אל האלקים ויהיה מזבח כפרה לכל ישראל שזכה להחיות עם רב, ורבים השיב מעון זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, נפשו בטוב תלין וזרעו ירש ארץ אמן.

איש היד באר"ץ

בדין לא תתגודדו ועשה דכבוד התורה

גרסינן ביבמות (דף יג:) תנן התם מגילה נקראת באחד עשר, ובשנים עשר, ובשלושה עשר, ובארבעה עשר, ובחמשה עשר, לא פחות ולא יותר, אמר ליה ר"ל לרבי יוחנן איקרי כאן (דברים יד א') לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות האי לא תתגודדו מיבעי ליה לגופיה דאמר רחמנא לא תעשו חבורה על המת ע"כ לשון הגמ'.

וכתבו בתוס' ד"ה דאמר והא דאמרינן בסוף פרק ד' מיתות (סנהדרין דף סח.) גבי ר"ע שהיה מכה עצמו על ר"א שנפטר עד שהיה דמו שותת לארץ אמר רבינו יצחק דאיכא לימימר דדרך שריטה אסר רחמנא דוקא, א"נ אתורה היה מצער כדאמרינן התם הרבה מעות יש לו ואין שולחנו וכו' עכ"ל, ועין עוד בתוס' סנהדרין שם דגם ומשום שרט לנפש (ויקרא י"ט כ"ח) ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי, ור"ל דלא אסרא תורה אלא על המת דוקא והכא לתורה קעביד, וכן פירש הרא"ם ז"ל בפר' קדושים תהיו.

ואנכי חזון הרבתי על דברי התוס' הללו כי לענ"ד לכאורה יש לעמוד על דבריהם מכמה סוגיות בגמרא, זה יצא ראשונה גרסינן בפ"ק דסנהדרין (דף ח.) כקטון כגדול תשמעון, (דברים א' יז') אמר ר"ל שיהיה חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, למאי הלכתא אילמא לעיוני בה ומפסקיה פשיטא, אלא לאקדומיה, ופרש"י ז"ל וז"ל לאקדומיה אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין של מאה מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך עכ"ל, הרי בהדיא דמצות עשה הוא על הדיין להקדים דין הבא לפניו תחלה, כדאיתא בשבועות פרק שבועה (דף ל:) רב עולא בריה דרב עילאי הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חברינו עמיתי בתורה ובמצות, אמר למאי שלח לי לחנופי ליה הדר אמר למשרי בתיגרה, ופרש"י ז"ל למשרי בתגריה אם בא לפני דין אחר אפסוק את זה תחילה, וכתבו התו' והרא"ש וז"ל היינו כשבאים שניהם כאחד וכו', א"נ עשה דכבוד תורה עדיף כדאמרינן בכתובת (דף קה:) עכ"ל,

וכונתם למאי דאיתא בכתובות (דף קה:) רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי א"ל מאי עבידתיך א"ל דינא אית לי לא קביל מניה א"ל פסילנא לך לדינא וכו', שדרית לקמיה דרב נחמן שלח ליה נדייניה מר להאי גברא, דאנא ענן פסילנא ליה לדינא, אמר מדשלח לי הכי שמע מינה קריביה הוא, הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר האי עשה והאי עשה, עשה דכברד תורה עדיף סליקיה לדינא ע"כ, הרי בהדיא אע"ג דאיכא מצות עשה לדון הבא ראשון, כשהוא ת"ח אתיא עשה דכבוד תורה ודחי ליה ודנין הת"ח תחילה.

וכן פסקו הטור ומרן ז"ל בשו"ע חו"מ (סימן ט"ו ס"א) וז"ל, צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחילה, אבל צריך להקדים דין של ת"ח אפילו בא לבסוף, וכתב מרן ז"ל בב"י צריך הדיין שיקדים וכו' פ"ק דסנהדרין כקטון כגדול אליו תשמעון וכו' אבל צריך להקדים דין של ת"ח, פר' שבועת העדות רב עולאי וכו' עכ"ל.

מעתה מאי קשיא להו לתוס' על רבי עקיבא דנימא דטעמא דר"ע כיון דאיכא כבוד לרבי אלעזר בזה א"כ אתי עשה דכבוד תורה ודחי לאו דלא תתגודו מאחר שמצינו דעשה דכבוד תורה דחי אפילו עשה א"כ כל שכן שדוחה לא תעשה.

תו גרסינן בשבועות פרק שבועות העדות (דף ל:) רב יימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא, אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכולהו א"ל רב אשי לאמימר והאמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל עדים דברי הכל בעמידה, א"ל האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף ופרש"י ז"ל האי עשה ועמדו ב' האנשים והאי עשה את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח עכ"ל, וכן פסקו הטור ומרן ז"ל בשו"ע חו"מ וז"ל צריכים העדים לכתחילה להעיד מעומד, ואם העד ת"ח מושיבין אותו, וכתב מרן הב"י ז"ל וז"ל הצריך שיעידו העדים מעומד, בפ' שבועת העדות אמר עולא עדים דברי הכל בעמידה דכתיב ועמדו ב' האנשים וכו', ואם העד ת"ח שם רב יימר וכו' עכ"ל, הרי דגם פה מצינו דעשה דכבוד תורה דוחה עשה של ועמדו ב' האנשים וכו' ומכאן נמי תשובה לדברי התוס הנז"ל.

וחי"ו לחלק ולומר דשאני הכא בשני מקומות הנז' שמצינו דעשה דכבוד תורה עדיף, היינו מחיים של הת"ח ולא לאחר מותו כנ"ד, דחלילה לומר כן ואדרבה גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, ועוד מן הדא שמעתא דאמרינן בפ"ק רע"ז (דף יא) עוקרין על המלאכים וכתבו שם רבותינו בעלי התוס דאעפ"י דאיכא צער בעלי חיים דהוי דאוריתא ובל תשחית, משום כבוד מלכים דאינן

להו יעו"ש, הרי מצינו דאף משום כבוד מלך דחינן צער בעלי חיים ובל תשחית ואפילו לאחר מיתה, וכ"ש שעשה דכבוד תורה ידחה לאו דשרט לנפש, דת"ח עדיף ממלך כמו שכתבו התוס' בהדיא פ"ב דסנהדרין (דף יט.) וז"ל גבי מעשה דינאי המלך עמוד על רגליך ויעדו בך דודאי ת"ח עדיף משום דעשה דכבוד תורה עדיף מעשה דכבוד המלך ואעפ"י שאין ת"ח צריך לעמוד מלך צריך לעמוד וכו' עי"ש.

ותו גרסין בכתובת (דף ק"ג:) אותו היום שמת רבי בטלה הקדוש' ע"כ, וכתבו התוס' בד"ה אותו והרב רבי חיים הכהן אומר אלמלא הייתי ביום שנפטר ר"ת הייתי מטמא דהאי דבטלה הקדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה וכן מוכח מדקאמר אותו היום משמע אותו היום דוקא ותו לא ובהדיא אמרינן בירו' בפרק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום ע"כ.

אתה הראת לדעת דאפילו לאחר מיתה כבודו של הרב במקומו מונח ונטמאו כל הכהנים ביום שמת רבינו הק', ורבינו חיים הכהן היה מתטמא לר"ת אילו היה שם ואפילו דקאי בלאו דלנפש לא יטמא, א"כ מאי אולמיה לאו דלא תתגודדו דלא ניחה להו להתוס' לדחותו וליקום מקמיה דתלמיד חכם.

ומידו מההיא דכתובות ודאי אין ראיה כלל דשאני רבינו הק' משום שהיה נשיא, ולנשיא דוקא הוא דמטמאים ומפרש טעמא בירושלמי נמי כיון דנשיא כבודו בכל העם והכל חייבים להטפל בו א"כ הו"ל כמת מצוה דמטמים לו הכהנים, וכ"כ הרמב"ם ז"ל (בפ"ג מהלכות אבל הלכה י') וז"ל נשיא שמת הכל מתטמאים עליו ואפילו כהנים שעשאוהו כמת מצוה לכל מפני שהכל חייבים בכבודו.

ומעתה אין להביא ראיה ג"כ ממה שקבר הקב"ה למרע"ה כמאמרם ז"ל במסכ' סוטה (דף ט') שהיה משה מוטל על כנפי השכינה ומלאכי השרת מלוים אותו ואומרים צדקת ה' עשה ומקרא מלא דבר הכתוב דברים (ל"ד ו') ויקבור אותו בגי' והקב"ה כהן הוא, ולפי האמור ניחא לפי שמרע"ה היה נשיא, וכ"כ הרמב"ם (בפ"א מהלכות סנהדרין הלכה ג') דמרע"ה היה נשיא ישראל עכ"ל, והטומאה הותרה לגבי נשיא ובלאו הכי כמה תשובות נאמרו בעניין הזה,והוא דגרסינן בסנהדרין (דט"ל ע"א) אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלקיכם כהן הוא דכתיב שמות (כ"ה ב') ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה במאי טביל וכו' וכתבו התוס' וז"ל הא לא קשיא ליה איך נטמא שישראל נקראו בנים למקום ב"ה והאב מטמא לבנו עכ"ל, והגאון מהרש"א ז"ל תירץ באופן אחר

וכמו דבש לפי והוא כיון שלא ידע איש את קבורתו כי כך גזרה חכמתו יתברך וכן עלה במחשבה ברצונו הפשוט, א"כ הוה ליה כמת מצוה שאין לו קוברים שהכהן מטמא לו.

אמנם אנכי עפר ואפר ראה ראיתי שתירוץ הגאון מהרש"א ז"ל רק למקומו יספיק, היינו על מימרא דסנהדרין דההוא מינא אמאי לא הקשה ליה איך נטמא הקב"ה למשה, וע"ז תירץ כיון דלא ידע איש את קבורתו וכו' ומר באתריה תירץ תירוץ נכון מאד.

אך זה לא יספיק על מאמרם ז"ל במס' סוטה (ד"ט ע"ב) מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום שנאמר ויקבור אותו בגי, ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר ישעיהו (נ"ח ח') והלך לפניך צדקך כבוד ה' ואספך ע"כ, אמור מעתה תינח במשה כיון שגזרה חכמתו יתברך שלא ידע איש את קבורתו שפיר, אבל לשאר צדיקים איך מתטמא להם, וע"כ צריכין לתרץ כתירוץ התוס' שישראל נקראו בנים למקום והאב מתטמא לבנו, ועם כי הרב קיקיון דיונה ז"ל הוקשה לו על דברי התוס' הללו דאם נייחס לגבי קוב"ה לומר שהוא כהן ודאי בלי ספק כי יש לו דין כהן גדול וקי"ל דכה"ג אינו מתטמא לבנו ע"כ, וכבר הרב הגאון חיד"א ז"ל בס' הבהיר לב דוד בפר' בא והובא ג"כ בס' הבהיר כבוד לאיש (דרוש ו') תירץ לזה וז"ל דכביכול במקום שמצינו גדולתו שם מצינו ענותנותו, דאע"ג דדין כהן גדול יש לו אפי"ה עשה עצמו כהן הדיוט ונטמא למשה ע"כ.

באופן חזרנו לענינינו דמכתובות אין ראיה כלל דנשיא שאני, וכ"ת א"כ נשאר התימה על רבינו חיים כהן ז"ל דאיך קאמר שהיה מתטמא לר"ת, והרי ר"ת לא היה נשיא, א"כ איך יוכל להתטמאת לו דמה לכהן בבית הקברות, לזאת אשיב כי כבר הרב הב"י ז"ל הוקשא לו זאת הקושיא על ר"ח כהן ותירץ דשמא גדול הדור דינו כנשיא ור"ת גדול הדור היה עכ"ל, (ויע"ש בב"י סי' שי"ח) וכ"ת ההיא דכתובות הויא סייעתא לדברי התוס' שהרי מוכח מהתם דדוקא נשיא הוא דמטמאים לו הכהנים, משום דכבודו בכל העם דהוי כמת מצוה דמטמאים לו הכהנים וגדול הדור נמי משום דדמי לנשיא, אבל ת"ח שאינו גדול הדור אסור להיטמאות לו וקשיא לדידי דאמאי לא אמרינן הכא דעשה דכבוד תורה דחי לאו דלנפש לא יטמא, אך אי מהא לא איריא, שיש לדחות לומר שאני התם דאפשר להתקיים על ידי אחרים, שאינו מוכרח הכהן להטמא לו מה שאין כן בלאו דלא תתגודדו דליכא למימר הכי דהוא אסור השוה בכל.

באופן מההיא דכתובות אין מינה לא תיובתא ולא סייעתא, ולא נשאר לנו כי אם ההיא דכתובות (דף קה:) וההיא דשבועות הנז"ל דפרק שבועת העדות דמשמע דעשה דכבוד תורה דוחה אף עשה וכאמור.

והנה ראיתי להרב הדרישה ז"ל בחו"מ (סימן ט"ו) על מה שפירש בההיא מימרא דכתובות הנז"ל שאמר רב נחמן האי עשה והאי עשה עשה דכבוד התורה עדיף, שכתב רש"י ז"ל האי עשה ושפטתם צדק שמצות עשה על הדיינים לדון לכל הבא לפניהם, ונצטרף לזה כבוד תורה דרב ענן משום הכי עשה שלו עדיף עכ"ל רש"י ז"ל, וכתב עליו הדרישה דאמאי לא פירש האי עשה כקטון כגדול, והאי עשה כבוד תורה דהיינו את ה' אלהיך תירא, משום דס"ל דאת ה' אלהיך לרבות ת"ח הוא דרש ואסמכתא בעלמא, ואינו דוחה עשה המפורש בתורה דהיינו כקטון כגדול תשמעון, ודוקא התם שגם ועמדו שני האנשים אינו אלא אסמכתא לומר שאעדים קאי עכ"ל.

והנה על פי הדברים האלה שכתב הדרישה שעשה את ה' אלהיך תירא אסמכתא הוא, ליכא שום קושיא שמאחר שהוא אסמכתא איך ידחה לאו המפורש התורה, דשריטה וקריחה, אך הדבר מובן מאילו שלא כתב הרב הדרישה כן אלא לדעת רש"י ז"ל שכתב האי עשה ושפטתם צדק שמצוה על הדיין לדון כל דין הבא לפניו, ונצטרף לזה עשה דכבוד תורה של רב ענן, משום הכי עשה שלו עדיף והיינו כשבאים שניהם יחד, וכתירוץ ראשון של התו' אבל ת"ח לא קדים לדין הבא קודם לו, אבל לדברי התוס' והרא"ש בתירוץ שני ודכוותיהו פסקו הטור והשו"ע, דכתבו בהדיא דדין ת"ח קודם אפילו אם בא לבסוף עדיין לא איפרק, וכשאני בזה ראיתי לאבי התעודה הגאון מהרימ"ט ז"ל בדרשותיו בפרש' אחרי מות שכתב וז"ל ועל דבר זה ידוו כל הדווים ואפילו בשבת, דכי היכי דבשריטה וקרחה שאסור לעשות הותר אצל תורה וכו' וכמו שכתבו התוספות שם אך זה כיוצא בה עכ"ל, מבואר בדבריו שהבין בכוונת התוס' דאתי עשה דכבוד תורה ודחי לאו דלא תתגודדו.

ואנכי הפעוט מסנא דרב לא מטינא, לענ"ד אין זה במשמע דבריהם דהיה להם לומר בקיצור, דאתי עשה דכבוד תורה ודחי לאו דלא תתגודדו, ולמה להם להאריך כדאמר הרבה מעות וכו', ותו דעיקר תירוצם אינו מבואר כ"כ לפי דברי קדשו שכתבו דאתורה קעביד ולא כתבו דעשה דכבוד תורה דוחה, ותו דהוה להו לומר אף על גב דאיכא לאו דשריטה וקרחה אתי עשה דכבוד תורה ודחי, ולא הוה להו לכתיב ומשום שרט לנפש ליכא, דמשמע מעיקרא ליכא.

ושוב ראיתי להרב שארית יעקב ז"ל בדרשותיו פר' אמור, שהבין דברי התוס' בתחילה כמו שפירשתי בענייותין והביא להרא"ם ז"ל שכן פירש, ושוב הביא דברי הגאון מהרימ"ט ז"ל וכתב עליו ולפי מה ששיערנו לעיל בדברי התוספות, אחר המחילה רבה אין מקום לדברי קודשו ולבסוף אחר שהביא דברי בתוס' של פרק קמא דע"ז עוקרין על המלכים שהבאנו לעיל, כתב שאפשר לומר שכך הוא כוונת התוס' וכו', ובזה עלו ובאו דברי הגאון מהרימ"ט ז"ל עכ"ל.

וכשאני לעצמי נלע"ד דברי התוס' ברור מללו כמו שפירש, ולעיקר קושיתינו עלה במחשבה לפני מקום אתי לתרץ ולומר דהא דלא תירצו התוס' דאתי עשה דכבוד תורה ודחי לאו דלא תתגודדו, משום דלא פסיקא להו לתוס' לתרץ הכי, יען שעיקר ראייתינו דאתי עשה ודחי לא תעשה היא מסוגיא דשבועות ממה שמצינו דדנים דין הת"ח תחילה אפילו שבא לבסוף, וכיון שהתוס' שם בתירוץ הראשון כתבו דדוקא כשבאים כאחד, אבל אם בא בסוף אין יכול להקדימו א"כ לפי תירוצם זה נפל היסוד ונהרס הבנין, משום הכי ביבמות גבי ההיא דרבי עקיבא הוכרחו לתרץ תירוץ אחר דאתי לכל התירו דשבוע'.

האמנם כל זה לא יספיק דהתינח לדברי התוספות אבל להטור ומרן ז"ל שפסקו בסכינא חרופא שדין הת"ח קדים לאחר אף שבא לבסוף א"כ עדיין הקושיא במקומה עומדת דאמאי לא אמרינן נמי גבי שריטה דאתי עשה דכבוד תורה ודחי לאו דלא תתגודדו וכי תימא דאין הכי נמי דס"ל למרן ז"ל דמותר וזהו טעמא דר"ע, א"כ אמאי בשלחנו הטהור יור"ד (ס' ק"פ ס' ו') סתם וכתב גדידה ושריטה על מת אסור ולא חילק דבת"ח שרי משום דאתי עשה דכבוד תורה ודחי לאו דלא תתגודדו ועדיין צל"ת, וה' יאיר עינינו במאור תורתו אכי"ר.

ושוב ראיתי דאפשר לתרץ ולומר דהכא שאני גבי שריטה למת שאינו אלא תוספת כבוד בעלמא דודאי לא ניחא ליה להצדיק הנפטר שיצטערהו עליו כ"כ עד שיהיה דמם שותת ויעבורו לאו המפורש בתורה לא תתגגדדו למת כדי שיהיה לו תוספת כבוד בזה, וכה"ג לא אתי עשה ודחי לא תעשה וכדאמרינן בכתובות (דף מ' ע"א) גבי אונס שותה בעציצו דאם היתה אינה ראויה לבוא בקהל ישראל אינו רשאי לקיימה וקאמר הש"ס התם אמר רב כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא ליתי עשה דולו תהיה לאשה ולידחי לא תעשה דלא יבא ממזר, אמר לי היכא אמרינן ניתי ותדחי לא תעשה, כגון מילה בצרעת דלא אפשר ליה לקיומיה לעשה, אבל הכא אם אמרה לא בעינא ליה, מי איתא

לעשה כלל ועין שם בפירוש רש"י ז"ל, והכא נמי אנן סהדי דלא ניחא ליה להצדיק הנפטר כאמור, זה הנראה לעניות דעתי בביאור דברי התוס' וה' יצילינו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר.

התכתבות בין רבינו זצ"ל
לבין הראש"ל הגאון רבי יעקב שאול אלישר זצ"ל

כ"ו אלול התרנ"ג

בדין תקנת השוק בכתובת אשה

ראש גולת אריאל, עטרת תפארת, אדיר שבאדירים, אביר הרועים, מרן מלכא הרב הגדול, מעוז ומגדול, מופת הדור והדרו, גאון יעקב אשר אהב עטי"ר וציץ תפארתנו, נ"י ע"ה פ"ה הרב הגאון ראש"ל כמהר"ר יש"א ברכה נר"ו יאיר לעד כיר"א:

רב גדול

מאחר דמחוינא קידה קמי כסא כת"ר מסגינא שלמא שלמי חובה ושלמי נדבה, שלמים מרובים, כטל וכרביבים נהרי נחלי יחולו ובאו על ראש צדיק מרן מלכא ובנוהי אנס"ו האותיות ואשר תבאנה לשאול הגעתי מאדוני מלך על אחד שנתן לבנו כל מטלטלין ומעות שיש לו ולא השאיר לאשתו כלום עבור סכי כתובתה אם עשו בזה תקנת השוק או לא, והנה לדידן בני ארם צובא שקבלנו עלינו הוראת מרן הקדוש ז"ל אפי' בתשובה דבר פשוט הוא שאין מתנת הבן כלום, והאלמנה גובה כתובתה כמ"ש מרן ז"ל בתשו' אבקת רוכל (סימן פ"ג) שכתב דאף אם תפס הבן האלמנה מוציאה מידו יעו"ש.

האמנם אם קבל עליו הנותן סברת פוסק המקיים שטר המתנה ואפילו אם הוא נגד מרן ז"ל אם מהני להפקיע כתובת אשתו, כי אני לדידי לא ראיתי כעת שום פוסק שדיבר בענין זה, אבל לפי הנר' לי דלא מהני להפקיע כתובת אשתו כי לא אמרו שמהני קבלת פוסק אלא בנכסים שהם שלו לגמרי ומה שהוא רוצהעושה בהם, אבל הכא הם משועבדים לכתובת אשתו ולאו כל כמיניה לקבל סברת הפוסק לחוב לאחרים והרי זה דומה להיכא דפליגי הפוסקים ז"ל במכירת קרקע אם המכר קיים או לא ולסברת מרן ז"ל דהמכר בטל ועמד הלוקח ומכר אותה קרקע לאחרים וקיבל עליו סברת פוסק המקיים המכר ההוא ואפי' שהוא נגד מרן ז"ל הקרקע אינה שלו מאי מהני

איש היה באר"ץ

קבלת סברת הפוסק והכא נמי דכוותה.

אמנם אנכי ידעתי כי אין בי לא דעת ולא תבונה ואין לסמוך על עצמי אפילו בדבר פשוט כביעתא בכותח, וכ"ש בדיני ממונות שהם הררים התלוים בשערה, ולכן אמרתי אערוך שיח דבר זה על שולחן רבינו הטהור ויורני ויאמר לי דרך הישר, איזה יוכשר, עוד ידוע לאדוני מלך סברת הרב פני משה ז"ל בנותן מתנה לבנו יוצא יריכו דאשתו טורפת אותה מתנה יורנו רבינו אם סברת הרב פני משה הנזכר היא מוסכמת או לא נא עט"ר העמידני על האמת לדעת מה יעשה ישראל כי האלמנה צועקת ככרוכיא דאין לה מגרמה כלום וגם יש לה בת יתומה קטנה והבן המקבל מתנה הוא גדול וחיובא רמיא עלן להפך בזכות האלמנה והיתומה.

ומצפה לתשובתו של עט"ר שבמהרה תצמח ותקרב ויפה שעה אחת קודם ואל ישיב פני ריקם כה דברי תלמידו ועבדו החו' באימה וביראה וברב עז ושלום.

הצעיר עזרא חמווי ס"ט

תשובת הראשון לציון והחכם באשי
הגאון רבי יעקב שאול אלישר זצוק"ל

יום ז"ך כסלו התרנ"ד

ש"ר האלף לכבוד ידיד נפשי החכם השלום עצו"ר כה"ר עזרא חמוי הייו נרו יאיר לעד לעולם אנס"ו

חכם עדיף

כיה"ק מיום כ"ו אלול החולף הגיעני לנכון ושאלתך הסתומה בין כסא לעשור והימים ההם לא היה באפשרי להשיב כי היו ימי נזכרים ונעשים ואחר החג הק' נסעתי ליפו ת"ו לצרכי צבור ובסוף חשון חזרתי לחים טובים ולשלום, ולפי רובי טרדותי לא פניתי להשיב תשובה מאהבה עד עתה קריתי השאלה ולא פורש בשאלה אם היתה מתנת בריא שנתן כל נכסיו לבניו או קנין או שכ"מ ואם נתן בפניה ושתקה, וקבלה מתנתו או אם נתן שלא בפניה להפקיע שעבוד כתובתה בערמה.

ובכן זאת אשיב אם המתנה היתה מתנת בריא עשויה בכל דרכי ההקנאות ידוע דזה הוא מחלוקת הרא"ש ז"ל והרשב"א ז"ל אם במתנה עשו תקנת השוק ומרן ז"ל בב"י בח"מ (סימן ס' ס"א) הביא פלוגתיהו וגם (בסימן שנ"ו) ושם בסי' פסק בה תקנת השוק אלא שסיים כדבריו דבשטרות לא שייך תקנת השוק וכן אם נתן כל נכסיו לאחר ולא שייר לעצמו כלום אומדנא דמוכח הוא שלהבריח עשה ולא עשו בזה תקנת השוק יע"ש (ובסי' צ"ט ס"ק ו').

באופן דאם המתנה היתה בנ"ד מתנת בריא בכל דרכי ההקנאות הא ודאי דאית בה תקנת השוק לד' מרן ז"ל וכמו שפסק בש"ע אה"ע (סימן ק' ס"ק א') מטלטלי בני חרי דוקא גובה כתובתה מהם אבל אם מכרם או נתנם הבעל במתנת בריא אינה גובה כתובתה יעש"ב.

ואולם במתנת בריא עצמה יש אומרים דדוקא במתנה שנותן לאיש זר אית בה תקנת השוק אבל אם נתן לבניו ליכא תקנת השוק והיא סברת מהר"מ הביאה המרדכי פ' נערה ופסקו מורם ז"ל באה"ע (סימן ק' ס"ק א') ושורש הסברא זאת היא סברת רש"י ז"ל בכתובות (דף מט ע"ב) שכתב דהנותן מתנה לבניו הויא כירושה וכו' יע"ש וכתב מהרש"ך ז"ל (בח"א סי' ל"ד) דיש

איש היה באר"ץ

חולקים על סברת הנז' ומצי המוחזק לומר קי"ל יע"ש, והרב מחנה אפרים ז"ל (בה' גביית חוב סימן ב') כתב סברת מהר"מ הנז' מסברא דנפשיה, ולא זכר למהר"מ ז"ל והוא תימה, ועיין להכנה"ג (ח"מ ח"א סימן ס' הגהת בית יוסף אות ט"ו) וה' בית דוד (ח"מ סימן פ"ט) וה' דבר משה (ח"ג סימן טו"ב) וה' פרי הארץ (ח"ב סימן יא) כולהו רבוותא אזלי כס' מהר"מ ז"ל דדיקא בנותן מתנה לזרים אמרינן דמתנה כמכר דאי לאו דהו"ל הנאה מינה לא הוה יהיב ליה אבל בנותן מתנה לבניו הויא כירושה דמאי טובת הנאה שייך יעש"ב, מ"מ כבר כתב מהרש"ך ז"ל דהמוחזק מצי לומר קי"ל כהחולקים וא"כ נלכה לדעת מרן ז"ל הוא תנא דידן שקבלנו הוראותיו ומידי חפשי מצאתי דדעת מרן ז"ל שאינו מחלק בין נותן ליורשיו להיכא דנותן לזרים אלא עדיפא מינה אשמועינן בתשו' אבקת רוכל (סימן ע"ו) שנשאל השכ"מ שחילק נכסיו לקרוביו ואמר שנותן במתנת בריא ומהנשאר מהמתנות יתנו כתובה לאשתו ונמצא שלא נשאר בנכסיו חוץ מהמתנות רק חמשים זהובים וכתובתה היתה ג' מאות זהובים, והשיב שאין במתנה זו כלום שאם היא מתנת שכ"מ הרי קי"ל דמתנת שכ"מ אינה קונה אלא לאחר מיתה ומוצאין ממנה למזון האשה והבנות וכ"ש לכתובת אשה.

ועוד אפי' נתן במתנת בריא וקנו מקבלי המתנות בכל דרכי ההקנאות אפי"ה גובה האשה כתובתה שהיא קודם, ואע"פ שאין במטלטלים דין קדימה וכו' אעפ"י שעכשיו נהגו תקנת השוק וכו' איכא למימר דבכה"ג מתנה להפקיא כתובת האשה לא שכיחא ולית בה ממשא ושפיר מוקמינן לה אדין תורה וכו' יעש"ב.

הרי להדיא למדנו להועיל מתו' מרן הלזו במכ"ש לנדון דידן דהרי בנדון מרן ז"ל כבר השאיר לכתובתה הנותר מהמתנות שנתן וחשב כי יש בשארית נכסיו כדי לפרוע כתובתה עכ"ז כשלא נמצא במותר נכסיו רק חמשים זהובים כתב מרן ז"ל דכוונתו כדי להפקיע שעבוד כתובת אשתו ולית בה מששא משום דהוי מילתא דלא שכיחא, ולית בה תקנת השוק ואוקי דיניה אדין תורה, כ"ש בנ"ד שנתן כל נכסיו ולא שייר שום דבר לכתובת אשתו דודאי ופשוט דלא עשו בזה תקנת השוק, ושפיר גובה כתובתה ממקבלי המתנות.

ונקטינן מדברי מרן ז"ל דהא דאמרינן דבמתנת בריא אית בה תקנת השוק היינו דוקא היכא שהיה לו נכסים עוד בשעת המתנה ואחר מותו לא נשארו לו נכסים ובא הבע"ח או האלמנה לטרוף מהקונה בכי הא עשו תקנת השוק אבל אם בשעת המתנה לא השאיר עוד נכסים הא ודאי אומדנא דמוכח שכונתו להפקיע שעבוד הב"ח או הכתובה ולא שייך בזה תק"ה וכמו

שסיים מרן ז"ל בחו"מ סי' ס' הבאתי דבריו לעיל ודון מינה ואוקי באתרין נעשו סניגורין.

אך בזאת שאו"ל באחת ויעק"ב אי"ש תם כי לא זכיתי לכווין דעת עליון מרן ז"ל בתושו' הנז' דס' ע"ו והוא ז"ל פסק באה"ע (סימן ק"ו) בההיא דכותב כל נכסיו לבניו ושיתף את אשתו עמהם בקרקע איבדה כתובה, כתב עוד שם בס"ק ב' דאם כתב לה מטלטלים עמהם או ששייר לעצמו קרקע כל שהוא קיימת ולפי מה שתקנו הגאונים שכתובה נגבת ממטלטלים אפי' שייר מטלטלים כל שהוא כתובה קיימת, שהרי היא אומרת ממה ששיר אני גובה כתובתי ומתוך שתרד למה ששייר תרד לשאר נכסים ותטרוף עכ"ל וכזה הלשון פסק הרמב"ם בהלכות זכייה ומתנה (פ"ו הלכ' י' יע"ש.

והשתא נדון שאלתו ז"ל ששייר לאשתו הנשאר ממקבלי המתנה וא"כ אמאי לא נימא מתוך שיורדת למה ששייר לה תרד לגבות משאר נכסים כמו שפסק התם בסי' ע"ו כנז"ל וכי תימא דיש חילוק ששייר לעצמו מטלטלי כל שהוא דאמרינן מגו דנחתא למה ששייר נחתא לכולהו נכסי משא"כ דהוא ציוה והנשאר יתנו לאשתי בעד כתובתה וליכא טירפא דנימא מגו הגם שהחילוק הזה אינו כ"כ חזק מ"מ אכתי תקשי לאידך גיסא אמאי איצטריך לומר התם הטעם משום מגו הכי הול"ל הטעם כמ"ש בתשו' הנז' כיון שחילק כל נכסיו ולא השאיר רק מטלטלים כל שהוא הוכיח שכוונתו להפקיע שעבוד כתובתה. ומשו"ה גובה ממקבלי המתנות כל כתובתה ומרן ז"ל בתשו' איירי במתנת בריא וגם בש"ע גם בבריא דהכי נקט בלשונו בתחילת דבריו בין בריא בין שכ"מ וכו'. ואף אי נימא דבשו"ע איירי בשכ"מ כל שכן הוא דאין שומעין לו להפסידה כתובתה דבמתנת שכ"מ מוציאין למזון האשה והבנות כ"ש לכתובת אשתו. כמ"ש הוא ז"ל לעיל הבאתי דבריו. ובאמת כמה תירוצים עלו ברעיוני ולא נתקררה דעתי הא ודאי הוא מקוצר המשיג ועומק המושג וצריך ישוב.

אתאן לנ"ד הרי גילה דעתו מרן ז"ל בתשו' הנז' דאם נתן כל נכסיו לקרוביו וכ"ש לבניו לא אהנו מעשיו וגובה כתובתה ממקבלי המתנות כדין טירפא שטורף בע"ח המוקדם. ובפרט אם הך מתנה דנ"ד הויא מתנת שכ"מ דודאי ופשוט דלא אהנו מעשיו. וכנז"ל ועי' להמבי"ט ז"ל (חלק ג' סימן רי"ג.) ומהרימ"ט ז"ל (בח' יו"ד סימן ד"ן) ומהרש"ך ז"ל (ח"א סימן ל"ד).

את זה כתבתי בקיצור נמרץ לגלות דעת מרן ז"ל לפי קוצר השגתי, וה' ברחמיו יצילנו משגיאות ולא נכשל בדבר הלכה, ולאפס פנאי לא באתי בארוכה.

הצעיר יש"א ברכה ס"ט

איש היד, באר"ץ

התכתבות בין הגאון רבי ראובן אנקונה זצ"ל
רב ומו"צ בעי"ת ארם צובא חלב לבין רבינו זצ"ל

בדין פועל האוכל אפילו יותר מכדי שכרו

לכבוד רבנו הגדול כמוהר"ר
עזרא יצחק חמווי אב"ד דפה אר"ץ

השלום והברכה

הנה בטור חו"מ (סימן של"ז ס"ז) כתב וז"ל יכול הפועל לאכול אפי' יותר משכרו כגון שכל שכרו אינו אלא דינר יכול לאכול קישות שוה סלע ומכל מקום מלמדין אותו שלא לעשות כן והוא ממתני בפרק הפועלים דף (צב.) דתנן אוכל פועל קישות אפילו בדינר רבי אליעזר חסמא אומר לא אוכל פועל יותר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו, ובגמ' חכמים היינו ת"ק איכא בינייהו וכו' ואבע"א איכא בינייהו דרב אסי דאמר אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד ואוכלו יאמר רב אסי אפילו לא בצר אלא אשכול אחד אוכלו וכו' ועין מש"כ בזה בב"י.

ולפום ריהטא נראה דכוונתו לומר דמדהשמיטו הרי"ף והר"מ לישני דרב אסי משמע דלא ס"ל כוותיה אלא ס"ל כסברת הטור דאם שכרו ללקוט קישות אחד דווקא לא יאכל אותה ואפילו שכרו כל היום לא יאכל קישות ראשון וכו' אבל זה קשה דא"כ הו"ל להרי"ף והר"מ לחלק בכך ולא יכתבו דבריהם בסתמא מהיכן ידעינין דין זה אם לא כתבו אותו בפירוש אין זה כי אם דברי נביאות.

גם מרן ז"ל בשו"ע (ס"ז) פסק כלשון הר"מ בסתמא ולא חילק כלום, גם מור"ם ז"ל כתב סברת הטור בלשון י"א וכתב עליו הסמ"ע (סקי"ט) ז"ל לאפוקי ב"י דכתב דהרי"ף והר"מ לא ס"ל כן משמע דהם הבינו כונת ב"י, דהרי"ף והר"מ ס"ל כרב אסי גם דברי הש"ך (סק"א) בזה אינם מובנים, לכן נראה דכונת ב"י לומר מדכתבו הרי"ף והר"מ המשנה כצורתה משמע דס"ל דהלכה כחכמים וליתא לאוקמתא דרב אסי ור"ל דהרי"ף והר"מ ס"ל כרב אסי וס"ל כחכמים משו"ה השמיטו אוקמתא דרב אסי איכא בינייהו ופסקו דאיכא בינייהו מלמדין משום דאם נאמר דאיכא בינייהו

דרב אסי א"כ הו"ל רב אסי כת"ק דלא כהלכתא והם סוברים דהלכה כרב אסי משו"ה השמיטו אוקמתא דרב אסי איכא בינייהו וכתבו המשנה כצורתה וממילא דהלכה כחכמים ומסתמא אני אומר דבכל עניין הוא אוכל אפי' לא שכרו אלא לקישות אחת וכו' כרב אסי משו"ה פסק בש"ע בסתם וכתב עליו י"א דהיא סברת הטור כמו שפירש הסמ"ע ז"ל דמור"ם ז"ל הבין כוונת הב"י דהרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דרב אסי משום דס"ל כותיה כמ"ש, וכתב עליו הש"ך וז"ל, ולא דק קצת דב"י כתב דגם הם ס"ל כאיסי מדהשמיטו יע"ש, וט"ס יש בדבריו וצ"ל דלא ס"ל כאיסי מדהשמיטו ור"ל דבגמרא בתר אוקמתא דרב אסי איכא בינייהו יש אוקמת' אחריתי נמי דאיסי בן יהודה איכא בינייהו והביא זאת הסברא הטור לקמן וכתב דלא קיימא לן הכי, גם הב"י כתב שם בפירוש דהרי"ף והר"מ השמיטו האי דאיסי משום דלא ס"ל כוותיה ואיך הבין הסמ"ע בזאת ההלכה דרב אסי מדהשמיטו הלכה כוותיה, וא"כ אכתי קשה על מור"ם ז"ל שכתבה בשם י"א ובאמת כ"ע ס"ל הכי זהו כונת הש"ך ז"ל.

ולפע"ד זו אינה קושיא כ"כ דלקמן כתב הב"י כן משום דלא מצינו מי שסבירא ליה כאיסי וגם סברא זרה היא כי כל אדם יוכל ליכנס בכרם חבירו ולאכול אפילו דהוה עביד מלאכה מ"מ כיון דלא ברשות בעלים קא עביד לא ניחא ליה אבל כאן המשנה קאמר סתמא דפועל אוכל אפילו יותר על שכרו ולא חילק כלום משמע דבכל גווני אוכל הפועל, וגם סברא היא דמקרא מיירי בפועל וקאמר הכתוב ואכלת ענבים, ועל סברת הטור יש לתמוה מהיכן הוציא דין זה בשלמא דרב אסי קמיתא כיון דאמרי דרב אסי איכא בינייהו ות"ק כרב אסי וחכמים דלא כרב אסי שפיר פסק דלא כרב אסי קמייתא דס"ל כת"ק והלכתא כחכמים אבל רב אסי בתרייתא דלא פליגי בה ת"ק וחכמים כמ"ש ב"י מהיכן הוציא דלא קי"ל כוותיה, והגם דב"י כתב כיון דקמייתא אתדחייא גם בתרייתא אתדחייא מ"מ לא מצינו מאן דפליג עלה אפי להאי אוקמתא ומהיכן הוציא הטור דלא דכותה וצ"ע.

א"כ נא גבור לעיין לן מר בהא בעינא פקיחא ויראה אם יש ממש בדברינו אם לא, ואם שגיתי אתי תלין משוגתי ומודים דרבנן היינו שבחייהו ובפיהם נכונה.

ראובן אנקונה

תשובת רבינו זצ"ל

לכבוד ידידינו הרב המופלג כש"ת רבי ראובן אנקונה יצ"ו

אודיעך דעתי אם דל הוא מה שפירש כבודו בדברי הב"י לא נהלם לי דברי הב"י מ"ש בזה"ל דהלכה כחכמים וליתנהו להנך למימרי דרב אסי דזה"ל קרי בחיל דליתנהו להני תרי לישני מהלכה דאילו לפי כבודו הו"ל להב"י לכתוב כן דהלכה כחכמים והלכה כרב אסי וליתא לאוקמתא דרב אסי איכא בינייהו ולא יכתוב הדברים שמשמע להפך ועוד דאוקמתא דרב אסי איכא בינייהו לאו אתרי לישני דרב אסי אלא אלישנא קמא א"כ אמאי כתב הב"י וליתנהו להני ממרי וכו' דמשמע דליתנהו תרויהו אבל אם נאמר דליתנהו מהלכה שפיר כתב דליתנהו להני תרי לישני דכיון דליתא ללישנא קמא משום דק"ל רב אסי כת"ק ואנן קי"ל כחכמים דלא סברי כוותיה ממילא דללישנא בתרא נמי ליתא וכדכתב הב"י לדעת הטור ועם כי לא נעלם כל זה מעיני כבודו ולא כתב פי' זה אלא על צד ההכרח מכל מקום אי אפשר לי להעמיס פירוש זה בדברי הב"י איש אדוני הרא"ש.

גם מה שהקשה כבודו דהו"ל להרי"ף והר"מ לפרש ולחלק דמהיכן ידעינן דין זה וכו' לענ"ד אינה קושיא דודאי בלא רב אסי אנו אומרים שלא יאכל אותם הפועל דסברא היא דאם לא שכרו אלא לקישות אחת שלא יאכלנה וכן אידך שלא יאכל תחלה קודם שיתן בכליו של בהע"ב וכן משמע בצריכותא דרב אסי גם מה שפירש כבודו בדברי הש"ך כל לגבי דידי לא שמיע לי אלא הנראה לי פשוט בכונת דברי הש"ך דכונתו להקשות על הסמ"ע דאיך כתב דהב"י כתב דהרי"ף והר"מ לא ס"ל כהטור והרי הב"י כתב להפך דמדהשמיטו הא דרב אסי שמע מינה דלא ס"ל כוותיה ומה שכתוב בדברי הש"ך דגם הם ז"ל כאיסי הוא ט"ס וכצ"ל דגם הם לא ס"ל כרב אסי מדהשמיטו ופשוט.

גם מה שתמה מעכ"ת על הטור דמהיכן הוציא דין זה וכו' אני תמיה על תמיהתו אמאי לא נתפייס בתירוצו של הב"י שלפי דברי הב"י לא נשאר שום קושיא על הטור דכיון דאביו הרא"ש ז"ל כתב דליתא לקמייתא הוי כאילו ליתא גם הבתריתא ליתא ומשו"ה פסק

הטור דלא כתרוויהו הנלע"ד כתבתי ונשארו דברי מור"ם והסמ"ע תמוהים כמו שכתב הש"ך ותימה קצת במלת קצת שכתב הש"ך ז"ל ומאן דמפרש דבריהם על נכון ראוי לי לעבדו ולשרתו ולברך בשמו ידידו דורש שלום לכת"ר בכל לב מוקירו ומכבדו לב.

עזרא יצחק חמוי ס"ט

הספר במלאות שבעה לרבינו זצ"ל
מאת הגאון כמוהר"ר יעקב שאול קצין זצ"ל

ב"ה ה' טבת התש"ו לב"ע ביהכנ"ס ק"ק "מגן דוד" ברוקלין ניויורק יע"א.

וילבש אותו בגדי שש וישם רביד זהב על צוארו (בראשית מ"א פסוק מ"ב).

איתא בגמרא דתענית (כ"ה ע"א) דרש ר' חיים בר לולייני מאי דכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר? אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף ואילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק ח"ו אינו עושה פירות לכך נאמר תמר ונאמר ארז ע"כ.

ופרק אלו מגלחין (מועד קטן כ"ח ע"א) אמר ר' אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת אמר ר' אלעזר למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים אף מיתתן של צדיקים מכפרת ע"כ.

בתלמוד ירושלמי אמר ר' יודן בר שלום למה נסמכה מיתת אהרן לשבירת הלוחות? ללמד שמיתתן של צדיקים קשה לפני הקב"ה כיום שנשתברו הלוחות ועוד נאמר בתלמוד (כ"ה י"ח) ללמדך שקולה מיתתן של צדיקים אלוקים כשריפת בית אלוקינו ע"כ.

רבותי ואחי היקרים ק"ק נכבד! היום הזה הוא היום השביעי לסילוק אחר המיוחד בשמו ובמעשיו הרה"ג הדה"מ כקש"ת ר' עזרא חמווי ע"ה שנפטר בארצינו הקדושה ירושת"ו ואם אמרתי אספרה כמה היה ערכו ותועלתו לעולמינו וביחוד להעדה החלבים, איני יוצא ידי חובתי משתי סיבות: א) כי לא זכיתי להיות במחיצתו ולהינות מאור תורתו ודעתו ב) כי עלי חובה קדושה לתת זמן לחברי הרבנים פה העי"א שהם יספרו על מעלותיו הכבירות מתוך ידיעה אישית וגם מקורית ולא מתבלין עפ"י השמועה ומה גם שבודאי נספד כהלכה ע"י רבותינו

הגדולים דהתם תקיפי ארעא דישראל עיה"ק ירושלים תובב"א כהודעה שבאה אלינו במברק.

רז"ל אמרו בפרק הספינה (בבא בתרא צ"א ע"א) אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי הדור בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה אף אנו יכולים לומר כיום משמת הרב עזרא חמווי ע"ה אבדה העדה החלבית מנהיגה וקברניטה לכל העדה באר"ץ יע"א אשר יוציאם ואשר יביאם.

על רב גדול שכזה יוצדק לומר כמ"ש בסוף גמרא דסוטה מ"ט ע"א משמת יוסי בן יועזר בטלו האשכולות ופרשו בגמרא מאי אשכולות איש שהכל בו ובמדרש שיר השירים על הפסוק אשכול הכופר דודי לי (פרק א' פסוק י') אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה בשעה שאתה מיצר לי נעשה דודי ורואה איזה הוא אדם גדול בדור שיכול לומר למידת הדין די אתה נוטלו וממשכנו בעדי הה"ד אשכול הכופר מהו אשכול איש שהכל בו מקרא, משנה, תלמוד תוספות הלכות ואגדות, הכופר שמכפר עונותיהם של ישראל ע"כ כן היה ממש הרב הגדול הצדיק שאנו עסוקים בהספדו.

רואה אנוכי לתאר את הרב הנספד כמו שאמרו באבות דרבי נתן (פרק כ"ח) ר"א בן שמוע אומר שלושה מדות בתלמיד חכם אבן גזית אבן פינה אבן פספס אבן גזית כיצד? זה ת"ח ששנה מדרש בזמן שת"ח נכנס אצלו שואל במדרש אומר לו זהו אבן גזית שאין לו אלא פה אחד אבן פינה כיצד? זה תלמיד ששנה מדרש והלכות בזמן שת"ח נכנס שאצלו שואל במדרש אומר לו בהלכות אומר לו זהו אבן פינה שיש לו שתי פיות לבד אבן פספס כיצד? זה ת"ח ששנה מדרש הלכות אגדות ותוספות כשת"ח נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו בתוספות אומר לו באגדות אומר לו וזהו אבן פספס שיש לה ארבעה פיות מארבע רוחותיה ע"כ כן היה הרב המנוח מלא וגדוש דרופתקא דאורייתא כאבן פספס בקי בכל מקצועות התורה בארבע טורים ובארבע חלקי פרד"ס התורה לנכון וכידוע.

במקצוע הדינות היה יחיד במינו וקיים בעצמו מאמר האבות פרק א' משנה א' הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה היה מתון ומסיק ולן בעומקה של הלכה כאשר יעידון יגידון רבים בשערי ציון באר"ץ רבה גם לשבחו העמיד תלמידים הרבה בעיר עז לנו אר"ץ יע"א ועשה סייג לתורתו ופסק דיניו להורות לרבים את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון וידוע מ"ש רז"ל (שבת י') כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה

אחת מעלה הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, ק"ו הרב הגדול הלזה שהיה דיין וראב"ד משך קרוב לחמישים שנה בודאי רב גדול שכזה אין לנו חליפתו ולא יהיה לנו תמורתו לדאבון לב.

בילקוט תהלים ע"פ ותכונן צדיק (פרק ז פסוק י) אמר רב טביומי צדיק והוא טוב משל למה"ד לפעמון זהב ומקישו ע"ג מרגליות ע"כ כן היה המנוח בבחינת זהב המקיש ע"ג מרגליות פניני תוה"ק דולה ומשקה לעם ישראל וזהו צדיק טוב שהוא טוב לשמים ולבריות כמ"ש רז"ל על פסוק אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו כידוע.

אמנם נכון שרז"ל מצאו נחמה בנידון שכזה כמ"ש ע"פ וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי, ועד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר הינו דוקא בדורות הראשונים אשר היתה התקוה להמצא צדיקים או חכמים תמורתם אבל אנו בעוה"ר בדורותינו אלא ת"ח שמת אין לנו חליפתו צדיק שמת אין לנו תמורתו, חסיד שמת אין לנו דוגמתו כאשר הביא ע"ז הר' ר' יעקב בעל המשלים בספרו קול בוכים כי איש אחד מגדולי העיר פתח לו בית חרושת לתעשית עבודות יקרות של כל מיני מסחר והיו כמה פועלים עובדים בבית החרושת ועשה אוצר גדול להניח בו כל הסחורות אשר יעשו הפועלים בכל עת וזמן ומשם היה מוכר לחנונים על ידי ע"י, לימים נשרף בית האוצר עם כל מיני הסחורות שהיו בו והיה לו היזק רב מאוד וכשומעו לא בכה ולא נצטער על הדבר הזה לימים באו והגידו לו כי הפועלים שבתו מלעשות מלאכה בזריזות והם בטלים כמה שעות ביום והם מתעצלים במלאכה אז בשומעו זה בכה ונצטער מאוד מאוד וישאלוהו רעיו ומיודעיו על הדבר הזה כיצד בשריפת בית האוצר שהיה בו הפסד של סכום גדול לא בכה ונצטער, ומדוע בעצלות הפועלים שאינו כל כך הפסד בכה מאוד? ויאמר להם דעתי נכונה בזה כי בעברי על האוצר וזוכר ההיזק הגדול יש לי נחמה בזה כי הפועלים עובדים ויש יכולת לקוות למלאת ההיזק בהצלחת העבודה לא כן כאשר אני רואה הפועלים עצלים ובטלים ממלאכתם שכר בבוקר ירדופו אז נוחם יסתר מעני בזכרי ההיזק הגדול שאין מי שימלא חסרוני ע"כ.

ובזה פירשו דברי המקונן (איכה ה יד) זקנים משער שבתו, ואם תאמר על מה כל החרדה כמאמר רז"ל וזרח השמש ובא השמש ע"ז בא כמשיב בחורים מנגינתם שגם הבחורים שבתו מנגינתם שגם הבחורים שבתו מנגינתם בתורה וביהדות ולכן אוי נא לנו כי חטאנו חסרים אנו את התועלת הגדולה שבאה

לנו מהצדיק כי אבדנו את רבי סימון ומי ימלא חסרוננו? פסידא דלא הדרא לעולמים עד תחיית המתים.

בתלמוד נאמר (בבא קמא צ"ז) מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עה"ק מצד אחד, מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד שני ובבראשית רבה (פ' ל"ט) דוד יצא לו מוניטון בעולם ומהו? מקלו ותרמילו מכאן ומגדל מכאן מרדכי יצא לו מוניטון בעולם ומהו עטרת זהב מכאן ושק ואפר מכאן ע"כ.

אף אנו נאמר הרב עזרא חמוי ע"ה יצא לו מוניטון בעולם הגדול ומהו? כתר תורה מכאן וכתר דיינות מכאן שכתר שם טוב עולה על גביהן כמ"ש רז"ל באבות (פרק ד משנה י"ז) ג' כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהם וכולם נמצאו בהמנוח, כתר תורה ידוע ומפורסם כתר כהונה היה משרת לעם הקדוש בדיינות ועניני דת ככהן המשרת בביהמ"ק וכתר מלכות מאן מלכי רבנן וכתיב בי מלכים ימלוכו וכתר שם טוב עולה על גביהם כידוע בשערים המצוינים בהלכה ובכל אתר ואתר.

קנצי למלין כדברי מראש אשובה לפרק הנושא וילבש אותו בגדי שש הוא חלוקא דרבנן העשוי משש וארגמן וגם שש רמז לש"ש מעלות שהזכרתי במסגרת דברי, וישם רביד הזהב על צוארו כמ"ש רז"ל על יעוד השכר בעוה"ב היא עולם הנשמות צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה.

עוד רמז על ביאת משיחינו וילבש אותו בגדי שש ע"י התורה והמצוות שעושים ישראל ועטרת זהב על צוארו היא בזכות יראת ה' ע"פ מ"ש רז"ל בראשית חכמה יראת ה', וכן הוא הדבר כשהבנים כאן עוסקים בתורה ובמצוות ביראת ה' מזכים לאביהם בגן עדן העליון לבגדי שש ולעטרת זהב עילוי אחר עילוי בכל עת ותקופה כי זהו כיבוד אב ואם המעולה לאחר הפטירה כמו שפרשו חכמי הדרש ע"פ מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו אל תקרי בתומו אלא במותו , אימתי מתהלך הצדיק גם במותו שהוא הולך ועולה מחיל אל חיל, בזמן שאומרים הבריות אשרי בניו אחריו אשרי שזה ילד, אשרי שזה גדלם וכמ"ש המפרשים ע"פ אגורה באהלך עולמים כידוע בתלמוד ועת לקצר.

כצאתי אפרוש כפי אל ה' יה"ר מלפני אלקי השמים שזכות הרב המנוח יגן בעד בניו יו"ח היקרים חוט המשולש הראשון חביב כאישון האדון היקו"ן

נסים (ז"ל) וב"ב העי"א ואשר על ידו השני כחוט השני היקו"ן יעקב הי"ו (ז"ל) וב"ב העי"א ואת השלישי כריח אשי היקו"ן אברהם הי"ו (ז"ל) וב"ב נ"י ובעד בנותיו מן המניין ועל צבאם האדון היקו"ן המשונ"ח הרב כה"ר יעקב אלמליח הי"ו (ז"ל) וב"ב ובעד כל הקרב הקרב חיו"ש יאריכו וכו' ובעד כל קהל נכבד כאן גדולים וקטנים הם וכל אשר להם ובעד כל קהל ישראל ובא לציון גואל בב"א.

ויהי בבוקר והנה היא לאה (בראשית כט כה)

ולכאורה מלת היא שפת יתר, הוי ליה למימר ויהי בבוקר והנה לאה, ולבאר הכתוב אמרו חז"ל אותו עת יעקב אמר לרחל אביך רמאי הוא כי החליף משכורתי עשר פעמים, והנה עתה בודאי יחליפך בלאה ויצוה לה שתקרא שמה רחל, וכעת עתה אני אקרא את שמך לאה וסימן זה מסר לה יעקב לרחל, ואז כשהחליף לבן רחל בלאה אזי רחל תכף ומיד מסרה הסימנים לאחותה בכדי שלא יהיה לה בושה והכל קראו לה לאה ובעת שיקרא לה יעקב לאה משיבה הן.

ואז בא הכתוב לומר ויהי בבוקר והנה היא לאה עצמה אבל יעקב כל הלילה כפי הסימן שהיה בינהם חושבה שהיא רחל.

(מרשימותיו של רבינו)

דרוש והספד על רבינו זצ"ל
מאת חתנו הרב יעקב אלמליח זצ"ל

ביום השביעי דרשתי בעי"ת ניורק יע"א על שמועה כי באה מעיה"ק ירושלים תובב"א מסלוקו של צדיק מר חמי מוי"ר ועטי"ר וצניי"ת הרה"ג מעוז ומגדול ראב"ד מקודש סבא דמשפטים ראש על ארץ רבה יע"א ר"מ ור"מ כקשי"ת כמוה"ר עזרא יצחק חמוי זללה"ה נח נפשיה דמר כ"ח כסלו שנת תשי"ו. תנצב"ה וזיע"א.

(מתוך ספר "ויישא יעקב")

והנושא בא

ואת יהודה שלח לפניו וגו' איתא במדרש זה שאמר הכתוב הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות (מלאכי ג' א')

איתא במדרש קהלת עפ"י מתוקה שנת העובד (פרשה ה) רבי חייא בר רב אדא בר אחתיה דבר קפרא דמך אמרו ליה לר' יוחנן עול והפטר עליה אמר לון יעול רשב"ל דהוא ידע מה חילה על רשב"ל ואפטר עליה דודי ירד לגנו הקב"ה יודע מעשיו של ר' חייא בר אדא וסלקו, ודבר פלא הוא והלא ר' יוחנן יעץ כי יקראו את רשב"ל שיספידו יען כי הוא ידע חילה ובכל זאת לא שמענו מאומה שסיפר לנו רשב"ל דבר מגדולות ר' חייא אמנם נראה לומר רשב"ל בדבריו הקצרים כלל את כל שבחוי באמרו דודי ירד לגנו לראות בגנים וללקוט שושנים. הקב"ה ירד לגן הכניסה לקטוף את השושנה היותר יפה והמשובחת לטעת אותה בגנו גנזי מרומים הקב"ה יודע מעשיו של ר' חייא וסלקו וידע הקב"ה כי הוא השושנה היותר יפה והפרח הנחמד ואין כמוהו

בדור ההוא לכן סלקו.

כזאת נאמר אנחנו על גאון דורנו מו"ר דודי הרב כמהר"ר עזרא חמוי זלה"ה כי הוא רבא דעמי' ומדברנא דאומתי' זקן ויושב בישיבה ומגיד שעורי תורה בתלמוד ופוסקים וארבעה טורים חרותים על לוח לבו כמאמר דוד ע"ה בהספדו על אבנר שר הצבא אמר הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל אביר החכמים נושא דגל התורה יבריק זיו אורו אך בארבע אמות של הלכה שמה הראה את פעלתו העזה אהה עלינו על השבר הגדול אשר קרנו רב וגדול נפל היום בישראל ודברי המשורר באו עלינו כתומם אתמה על מאור יומם איך יזרח נשארנו יתומים ואין אב אין לנו מורה ומנהל כאב המנהיג את עמו שהיה יחיד בדורו וכמה תלמידי חכמים יצאו מתחת ידו ומהם הגיעו לשבת על כסא דין והורו הוראה ברבים מי יתן לנו חליפתו מי יתן לנו תמורתו ואי להאי שופרא דבלי בעפרא, ויאתה עלינו לקונן כדאיתא בגמ' בבא בתרא צא ע"א אותו היום שנפטר אברהם אבינו ע"ה עמדו כל גדולי הדור בשורה ואמרו אוי לדור שאבד מנהיגיו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה הרופא בבואו להציל את החולה ולהציל נפשו מרדת שחת אם כי יתאר בתאר מציל ומושיע אולם לא יחיש בנפשו את אשר ירגיש החולה ומכאביו רחוקים ממנו ובצרתו לא צר לא כן הקברניט רב החובלים עת אשר יריח מרחוק כי סכנה מרחפת על פני כל הנוסעים מנחשול שבים העומד לטבעה מיד הוא משליך נפשו מנגד ומסכן את חייו אולי יוכל להציל את הנוסעים והצרה נוגעת גם בעד נפשו כמוהו כמותם חייו תלוים לו מנגד וככה נמליץ אנחנו בקינתנו, אותו היום שמת רבי ובית מדרשו בטל אוי לה לספינה שאבדה קברניטה נפלא היה באהבתו ומסירת נפשו בעד עמו ותורתו דן דין לאמתו לכל בני עמיתו והכל משכימין לפתחו להגיד לאדם מה שיחו תורת אמת היתה בפיהו מלך במשפט יעמיד ארץ קשה עלינו פרידתו ומי יוכל לספר תהילתו ראשון לנשאים פלאי פלאים ספיר גזרתו נזר אלהיו על ראש יקר תפארת גדולתו אב המון שונא בצע וממון נקי כפים ובר לבב אין במינו במחובר אין לנו תמורתו ואתה תחזה הנמצא כזה בא והריאני דוגמתו ברוך שחלק מחכמתו וכבר ידעי לה רבנן להאי מילתא כמה קשה סילוקן של צדיקים לפני הקב"ה.

ומצינו להמקונן ג"כ שהתאונן ע"ז וכמו שאמר באיכה (איכה א טו) סילה כל איברי ה' בקרבי קרא עלי מועד לשבור בחורי גת דרך ה' לבתולת בת יהודה על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב פירשה ציון בידיה אין מנחם לה צוה ה' ליעקב סביביו צריו היתה לנדה בינהם צדיק ה' כי פיהו מריתי וגו' וי"ל חדא

אם כל כך קשה סילוקן של צדיקים לפני המקום למה לסילוקן, הא קי"ל אילן שטעון פירות אסור לקוצצו והכא הצדיק שהוא עושה פירות ושהוא קיום העולם היאך הקב"ה מסליקו מן העולם.

ואפשר יכולני לישב ולומר היינו טעמא שנסתלק הצדיק וסליקו הקב"ה ראשונה מכוח דין ערב תפסו בו כי כל ישראל קבלו עליהם ערבות זה לזה ואם כן כשהרשעים מתרבים בעולם ואז מתחלת העולם להתמוטט אז הקב"ה נוטל צדיק אחד ומכפר על הדור והוי סילוקו של צדיק בשביל קיומו של עולם והוי כמו אילן שנשרו פרותיו ומותר לסלקו באבנים כדי שלא ינשרו פירותיו עוד וכן בנידון דידן נטל הצדיק כדי שלא תתמוטט העולם ותחרב מכל וכל.

עוד אמרו חז"ל הצדיק אבד משום צרה העתידה לבא ולפיכך הקב"ה נוטל הצדיק קודם בכדי שלא יראה בצרות העתידות לבא ואז הווי סילוקו של צדיק לתועלתו בכדי שלא יצטער עם הצבור אבל עכ"פ לגבי מרא דעלמא קשה סלוק הצדיק לפניו כחורבן בית המקדש.

ברם עם כל זה אחר אלו התשובות יכולני להקשות ראשונה אם נאמר הצדיק אבד מכוח הערבות הרי בטור חושן משפט סימן קכ"ט פסק וז"ל ואם אין הלוה לפנינו צריך להודיענו אם הוא קרוב כדי שיוכל שליח לילך ולבוא תוך שלשים יום ואם לא יתן אז יתבע לערב ואם הוא במדינת הים שא"א להודיעו ואין לו נכסים לתופסם המלוה או אם הוא גברא אלמא דלא ציית לדינא אז המלוה יכול לתבוע את הערב או ינדוהו בית דין ללוה עד שיפרע בשביל בשביל הערב ועוד כתב רב נחשון אם אמר הערב תנה לי זמן ואביאנו לב"ד אי ידיע היכן הוא יהבינן זמן כשיעורא דאתי ואי לא ידיע היכן הוא יהבינן ליה זמן שלושים יום ומשיביאנו לב"ד יפטר עד שישבע הלוה שאין לו מה לפרוע אז המלוה יתבע ואם כן בנד"ד איך הקב"ה נפרע מן הצדיק הערב ונוטל נשמתו במקום שיוכל ליפרע מן הלוה בכל מקום שהוא מצוי.

ואף לפי פירוש ר"ת דאמר אם התנה המלוה דאמר ממי שארצה אפרע עם כל זה לא יפרע מן הערב תחלה בזמן שיש ללוה קרקע ואפילו שהוא זבורית והכא הרשע יש לו קרקע היא הנשמה ואפילו היא זבורית ואם כן יכול הקב"ה ליפרע ממנו ולמה לו ליטול הערב בעדו עוד אם הצדיק אבד משום שלא יראה בצרה שתבא מהיכן תיתי לומר כי ניחא ליה להצדיק בהכי שהוא לקברות יובל מקום חושך צלמות ותולעה ויכול להיות טוב לו יותר לחיות ולראות הצרות העתידות לבא על כל אילו אשיב ואומר דלא אמרן דאין יכול המלוה ליפרע מן הערב כל זמן שיש ללוה אפילו קרקע זבורית היינו דוקא

היכא שהקרקע היא כנגד חובו אז המלוה נפרע מן הלוה ולא מן הערב אבל אם הקרקע שלא כנגד חובו אז ודאי יכול המלוה ליפרע מן הערב.

וכן הרמב"ם פסק סי' קל"ב ז"ל שנים שערבו לאחד כשבא המלוה ליפרע יכול ליפרע מאיזה מהם שירצה ואם לא היה לאחר מהם שיעור כדי החוב חוזר ותובע משני דמי שאר החוב וגם אם הלוה אין לו מה לפרוע או שלא יש לו כנגד חובו אז אין לתובעו כלל כי אם תובע להערבים והנה בנד"ד הלוה זה הרשע שחטא וגרם הפסד מרובה לשמים ולבריות אז הוי שאין לו לשלם כנגד החוב שעליו ואז נתפס הצדיק שהוא ערב ופוריע בעדו והטעם שנתפס הצדיק שבדור ולא אחר יען כי קי"ל הנזקין שמין להם בעדית וכשאדם חוטא ועובר עבירות זהו נקרא מזיק כי פוגם הוא בעולם התחתון כי פוסק השפע היורד מלמעלה והוי גם מזיק לבני אדם ואין לך מזיק יותר גדול מזה ולכך נפרעים מהגדול הדור כי הוא העדית, עוד כתב רבינו ירוחם אם הלוה נעשה אלם אחר ההלואה אז המלוה יפרע מן הערב בלי שום ערעור כלל כן בנד"ר זה הרשע שחטא ועבר על כמה מצות דאוריתא ודרבנן ברשע והעיז לפני הרי זה נעשה אלם ואין לך אלם יותר מזה ואז המלוה נפרע מן הערב.

עוד כתב בית חדש אם התנה המלוה מתחלה ואמר ממי שארצה אפרע כתב הר"י הלוי שיכול המלוה ליפרע מן הערב תחלה אם ירצה והן עתה כשקבלנו הערבות עלינו איש את אחיו ובן את אביו על תנאי שהתנה עמנו הי"ת שיפרע מאיזה שירצה ואין מי שיעכב על ידו ואם באת לשאול מי אמר שהצדיק ניחא ליה אם נאמר סלוקו של צדיק בשביל שלא יראה בצרה העתידה לבא אשיב ואומר כי קי"ל כשיסתלק צדיק מן העולם הזה כתות של מלאכי השרת יוצאים לקראתו ואומרים לו שלום בואך ואומרים פנו מקום לזה הצדיק שבא לכאן ותלמודו בידו ונוטלים נשמתו לשמי מרום בגן העליון כמש"כ חז"ל עין לא ראתה אלוקים זולתיך אז ודאי נוח לו לצדיק לילך לו לעולם העליון ויתעדן עם נשמות הצדיקים מלישאר בעולם התחתון ויראה הצרות העתידות לבא.

וגוף הצדיק אשר הוא גנוז בקבר אין שום רימה ותולעה יכולת לשלוט בגוף הצדיק ואז מיתת הצדיק לטבא עבדי ליה אבל החסרון הוא לדור אשר היה הצדיק מגן על הדור וחסרון זה לא יוכל להימנות יהי רצון שמיתתו של הצדיק הזה כפרה על הדור שהרי העבירו מעונות הדור כנגד כל הדמעות שהורידו עליו בהספדו ובודאי שהצדיק הזה יש לו שמחה רבה שהחיה את הרבים וכל המקיים נפש אחת מישראל וכו' רבותי היקרים האם תאמרו מי

קראך הלום לספוד לצרה לבכותה האין לנו ספדנים ומקוננים ובפרט שכבר נספד באה"ק מפי רבנים וגאונים על זאת אשיב ואומר אין זאת כי אם הכאב הגדול והפצא אשר שרט בליבי שריטה עמוקא יען כי הוא כאב גדלני מהיותי בן י"ג שנה ובתורת ה' לימדני ועל שולחנו האכילני והשקני לזאת נאלצתי ונכנסתי לפני ולפנים לקשר מספד מר על האבדה הגדולה והשרפה אשר שרף ה'.

קול המון כל העם קורים בקול רם על מה עשה האלוקים ככה על מה חורי האף גדע בחרי אף החכמים והרבנים והדיינים צועקים צועקים איה חברינו איה מנהיגינו איה ראש עדתינו וכל התורה צועקת במרה כי אבדה כלי חמדתה ונפקד ממנה נזמה וחליתה כי הוא בקי בכל הלכה הן בממונה הן באיסורא וזאת העודף על הכל בקי בבדיקת סכין ובבדיקת העוף ומרגיש דקה מן הדקה הכל כמנח ליה בכיסתיה ויתר על הכל בקי בהלכות גיטין וקידושין בעל פה ואת עלית על כולנה קול נעים אשר לו ומשורר תמיד בשירות ותשבחות שאמרם דוד ע"ה ומשמח אלוקים ואנשים.

קל מן שמיא נפל עליה אלי השמימה עזרא אל המקום אשר הכינותי בניו ובנותיו וחתניו צועקים אבי אבי רכב ישראל ופרשיו אבי התעודה אב על העדה כמה טרחות טרחת עד שגדלתנו ועתה למה עזבתנו המאוס מאסת בנו אבינו אב רחמן זרע המיומן ציץ נזרנו הודינו והדרינו גדול כים שברינו על האבדה שאבדנו שערכה ערך רב ולמאוד מאוד חסרונה הוא מנהיג ודבר אין במינו במחובר צדיק באמונתו שש על מצוה לקים דתו מתחסד עם קונו והיה שמח ביסורים סבל יסורים ועם כל זה תמיד שפתותיו מרחשות חכמה ואם ישאלינו אחד בדבר הלכה משיב כלאחר יד דברים המצדיקים ודבר בשם אמרו וזה לו חמש וארבעים שנה דיין ומורה הוראות בבידה"ק באר"ץ עם עמודי וגאוני עולם הראשון בקדש מורינו ורבינו הרב שלמה צפדיה נ"ע תרס"ד זלה"ה ושני לו הרב ישעיה דיין נ"ע תרס"ג זלה"ה ועם הרב יעקב דוויך נ"ע תרע"ט והרב אליהו חמוי נ"ע תרע"ד ואח"כ עם הרב משה מזרחי נ"ע תשט"ו והרב עזרא עבאדי שעיו נ"ע תש"ג זללה"ה זיע"א ועם כל אלה מאוד היה שפל רוח ולא מחזיק טיבותיה לנפשיה ובפרט שהיה בו מדת הבדחנות והיה אהוב לשמים ולבריות א"כ הצדיק הזה מאושר מאוד מאוד צריך להתמרמר ולהתאונן על סילוקו וכל אחד יאמר בשלי הצער הזה ויחזור אל ה' וירחמהו כי עד עתה היה הצדיק המאושר מגן וצינה לדור לא כן עתה מי יגן בעדינו ומי יעמוד לנו בעת צרה אם לא תשובתינו אל ה' אלוקינו והוא ירחמנהו ואין לנו לישען כי אם על אבינו שבשמים וזכות

הצדיק עם שאר הצדיקים והשוכני עפר קדושים אשר באר"ץ המה יגן עלינו ועל ישראל אחינו להצילינו מכל צרה וצוקה ויקרב לנו ביאת הגואל במהרה בימינו כיר"א.

ויעלה ויתפלל בעד בניו ונשותיהם ובנותיו וחתניו ובניהם ובעד כל הקה"ק הזה אשר באו לכבודו האחרון ישלם ה' פעולם ויהי שלום בחילם וה' יגן בעדם ויצילם מכל צרה וצוקה ה' יאריך ימיהם בטוב אמן ובחזרת תפילתו יתפלל בעד כל הרבנים והחכמים ובעדי ובעד ביתי ובעד כל קהל ישראל יאריכו ימים ושנים אמן.

חזרתי ואמרתי את יהודה שלח לפניו כונתי לרמוז על מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו הגואל האמיתי הוא משיח בן דוד כמו שאמר הכתוב לא יסור שבט מיהודא ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה זה מלך המשיח יבא ויגאלינו גאולת עולם ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו אכי"ר.

כתיב ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים

(ישעיה יא ט)

שמעתי ממר חמי הרב, ששמע מעשה שהיה בימי הרש"ש שהקשה מלת מכסים שפת יתר, הוי ליה למימר ומלאה הארץ דעה כמי הים ותירץ רמז גדול רמז לנו הנביא על הענוה והוא, אם אחד נכנס למקום שכמה תלמידי חכמים מצויין שם וכולם מתכסין בגדי רבנן איך יכול לידע מי הוא הגדול מחבירו בתורה מבלי לחקור ע"י לימוד.

בא הנביא ואמר יבדוק אותם במידת הענוה וכל מי שהוא רך ושפל ועניו הוא הגדול כמו מי הים המכסים את הים המים על פני הים בשוה, אבל תוך הים כל מקום שהוא נמוך ושפל שם תמצא מים יותר כן תלמיד חכמים כל שהוא עניו ושפל מחברו מלא יותר בחכמה ובתורה.

(מרשימותיו של רבינו)

איש היה באר"ץ

דרוש והספד על רבינו זצ"ל
מאת חתנו הרב יעקב אלמליח זצ"ל

במלאות שלושים

איתא בשבת ק"ה ע"ב מתנה טובה יש להקב"ה בבית גנזיו ונאד של דמעות שמה וכל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו אולם שונות המה הבכיות והדמעות יש לך אדם אם שוד יבא עליו פתאום אשר לא ידע שחרה אז יפתחו מקורי עיניו יוריד דמעות מאין הפוגות יבכי ויליל על שברו ובזה יקל מעט את פצעי לבבו אולם לפעמים יקרה כי האסון והשבר הנה הוא גדול כל כך אשר בהתיצבו לנגדו יאבן ויקשה את ליבנו דמעותינו יקפאו מבלי נוכל להוציא אפי' דמעות אחדות להרך את פצעינו ולהשקיט את רוחינו כמו שאמר הנביא ירמיהו (פרק ט' פסוק ט"ז) כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננת ותבואנה ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה ענינו דמעה ועפעפינו יזלו מים הנביא אשר היה בימי הזעם בפרע פרעות בישראל עת אשר אם על בנים רטשה בני ישראל נתנו לבז נקמה הקיפה מחנה העברים ובצאתו ברחובות קריה והנה מחזות לפניו בהתעטף עולל ויונק ברחובות טובים היו חללי חרב וביותר גדל כאיבו בראותו את האמללים הולכים ודלים ואין רגש בקרבם גדול כים שברם ואינם שמים על לב אז צעק מנהמת לבו התבוננו אחי על גודל האסון אשר פגעה מדת הדין בנו ובגאון דורינו מע' הרב הגאון הדיין המצויין ראש ב"ד מקודש מהר"ר עזרא חמוי זלה"ה אשר יש לו כארבעים וחמש שנים יושב על כסא הרבנות והיה רצוי לרוב אחיו ווי להאי שופרא דבלי בעפרא ואם חסרי אונים ונכנס בעצמיכם לעורר קינים ונהי הלא קראו למקוננות ותשאנה עלינו נהי ערערנה את לבבינו הקפואים אזי תרדנה עינינו דמעה ואבכה יומם ולילה על שבר מר חמי ווי על האבדה שאבדנו.

וכדברי הנביא שאמר (ירמיה י' י"ט) אוי לי על שברי נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חולי ואשהנו אהלי שודד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם אין נוטה עוד אהלי ומקים יריעותי ולכאורה משמע שדברי הנביא הוא כפול דמאחר שאמר אהלי שודד למה חזר ואמר אין נוטה עוד אהלי ועוד מה כוונתו

לומר ואני אמרתי אך זו חולי ואשאנו וכך אך מיעוט הוא ומאי מיעט אך נראה לפרש ולומר כמ"ש המפרשים בההוא דחכם שמת אין לנו חליפתו שאעפ"י שאמרו וזרח השמש ובא השמש ביום שמת רבי נולד רבי יהודה אבל הצער הגדול עד שיגדל וימלא מקומו כי לעת עתה הרעה מצויה לנו ולכן ראוי להספידו ועפ"י האמור אתי שפיר כוונת הכתוב ואמר אוי לי על שברי נחלה מכתי שמתאונן על מיתת הצדיק ואמר ואני אמרתי אך זה חולי כי כל אך מיעוט הוא ומאי מיעט רוצה לומר מיעט זה החולי מיתת הצדיק ואם תאמר כי וזרח השמש וכבר נולד צדיק אחר במקומו ומה לי להתאונן ואשאנו שאני יכול לסבול זה הצער חזר ופירש מהו החולי שנעשה לי הוא שאהלי שודד ואוהל הוא בית המדרש ששודד מהצדיק שהיה בו וכל מיתרי ניתקו הם התלמידים מעמידי בית המדרש ניתקו ממקומם שאין להם רב שילמדם ולהורות להם הדרך אשר ילכו בה ובני יצאוני ואינם ואעפ"י שזרח השמש עכ"ז השתא מיהא ליתא הוא גבן ובית מדרשו בטל אבל גדול ליהודים על הלקח ארון האלוקים מלאכי שלום מר יבכיון שמים בוכים ואומרים אבד חסיד מן הארץ אבד מורה הוראות ואזעק בקול מר על צדיק כתמר וקרא זה אל זה ואמר ווי דחסרא ארעא גברא רבה ויקירא דיין הוא ודן אמת לאמיתו לכל בני עמיתו והכל משכימים לפתחו ואין האיש בביתו הוא מנהיג ודבר אין במינו במחובר גיבור במלחמתה של תורה רבי קרא ושנה א"כ קהלה קדושה עלינו לעורר בכי לשאת קינה ולספוד מר להוריד נהרי דמעות כי נפל ממנו רב וגדול עמוד הימיני פטיש החזק הרב המופלא וכבוד ה' מלא כמהר"ר עזרא חמווי זלה"ה וזי"ע ומלאכי מרום מר יבכיון.

ואמרו במסכת ע"ג (דף כ"ב) לעתיד לבא יכריז הקב"ה כל מי שטרח בערב שבת יבא ויאכל בשבת והמשילו עולם הזה לישוב ועולם הבא למדבר מי שהכין בישוב יש לו מה לאכול במדבר ומצינו בגמ' שת"ח נקרא אריה כאמרם ארי סליק מבבל אריה יישר כחך וז"א הישאג אריה הת"ח בקול תורה ביער בעולם הבא הלא יש צורך בו יותר בו בעולם הזה אנו צריך לשאגת אריה שהיה רבן של כל ישראל כמאמרם בכתובות (דף ק"ד) ברבינו הקדוש שאמרה אמתיה עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי וטרף אין לו אם אין להקב"ה לטרוף ממנו חובו הן הן עונותינו לכן הוא טורף מעידית כאמור הנזקין שמין להם בעידית אבל זולת זאת לא היה ניטל שאגת אריה ליער רק בעוה"ז כי היה צורך גדול לעולם להרביץ תורה ברבים.

ואמרינן במסכת מועד קטן דף כ"ה ע"ב א"ל ר"א לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר לויתן בחכה הועלה

מה יעשו דגי רקק א"ל ח"ו דחכה ושלהבת בצדיקי אלא מאי אמרת בכו לאבלים ולא לאבדה שהמה למנוחה ואותנו למנוחה והוא עפ"י מ"ש הנביא (ישעיה נ"ז א') הצדיק אבד ואין צדיק שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו ולבאר סיומא דקרא הוא דלכאורה אין אנו צריכים להתאבל על מיתת הצדיק כיון שהלך למקום מנוחתו ותכליתו לחיי עד אשר יפה שמה שעה א' מכל חיי העולם הזה רק מ"מ יש חסרון גם להצדיק והוא עפ"י מ"ש (זכריה ג' ז') שאמר הקב"ה ליהושוע כה"ג ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ופירשו חז"ל היינו שהמלאכים נקראים עומדים שמזמן בריאת הם תמיד במדרגה אחת ואינם יכולים לקנות לעצמם מעלה יתרה כיון שאין להם יצה"ר משא"כ הצדיקים נקראים מהלכים בין העומדים האלה הן המלאכים א"כ היינו פסידא דצדיק דכ"ז שהיה חי ע"פ האדמה היה מוסיף והולך יום יום ועכשיו שמת נעשה עומד שאינו יכול עוד לעלות מעלה מעלה יום יום וזה שסיים הכתוב ואמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב דהיינו לומר כי הצדיק הלך למנוחות אבל אנחנו לאנחות שאין לנו עוד מגן וצינה להגן בעדינו.

וראיתי בספר חות יאיר ז"ל שהביא מספר הזוהר פ' ויחי מפרש הקרא דפ' ראה בנים אתם לה' אלוקיכם והרב הנז' הביא משל למלך אדיר וגדול אשר היה לו בן יחיד משכיל בכל דרכיו ובעל מדות טובות ושלימות וכל ישעו וחפצו של המלך היה שהבן יקנה לו שלימות המדות וידיעת החכמות רק הטרידהו חמודות הזמן ורוב שעשועי קרובי המלך לדבר עמהם ולטייל איתם בכל יום והם עצרוהו מלעסוק בלימודים מה עשה המלך קרא לבנו ואמר לו הלא ידעתי בני שאיש משכיל אתה וחפצך לקנות חכמה ושלימות רק בעיר המלוכה שלי הטרדות מונעים אותך ע"כ לך נא אל אחד הכפרים שבמדינתי ושם אבנה לך פלטרין של מלך וכל צרכיו ינתנו לך כיד המלך ושם תתבודד עם מלמדיך איזה שנים ואח"כ אבוא אליך בעצמי להשיבך אל מקומך בכבוד גדול כי יצא שמך הטוב בכל העולם ואז אתן כתר מלכות בראשך אז הבן הלך לדרכו עם כמה שרים וישב במקום ההוא והתמיד בלימודו יום ולילה ולאנשי הכפר היה שמחה וששון בעת ההיא יען כי מעולם לא זכו לראות דבר גדול כזה שיתיישב בתוכם בן יחידו של מלך ומפאת פרנסה שהיה להם מחצר בן המלך ומפאת הרופאים הגדולים אשר שלח המלך לבנו עם כל צרכי רפואה ויותר מזה כי חכמי ומורי בן המלך אצלו איזה שעות ללמד לאנשים אחרים כל חכמה ע"כ חשו גם אנשי הכפר ללמוד מהם ונעשו משכילים מזה ולתקופת הימים כאשר כלה בן המלך את כל תלמודו בא המלך עם כל שרי

המלוכה לכפר ההוא בכלי שיר ותופים לקרא את בן המלך לביתו ולעשות לו יקר וגדולה וליתן כתר מלכות בראשו וכל הרואים את בן המלך שמחו מאוד כי ראו שהוא הולך לתכליתו האמיתי כי אין זה דרכו שישב כל ימי חייו בכפר רק בני הכפר אשר נטל מהם עטרת ראשם ותפארתם כי עתה בנסוע בן המלך מאתם אין כבוד ושפע וחכמה ופרנסה להם ומובן מאליו בעת כי הלכו ללוות את בן המלך בבכיה רבה כי חסרו את כל הכבוד ואת כל השפע אשר היה בא להם באמצעות בן המלך אבל המלך ושריו שמחו מאוד על ביאת בן המלך להשלמתו כראוי ובא לשם וז"פ הכתוב בנים אתם לה' אלקיכם והצדיק שב אל רביו וז"א בכו לאבלים כי לנו בושת הפנים שנותרנו ערומים ולא לאבדה כי אדרבא הוא הלך למקום קדוש ויפה לו וזה אמרו ישעיהו בלשון תמיה הצדיק אבד וכי הצדיק אבד והלא אנחנו הם בעלי אבדה א"כ מדוע אין איש שם על לב.

וזה שנאמר (עמוס פרק ג' פסוק ד') היתן כפיר קולו וכי בני הכפר צועקים בחנם בלתי אם לכד ממנו ראש תפארתו וע"ז משיבים אנשי הדור כל זה היה בשבילנו כי נחנו פשעינו ומרינו ונטל הצדיק מצדנו לכפר על פשעינו ולפרוע והן עתה אנחנו שגרמנו לסלוק הצדיק מן העולם האף כפי הדין שקים לנו גרמא בנזקין פטור אבל הכא לא דמי לדין גרמה בנזקין שהרי אמרו בחגיגה (דף י"ב) דעל צדיק א' העולם קיים ובזמן שאין תורה ועבודה וגמ"ח הוא גרם למיתת הצדיקים שהוא בשבילו העולם קיים וא"כ הוי שהחריבו העולם בידיים ולא הוי גרמא בנזקין וחיבים ולפיכך הלך זה הצדיק לכפר על פשעינו ולזאת מחויבים אנחנו לבכות על הצדיק ולקונן עליו ולחזור לפניו יתברך מדרכינו הרע ולא נשוב עוד לכסלה אזי הוי סלוקו של צדיק טב ליה כי החיה עמים רבים והוי השיב רבים מעון ואזי במיתתו כתות של מלאכי השרת יוצאים לקראתו ויחבקוהו ויובילוהו אל גן עדנו ויתענג בעונג עולמים כי"ר.

כל תפילה ותפילת צדיק לא תחזור ריקם ועושה רושם בעד כל הקהל הקדוש הזה אשר באו לכבודו האחרון יהי שלום בחילם שלוה בארמנותם ה' יאריך ימיהם בטוב הם וכל אשר להם ואמר כל העם אמן.

ובחזרת תפילתו יעלה ויתפלל בעד בניו ובנותיו ובעד חתניו ובניהם וכל אשר להם יהי רצון שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה והיתה הרוחה כיר"א.

איש היה בארץ

הספד שנשא רבינו זצ"ל
לזכרו של הגאון רבי עזרא הררי רפול זצ"ל

נח נפשיה דמר יום ג' י' סיון שנת צרו"ת תנצב"ה זיע"א והני מלי מעליתא שאמרם לפני פתח ביתו.

והנושא בא

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה
יאירו שבעת הנרות (במדבר ח א)

איתא במדרש איכה קשה סלוקן של צדיקים לפני הקב"ה יותר מצ"ח תוכחות שבמשנה תורה ומחורבן ביהמ"ק דאילו בחורבן ביהמ"ק כתיב (איכה א ט) ותרד פלאים אבל בסלוקן של צדיקים כתיב (ישעה כט יד) לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הפלא ופלא וכ"כ למה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר עוד איתא בש"ס על פסוק ויאמר ה' למלאך המשחית בעם רב א"ל הקב"ה למלאך טול לי הרב שבהם שיש לי ליפרע ממנו כמה חובות ע"כ.

רבותי היום הזה נפל רב ושר גדול בישראל אחי ידידי עלינו לעורר רגשותינו להקיץ מתרדמת שנתינו להכיר חסרוננו אשר הוא חסרון לא יוכל להמנות ולידע את אבדתינו אשר אבדנו אבידה גדולה אבדה עיר קדשינו לא אבדת כסף וזהב ומטמונים חולפים כי אם אבדת נפש יקרה אבדת רוח זכה וברה אבדת נשמה טהורה היא החיה אשר היתה לתפארה לקהל עדתנו אבדת יחידה המיוחדת בהדרה הלילי אר"ץ ספדי צוב"ה כי זקנים משער שבתו אבד מבחר אנשיך גדול החכמה אוצר הדעת והמזמה וכל העם משכימים לפתחו לקחת עצה ותושיה ומוסרים ומדות אוצר כל כלי חמדה איש על העדה האי מאן דלביש מדה ומנהיג ודבר אין במינו במחובר רב שמת אומרים עליו ברוך

דין האמת זקן שנשוא פנים שהקב"ה חולק לו כבוד כמאמרם ז"ל בכמה מקומות מצינו שהקב"ה חלק כבוד לזקנים בסנה בסיני ולעתיד לבא בסנה כתיב לך ואספת את זקני ישראל, בסיני כתיב ועלית אתה ואהרון עמך ושבעים מזקני ישראל ולעתיד לבא כתיב ונגד זקניו כבוד ע"כ.

רבותי הצדיק המאושר הזה באמת היה כל חפצו כל רצונו וכל מאוויו כל מגמתו כל מטרתו להיטיב ולהועיל לזולתו וכך היא היתה מדתו כשתלמיד חכם נכנס לביתו נרתע מלפניו וקם מלא קומתו מחבקו ומנשקו כס"ת יראתו קודמת לחכמתו ושש על מצוה לקיים דתו ועל כל אלו לא מחזיק טיבותא לנפשיה וענוה יתרה אשתכחת ביה, ווי ווי החסיד העניו המתחסד עם קונו בהונו ואונו גדול המעשה ועושה עטרת ראשינו רב משרשריא סולת נקיה חד מבני עליה העוסק בדברי רבינו האר"י הרה"ח עזרא רפול הררי אהה המות האכזרי איך לא חמלת אל אושרו ויושרו וגודל מעשיו הטובים העינים הצופים ומביטים למרחוק על כל דבר טוב ומועיל באמת הוא היה עץ חיים לחכמים ולתלמידים אב ליתומים ועזר לאלמנות באמת ובצדק נוכל לומר עליו שהוא אחד מהעמודים שהעולם נשען עליהם צדיק יסוד עולם כמה חכמים גידל כמה תלמידים העמיד בחכמתו ובחסידותו וחריצותו עשה שלא תשתכח תורה מישראל חבל על האי שופרא דבלי בעפרא, הידים שהיו כותבים לילה ויום כותב וסופר סופר מהיר עזרא הסופר להמציא איזה תועלת להחכמים והעניים והדלים והחולים והאומללים שמו נודע בשערים ואין משיב פניו ריקם ועתה איך נקשרו הידים, הרגליים הרצים ליילך לילה ויום לרוץ לדבר מצוה וגשם ורוח לא יעצרוהו מול מטרתו הקדושה וכל עסקו היה לשם שמים איך אפסו כוחותיו כל העם מקצה צועקים בקול מר אבד חסיד מן הארץ חסרונו ימעט אושר האר"ץ.

רבותי, ידוע לכם מה שאמרו רז"ל דקלא דטעין קבא אסור למקצייה ור"ל הדקל שעושה קב תמרים אסור למקצייה משום שהוא אילן עושה פירות והמפרשים הקשו מעתה שאילן העושה קב פירות אסור למקצייה אם כן איך הקב"ה נוטל צדיק אחד ומכפר על הדור ובפרט כמו הצדיק הגדול שאנחנו עסוקים בהספדו שמועיל לעצמו ומועיל לאחרים עימו ותמיד עושה מצוות חבילות איך הותר לקצצו, ותרצו המפרשים שהקושיא הזו תשובתה בצדה שכבר אמרו שם בגמ' שאם היה האילן מעולה בדמים מותר לקצצו ר"ל שאם נקצץ נמכר בדמים יקרים מותר לקצצו וכבר אמרו ז"ל שצדיקים בעת פטירתם עושים פעולות גדולות שאינם יכולים לעשותם בחייהם וזוהי שאמרו רז"ל גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם והפעולות שעושים בעת

פטירתם כשעולין למעלה מעלים עמהם כמה נשמות שלא יכלו לעלות מאליהם ובלוית הצדיק עולים עמו למעלה.

וזהו שרמזתי דבר אל אהרן בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות הכונה לומר דבר אל אהרון ר"ל מיכאל כהן גדול שעומד ומקריב נשמותיהם של צדיקים על גבי מזבח העליון והוא מתכנה בשם אהרון הכהן בהעלותך את הנרות כשרוצה להעלות נשמות הצדיקים שאינם יכולים לעלות מאליהם אל מול פני המנורה ר"ל כשיבא לידך צדיק גדול כזה שאנחנו עסוקים בהספדו להקריב נשמתו על מזבח העליון תעלה הנרות עמו בלויתו ואז יאירו שבעת הנרות, ר"ל שיתוסף אורם שבעתים ממה שהיו ואז יוכלו לעלות למעלה זאת הפעולה האחת שעושין בעת עלית נשמתם.

ועוד אמרו המקובלים ז"ל שהצדיקים בשעת פטירתם מעלים נשמותיהם בסוד מ"ן ועושין זווג למעלה ומתרבה השפע בכל העולמות זו פעולה שנית.

ועוד פעולה שלישית כי בהסתלק צדיק גמור כמו הצדיק המאושר הזה כל בני דורו דואגים ובוכים ומתמרמרים על סילוקו מהם ובודאי מהרהרים תשובה כמאמרם ז"ל עד השתא היה קטינא חריך שקי מתפלל עלינו ועכשיו מי יתפלל עלינו וחוזרים בתשובה שלימה, כל זה גורם הצדיק בהסתלקו ובודאי הגמור שהצדיק גופיה ניחא ליה לתקן כל התקונים ואז ע"י נקרא מעולה בדמים כיון שגורם כל הפעולות ולהוי כפרה בעד כל ישראל כמו שהיה הכא עומד ומשמש בעד כל דבר טוב ומועיל גם שם עומד ומשמש קול תלונה איומה באה באזני עלי יתלחשו באמרם בן מי זה העלם לא תואר ולא הדר יצא ופסע על ראשי רבנן קדישי רבני דסורא אספקלריא המאירה הרבנים המובהקים מלאים זיו ומפיקים מגבב דברים אחת למעלה ושבע למטה באתר זקוקין דנורא נמצא עזרא לספוד לשרה פוק תני לברא אן עייל בר נפחא אין זה אלא כרמות רוחא וא"כ אנא אני בא בסוד קדושים רבא כי זה ניתן לקדושים אשר בארץ גדולי רבני צובה לא לכושל שבהם המגבב דברים בקש ובגבבא זאת אשיב ידעתי בני ידעתי מיעוט ערכי לא איש דברים אנוכי ואין בלשוני מלה כבד פה וכבד לשון אך שלושה הקורות אותי המה אלצוני לצאת ממחיצתי ההכרח והפצרה והאהבה גם גזרת הרבנים באומרם אלי קום קרא בגרון וכו' כשופר הרם קולך כי ראוי והגון הצדיק המאושר ומה' תמצא עזרא.

ומעתה תכל תלונתם והרימותי קול ואקרא יהי"ר שתהא נפשו בצרור החיים צרורה ויעמוד בתפילה בעד שכינת עוזנו לאקמא שכינתא מעפרא וישלח לנו משיח צדקנו במהרה אכי"ר בילע המות לנצח וגו'.

דברי קינה והספד מאת רבינו זצ"ל
על הגאון רבי אליהו חמוי זצ"ל
מחבר ספר פה אליהו

יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו
קטורה באפך וכליל על מזבחך (דברים לג י)

איתא במדרש כשהעלה הקב"ה לאליהו לרקיע עמד מלאך המות נגדו א"ל הקב"ה על מנת כן בראתי את השמים שיעלה אליהו לשם א"ל מלאך המות עכשיו יהיה פתחון פה לבריות, א"ל הקב"ה אין זה כשאר הבריות ויכול הוא להעביר אותך מן העולם ואינך יודע כחו אמר לפניו תן לי רשות וארד אליו א"ל רד מיד ירד כיון שראה אותו אליהו הכריחו תחת רגליו וביקש להעבירו מן העולם ולא ניתן לו רשות כפת אותו תחתיו ועלה לשמים הה"ד ויעל אליהו הסערה השמים עכ"ל.

קול ברמה אשמיע, מספד מר אביע, אספדה ואלילה, מעי אוחילה, האנח בשברון מתנים, ונמס כל לב ורפו כל ידים, אל הלקח ארון האלקים אחד מן הרמתים, אבל גדול ליהודים, יסובבו בשוק הסופדים, כל העם יניעון שפה, וכל בית ישראל יבכו את השרפה, כי אש יצאה מן השמים ויעף אליה אחד מן השרפים, כי אינו אלא שרף ספר תורה שנשרף, הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון, שמים בוכים ואמורים אבד חסיד מן הארץ ותגעש ותרעש הארץ, ועמודיה יתפלצון, שכינה מה לשון אומרת קשה סילוקן של צדיקים כמאמרם במדרש איכה מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה, ומחורבן בהמ"ק, בתוכחות כתיב והפלא ה' את מכותך, ובחרבן בהמ"ק כתיב ותרד פלאים, אבל בסילוקן של צדיקים כתיב לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכ"כ למה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר א"כ אפוא אחי קהלה קדושה עלינו לעורר בכי לשאת קינה לספוד מספד מר מספד כתנים, ואבל כבנות יענה, להוריד נהרי נחלי דמעות, כי נפל ממנו רב וגדול בישראל גדול

בקדושתו, גדול בחסידותו, גדלו בתורתו, ועל כל אלה גדול בענותנותו, כי יפלא דבר למשפט הכינו וגם חקרו, מקבל האמת ממי שאמרו כל העם עונים אחריו מקודש מקודש קדוש יאמר לו, בצדק מאמר יקר המציאות כמוהו רב שמת ברוך דיין האמת, הגאון רבינו אליהו, ווי ווי חסרא ארעא, גברא רבה ויקירא, אחד מהעמודים שהעולם נשען עליהם, כל ימיו בסגופים ותעניות חשך השמש, הכוכבים אספו נגהם כיום שמת רבינא ופתח עליה ההוא ספדנא (במו"ק דף כ"ה) נשים לילות כימים, על משים לילות כמים, הוא היה אספקלריא המאירה, גבור במלחמתה של תורה כחשיכה כאורה, רבי קרא ושנה, מעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה, אלא ככנור למעלה ממטתו לעורר משינתו, ויהי בחצי הלילה, מתגבר כארי, ללמוד דברי רבנו האר"י בעץ חיים ובכונות, בית מדרשו שלומד בו בטל, ואבן מקיר תזעק איה השוקד עלי, להשכים ולהעריב, והוא ראשון שבקדושה, בקשתיהו ולא מצאתיהו, וכמה לילות היה יושב מתחלת הלילה עד הבוקר ולן בעומקה של הלכה, וכותלי בית המדרש יוכיחו הן הן יתנו עדיהן, על שקידתו, ועל פרישותו, לא יתן שינה לעיניו ויהי בעלות השחר, ויגש אליהו הגשה לתפילה מקדש עצמו מלמטה, ומכין עצמו לתפלה כמו שרפי מעלה העומדים באימה ויראה, עליו יצדק מאי דאיתא בירושלמי וז"ל, ד' דברים הם תשמישו של עולם, וכולם אם אבדו יש להם חליפין כי יש לכסף מוצא, ומקום לזהב יזוקו, ברזל מעפר יוקח, ואבן יצוק נחושה, אלו אם אבדו יש להם חליפין אבל חכם שמת מי יביא לנו תמורתו אתה ה' אלקים שתינו כוס התרעלה כי היה לאין מחמד כל עין, ויעזוב בניו ובני ביתו וילט פניו באדרתו אדרת. אליהו

קול יללה, ואחזתני חלחלה, ורוב בהלה, אליכם אישים אקרא, שמעו כי נגידים אדבר, כי עתה חל עלינו לאמר מאי דאיתא במדרש שוחר טוב על פסוק בשיר השירים (פ"א פ"י) אשכול הכופר דודי לי וז"ל רב ברכיה אומר, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה בשעה שאתה מצר ומימר לי דודי לי, את נעשה דודי ורואה איזהו אדם גדול שיש בו שיכול לומר למדה"ד די ואתה נוטלו וממשכנו בעדי הה"ד אשכול הכופר, מהו אשכול איש שהכל בו מקרא משנה תלמוד תוספות ואגדות, הכופר שמכפר עונתיהם של ישראל ע"כ, אך דעו נא רבותי כי הם אמרו והם אמרו, אימתי הצדיק מכפר על הדור בעת שיתרגשו, בעת שיתמרמרו עליו אחד בפה ובלב ויורידו כנחל דמעה, ויבינו מה שחסר להם ואינו אלא בשלהם וישיתו לב להתעורר בתשובה שלימה אזי הצדיק ניחא ליה, והוי מזבח כפרה לכפר על כל ישראל אם כן אחי ידידי עלינו לעורר רגשותינו, ולהקיץ מתרדמת שנתינו, להכיר חסרונינו, אשר הוא

חסרון לא יוכל להימנות, ולידע את אבדתינו אשר אבדנו לא אבידת כסף וזהב ומטמונים חולפים, כי אם אבידת נפש יקרה אבידת רוח זכה וברה, אבידת נשמה טהורה, היא החיה אשר היתה לתפארה, לקהל עדתינו, אבידת יחידה המיוחדת בהדרה, הלילי אר"ץ ספדי צוב"ה כי זקנים משער שבתו, שערים המצוינים בהלכה האי מאן דעסיק באורייתא תדירה, כחשישה כאורה, מיום ראשון עד יום אחרון ושבת בנתים והעם משכימים לפתחו, ותורה יבקשו מפיהו, שלחיו פרדס רמונים, והיד כותבת פסקים ודרושים מינים ממינים שונים הוא היה יגע בכל דבר שבקדושה, אבן הראשה, לבדוק תפלין ומזוזות, בעל פה היה בקי בהם ובהלכותיהן הלכות גדולות, והלכות קטנות למד אמרינן לימד אמרינן, הוא היה משמשי חברת גומלי חסדים, שעושים חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול, הוא היה מסתפק במועט קיים את התורה מעוני, ולא זז מחבבה, כל רז לא אניס ליה בנסתר ובנגלה, והיה על לבו ארבעה טורים אבן יבין שמועה, בטור יורה דעה, ומה' מצא עזר מטור אבן העזר, ועמיתו בצדק שפט, מטור חושן משפט, ודלה בחופניו והשקה מים חיים מטור אורח חיים וידו אוחזת בפוסקים המצוינים ראשונים ואחרונים, ביתו בית ועד לחכמים ולדיינים, והעם נצב עליו המונים המונים כי יבואו אליו העם לדרוש אלקים כי שמו נודע בשערים המאיר לאר"ץ ולדרים צדיק תמים עם ה' אלקיו הולך אחר מדותיו, גברא דמריה סייעיה וכתב לו את ספרי מלי דדרשא מלא צנה דדובשא דרושים לכל חפציהם סובב סובב מבראשית עד לעיני כל ישראל טרח וקיבץ וטייל בפרדס, וספרו השני ג"כ עלה על מזבח הדפוס, באופן תורתו מעידה עליו שיגע בעשר אצבעותיו והוציא לאור חכמה והכי קרא שמו פה אליהו.

קול המון קריה הומיה, כל העם מקצה קורים בקול מר על מה עשה אלוקים ככה לאר"ץ מה חורי האף, גדע בחרי אף, החכמים הרבנים הדיינים צועקים איה חבירנו אנכי אנכי אזעק עליו בהא נחי, צר לי עליך אחי אהובי ורעי אלופי ומיודעי, כאב גדלני ותלמיד אנכי וחבר עשאני, וקול התורה צועקת במרה כי אבדה כלי חמדתה, ונפקד ממנה נזמה וחלייתה, בקי בטיב גטין וקדושין כמאן דמנח ליה בכסתיה, קל מן שמיא נפל עלה אלי ההרה אל המקום אשר הכינותי, ויעל אליהו בסערה השמים, ויעזוב את בנו יחידו ציון במרר יבכה צועק אבי אבי, רכב ישראל ופרשיו, אבי התעודה, אב על העדה, כמה טרחות טרחת עד שגדלתני, ועתה למה עזבתני, המאוס מאסת יגיע כפך, את בנך, את יחידך, אם בציון געלה נפשך, אבינו אב הרחמן, זרע המיומן, ולעומתו אם תבכה ותתיפח היא אשתו העדינה, תבקע הארץ לקולה, היכן

הוא דודי נסע ונגלה, ויטוש משכן שלו, כי אין האיש בביתו ואין איש מת אלא לאשתו הלך ואיננו, עוף התעופף מבין עינינו, ציץ נזרינו, הודינו והדרינו, גדול כיס שברינו, על האבדה שאבדנו, שערכה ערך רב, ולמאד במאד חסרונה, ימעט אושר הארץ, איש אלקים קדוש הוא מנהיג ודבר, אין במינו במחובר צדיק באמונתו, שש על מצוה לקיים דתו, מתחסד עם קונו, בינו לבינו שמח ביסורין והוא חוליינו נשא זה ימים שיש בהם ירחים, סבל יסורין שהם קשים ומרים, ומעט מעט תקצרנה שאיפת רוחו, כי החולי היה במוחו, ועל כל אלה שפיתותיו מרחשות חכמה ואם ישאלהו אדם בדבר הלכה משיב כל אחד יד בדברים המצודקים דבר בשם אומרו, ועל כל אלה מאד מאד היה שפל רוח ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, וסופו הוכיח על תחילתו שבעת פטירתו ויאסוף רגליו אל המטה וקיבל עליו עול מלכות שמים כמה פעמים, עד רגע שבו נשלם עתו, בנשיקה פטירתו, והנה קול לו קול אליו מה לך פה אליהו.

קול תרועה ושברים, במחנה העברים, כל עמה נאנחים, על לא טובה השמועה, כי מימים אחדים אבדנו את רבי סימון, אותו היום היתה השמועה מרעשת את הלב משוממת את הרעיון, כל הידים רפו, כל הברכים פקו, כל האברים התחלחלו, הפה נשא קינה בקול מרעיש, העינים זלגו כנחל דמעה, הפנים שכן עליו ענגה, אנכי אנכי עת באה השמועה באזני נבהלתי נפעמתי נשתוממתי נהייתי ונחלתי, כי אפתח פי לדבר לבי לבי יחם, ורוחי תשתפך ובהמון שיחי אצעק מרה, אנכי אזעק ואשוע, חבל על דאבדין ולא משתכחין הוא מע' כבוד הרב המופלא ככתם פז לא יסולה, בקי בנסתר ובנגלה כמהר"ר אליהו חמוי זלה"ה ת.נ.צ.ב.ה עם נפשות הצדיקים והחסידים, והמון מלאכי רום היוצאים לקראתו, יחבקהו ינשקוהו יובילוהו אל עדן גן אלקים ושמה יתעדן ויתענג בעונג עולמים, ושם ישא רנה ותפלה בקולו קול עז קול אליהו.

קול תפלה תפלת צדיק עושה רושם בעד כל הק"ק הזה אשר באו לכבודו ישלם ה' פעלם, יהי שלום בחילם, וה' יתברך יגן בעדם מכל צרה ומצוקה, ה' יאריך ימיהם בטוב הם ובניהם ובני בניהם ישבו בבטחה בהלל ובשמחה וברוב ההצלחה, ואמר כל העם אמן.

ובעוד ידיו פרושות השמים יאריך בתפלה בעד בני ביתו בעד בנו יחידו יקר רוח איש תבונה, משאו ומתנו באמונה, המשנ"ח כה"ר ציון חי הי"ו הוא ובניו יחיו, ובעד חתנו היקר צדיק תמים המשנ"ח כה"ר משה מורסייא הי"ו, ובעד אשתו הנכבדה גדולה במעשיה מנשים ב"ת ובעד כל הקרב הקרב יחד

כולם ששון ושמחה ישיגו ולא יוסיפו לדאבה עוד זכות אבות תגן על בנים זכות אביהם הצדיק, נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ.

גם לרבות לעמוד בתפלה בעד מעלת הרב סבא דמשפטים הכהן הגדול מר קשישא חסידא קדישא ראש בית דין מקודש, יעקב בחר לו יה, כקש"ת הרב הגדול מעוז ומגדול, כמהר"ר יעקב דוויך יצ"ו, ימים על ימי מלך יוסיף שנותיו כמו דור ודור, בניו ובני בניו כשתלי זתים חיים ובריאים כיר"א.

ואת לרבות ת"ח איזי וחביבי המאיר עיני בהלכה דיינא הוא, ונחית לעומקא דדינא, סיני ועוקר הרים ששואלים אותו הלכה בכל מקום ומשיב כמאן דמנח ליה בכסתיה משה שפיר, נופך ספיר, כקש"ת כה"ר משה מזרחי נר"ו, והיה אדירו, ושמרו כרועה עדרו, ויחזקהו ויאמצהו, בבריאות שלמה על התורה ועל העבודה, כאות נפשו הרחבה אמן.

ובסיום תפלתו יתפלל בעדי אנכי אנכי שה' ישים בלבי אהבתו ויראתו יתברך ויתעלה, לעשות רצונו בלבב שלם, ויאיר עיני בתורתו, כי טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ויזכני לשוב בתשובה שלמה, אמן.

ובחזרת תפלתו יתפלל בעד כל הרבנים החכמים, ובעד כל קהל ישראל יאריכו ימים ושנים כשני אליהו.

קול תלונה איומה, באה באזני עלי יתלחשו באומרם בן מי זה העלם לא תואר ולא הדר, יצא ופסע על ראשי רבנן קדישי רבני דסורא אספקלריא המאירה הרבנים המובהקים מלאים זיו ומפיקים, מגבב דברים אחת למעלה ושבע למטה באתר זקוקין דנורא נמצא עזר"א, לספוד לצרה פוק תני לברא אן עייל בר נפחה אין זה אלא כרמות רוחא וא"כ אנא אני בא בסוד קדושים רבה כי זה ניתן לקדושים אשר בארץ גדולי צובה לא לכושל שבהם המגבב דברים בקש ובגבבא וכ"ש שהצדיק שעסוקים בו כבר נספד כהלכה ע"י מע' רב כהנ' ראב"ד הרה"ג יעקב חבל נחלתו נר"ו זאת אשיב ידעתי בני ידעתי מיעוט ערכי, לא איש דברים אנכי ואין בלשוני מלה כבד פה וכבד לשון, אך ג' הקורות אותי המה אלצוני לצאת ממחיצתי, ההכרח וההפצרה והאהבה, גם הרב ז"ל עצמו צוה עלי להספידו ומצוה לקיים דברי המת, גם הצדיק שעסוקים בהספדו רעי אלופי ומיודעי, גם גזרת הרבנים באומרם אלי קום קרא בגרון וכו' כשופר הרם קולך כי ראוי והגון הצדיק המאושר, ומה' תמצא עזר"א, ומעתה תכל תלונותם והרימותי קולי ואקרא כתובת שיצקתי מים על ידי אליהו.

וכדי שלא אהיה כמשא כבד על העם אשובה לי לנושאי מקדם, ההוא אמר "יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך" (דברים ל"ג י') כונתי לרמוז על הצדיק המאושר שאנחנו עסוקים בהספדו, שקרוב לשלושים שנה ישב על כסא ההוראה יורה יורה ידין ידין צדק ומשפט ומשרים, וכל העם היו נצבים עליו מן בוקר עד הערב, וזהו שרמזתי על הצדיק המואושר, יורו משפטיך ליעקב, ר"ל לבית יעקב דהיינו ישראל, ותורתך לישראל דהינו שמלבד שהיה מורה ודיין עוד היה גם כן מלמד תורה לישראל ומרביץ תורה ברבים שבכל יום ויום היה יושב בבית המדרש אחר התפלה ומכין את עצמו לכל מי שבא לפניו ללמוד, וזה היה שמחתו ושעשועו ללמוד עם כל אדם, וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ומדי שבת בשבתו יבואו מן העם לביתו לשמוע מפיו לקח חכמה ומוסר, וגם עשה ד' ספרים. והפיץ תורה ברבים. וזהו שרמזתי ותורתך לישראל. ישימו קטורה באפך. יובן על פי מאמר שזכרנו לעיל פסוק אשכול הכופר שנוטל איש שהכל בו ומכפר על הדור. אם כן צדיקים כאלה הם במקום הקטורת וכמו שהיתה הקטורת מכפרת כדכתיב ויתן את הקטורת ויכפר על העם, כן הצדיקים במיתתם מכפרים על הדור, וזהו שרמזתי ישימו קטורה באפך, רצונו לומר שמובטחים אנחנו בהצדיק המאושר אשר אנחנו עסוקים בהספדו שהוא מן הצדיקים שבמיתתם עולים כמו קרבן ריח ניחח וכמו קטורת הסמים, ויהיה מזבח כפרה ועל כל עם הקהל יכפר, וכליל על מזבחך, יובן על פי הקדמה מ"ש רבינו האר"י זלה"ה בספר עץ חיים בשער מ"ן ומ"ד (דף קי"ז) וז"ל כי זהו מעלת הצדיקים לזכך גופם ולעשותן צורה, וזהו הטעם שאין מיתה נזכר בצדיקים וראיה לדבר מאליהו ז"ל כי עלה בשמים בגוף ונפש וכו' עכ"ל.

גם נקדים מ"ש הטור ז"ל או"ח (סימן ק"כ) בשם המדרש שמיכאל שר הגדול מקריב נשמותיהם של ישראל על גבי מזבח העליון, אם כן הצדיקים שמזככין את גופן שיהיה בערך נשמות אחרים, מיכאל כהן גדול מקריבן על גבי מזבח העליון גוף ונפש, כיון שגם גופם בערך נשמות אחרים, ואם כן מובטחים אנחנו בהצדיק שעסוקים בהספדו שעל ידי שקידתו בתורה וסגופים שעשה, וכמה לילות שנידר שינה מעיניו לעשות תיקון כרת, בודאי נזדכך גופו ומיכאל כה"ג של מעלה הקריבו בגוף ונפש, וזהו שרמזתי וכליל ופרש"י ז"ל עולה, ר"ל כולה כליל על מזבחך ע"ג מזבח העליון.

חזרתי ואמרתי יורו משפטיך וכו', כונתי לרמוז על מלך המשיח שיגלה במהרה בימנו משיח בן דוד שיבא ויגאלינו ועמו משיח בן יוסף, ואז יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, וכמו שאמר הכתוב ומלאה הארץ דעה את

ה' כמים לים מכסים, ישימו קטורה באפך, דהיינו שיבנה בית המקדש ואז שמן וקטרת ישמח לב, וכליל על מזבחך דהיינו להקריב עולות ושלמים ובעבודת ביהמ"ק נשמח כולנו אכי"ר.

מצלינא היכא דגריסנא, אנא ה' הושיעה את עמך העם העתיק העם אשר בחרת מכל עם ולשון העם אשר לקחת לחבל נחלה, הם דווים לחוצים, נאלצים, דחוקים מכל צד, אבי ראה גם ראה, לא קמה עוד רוח בנו צרות רבות ורעות, ויוקר השערים ומלחמות ומהומות ובלהות, גם הן בעוונינו וידל ישראל, והם עמך ונחלתך, שמחנו כימות עניתנו, ארמון על משפטו ישב בנוי בראש ההרים כהנים בעבודה ולויים בדוכנם, יראו עינינו וישמח לבינו בביאת משיחנו במהרה בימינו אמן, ולא יוסיפו בני עולה לענותינו, ולי אני עבדך ונתת לעבדך לב שומע לחדש חדושי לאמתה של תורה ולהיות חלקי מהעובד' לשמה אמן כן יהי רצון.

ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי (מלאכי א, ב ג)

וקשה היה לו לומר הכתוב ואוהב את יעקב ואז ידעינן שאת עשו שנאתי

ולבאר הכתוב כתיב והטור השלישי לשם שבו ואחלמה

הטור השלישי זה יעקב לשם שבו דהינו כשתחסר אות הע' משמו נשאר יבק בשביל כך אהבתי את יעקב שבתוכו רמוז השם יבק ור"ת יענו ביום קראנו, אבל עשיו כשתחסר אות הע' משמו נשאר שו וזה שאמר הכתוב ואח למה זה עשו שנשאר שמו שו.

(מרשימותיו של רבינו)

איש היה בארץ

קינה שקונן רבינו זצ"ל
על הגאון רבי עזרא עבאדי שעיו זצ"ל

ביום השלושים לפטירתו - ד' אדר תרצ"ט
בבית הכנסת זכות אהרן סילורה בירושלים

לבי כחללים יהמה צועק וצווח ואינו נענה על מה עשה ה' כה לארץ ומה חרי האף הגדול הזה.

היה ה' כאויב אמיץ לבו וישבר ה' את הארז.

קל העם ברעה, הוי אדון יספדו לו, וספדא הארץ משפחות משפחות, מענות ומטפחות, יום נשברו הלוחות. ספר תורה שנשרף אינו אלא שרף, על זה תאבל הארץ ציון וירושלים, כל משך הימים על שם לילות כימים. ויהרוג כל מחמודי עין, אוי לעינים שכך רואות, ויחשכו המאורות, כי חסרא ארעא גברא, חסורי מחסרא, כי נפקד ממנו רב, הרב דומה למלאך ה' צבאות, רב רבנן, היה אספקלריא המאירה, מאיר עיני חכמים בהלכה ע"י שהיה מספיק להם די סיפוקם כדי שישבו ויעסקו בתורה, תא שמע ותא חזי.

והן עתה חשך השמש בצאתו, נסתר מחמתו, חשכו האורות, לן יאות למבכי, לן יאות למספד, ונספיד ונייליל לזה.

קול ענות גבורה, ויען עזרא ויאמר, הרימותי קולי ואקרא לספוד לצרה, ויחנו במרה שבר על שבר אקרא, הרם המצנפת והרם העטרה, אבד גזבר, מטה עוז, מקל תפארה, רכב ישראל ופרשיו, ראש ומשמרה, הי תורה והי מצוה, על האי שופרא דבלי בעפרא, על זאת ידוו כל הדווים, הזה האיש אשר היה כליל היופי, משוש לכל הארץ, ויצא מבת ציון כל הדרה. ארי שבחבורה, הנה עלה הכורת עליו, ומה יענו מלאכי גוי על זה. ויריעו כל העם שברים תרועה ויילל, ויתנו את קולם קול מרים, מי מרים המאררים, צרות תכופות, חדשים לבקרים, ובפרט על הצרה הזאת. יום מספד מר על צדיק כתמר, משמר מול

משמר, וקרא זה אל זה ואמר, מה זאת עשה אלקים לנו, כי שדי המר לי, שנה שרשה מתחילתה ועד סופה כיום מר, שנת עברה וצרה, אשכולות מרורות על הריגת בחורי חמד נערים ונערות, מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה בכיה לדורות, עלה מות בחלונינו, על ההרים אשא בכי, וכל ישראל יבכו את השרפה. על הלקח ארון האלקים, מרישא לסיפא כולו מקשה אחת, כולם יתמהו ויגידו בפה אחד, מה זה היה לבן קיש, ואיך זה היום ההוא יומא דדינא רבה. היום ההוא יקחהו אופל, נגזרה גזרה על המאור הגדול, למד הרבה ולימד הרבה, ואתה תחזי.

לא הניח דבר קטון וגדול זה מעשה מרכבה, דברים הנאמרים בלחישה, נודע בשערים המצויינים בהלכה בשמו ובמעשיו, העמיד תלמידים רבים, עודו צעיר לימים בן שש עשרה שנה לגיל ועד יומו האחרון, אביר הרועים, ראש הגיבורים, יועץ וחכם חרשים, כל העם עונים אחריו מקודש שקדשוהו שמים לזה.

תורת אמת היתה בפיהו, חשן המשפט על לבו חקוק זר, ונעשה לו זר, עטרות ויעזר, מושיב יחידים, איש ואשה שזכו מצא עזר, גמר קיחה קיחה, על דעת רבנן מקדש, איהו מותיב לה, וכי יהיה ריב, כל דפריש מרובה, דברי ריבות בין איש לאשתו, להוצאה ניתנה, נתן עינו לגרשה, איהו מותיב לה ומפרק לה ראה וקדש כזה.

immortalizes their father's name: The Bet Midrash L'Torah U'Tefila Kehilat Bnei Torah Mishkan Mordechai, where prayers are held regularly and Torah is studied diligently. May his memory be blessed.

Acknowledgment

A special thanks to Rav David Sutton for his assistance in completing this book.

this was the place where he could grow in Torah and yirat shomayim in quantity and quality more than any other place. Upon hearing this, the rosh yeshiva agreed to let him join the yeshiva ranks as one of the rabbis of the kollel. He remained there until his passing.

The Holy Grandfather

During his short life on earth, Rav Mordechai totally devoted himself to Torah study. He was meticulous in his misva observance, and would not deviate from the slightest detail of halacha. He was also known for his astounding shmirat einayim (guarding his eyes); whenever he had to leave his house, he would pull the front of his hat down to avoid seeing any improper sight.

Ten years before his passing, he began to arrange and edit his writings which were published in "Yismach Ezra", which he dedicated to the memory of his grandfather, Rav Ezra Hamway.

After his passing, a remarkable book of heshbon hanefesh was found in his drawer in which he had made daily entries. In it, he sharply critiqued his actions and behavior throughout the day, and assessed how meticulously he had kept halacha. He noted special stringencies he had taken upon himself.

On the night he passed away (20 Iyar 5758), a few seconds before he was taken to the operating theater in Hadassah hospital, he suddenly remembered that he hadn't yet prayed Arvit or fulfilled the misva of Sefirat Ha'Omer.

He immediately girded himself with to pray Arvit, and then counted Sefirat Ha'Omer with devotion and mesirut nefesh. The medical staff and his family surrounding his bed were awe-struck. May his soul be bound up in eternal life.

Rav Mordechai merited that his sons established a great Bet Midrash for Torah and prayer in the city of Beitar Ilit, which

diligently and enthusiastically. Most of his Torah he learned from the tzadik Rav Rafael Eisenberg, who loved him like a son. Rav Rafael disseminated Torah in the U.S. to all levels of the public. When Rav Mordechai met up again with Rav Rafael in Jerusalem, they renewed their ties and Rav Mordechai studied with him until Rav Eisenberg passed away.

Rav Mordechai (Marvin) Hamway

Rav Mordechai was among the first Syrian Jews to courageously leave the American diaspora to settle in the Holy Land. Many others followed in his footsteps. He settled in Jerusalem and studied in the Porat Yosef yeshiva where he gained his dereh limud (approach to learning) from the rosh yeshiva, Rav Ezra Attiah. After marrying his wife, Naomi, he totally immersed himself in his Talmudic studies in the kollel affiliated with Yeshivat Kol Yaakov until his passing.

Rav Yehuda Ades shlita, the rosh yeshiva of Kol Yaakov yeshiva, revealed a small part of Rav Mordechai's greatness from how he chose his fixed place for Torah study.

Rav Ades related during his levaya that when Rav Mordechai approached him to study in his kollel, at first he didn't want to agree because Rav Mordechai's advanced age didn't fit the character of the kollel which was comprised primarily of young avreichim.

But Rav Mordechai insisted on studying in Kol Yaakov's kollel. When he was questioned why he wanted to study particularly there, he replied that he had just returned from touring several batei midrash in Jerusalem and reached the conclusion that

passing. Jack passed away on 1 Kislev 5735 (November 15, 1974).

Frieda, the wife of Albert, likewise stood at the right of her husband day and night, devotedly caring for him. May Hashem reward her abundantly and may she merit good health and nahat from all her daughters Shelly, Judy, Gail and Joan, and their husbands and grandchildren, who are upstanding community members.

Ezra Rejoiced

In 5750 (1990), his grandson, Rav Mordechai Hamway, published the sefer "Yismah Ezra" which includes Hacham Ezra's pearls of wisdom and homiletics on Torah, according to the weekly Torah portion. The sefer received the blessing of Torah sages, particularly the elder sage of the Aleppo community, Hacham Avraham Harari-Raful, the sadik Rav Binyamin Silber, the Gaon Rav Sariah Deviltzky, and others.

Rav Mordechai was the son of Sam, Hacham Ezra's eldest son. He followed his grandfather's path and upheld his ways. Many saw him as a paradigm Torah leader and authority whose impact on the education of close family members ensured that they continued the family's devotion to Judaism.

A Good Name is Better Than Scented Perfume

Rav Mordechai (Marvin) Hamway stood out in his childhood in every way. He was popular in his neighborhood and admired for his good character and friendliness to everyone. He used his respected status in the community to benefit the public and individuals.

Rav Mordechai suffered from illness and pain since his youth, but this didn't sway him from serving Hashem and learning Torah

Mr. Albert Hamway

family, was Albert. He passed away on 6 Tevet 5765, when this book was going to print. May he be rewarded by heaven for his righteousness.

Hacham Ezra's daughters were Senyar who married Rav Jacob Maleh (Elmalieh) and passed away about eleven years after she had given birth to Sadie. Rav Jacob, who later authored the sefer "Vayisa Yaakov", then married Rav Ezra's younger daughter Jemila. Ike and Moe were born from this marriage. His other daughters were: Gilsom, married to Yishak Terzi; Rina, married to Avraham Alfia; Adela (Adul) and her husband, Avraham Dweck-Chalousi; and Sarah and her husband David Choueke. May their souls obtain heavenly reward for their many virtuous acts.

Hacham Ezra's daughters-in-law were also women of valor: Latifa, and her sister Olga, whose graciousness, kindness, concern for others and joy of life were an example to the entire family. Although they knew much anguish and pain, their faces were always cheerful. Our illustrious grandmother, Olga, in particular, was the family's pride, and her wisdom and graciousness was a light for the entire family. She showered warmth and love on all her children and grandchildren with unparalleled devotion. She was held in esteem by all who knew her. It was a tremendous loss to countless people when she passed away.

Sadie, the wife of Jack (and also his niece, the daughter of Yaakov and Senyar Maleh), was a woman of great intelligence and world wisdom, from whom many took advice. Jack and Sadie left behind an only daughter Roberta, who married Jack Cohen, who was a business partner and loving son-in-law to Jack Hamway. They took care of both Jack and Sadie until their

The Illustrious Family

Hacham Ezra left behind sons who were Torah scholars and virtuous men throughout their lives, Sam, Jack and Albert, of blessed memory.

Sam, Hacham Ezra's eldest son, was a person of great virtue who studied Torah, and pursued charity and good deeds his entire life. A son-in-law of Murrad Azrak, he established his home in Flatbush. His wife, Latifa, passed away young and left him with two children, Ezra (Zourie) and Shirley. Sam married her sister Olga, and she raised her sister's orphans together with the other children born to them -- Mordechai and Nissim Sam. On the third of Tevet, 5707 (December, 1946), in the midst of a vibrant life full of accomplishment, Sam passed away. His widow later married Menahem Namer, of blessed memory, and from this marriage was born their son, Joe Namer, and our dear aunt, Sara, venerated in the family for her fine character and good-heartedness.

Mr. Nissim Sam Hamway

Hacham Ezra's second son Jack was always involved in community work. He was the secretary of Magen David Publications Society and worked together with Sam Catton, Albert Ashear and Gabriel Shrem. Together they published the popular Pizmonim Book Sheer Ushbahah Hallel Ve-zimrah.

Mr. Jack Hamway

His youngest son, our precious and beloved uncle, who was revered by all the

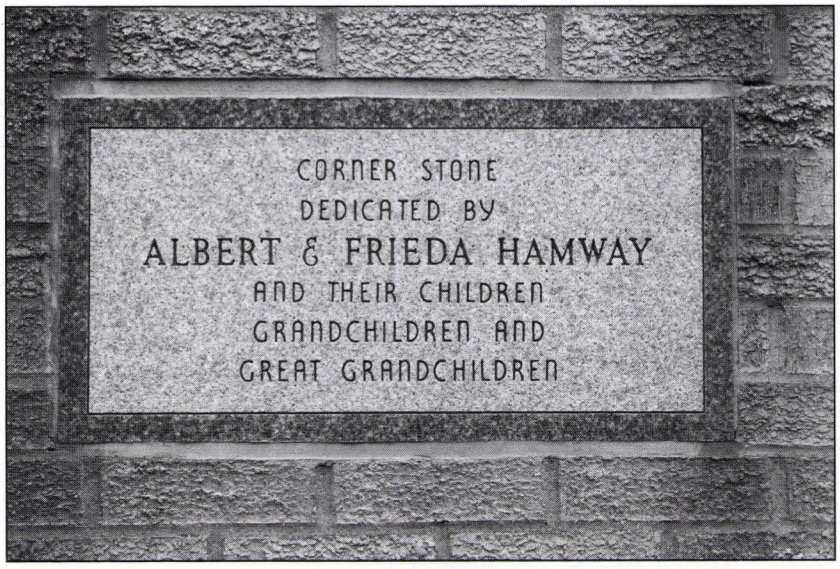

Shaarei Ezra synagogue
in Long Branch, New Jersey

on which a large, impressive building will be built for the use of the growing Darchei Tevuna community. This community, which numbers 200 members so far, pray together and enjoy a warm convivial spiritual atmosphere. The building compound will include a beautiful synagogue, Torah library and Gemilut Hesed fund in which stipends will be given out on holidays to needy members, and an Ezer L'Yoldot fund which provides meals to families after the birth of a child, and covers the costs of a new mother and her newborn at a convalescent home.

Yismah Ezra Institute

Another enterprise founded in Israel in memory of Hacham Ezra was the Yismah Ezra Institute publishing house. This institute employs proofreaders and editors who are experts in publishing Sephardic Torah manuscripts in high quality editions. May this important work be a merit for our great progenitor Hacham Ezra Hamway, who is surely praying in heaven for the welfare and success of all his descendants in This World and the Next.

איש
היה
בארץ

Memorial board donated by Albert and Frieda Hamway

initiative and efforts of our dear uncles, Albert and Frieda Hamway, and Ezra (Zourie) and Paula Hamway, a beautiful synagogue building was built which was called Shaarei Ezra after Hacham Ezra. Whoever enters the gates of the synagogue is immediately struck by this carefully planned building's beauty and splendor. It is fulfilling its goal as a worthy Sanctuary for Hashem.

The number of worshippers praying at the synagogue grows from day to day, and the number of minyanim held within its walls has doubled in the past decade. The distinguished rabbi who presides over the shul's affairs is Rav David Nahem *shlita*, who faithfully discharges his duties.

Another house of G-d dedicated in Hacham Ezra's name is located close to the holy city of Jerusalem, in Beitar Ilit in the Judean mountains. This Torah center for Torah and prayers is still located in a temporary structure, but an agreement has already been reached with the municipality to receive a central plot of land

bier to pay him the last honor. The procession first passed through the narrow streets of his neighborhood, and his bier was laid down and Kaddish recited in the courtyard of the Yegia Kapayim *knees* where he had prayed and studied Torah at the very end of his life.

As the procession wended its way to the cemetery, many of the neighborhood's residents accompanied the sadik's bier despite the pouring rain that fell during the funeral. Heaven too was weeping at the loss of the righteous man.

He was buried in the Rabbinical Section on Har HaZeitim (Mt. Olives) in a place that overlooks the Bet Hamikdash and the Kodesh Kadashim. His grave is within sight of the burial place of the holy kabbalist, the RaSha"Sh, Sar Shalom Sharabi.

That Shabbat, an assembly was called in the Yagia Kapayim *knees* and Rav Yaakov Ades spoke in his honor.

May Hacham Ezra's memory be a blessing.

The Memory of a Sadik is a Blessing

Hacham Ezra's illustrious name has withstood the test of time. The members of the Aleppo community in particular and Sephardic Jews in general, recall until today Hacham Ezra's perceptivity and wisdom. As King Shlomo says, (Prov. 10:7) "The memory of a sadik is a blessing" -- every time a sadik's name is mentioned, people spontaneously bless and praise him.

The same can be said about Hacham Ezra's family, who have memorialized his good name by founding synagogues in Israel and the diaspora. The first such endeavor was the Shaarei Ezra synagogue, which was established in Long Branch, New Jersey. The synagogue was dedicated on August 21, 1988.

The Jewish Syrian community in New Jersey has been in existence for over 30 years. It moved from one place to another, and lacked a fixed place of prayer. Thanks to the unflagging

how to prevail against all usurpers and strayers -- was no more among the living.

Eulogies in Aleppo

News of the righteous man's death spread rapidly throughout Jerusalem, Israel and the Jewish community in Aleppo. In the communities where the bitter news arrived there was mourning, with the feeling of having lost a father.

Hacham Ezra's funeral was held on the same day he had passed away, in accordance with the custom in Jerusalem not to leave the dead overnight in the city. Masses of people from the cream of Jerusalem participated in the funeral. The Aleppo community in Jerusalem came to pay their last honors to their beloved rav. Roshei yeshivot and Torah scholars from other communities joined the levaya. The hachamim of the Aleppo community in Jerusalem called for a suspension of work at the time of the funeral.

Give Praise, Aram Soba!

Before the bier was taken from the old Shaarei Sedek hospital on Yaffo Street to the cemetery, the Chief Rabbis eulogized him. The Rishon LeSion Ben Sion Meir Hai Uziel and Rav Avraham Yishak Herzog of blessed memory, spoke about Jerusalem's loss, and the great loss to the Aram Soba community, from whom the crown had now been taken.

Because of the Hanukkah holiday (Shulhan Aruch Orah Haim 670:1: "The eight days of Hanukkah begin on 25 Kislev and it is prohibited to eulogize and fast on them"), only a number of short eulogies were said.

The blessing of Siduk Hadin was recited, in keeping with the age-old custom. Hundreds, bowed and weeping, accompanied his

נצחו אראלים את המצוקם ונשבה ארון הקודש

אר"ץ במדר תבכה וירושלם תתן קולה

על פטירת הגאון המפואר אב בית דין מקודש לעדת אר"ץ בירושלם
והוא שפט את עמו בתום לבבו ובתבונות כפיו באר"ץ מ' שנה

מרן עזרא חמוי זצ"ל

הלוי' תצא מביה"ח „שערי־צדק" (וואלאן) בשעה שתים אחה"צ
היום, יום ב', כ"ח כסלו תש"ו.

מטעם בית הדין ורבני העדה, הובו"ז על בטול מלאכה בשעת הלוי'.

בית־דין הצדק ורבני עדת החלבים
בירושלם תובב"א

Announcement of Hacham Ezra's passing

the many years he had spent studying Torah and observing misvot. His heart was serene that he had fulfilled its destiny on earth in accordance with the will of his Creator.

The angels above overcame those below. On Monday, 28 Kislev 5706 (1945), the fourth night of Hanukkah, the great Rosh av bet din of Aram Soba, Hacham Ezra Hamway, returned his soul to his Creator. He was eighty-five when his majestic life of holiness and devotion came to an end.

The great light which had illuminated the way in Aleppo, had flickered and gone out in the city which brings illumination to the whole world. He had been a guardian angel who protected the honor of Torah and Judaism's holiest values in his land. He had grasped the battle spear to wage war against those alien winds that sought to wreak harm on his community. The leader who had held aloft the flag of Torah in nobility and purity, the man who knew

Chapter Nine

Sunset

Hacham Ezra's last years were filled with suffering and pain. As bitter as losing his eyesight was, he valued his suffering as a sign of love from Hashem, as Shlomo Hamelech says (Proverbs 3:13), "Who Hashem loves, He chastises." The Talmud tells us too (Brochos 5a) "Whoever G-d loves, He chastises with suffering." His sufferings weakened his already feeble body.

During this time, Hacham Ezra continued to fulfill the command of his Creator to "meditate in it [Torah study] day and night." He never stopped studying, and with supreme courage he bore his suffering silently. He even infused those surrounding him with life and joy, and didn't cease his learning or handling the communal needs that cropped up from time to time. The saying of our sages, "Prepare yourself in the lobby to enter the palace" assumed a new urgency, and he planned all his actions according to it.

Hacham Ezra grew weaker from day to day. His family and students saw the light flickering out and a sense of being orphaned gripped their hearts.

In the last week of his life, Hacham Ezra felt that his end was near. One could see on his noble face how he was intensely girding himself in preparation for the day he would be summoned to his King. He had prepared for himself "majestic garments" throughout

"They served Hashem according to this holy order every day of the week. Only on Friday afternoon did they return to their homes. On Shabbat night and during Shabbat day, they prayed together in the yeshiva with kavanot. Happy is the eye that saw this congregation of holy and pious men serving Hashem fervently in the hall of the holy yeshiva."

Great Pleasure

Hacham Ezra was very close to this holy congregation who engaged in the study of Kabbala. As the yeshiva's documents show, within a short time after his arrival, Hacham Ezra became acclaimed for his proficiency in kabbala and knowledge of its intricacies. The yeshiva's sages and rabbis were thrilled when Hacham Ezra agreed after repeated urgings to join the select group of lecturers who taught in Rehovot HaNahar.

Among the "students" registered in the yeshiva's roster were Hacham Ezra's old friends from Aleppo: Hacham Yaakov Lofes, who had served as the gabbai for Malbish Arumim, Hacham Haim Tawil Hakohen, who arrived from the United States where he had led the Aleppo community there, and Hacham Ezra Shayo, may their memory be a blessing.

As the yeshiva's records show, the Jerusalem Bucharian community at first supported the hachamim who studied in the yeshiva. After the death of Hacham Haim Shaul Dweck, the yeshiva's financial state deteriorated drastically and there was no money to pay the scholars or the yeshiva's minimal expenses. In this difficult hour, Hacham Ezra felt personal responsibility to do his utmost for the yeshiva. He worked tirelessly to obtain funds and donations for the yeshiva and even sent letters to philanthropists to rescue the yeshiva and support its scholars.

When Hacham Dweck moved to Jerusalem with other Aleppo sages, he finally founded the yeshiva he had dreamed so long about.

The Night Illuminates Like the Day

A moving description of the Yeshiva's greatest days remains from one of the sages who studied there, the kabbalist and Hacham Yeshaya Asher Zelig Margoliot, in his introduction to his book Tzvi LaTzadik:

"The yeshiva's program of studies included a day and night session. On motzei Shabbat after the Melava Malka meal, everyone came to the yeshiva. The yeshiva had special rooms for the sages, since the leading sages remained in the yeshiva throughout the week. At midnight, the shammosh held a torch to lead them to the mikva, and when they came back to the yeshiva, they said the morning blessings and the blessing on the Torah with all the kavanot. They said Tikkun Hatzot with sackcloth and ashes, and afterwards sat and studied until dawn.

"Some studied alone and performed the ARI's yihudim which are cited in "Sha'ar Ruah HaKodesh". To facilitate this, Hacham Dweck printed for the first time in his book "Benayahu ben Yehoyada" all the yihudim recited at midnight, and other yihudim arranged by our teacher the RaSha"Sh. Others learned kabbala with Torah scholars who came there especially to learn kabbala. The yeshiva was as illuminated at night as it was during the day.

"When dawn broke, they wrapped themselves in both their Rashi and Rabeinu Tam tefillin and tallit, and recited kavanot from the short arrangement of the RaSha"Sh's siddur. The morning prayers lasted four hours every day, and after prayers, each ate his breakfast in his own room. Afterwards, they slept and rested approximately until noon.

to carry out his malevolent act in front of everyone and he vanished. Hacham Ezra gave a sigh of relief, while thanking and praising G-d for giving him the counsel and understanding to rescue himself from his attacker. (Hacham Ezra told this story several days before he passed away to Hacham Yaakov Ades, who told the story to Mr. Menahem Yedid.)

In the Holy City

Hacham Ezra moved to the Holy City of Jerusalem and settled at the end of Rashi Street in the neighborhood of Mekor Baruch. This neighborhood was close to yeshivot, kneesim, and batei midrash where Torah was being studied throughout the day.

He continued his diligent program of Torah study and prayer, while becoming acquainted with the many sages living in Jerusalem. Many came to visit him and engaged in pleasant Talmudic discussions.

The leaders of the Syrian community in Jerusalem appointed him as their head, and accepted his instructions in every matter, as they had done when he was living in Aleppo.

In Rechovot HaNahar

Among the narrow alleys of the Buharim neighborhood in Jerusalem, Hacham Ezra found what he was seeking -- the Rehovot HaNahar yeshiva, which specialized in the study of Kabbala. The yeshiva was founded by Hacham Haim Shaul Dweck, of blessed memory.

When he was still in Aleppo, Hacham Dweck wanted to begin a yeshiva which specialized in the study of Kabbala. He didn't do so because the local sages did not look kindly upon such an initiative and thought it wasn't the right place and time for it.

was finally achieved after terrible persecutions and bloody struggles. The Jewish community in Aleppo suffered from pogroms, persecution, and fearful violence. In 1929, a massacre of Jews took place as part of the fall-out of the Jewish - Arab conflict in Palestine. The terrified Jews locked themselves in their homes out of fear of the incited Arab masses assembling in their neighborhoods to plunder whatever they could. No person dared leave the threshold of their home.

In this bitter period, as soon as Hacham Ezra had the chance to leave the diaspora and return home to Israel, he took advantage of it. Despite all difficulties, he departed for the Holy Land.

Rescue and Salvation

Hacham Ezra himself was saved from the designs of an Arab who planned to fall upon him and murder him. There was just a hairbreadth between him and death.

One day, just as the sun was going down, Hacham Ezra was walking in the alleyways of the city when suddenly a young Arab lunged at him with a lifted dagger.

Hacham Ezra didn't lose his head and immediately thought fast. He asked the Arab to wait a little because he wants to tell him a short story. Afterwards, he could do what he wants.

Following Arabic tradition, the Arab agreed to fulfill the Jewish hacham's "last" request. As they walked on, Hacham Ezra began to weave a story of how several people asked Moshe Rabeinu to pray for them before the Creator of the World. One wanted to be granted children, one wanted a complete recovery from illness, and one wanted material success.

Hacham Ezra went on and on with his story until they had passed through the darkened alleyways and found themselves in a main city street filled with people. The young Arab became afraid

Chapter Eight

Return to Zion

Hacham Ezra's love for Sion finally brought him to the Holy Land in 1935. He had to overcome numerous obstacles and disappointments including losing his eyesight and requiring the assistance of others to achieve this dream. After his arrival, he joined childhood friends who had moved to the Holy Land fifty years before.

His decision was prompted by a number of events that greatly affected him, among them the passing of his close friend and colleague in the bet din, Hacham Yom Tov Yedid Halevi on Rosh Hodesh Tammuz in 5683 (1923), after weeks of suffering from a fatal illness.

The 5789 (1929) Massacre

The political climate in Aleppo had become extremely tense. Relationships with the Arab neighbors were no longer what they had once been, and Hacham Ezra sensed that difficult days lay ahead. As the Ottoman Empire declined, the presence of the British and French superpowers were increasingly felt in the Middle East. These superpowers encouraged the local Arab national movements to rise up against the Turks and even promised them independence in the future. Syrian independence

individuals, and religious affairs, Hacham Ezra told her several pearls of wisdom about these matters which left her inspired.

As a sign of appreciation, Ms. Sassoon left two gold coins on Hacham Ezra's table as a present for Torah students.

A Woman of Virtue

When Ms. Sassoon passed away, Hacham Ezra was in his old age, studying with his colleagues in the Rehovot HaNahar yeshiva. He wrote a consolation letter to the family in which he expressed his appreciation for her righteous deeds and her fine character. One passage from the letter is as follows:

"She was well known to us for her upstanding character and her support for Torah students, Torah scholars and Talmud Torahs. She was famous for her warm hospitality... she was well versed in Jewish studies and the Talmud, and everything holy to our people was close to her pure heart. Her palm was extended to the poor and her hands were stretched out to the destitute.

"As soon as the news reached us, our distinguished yeshiva Rehovot HaNahar arranged an impressive Azkara for her soul, of blessed memory. The event was attended by all the hachamim, and everyone from young to old studied mishnayot and Zohar, and recited Tehillim for the exaltation of her soul. We also eulogized her on the holy Shabbat after the Torah reading."

neighborhoods, had heard Ahot Ketana sung more than once during the Jewish holiday meals. He had apparently also listened to the holiday prayers in the *knees* and knew how to sing it from there.

"This composition," the boy said calmly, "is sung in the Jewish homes on their Rosh Hashona holiday and at their holiday meals too. From there I know this beautiful song."

The sheikh's spirits fell at this unexpected admission. This young lad knew the Jewish composition and even knew its name and where it was sung. He bit his lips in anger, and then turned to look out the window of his palace which overlooked the Jewish neighborhood. Finally, he spit out, "Your 'Atana' beat me! Because of it, I lost two gold coins!"

(Some Syrians pronounced the *"kuf"* as an *"alef"*, so *"Ketana"* was pronounced as *"Atana"*.)

Another Two Coins

Hacham Ezra won two coins another time too. It happened when Ms. Flora Sassoon, the mother of the famous philanthropist for Torah and charity causes, R' Saliman David Sassoon, came to Aram Soba.

The publicized goal of Ms. Sassoon's visit was to check the financial and material welfare of Aram Soba Jews. She took advantage of the opportunity to discover what made them so unique. She had heard much about them and was impressed. She wanted to hear about their wisdom, lifestyle, talk and commerce.

During her visit, she asked to meet with Hacham Ezra, who was serving at the time as the rosh av bet din of Aleppo. When she met him, she asked, "I want to leave Syria with words of wisdom. Tell me something to accompany me for the rest of my life."

Knowing her devotion to assisting the community, needy

Hacham Ezra turned aside to avoid seeing the face of this vexatious man, and looked upwards. With great trepidation he began to sing the hymn "Ahot Ketana" which is recited erev Rosh Hashana before the congregation after sanctifying the holiday.

The sheikh broke out in sweat as he listened to the holy hymn. His mind raced through the entire range of songs he knew but he failed to find a similar composition in Arabic music.

The sheikh was forced to admit to Hacham Ezra that, as opposed to his original belief, the Jews had original compositions which weren't copied from Arabic music. The sheikh stood up and shook Hacham Ezra's hands warmly, while gesturing to the two gold coins as if to say, "It's yours..."

"Your Atana"

Several months later, the sheikh's ears suddenly heard the hymn Hacham Ezra had sung being hummed by his servant boy.

"How do you know this hymn?" the sheikh asked in surprise. "I lost two golden coins because of this composition! Even worse, I suffered disgrace!" he added dolefully.

But as he listened to the heart-tugging hymn, the sheikh experienced a change of heart. "If my servant knows this composition, that's proof that it comes from Arabic music instead of what Hacham Ezra claimed!" The sheikh already imagined his honor reinstated as well as his two gold coins returned to him.

"This hymn I sung is a famous and well known one," the servant boy answered simply, not comprehending what had so agitated his master.

"How is it so famous and well known?" the sheikh asked impatiently.

The boy, who frequently walked through Jewish

The final stanza of the hymn was composed by Hacham Ezra. He felt it was necessary to add the stanza because, although the hymn was composed about the death of Aaron's two sons Nadav and Avihu, their two names were not mentioned or even hinted at in it.

This is the stanza which Hacham Ezra added:

The stars lost their shine and the light of the sun was extinguished

Over the blood of the two brothers which was poured out together

The first born Nadav together with Avihu

And the sons of Aaron died.

Hacham Ezra merited that his composition was accepted and appended to the hymn "Aleichem Kahal Aida" which is said on the holiest day of the year. This prayer, which arouses Jewish hearts to repent, is said amidst weeping and dread until this very day in Syrian communities across the globe.

Two Zuzim

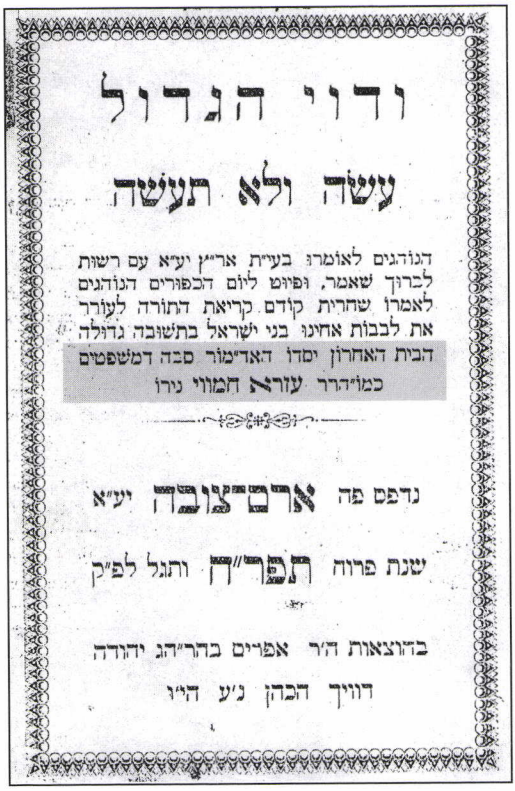
There was nothing surprising about the appearance of a Muslim sheikh in the home of Hacham Ezra. Many strange circumstances brought non-Jewish notables to Hacham Ezra's home, and most left with an expression of satisfaction on their faces.

Once a Muslim sheikh visited Hacham Ezra to prove that all Jewish tunes and compositions come from Arabic and Muslim sources. Hacham Ezra was known to be an expert in the intricacies and secrets of music.

The sheikh placed two shiny gold coins on Hacham Ezra's table, challenging him to prove that the sources of Jewish music were truly Jewish.

The Stars Lost Their Shine

The custom in Aram Soba was to recite the hymn "Aleichem Kahal Aida" which had been composed by Hacham Aaron of Aleppo before the Torah reading on Yom Kippur. This ancient hymn, mentioned in ancient Aleppo writings, was printed in the Bet HaKaporet prayerbook (printed in 5639, pg. 219b, 13-14). At the margins of this hymn in the above prayerbook, it is written "In our country, Aram Soba - Aleppo, the hazan says this lamentation and all the people tremble and weep profusely. The hazan chants it aloud to arouse the people's weeping before the Kohen recites his blessing on the Torah." This ancient custom is also cited in the Sefer Derech Eretz (pg. 129).

ודוי הגדול

עשה ולא תעשה

הנוהגים לאומרו בעיה"ק ארם צובא יע"א עם רשות לברוך שאמר, ופיוט ליום הכפורים הנוהגים לאמרו שחרית קודם קריאת התורה לעורר את לבבות אחינו בני ישראל בתשובה גדולה הבית האחרון יסדו האדמו"ר סבה דמשפטים כמו"הרר עזרא חמוי נירו

נדפס פה ארם צובה יע"א

שנת פרוה תפר"ח ותגל לפ"ק

בהוצאות הר' אפרים בהר"הג יהודה

דויך הכהן נ"ע הי"ו

Copy of the title page of the Great Confession which included the stanza composed by Hacham Ezra

the end of Hacham Ezra's life. He remembers clearly from his childhood that when Hacham Ezra would pray in the Dabah knees, many streamed to hear his prayers due to his fame for his tremendous Torah knowledge and for having been one of the spiritual leaders of Aram Soba.

And the Waters Subsided

One year, the two *somhim* that stood to the right and left of Hacham Ezra during the Yomim Noraim prayers were chosen after extensive pressure was exerted on the gabbaim, against their will and against the benefit of the community.

These two knew how to sing very well, but they were deficient in the proper behavior to be shown by a Jew on such holy days. During the mussaf prayer of Rosh Hashana, the two stood at the bima and began to argue in whispers. Their hand gestures, their facial expressions and their whispers interrupted Hacham Ezra's concentration in his prayers, but he tried to ignore them and immerse himself totally into his prayers as he always did.

At a certain point, when the *somhim's* disturbances exceeded all bounds, the worshippers were getting upset. Just then Hacham Ezra was in the middle of reciting the blessing of Zihronot in the Mussaf tefilla and had reached the verse, "And Elokim remembered Noah and all the beasts and animals which were with him in the Ark. And Elokim sent a wind over the land and the waters subsided." As he recited the word "beasts" he gestured with his right hand to the *someh* at his right, and when he recited the word "animals" he gestured with his left hand to the *someh* at his left. And when he recited the words "and everyone who was with him in the Ark", he stretched his hands out towards the entire congregation.

The hint was clear to everyone. The disturbance by the *somehim* and the ire of the worshippers came to an end.

minyanim would sometimes join the minyan where Hacham Ezra was serving as shliah sibur, just to listen to his passionate prayers. He imbued them with the feeling that prayer is one of the most important things in the universe (Talmud Brochos 6a).

As a Kohen Doing His Service

In Hacham Ezra's home in the neighborhood of Jemaliya (which means 'the rich neighborhood'), a minyan was held every Shabbat and Yom Tov. The dignitaries of the community and its leaders viewed it an honor to be allowed to pray in his home.

It was a unique spiritual experience which wasn't accessible to everyone. Many wanted to join this minyan just to observe Hacham Ezra's pure and sweet prayers.

When Selihot were recited during the Yomim Noraim, Hacham Ezra was honored to lead the supplication "Anshe Emuna Avadu". The worshippers would wait in expectation to hear Hacham Ezra's moving recital of this lamentation echoing throughout the *knees*. Their hearts melted and became humble upon hearing his fervent prayers.

Many of the worshippers crowded close to Hacham Ezra to be able to absorb his spiritual exaltation and open their own gates to repentance. No one paid attention to the tremendous crowding and pushing. One of those who was fortunate to be present on such an occasion -- Rav Avraham David Shalom -- relates that until today, his body shivers when he recalls those exalted minutes when Hacham Ezra's powerful voice echoed with the words of "Anshe Emuna Avadu". The congregants were seized with anguish and heartache to recall the loss of righteous men, in whose merit many evil decrees had been abolished.

Hacham David Attiah, the son of the rosh yeshiva Hacham Ezra Attiah, lived close to Hacham Ezra's home in Jerusalem towards

Chapter Seven

I am a Prayer

Hacham Ezra's devotion to prayer deserves a whole chapter in itself. Every word of prayer received profound attention and reflection. His blessings were said in tremendous concentration and spiritual joy, as if counting pearls. He was the epitome of "All my bones shall say 'G-d, who is like you?'"

The intent which he applied to every prayer and blessing included its simple meaning as well as exalted yihudim known to masters of kabbala. It was no wonder that his prayers were often fulfilled, as our sages' say, "The righteous man decrees and G-d fulfills."

With All Your Heart

Hacham Ezra was a powerful example of how to pray and often served as a hazzan. He was the fulfillment of our sages' statement, "'You shall serve Him with all your heart" (Deut. 11:13) -- What is the service of the heart? It is prayer."

Hacham Ezra put forth immense effort to ensure his prayer was sincere and not said by rote. His sweet, special voice inspired his congregants to feel they were standing in prayer before the King of kings. He poured out his heart like a son who wanted to bare his breast before his Father. Worshippers who had prayed in other

have a Jewish marriage, and be buried in the community's Rodfe Sedek cemetery.

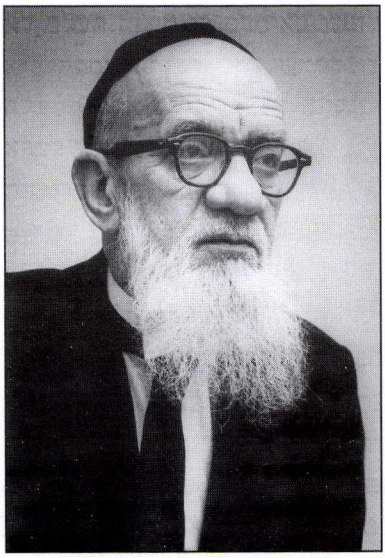
This decree saved Syrian Jewry, and until today, they have maintained their pure and holy Jewish lineage. The plague of intermarriage which affected Jewish communities all around them, did not afflict them.

Gaon Av Bet Din of Jerusalem, Rav Yosef Tzvi Dushinsky. The Bet Din of Rav Zvi Pesach Frank, the rav of Jerusalem, and the Bet Din Sedek of Sephardic Communities, led by Hacham Hanina Gavriel, Rav Haim Tawil and Rav Aaron Harari-Raful, also agreed to the decree.

The sages of Aram Soba, with Hacham Ezra at the head, agreed with this stringent ruling not to accept converts in the various diasporas. "And those who marry [non-Jewish] women against Jewish law, one may not convert or circumcise their children. Whoever goes against this ruling from today onward, has made a breach in the fence and separated himself from the Jewish community. We shall persecute him until his ruin."

No Rights

The potency of this decree can be seen by the effect it had on the communities where it was adopted. When Hacham Yaakov Kassin became the chief rabbi of the "Magen David" Syrian Jewish community in Brooklyn in Adar 5695 (1935), he instituted this decree to prevent the members of his community from marrying non-Jewish women.

Hacham Yaakov Kassin

Its provisions were strictly observed: converts were not accepted into the Syrian community, and whoever married a non-Jew, whether man or woman, lost theirs rights to attend the community's synagogue, have their children study in the community school,

Only in Eres Hakodesh

Despite the unequivocal position of Jewish law on the subject of conversion, in many Jewish communities throughout the world conversion candidates who had no intention to observe Torah and mitzvos were being "converted". These phony converts were seeking conversion to Judaism to get money, or to marry a Jew. All that these "conversions" accomplished was facilitating intermarriage.

When the sages of Aleppo saw this, they decreed an ordinance which came to be seen as one of the most important that they had ever passed. It was viewed as a vital step to prevent intermarriage with non-Jews and protect the purity and holiness of the Jewish nation.

A similar decree ordained by Hacham Shaul Sutton, of Buenos Aires, Argentina, was mentioned in his book "Dvar Shaul". When he saw there was an increase of conversion abuses, he ordained the important decree that his community would not accept any converts or have a hand in their circumcisions. Instead, all conversions must be done in Eres Hakodesh where an authoritative bet din would investigate the candidate carefully and only then pronounce its decision.

Additional decrees on this matter appeared in Hacham David Sutton's rulings (cited in the sefer "Ginzei Ha'ares #16) which fortified the original decree and put an end to the easy acceptance of converts in Argentina which had existed until then. This decree, which greatly strengthened the observance of Judaism in the local Jewish community, spread to many other Jewish communities, including Aram Soba.

Hacham David Sutton's ruling was accepted by many Jewish sages, and was publicized in Argentina in a special announcement in 5698 (1938) accompanied by approbations from Rav Reuven Zelig Bengis, Rav Pinchas Epstein, Rav David Jungreis, and the

The End of the Affair

Due to the far-reaching wisdom and courage of the Aleppo sages, the attempt to found a Bnei Brith branch in the city failed. The association's representatives were forced to return to their cities and countries. Some of them were driven out in disgrace after their pernicious intentions were exposed in public. Aleppo Jews were saved from their detrimental influence. The sages' concern that foreign ideas might penetrate and taint the pure education of the Jewish children and breach the Jewish commitment of the adults came to naught.

Under the Wings of the Shechina

One of the fundamentals of Judaism is safeguarding the Jewish people's integrity. One who wants to join the Jewish people must fulfill all the requirements required of a convert. At the heart of the process is the candidate's declaration before a bet din that he accepts on himself the yoke of heaven and will fulfill the 613 mitzvos completely without reservation.

When a bet din is approached by a candidate for conversion, the dayanim mount difficulties in his way, as our sages say: "A ger who wants to convert in our days, is told, 'Why do you want to convert? Don't you know that the Jews suffer miserably, and are oppressed and harassed?' If he says, 'I know it. I don't consider myself worthy to join them in their sufferings, but nevertheless desire it' [according to Rashi], he is immediately accepted and taught some light mitzvos and some difficult mitzvos."

This procedure was intended primarily to give the members of the Bet Din objective tools to plumb the true intentions and desires of a candidate. After a candidate was questioned and examined, and found worthy of joining the Jewish people, the Torah commands us (Deut 10:19), "You shall love the convert."

physically and spiritually, which is its sole purpose."

The community board published an announcement containing the telegram it received from Hacham Yaakov Meir, in addition to letters sent to the rosh av bet din of Aleppo from various rabbis throughout the world who fully supported the association. Their intention was to soften the rosh av bet din's views and convince him of the innocent goals of the association. In this way they hoped he would remove his staunch opposition to it.

But this tactic didn't help, and Hacham Ezra didn't budge in his position. As if inspired by the divine spirit, he continued to fiercely oppose the Bnei Brith branch in Aleppo. Bnei Brith then publicized false and brazen reports that they had visited Hacham Ezra in his home and he had removed his opposition to the association. There wasn't the slightest truth to these claims.

Several Aleppo sages who belonged to the Torah Or Committee, girded with zeal for the truth and loyal to *da'at Torah*, publicized an announcement in which they recounted the developments of the affair together with the resolute opinion of the rosh av bet din. They also publicized the letters which several Aleppo rabbis living in Jerusalem had sent to Hacham Ezra expressing their negative opinion of Bnei Brith, among them Hacham Yosef Yedid Halevi, Hacham Ezra Harari-Raful and Hacham Avraham Ades.

These sages had also sent to Aleppo the letter of the Ashkenazic rosh av bet din of Jerusalem, the gaon Rav Yosef Chaim Sonnenfeld, who had issued a warning against the association. He had written, "No one may join any association whose open and hidden agenda was not investigated by the bet din, particularly in these days when those who incite [against Judaism] have increased. One who cares about his soul should keep distant from them."

opinion of them to the heads of the community.

This is the contents of the letter which they sent to Jerusalem:

B"H, Aleppo, 27 Tammuz 5784 (1924)

Bnei Brith Association

Adar II during Purim

Rishon Lezion
Hacham Yaakov Meir

The honored Dr. Yakir, the chief executive of the Bnei Brith office in Constantinople, came to our city to found a branch in Aleppo. This matter is new and strange in the eyes of our community, and the hachamim, rabbanim and dayanim have suspicions about whether this association will in some way oppose Judaism, G-d forbid. We therefore ask the great Rav and gaon of Jerusalem, the Rishon LeSion Yaakov Meir, to inform us his words of truth.

The Hacham Yaakov Meir sent this message in a telegram from Jerusalem to the Head of the Community: "I recommend Dr. Yakir Behar of the Bnei Brith association with all my heart as being faithful to our holy religion."

To Uplift Up the Nation

When the head of the local Bnei Brith community board received the telegram, he assembled all the community board members for a special meeting in which they decided, "We accept with favor and good will the founding of the honored association, according to its conditions, to uphold and uplift our nation both

naive Jews who were willing to head Bnei Brith's new office.

Bnei Brith's mode of gaining control involved obtaining the support of the wealthy and educated Aleppo Jews so that the rest of the Jews would meekly follow them. Through this cunning plan, both the wealthy and the poor Jews would be in their pocket.

The launching of the Aleppo branch fomented a huge conflict in the community. When the heads of the bet din, chief among them Hacham Ezra, heard about its formation, they fiercely fought the new initiative which they understood would breach the fence around Judaism. Hacham Ezra published a fiery announcement in which he assailed and denounced the establishment of the organization. He explained that Bnei Brith was a furtive association whose heads and leaders weren't revealing their true motives. And what might those motives be? It was most likely that they were attempting to indoctrinate foreign ideas and make the people stray from the way of G-d. They might even aim to blur the boundaries between a Jew and a non-Jew, thereby leading to intermarriage. They will not be permitted to establish an office in our land!

The blessed result of Hacham Ezra's admonitions and fierce protests was that the initial support and sympathy that had greeted the Bnei Brith representatives faded away completely. Those community leaders who had agreed to establish the branch were unable to brush off the views of the Aleppo Bet Din, its rosh av bet din, and public opinion. They withdrew their membership from the Bnei Brith organization.

When the organization's representatives and founders saw how difficult it was to get a foothold in Aleppo, they decided to go all out to prove that they were "kosher". At first, the Aleppo representatives decided to approach the head of the Sephardic rabbis in Israel, Hacham Yaakov Meir. They sent him a detailed letter in which they listed the suspicions of the Aleppo hachamim and sages against them, and asked the Rishon LeSion to write his

being publicized, the public sided with the hachamim and lend them their total support.

The Bnei Brith Affair

In 5684 (1924), eighty years after the Bnei Brith organization had been founded in New York, Bnei Brith's main branch in the Orient decided to open Bnei Brith branches in Aleppo and Damascus.

Among Bnei Brith's avowed goals was: "mutual aid, charity, supporting the sciences and arts, promoting ethics, and strengthening ties and fraternity between Jews and their neighbors." Today, one rarely hears of the association's activities, most of which are concentrated in its Anti-Defamation League which fights anti-Semitism and promotes human rights.

As mentioned above, the last of Bnei Brith's goals -- to "strengthen ties and fraternity between Jews and their neighbors" -- caused terrible damage to diaspora Jewry's commitment to Judaism, holy behavior and lineage purity throughout the years the organization was active.

Perceptive Torah sages foresaw the organization's danger and the future tragedies it would inflict on the Jewish people. They warned against the spiritual danger lying in wait for anyone who came in contact with them.

Like other faithful Jewish communities, the holy community of Aram Soba didn't permit Bnei Brith to gain a foothold in their community. When someone attempted to penetrate, he was driven away in shame.

Dr. Yosef Yakir Behar, the representative of Bnei Brith's Middle East office, arrived from Constantinople together with the other heads of the office looking for representatives among Aleppo's Jews. After an exhausting search, they found several

advance warning, together with other slaughterers who were in contact with him.

In the end, the Aleppo sages decided to appeal to the great bet din in Jerusalem ("For Torah will come out of Sion, and the word of G-d from Jerusalem") led by the Rishon LeSion Hacham Yaakov Elyashar, and the Rishon LeSion Hacham Rafael Panijel. The Aleppo sages would follow whatever they would rule. (Rishon LeSion is the title of the Sephardic chief rabbi of Israel.)

No Favoritism

The answer wasn't long in coming from Jerusalem. It concluded, "It is obvious that every Jew, and in particular the hachamim and leaders, has a great obligation to use all means at his disposal including payments and bribes to invalidate him from being a ritual slaughterer and inspector. Where it is a matter of *hillul Hashem*, no favoritism or respect is shown, G-d forbid." (Shailot U'tshuvot Maaseh Ish, Yoreh Deah 13).

This answer was followed by several other questions and practical instructions concerning how to completely eradicate the scourge.

The Snake's Bite

The end of the matter was that the Rishon LeSion in Jerusalem himself gave the order to excommunicate and isolate Shaul, thereby putting an end to the disgrace which had tainted the community. The Aleppo sages banded together to carry out the rare ceremony of publicly excommunicating Shaul, so the public "would hear and see and never again plot evil". The city's sages gave considerable publicity to this rare move by publicizing the excommunication in all the *kneesim* and batei midrash and in places visited by the public. Within hours of the excommunication

nonkosher meat certified as kosher.

The Aleppo sages possessed testimony that Shaul was in contempt of the prayers and other misvot. Reports circulated that he had paid bribes to be appointed over business deals done on behalf of orphans, resulting in large losses. Other ugly rumors persisted about him.

The Aleppo sages described the shameful situation they found themselves in:

"When the Torah scholars and G-d-fearing Jews heard this, they were anguished. They first studied the relevant words of the holy Shulhan Aruch in Yoreh Deah as well as the other poskim, Rishonim and Aharonim. After this perusal, they could find absolutely no merit for the ritual slaughterer."

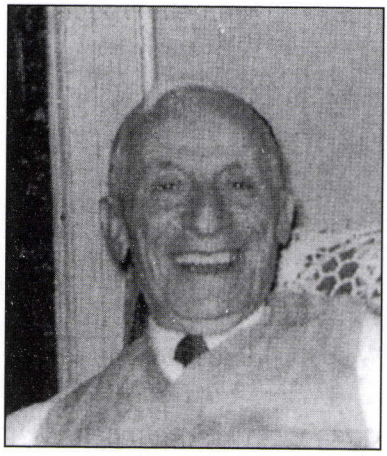
The persistent ugly rumors about Shaul found wings, as rumors are wont to do. Not only the Torah scholars in the city kept their distance from meat slaughtered by Shaul, but many of the common Jews wouldn't eat from his meat either and were particular to buy from someone else. The community's widespread rejection of him brought sleepless nights to Shaul, who tried to figure out how to protect his good name and his pocket.

At first, he sent a crafty letter to the pious Hacham Eliyahu Mani who was then serving as the chief rabbi of Hevron, showing him forged letters of support from Aleppo rabbis. Relying on the contents of the letters, Hacham Mani replied that he was fitting to be a ritual slaughterer and inspector. Shaul would wave this official letter around and boast, "Look! Even the sage from Hevron relies on my ritual slaughtering! Who dares to disagree with him?"

Hacham Ezra, pained at the *hillul haShem* caused by the fraud, didn't remain silent. At a meeting of sages devoted to finding a final solution to the outrageous fraud, the suggestion was proposed to excommunicate the ritual slaughterer and penalize him without

animals was well known. Any question that arose concerning a slaughtered animal would be brought before him for his opinion. Many Aleppo Jews brought him their Kaparot chickens to be slaughtered.

Hacham Ezra trained and supervised an entire generation of ritual slaughterers, who were expert in even the minutiae of ritual slaughterer and the inspection of treifot. For instance, his son-in-law Hacham Yaakov Maleh (Elmalieh) mentions in the introduction to his book "Vayesa Yaakov" that he was writing the book *l'ilui nishmat* Hacham Ezra's pure soul because he was obligated to honor him "because he is my teacher and father-in-law, and because he was my teacher and mentor who taught me Torah, how to be a expert ritual slaughterer, as well as certifying me."

Rav Yaakov Elmaliah

An Exception

Shaul, an Aleppo Jew who wasn't careful in misva observance, decided he wanted to learn to be a ritual slaughterer for a living. When Hacham Mordechai Labaton and his bet din heard this, they decreed that no one was allowed to teach him how to be a ritual slaughter. They warned all the ritual slaughterers not to teach him and then warned them a second time after Shaul attempted again to learn ritual slaughter.

"A lion roars -- who does not fear?" After the Aleppo sages issued their decree, no man dared to transgress their words besides one person whose greed overcame his principles and he consented to teach ritual slaughter to Shaul. This was how Shaul eventually gained access to the slaughterhouse, where he would turn out

sage or another ritual slaughterer in the city, he shouldn't rely on his own knowledge to permit or prohibit the animal but should ask them. If he wants to rule stringently and prohibit what is permitted -- how can he prohibit it when he is causing a loss to a Jew? If it concerns the money of a non-Jew -- this too is not good, since many souls are reincarnated in animals and their rectification requires them to be eaten. If he prohibits the slaughtered animal, then he is harming the soul who is in it.

"A story is told concerning Rav Israel Baal Shem Tov that he went to a house, saw a piece of meat hanging on a hook, and asked that the meat be cooked for him. When he was told that the meat was non-kosher and would be given away to a non-Jew, he replied, "How can that be? It pleaded with me to eat it...

"He immediately called the ritual slaughterer over to investigate the matter, and discovered that he had erred in his decision. He then ate from it to rectify the soul inhabiting it."

Under His Supervision

During the High Holidays, when Jews perform Kaparot with chickens, Hacham Ezra would go among the houses and courtyards in Aleppo during the night - particularly between midnight and dawn -- to inspect the ritual slaughterers carrying out their work. Hacham Ezra was assisted by his shammosh who held a torch before him to light the way. He would supervise and watch the knife inspections, and ensure the slaughter of the chickens was done according to halacha.

As Rabeinu Yonah writes in Shaare Teshuva (3:96): "They should choose only a G-d-fearing ritual slaughterer, for many Jews depend on him to fulfill the laws of ritual slaughter and the requisite inspections."

Hacham Ezra's expertise in ritual slaughter and unkosher

We are Risking Our Lives to Earn Our Bread"

About the verse "The G-d Whose way is perfect", our sages explain (Midrash Tanchuma Shmini Chapter 8) that all of G-d's ways are perfect. What difference does it make to G-d if one ritually slaughters an animal, or just kills it before eating it? Will doing so bring Him some benefit or detriment? And what difference does it make whether one eats permitted animals or forbidden animals?

King Shlomo said, "If you have gained wisdom, you have gained wisdom for yourself" (Proverbs 9) This means that G-d commanded His people to fulfill misvot to refine them, as it says, "All of G-d's words are refined". The purpose is to guard His people, as it says "He is a shield to those who take refuge in Him."

Rav Eliezer Papo, the righteous author of the famous sefer Pele Yoetz, explained the delicate job of a ritual slaughter: "Ritual slaughterers may truly say, 'We are risking our lives to earn our bread'. Although a person must take caution not to commit a sin or do any wrong whichever way he makes a living, ritual slaughterers have a grave obligation to insure that there is not even the slightest blemish on their knives, and that they are level-headed and calm. It happens that a person tests his knife with his fingernail two or three times and doesn't find a blemish, but on the fourth try he does.

"To inspect the knife and the lungs, he must have great fear of G-d. He should be in dread lest he cause a Jew to eat a non-kosher animal, for whoever does such a thing, has caused the multitude to sin and his crime is too great to bear. He should be thrown to the dogs since he took their portion and fed it to Jews..."

On the other hand, a ritual slaughterer is not permitted to err on the side of caution and prohibit a slaughtered animal to avoid the possibility of Jews eating improperly slaughtered animals. The Pele Yoetz warns, "If he is in the slightest doubt, then if there is a

Ezra took resolute action together with other Aram Soba hachamim -- particularly the rosh av bet din Hacham Yaakov Shaul Dweck Hakohen -- to end the Shabbat transgressions or to reduce them to a minimum.

An emergency meeting was called in which 33 Aram Soba hachamim took part. The sages reminded the community of the Rambam's words (Hilchot Shabbat 30:15): "[The sin of transgressing] Shabbat and committing idol worship each outweigh all the other misvot of the Torah. Shabbat is the eternal sign between G-d and His nation. Therefore, whoever transgresses other misvot is considered a wicked Jew, but one who publicly transgresses Shabbat is considered an idol worshipper who is treated as a non-Jew in every matter."

The hachamim proposed practical suggestions to nip the phenomenon in the bud before other merchants would be tempted to follow it. It was decided that all the religious leaders would act with selflessness as one man to prevent this assault on Judaism. They jointly agreed to place a ban of excommunication against anyone who transgressed even one of the Shabbat prohibitions (including even rabbinical ordinances) or ate non-kosher food. The ban included not allowing such a person to marry one's daughter, not allowing his daughter to marry one's son, not to marry him and not to bury him in a Jewish cemetery.

The ban was publicized throughout the city, in the marketplaces, stores, *kneesim* and batei midrash. It became the talk of the town. The Jewish residents realized that the city's sages were sharply attuned to what was taking place in the community and they wouldn't budge on the observance of misvot. Since Shabbat is the official sign between the Jewish people and G-d, the sages fiercely reacted against those attempting to breach Shabbat.

The publicized announcement may be found in the sefer Dereh Emunah on page 226.

Chapter Six

Standing Over the Congregation

Hacham Ezra's influence extended beyond his congregation and he was involved in the affairs of many Jewish communities around the world. He was unyielding when it came to maintaining and strengthening religious observance.

With rare sagacity and vigor, and much self sacrifice, Hacham Ezra led community struggles for Jewish values with integrity and singlemindedness. He wasn't frightened or intimidated by the difficulties and intrigues that stood in his way.

His name appeared in connection with many of the community's happenings. His signature was found on every announcement or letter promoting a religious endeavor, both in his younger years as a member of the bet din, and in his old age as the head of the Aram Soba bet din. In whatever position he filled, he sought to use it as a platform to spread holiness and devotion to Judaism.

You Favored the Seventh Day and Sanctified It

The first breaches in Shabbat observance appeared in Aram Soba in 1846 when Jewish food and clothing stores began to sell their merchandise in the city's main market on Shabbat. Hacham

wants there. The yeser hatov was startled. "But this is a synagogue!" he replied. "Here is an aron hakodesh, here is the bima of the shliah sibur! Your claim is outrageous! You are certainly trespassing."

"But the yeser hara wouldn't give in. 'I don't care what is inside this synagogue, an aron for a sefer Torah, or a bima for a shliah sibur. For me,' said the yeser hara, 'what counts is what I hear outside the window before I come in. If I hear words of Torah or prayer, then I continue on my way and don't go inside. But if my ears catch mundane talk, words concerning business and other trivial matters, I immediately go inside and get to work.'

"Now what can the yeser hatov reply to such a claim? To our shame and disgrace, there is no answer to such a claim," Hacham Ezra concluded his powerful parable and the message penetrated his listeners' hearts deeply. They understood the gravity of their actions and accepted upon themselves to correct their actions for the future.

interpretation.

In the next lecture he gave in the synagogue, he decided to broach the subject.

"It once happened that the yeser hatov and the yeser hara met at an inn. The two conversed with each other, "How much longer will we always fight these never-ending battles with each other? We are fighting over the same people and over the same grounds. So let's decide once and for all to set up a boundary between us -- over here, the yeser hara will rule, and over there, the yeser hatov! We agree that we won't enter each other's domain!"

Both sides liked this suggestion and each expressed his willingness to keep his part of the bargain. The areas of separation were also clear: the synagogues and batei midrash will be in the exclusive responsibility of the yeser hatov, while the yeser hara will obtain jurisdiction over the cafes and places of leisure and entertainment frequented by those who spend their lives on futility.

But -- after a few days, the yeser hatov came to the synagogue, and to his surprise and shock, met his friend the yeser hara. Immediately the yeser hatov rebuked him, "What are you doing here? You trespassed! Didn't we agree that you're not permitted to enter the synagogues and batei midrash? I'm fulfilling my part of the bargain so why aren't you fulfilling yours?"

This witty parable made the worshippers chuckle. Hacham Ezra continued, "The yeser hatov had an excellent claim against the yeser hara. Why did the yeser hara breach the agreement and enter a place where he had no business being?"

The listeners asked Hacham Ezra, "So what did the yeser hara reply?"

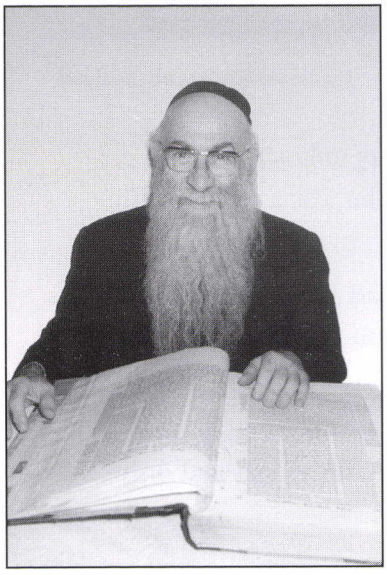
"Listen and become wise. The yeser hara claimed in his defense that the place was in his jurisdiction and he can do whatever he

A short time later, the maid returned and knocked softly on the door. "My master says he won't believe me unless Hacham Ezra himself eats from the *majedra*!" she pleaded.

Hacham Ezra was happy to comply. He recited the blessing on the food and tasted from the portion she served him. He then turned to the Rabanit and told her with a smile, "Do you see? I wanted *majedra*, and the Creator of the universe sent it to me..."

Trespassing

When Rav Yosef Ades wanted to illustrate to his students the gravity of engaging in small talk in a shul, particularly during the prayers, he would tell them the words of the Shulhan Aruch (Orah Hayim 124:7) "One should not engage in mundane talk when the shaliah sibur is repeating the Shemone Esreh, and if he did, he has done a severe sin and should be chastised." He would add mussar aphorisms which are mentioned in mussar works. He also told his students a wondrous story that took place between Hacham Ezra and two worshippers who were talking to each other during the Repetition of the shliah sibur. Hacham Ezra was already elderly and had lost his eyesight, and was unable to pray from a siddur. The chattering of the two worshippers greatly interfered with his concentration and prayers.

Hacham Yosef Ades

Hacham Ezra thought a minute how to properly rebuke them so they would accept his words and not repeat their indiscretion. Finally, he arrived at what he thought was an effective way to convince them -- through a parable and its

His wife expressed her surprise. "Where will I get *majedra* to serve you?"

Hacham Ezra smiled, "I didn't ask you to get it. Whatever you serve me is good enough. But since you asked me what I'd *like* to eat for melava malka, I answered that I would *like majedra* and *samna*..."

Pounding was heard on the door. The Rabanit opened the door wide and saw the maid of their rich neighbors weeping.

"What happened?" the Rabanit asked, alarmed. "Why are you crying?"

Hacham Avraham Patal

The maid excitedly told the Rabanit that her master asked her to cook *majedra* for *melava malka*, and in her haste, she had cooked the food in a meat pot. Now her master claimed that she made all the dishes unkosher and he is threatening to fire her! What should she do? She was a widow with young orphans to take care of!

Hacham Ezra heard from the side what had happened, and he called the maid into the house. "When did you last cook with the meaty pot?" he asked her.

It turned out that she hadn't used the pot in a long time. Moreover, she had poured the *majedra* into a dairy dish and only then poured in the *samna*.

"If so," Hacham Ezra ruled, "Tell your master in my name that he has nothing to be concerned about. The dish is permitted to be eaten and the pot is completely kosher!"

The maid dried her tears and returned to her master's house with the ruling from Hacham Ezra.

overcomes a person whose mind is empty of Torah."

Assured of this fact, and knowing that his devotion to Torah was absolute, David felt confident that he could pray for a trial involving desire and pass it. But after he failed the test, he regretted having brought it upon himself. As our sages explain in Sanhedrin (107a) on the verse (Psalms 17:3), "You inspected my heart, You scrutinized me at night, You tested me. My intrigue will not be found, it will not pass by my mouth." -- David was saying that he wished he had not requested a test.

He therefore said, "For one day in Your courtyard is better than a thousand others; I choose to seclude myself in the House of My G-d than to dwell in the tents of the wicked." He meant to say that it is better to stay in virtuous surroundings than to put oneself in an evil place and hope to conquer one's evil inclination. He didn't want the test or its reward, because he feared he would fail it.

This sensible answer appealed to the ruler who expressed his appreciation. He thanked Hacham Ezra warmly and told his attendants, "The words of a wise man!"

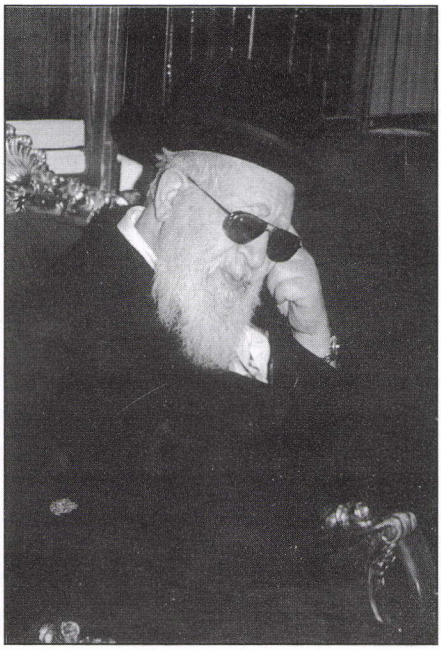
He Does the Will of Those Who Fear Him

Rav Avraham Patal related to his family that once, on mosei Shabbat, after finishing his fixed study for the night, Hacham Ezra returned home from the bet midrash to partake of the fourth meal, the *melava malka*.

When he entered the threshold of his home, his wife greeted him and asked, "Hacham Ezra! What would you like to eat for the fourth meal?"

His entire life meticulously honest, Hacham Ezra thought a minute and then replied, "What would I like to have for *melava malka*? I would like *majedra* (rice and lentil dish) with *samna* (butter) and cream."

The ruler questioned, "Why is it so impressive that King David prefers to dwell in the House of G-d instead of living in the tents of the wicked? Doesn't any decent, pure-hearted man choose good and despise evil?"

Hacham Ovadya Yosef

Hacham Ezra replied that the Talmud teaches us (Avoda Zara 17a) that two great sages, Rabbi Hanina and Rabbi Yonatan, were journeying and reached a crossroads. One street led to a temple of idol worship and the other led to a brothel.

One sage suggested, "Let's continue on the street where the temple of idol worship exists, since the desire to serve idols no longer exists. If we pass by the brothel, we may be beset with the desire to commit a lewd act."

His companion replied, "On the contrary. Let us pass through the street where the brothel is, overcome our evil inclination and get reward for it!"

The two sages followed the latter advice. As they approached the brothel, the women fled before them out of shame.

The first sage then turned to the second, "How were you so sure you could resist your evil inclination after entering the street?"

The second replied, "We learn this out from the verse (Proverbs 2:11) 'Discretion will watch you, understanding will guard you.'"

The meaning of this verse is that the holy Torah watches over a person who devotes himself to its study and it will save him from stumbling in matters of immorality. As the Rambam writes (Hilchos Issurei Biah 22:21), "A thought of immorality only

that the entire conflict was because of his Shabbat night discourse and the wife's reticent response to the stories and puns which her husband had repeated.

What did Hacham Ezra do? He ordered the woman to sit and listen to his words. He repeated the discourse as if he was standing in front of a large audience. Within minutes, as the hacham spun the parable and its moral, the husband was stunned to see his wife heartily laughing with a broad smile on her face. The wife stood up from her place and asked in wonder, "How can it be that my husband told me these very things!"

"You see for yourself," Hacham Ezra turned to the husband, "that your wife remembers what you told her when you returned from the discourse, and she enjoyed it. The reason why she was unexcited had nothing to do with her but with the fact that you are not blessed with oratory skills."

Convinced by Hacham Ezra's explanation, the husband was embarrassed and perplexed. He motioned to his wife to wait for him outside the bet din's chambers, while he withdrew the divorce petition. The two left together as they had come.

"M'zamir D'aud"

Rav Ovadya Yosef *shlita* related that Hacham Ezra was admired and revered by the city's ruler (the *vally*) because of his familiarity with the ways of the world and his pleasant personality. He was able to provide sensible and cogent answers to the ruler's questions on religion.

Once, Hacham Ezra was asked by the ruler, who was familiar with Tehillim in Arabic, to explain the verse (64:11) "For one day in Your courtyard is better than a thousand others; I choose to seclude myself in the House of My G-d than to dwell in the tents of the wicked."

discourse. This popular discourse was skillfully garnished with appealing parables and edifying stories which warmed the hearts of listeners and inspired them to improve.

One of his listeners was a simple Jew who had come for the first time to hear Hacham Ezra's discourse. He so much enjoyed Hacham Ezra's sharp puns and dry humor, that he kept laughing throughout the speech.

Arriving home from the bet midrash, the Jew decided to entertain his wife with the parables and stories that the Hacham had said. He began to retell what he had heard.

To his astonishment, a bored look appeared on his wife's face and she didn't even give a small smile.

The husband couldn't disguise his disappointment at his wife's reaction. Upset, he asked his wife, "How come everyone in the *knees* was laughing and chuckling when the Hacham said it, but you're not even smiling?"

"This is supposed to be funny?" the wife replied doubtfully.

The husband grew angry, convinced that his wife was making fun of him. He became so enraged at the perceived insult that he decided to divorce his wife and send her away for good. All of the wife's attempts to calm her husband down failed. He refused to believe that what he had just said was not humorous, and assumed she was intentionally offending him.

The morning after Shabbat, the husband rose early in the morning and appeared at Hacham Ezra's bet din with his weeping wife to arrange the divorce.

Hacham Ezra would not easily agree to arrange a divorce. At first he tried to delay the writing of the get by reminding them of the statement of our sages, "Even the altar sheds tears when one divorces his first wife." (Gittin 90). He added passionate words on how impetuosity always leads to regret. Eventually, he discovered

whether big or small, he didn't ignore it. At times he corrected the person with a warm, welcoming countenance; other times he utilized sharp words. Sometimes, just standing in the person's presence or giving a look would be enough to get the message across. Through these various methods, he influenced many to repent their sinful behavior.

Where a person acted in a certain way because he was relying on a valid opinion, Hacham Ezra held back his criticism even if he did not personally agree with it.

Pearls from his Mouth

Hacham Ezra was famed as an awe-inspiring speaker with special rhetorical skills. He was known among Aleppo's Jews for his eloquent speeches which inspired them to improve their ways. An announcement that Hacham Ezra would be speaking -- whether for a happy or sad event -- brought out the city's Jews en masse.

He would urge his listeners to fulfill the misvot of the Torah fully and enthusiastically. He often focused upon misvot which were being kept incorrectly or whose importance people were unaware of. Many times people mistake certain misvot as optional, praiseworthy acts, when in truth they are explicit Torah laws or are based on the Oral Tradition from Sinai. He would frequently base his weekly lecture on such matters, spicing them with parables and instructive stories.

The Divorce That Didn't Take Place

The great synagogue in the city was packed every Shabbat night. The elderly, the young and even children sat quietly in anticipation, while in the corridors, latecomers stood shoulder to shoulder. Shabbat night was when Hacham Ezra gave his main

Chapter Five

Always Available

A main role of the ancient prophets was to rebuke the people concerning their failings and give instruction how to rectify them. The Almighty told Ezekiel in a prophecy (Ezekiel 3:17), "Son of man, I have made you a watchman for the House of Israel." A watchman stands at the top of a tower and scans the horizon for impending danger. Due to their fine-tuned perceptivity and their lofty judgment, the prophets were well suited to guard Israel's relationship with their Father in Heaven.

Giving rebuke is a difficult job at which not many are gifted. It is a rare skill that requires cleverness and sensitivity. If rebuke is given when the person is glowering and angry, it can turn into a duel of brinkmanship. But if rebuke is given with a calm, friendly demeanor, it is easier to accept.

Hacham Ezra was blessed with this special skill. The mitzva of "you shall rebuke your fellow Jew and not be guilty because of him" was one of his guiding principles. He knew when it was the right time to rebuke his community, whether it concerned misvot affecting interpersonal relations, or misvot between man and G-d. He knew precisely how to penetrate the heart of every person in the community.

When he saw a problem which needed to be attended to,

treasurer appointed over the poor. Your job is to ensure that money is available to provide for the poor of the city. As for the poor, their job is to cry and supplicate Hashem for mercy, and say Tehillim before their Creator so that He accepts their prayers."

Better to Dance

Hacham Eliyahu Shrem recounted a similar story many years after Hacham Ezra made aliya to Israel, and had made his fixed place of study in the Shoshanim L'David bet midrash on the outskirts of the Bet Israel neighborhood in Jerusalem.

One bright day, his dear friend Hacham Yishak Shrem hastily entered the bet midrash and headed for Hacham Ezra who was in the middle of studying.

"Why did you come to the yeshiva today?" Hacham Yishak asked Hacham Ezra.

Hacham Ezra was puzzled at the question. "Why did I come? Do I come to the yeshiva to dance?!"

With exasperation underlying his voice, Hacham Yishak Shrem answered him, "I would rather you dance than study here."

Hacham Ezra was perturbed at this exchange of words. He asked Hacham Yishak to explain what he meant and why he was upset.

Hacham Yishak then explained confidentially, "My dear friend, you should know that one of the scholars in our bet midrash is about to marry in the coming days and he has nothing! He doesn't have bread to eat or clothing to wear, or a single penny to pay for the expenses of the wedding! As for us -- how can we sit in the bet midrash as if it is no concern of ours?!"

A short time later, the two hachamim went trudging through the streets of Jerusalem, entering one courtyard after another to collect money for the poor bride and groom.

gabbaim and called them thieves! I came to his store today to take the portion he is required to give for charity."

"You are right!" the commander humbly said to Hacham Ezra after hearing his sincere, courageous words. Then, in an authoritative tone, the police officer commanded the stunned merchant to give another roll of fabric to charity so he would know "how to behave the next time around..."

Your Place is Not Here

That wasn't the only time Hacham Ezra put Aleppo's rich residents in their place. Once, during a year of drought, Hacham Ezra decreed a public fast and ordered the community to assemble in the synagogues to pray for rain and recite Tehillim, as the Talmud counsels.

Hacham Ezra noticed that one of Aleppo's wealthiest merchants was sitting in his seat and praying like a commoner.

"Your place is not here," Hacham Ezra admonished him. "During this difficult time, you must continue selling your goods to earn money to support the city's poor."

He explained his words with a potent parable.

"The situation is akin to a king who became ill and the doctors ordered him to listen to gentle music. The doctors felt that his happiness at hearing the sweet tunes would provide relief from his illness and expedite his healing.

Asked Hacham Ezra, "Would the king ask his Finance Minister to play music for him if he was skilled in a musical instrument? Obviously not. He would take an expert musician from among the greatest in his kingdom and leave the Finance Minister alone to manage the finances."

The meaning of this parable, he explained, is this: "You are the

a fortune. So either pay for it or return it to me!"

"The fabric was already distributed among the poor, and cannot be returned," Hacham Ezra calmly replied.

"This is theft!" the wealthy man shouted. "I'm calling the police."

He's Right

Hacham Ezra wasn't upset by the merchant's words. With typical serenity, he stood up and headed for the store's exit, determined that the merchant would give to the city's poor even if he had to be coerced.

The angry merchant sped off to the Aleppo police station located in the market, and insisted on seeing the police commander himself. "Come to my store quickly!" he said. Knowing that it concerned a wealthy, prominent merchant, the commander immediately complied.

"The Jewish sage, Hacham Ezra, took expensive merchandise from my store and didn't pay for it! He isn't planning to pay for it either! Tell him to pay for it immediately!" David demanded.

The commander was acquainted with the distinguished rabbi, and knew of his reputation for exceptional honesty. He kissed Hacham Ezra's hand and asked submissively, "Did your honor take the fabric roll without paying for it?"

Hacham Ezra told the commander composedly, "The rabbis and leaders of the community founded the Malbish Arumim organization that annually collects fabric for the poor who can't afford to buy clothes for themselves or their children. All the merchants in the city gave generously for this worthy endeavor, but this merchant is tight-fisted and evades his responsibility! Not only hasn't he given a thing, but he even spoke brazenly to the

fabric." The assistant immediately went to bring the rolls of fabric from the back room.

Where is the Package?

"Take the roll of fabric," Hacham Ezra told Hacham Shalom, who was slightly younger than him, "and bring it to the gabbai. Tell him to cut the roll immediately into equal pieces and to distribute them among the needy of the city."

While the assistant was rummaging around in the back room, Hacham Shalom quickly brought the packages to the home of the gabbai and gave him the fabric with Hacham Ezra's instructions.

When the assistant returned to the counter, he saw that the roll he had previously brought had disappeared together with Hacham Shalom.

"Where is the roll?" he demanded anxiously. "I'm responsible for it. Does the Hacham knows how much it costs? I'll have to pay the entire price to David if it was stolen..."

"Don't worry," Hacham Ezra calmed him down. "You won't lose a thing because of it. I took the roll and I'm responsible for what happened to it. I'll wait here until David returns."

While they were talking, the wealthy merchant entered his store and saw Hacham Ezra. He rushed to kiss his hand. "How is the Hacham?" he asked congenially. Then he turned to the assistant and asked how sales were during noon.

"The Hacham took a large roll of fabric from the store," the terrified assistant whispered. "He didn't pay a thing for it," he added, "and doesn't want to pay for it either."

The merchant's face turned red in anger. Enraged, he approached Hacham Ezra and told him, "You won't force me to give charity this way. You have to pay for the fabric! That roll cost

his friend Hacham Shalom Hedaya and told him, "Hacham Shalom, come along with me to the merchant David to get some fabric."

Hacham Shalom didn't hesitate and immediately accompanied Hacham Ezra to the market. David's imposing store stood in the center of the *Hahn* with the rolls of fabric and other merchandise carefully arranged.

The two distinguished rabbis arrived at noon. The store was open, but David was not there, since it was his practice to return home each day for a festive dinner and a short rest. In the comfort of his home, he regaled himself thinking about his immense wealth and pondered how he could make an even greater profit from it. This was the most satisfying moment of the day for the man who refused to give up even one penny of his wealth for charity

During the noon hours, David's assistant ran the store and attended to the many customers. The assistant was busy arranging the merchandise when he noticed the two elderly hachamim of Aleppo looking at him.

"How can I help you?" he asked the sages solicitously.

"Where is David?" Hacham Ezra asked.

"David is now at home. A few minutes ago he left to have dinner," the assistant replied.

The hachamim sat down. "Perhaps give me a roll of that white Arabic fabric," Hacham Ezra asked the assistant, who cheerfully rushed to fulfill his request. After all, the assistant realized, one doesn't get such important customers every day.

After the roll was laid on the counter, Hacham Ezra felt it with his fingers and expressed his satisfaction. He thought a bit and then commanded the assistant who was waiting patiently in his place, "Bring me another roll of this fabric and another one of that

mammoth size of his store.

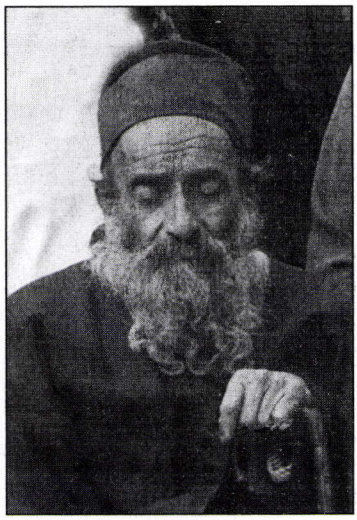
The association's gabbaim had never managed to get a donation of even a thread from David. All their pleading, tough talk and warnings fell on a deaf ear.

"Let them go work!" he would respond coolly to the gabbaim standing like beggars at his door. Without bidding them good-by, he would turn his back to them to return to his luxurious office.

Letters which Hacham Ezra sent to him explaining the great virtue of charity and the merits it confers in This World and the Next, had no affect on him.

"I don't give," was his abrupt reply, making it clear that it was worthless to attempt to convince him.

Hacham Ezra always showed active interest in the reports of the association and the charity officials, and would ask how the yearly campaign had gone. Each time he heard the gabbaim's complaints about David's intransigence "He wouldn't give a thing!", while they wrung their hands in frustration. The gabbaim were convinced they would never see a penny for charity from the tight-fisted man.

Hacham Shalom Hedaya

Hacham Ezra took the matter to his heart, but didn't say a word to anyone. Basing himself on our sages' statement that "We force a person to give charity" (Ketzot Hahoshen 290:3), Hacham Ezra decided that he should not relinquish the charity which this wealthy man was dutybound to give to the poor of his city.

One day Hacham Ezra turned to

brought many to virtue and turned many away from sin with his moving speeches.

Malbish Arumim faithfully fulfilled its name's meaning. Its goal was to put an end to the wretched appearance of poor Jews, and to ensure they were clothed in decent, comfortable clothing. With Hacham Ezra's active guidance and participation, gabbaim of the association would collect clothes and fabric from the city's merchants and affluent Jews, and give them to needy families. Needy children received new clothes every year so they would appear no different than everybody else.

Hacham Ezra himself participated in collecting the clothes. He went to the trouble of visiting wealthy Jews to convince and encourage them to give more fabric and clothes for the city's poor.

The association's gabbaim, who did their work for the sake of heaven, saw satisfaction in their work. Almost all the storeowners gave generously of their clothes and rolls of fabric. There was almost no one who didn't give his part to the association.

I Won't Give a Thing

No one, that is, besides for one merchant called David M. who belonged to the "Francos" community (the Francos were Spanish Jewish exiles who arrived in Aleppo at the beginning of the fifteenth century, as opposed to the "Mustarbim", the local Arab Jews). Over the years, the Francos mingled with the Mustarbim in the local community life and its institutions, and later, also intermarried with them.)

David was fabulously wealthy. He owned a huge fabric warehouse which contained every kind and type of fabric. His stores had fabrics from all corners of the world in an amazing selection of colors and textures. No other store in Aleppo was as large as David's store. However, his stinginess matched the

complained about the heavy community taxes and property taxes placed on them by the local government:

"Did G-d give us all this wealth for our children or to pamper our bodies to eat, drink and be happy? What will we gain from such happiness? Only if it is to raise the flag of Torah and bring about a flowering of Torah, Mishna and Kabala teachers, and to raise the banner to plant and build loftier worlds! And whoever has slacked off from this mitzva, let him courageously bear the yoke of community and property taxes! What advantage is there to laboring for wealth? It is better that one labor for the spirit."

Concluding his chastisement, Hacham Hedaya quotes Kohelet, "There is an evil I saw under the sun, and it occurs often to people. G-d will give a man wealth and property and prestige, and his soul will not lack a thing of all its desires. But G-d will not permit him to enjoy it and a foreigner will take it. This is futility and an evil malaise."

Clothing the Naked

The Malbish Arumim association was founded to solve an urgent need, that of poverty-stricken Jews who couldn't purchase decent garments for themselves. Hacham Yaakov Lofes, the son of Hacham Nissim Lofes, was appointed the president and gabbai of the association. He was a Torah scholar who was known for his great diligence. Since his youth, he abstained from all earthly pleasures and used to fast and deny himself material needs for days and weeks. He

Hacham Yaakov Lofes

answer, he gave Hacham Ezra a generous donation.

Charity Boxes

Hacham Ezra was a champion of the Jews in the city who were struggling to make a living. He established several charity organizations to assist the weaker members of the community.

One of these, and perhaps the most famous of all, was the "Malbish Arumim association". Although there were many rich Jews in Aleppo, there were also quite a few destitute Jews whose clothes were tattered and shabby.

Hacham Ezra's friend from youth, the rav and mekubal Hacham Shalom Hedaya, wrote a sefer called "Peace to the People" (Shalom L'Am) which had a powerful impact on the community. It was regularly studied in the *kneesim* every Shabbos, and had a decisive effect on shaping Aleppo's reputation for exceptional generosity and practice of lovingkindness.

Our Ears are Shocked

The following is a small quote of the words which Hacham Hedaya wrote with a broken heart:

"The reasons for this terrible evil, is that the wealthy, the opulent, and the leaders talk a lot but do little. Therefore, the [Torah] scholars have to roam the markets and streets of the city, and procure food for their families by talking smoothly and flattering these men's assistants for whatever little they will give them. For a long while now, many Jews belittle the Torah scholars, and speak contemptuously about them. They disparage these angels of G-d and despise the 'prophets'. Our ears are shocked at what we hear and our eyes have dried up from so much weeping. Woe to the generation that appears thus."

He then castigated the wealthy of the community who

condition that Hacham Ezra would answer a question that had long troubled him. In the book of Bereshit, the verse says (6:9), "These are the generations of Noah, Noah was a completely righteous man in his generations. Noah walked with G-d."

The obvious question is why the name Noah is written twice in the beginning of the verse? The wealthy man presented this question to Hacham Ezra, adding that he hadn't yet heard a satisfying answer to the question.

Hacham Ezra replied on the spot that Noah's name is written twice to teach us that his character was "*noah*" (pleasant) to both people and G-d. And what did Noah do when a conflict arose between pleasing G-d and pleasing people? The end of the verse gives us the answer: "Noah walked with the Almighty." In that case, Noah did the will of G-d.

The wealthy man was not fully satisfied with Hacham Ezra's explanation. Astutely sizing up the man, Hacham Ezra told him, "We see in the continuation of the Torah section (6:16) that G-d commanded Noah to make a 'sohar' for the Ark. What is a 'sohar'? Rashi quotes the opinion that it was a window.

"Now, why did Noah need a window in the Ark? He was completely surrounded by the flood waters, so what did he need a window for?"

"Indeed, why?" the man wondered.

"Rashi explains that although the sohar was a window, it was not transparent on both sides like most windows. It was opaque on the inside so it could serve as a mirror for the residents of the Ark. When Noah looked at the sohar, he saw a copy of himself. Due to this mirror image, the verse writes the word 'Noah' twice."

The wealthy man's face shone, and he expressed his full satisfaction with the "logical" explanation. Content that his immensely perplexing question had been given a satisfying

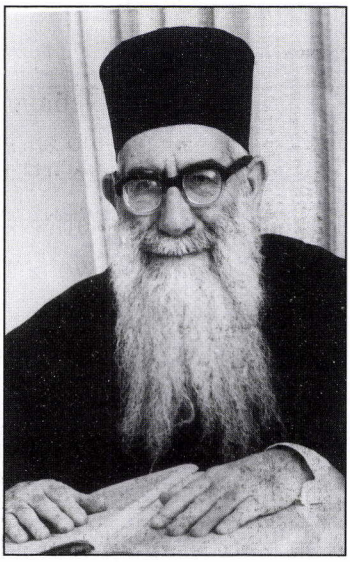
The Virtue of Hospitality

Hacham Ezra often left his bet midrash to approach the affluent Jews of the city to provide for the city's poor, widows and orphans who barely had bread and water to eat. He also led fund-raising campaigns for the city's Torah institutions.

Once, he was perplexed by an unexpected event. He had knocked on the door of a wealthy man's home, and the man, who had peeked through the window's shutters, immediately understood the purpose of his visit. His stinginess getting the best of him, the man quickly ran to his bedroom and hid under his bed.

When Hacham Ezra later found out what the man had done, he quipped to Hacham Mansour ben Shimon (his faithful disciple in his old age, who wrote down his chiddushei Torah), "Now I understand the meaning of our sages' statement 'Hospitality is greater than receiving the Shechina.' Now, how can a guest -- no matter who he is -- be more important than the Shechina?

"The simple answer is that when Moshe Rabeinu gazed at Hashem from the burning bush (Ex. 3:2), he hid only his face. But when a guest stood at the threshold of his home, this man hid his entire body. The obviously implication is that hospitality is greater than welcoming the Shechina..."

Hacham Mansour ben Shimon

Noah

Hacham Mansour ben Shimon related this story:

One well-to-do man expressed his readiness to donate a large sum of money to charity, but only on

Chapter Four

Dealing Wisely With the Poor

In all three pillars on which the universe exists -- Torah, divine worship (prayer) and lovingkindness -- Hacham Ezra excelled. He perfected himself in all three.

Avot D'Rabbi Natan says (37:8) that there are 7 attributes which pervade the Throne of Glory: wisdom, righteousness, justice, lovingkindness, compassion, truth and peace, as it says (Hoshea 2), "I will betroth you forever; I will betroth you in righteousness and justice, in lovingkindness and compassion; I will betroth you in faith and you shall know G-d." Rav Meir explains that the phrase "You shall know G-d" teaches that a person who possesses these attributes can, so to speak, know G-d's Mind.

These seven attributes typified Hacham Ezra whether he was sitting among his colleagues studying halacha in the bet midrash, judging litigants in the bet din chambers, or engaging in his many charity and chesed pursuits. Beginning with wisdom and ending with peace, these 7 qualities existed in wonderful harmony in him. As we will soon see, his serenity had an effect on all those with whom he came in contact.

Bet HaNasi, his usual place of prayer.

He was also well versed in the ways of the world and knew many disciplines and sciences. Many sought his advice when negotiating and selling goods and property. His astuteness, diligence and memory were phenomenal, and he often represented and interrogated litigants before the bet din.

Rabbinical Contract

Hacham Moshe Dib Laniado was officially appointed and given jurisdiction over the charity property belonging to the sages and hachamim of Aleppo. As part of his role and special status, he had the prerogative to build, fix, rent, lease and sell the property, as well as receive all monies concerning the charity property.

He was given a special dispensation to implement compromises on money claims and even to waive claims, as he saw fit.

Hacham Ezra was the first to sign the rabbinical contract, and after him, another 16 Aleppo sages and rabbis signed.

Without delay, Hacham Laniado travelled to the village of Kilaz near Aleppo to assess the state of the property which belonged to the Hekdesh. After an exact and thorough investigation of the property, he decided to sell all the properties in the Arab neighborhood and with the money, purchase properties in the Jews' Street.

Then he swung into action and repaired whatever needed fixing, after which he rented all the Hekdesh properties in the Jewish neighborhood. He hired top professionals to advise him concerning the potential of each property.

In this way, he faithfully and honestly ensured that the Hekdesh property provided for the needs of the Jewish community in Aleppo.

opened at the beginning of the twentieth century. The city was also a commercial and industrial center for the agricultural regions that surrounded it. Many factories manufacturing and processing textiles, carpets, soap, oil, food and leather were built in its center and outskirts.

The Jews owned or served in key positions in the city's factories and industries, which provided them with a comfortable living. During their lifetime or at their passing, they bequeathed properties, houses, and courtyards to the bet din, and the profits were used to provide a livelihood for scholars and cover communal needs as the dayanim saw fit.

The head of the bet din was appointed over the extensive Hekdesh (charity property) in Aleppo, which included houses, stores, and factories (the most famous of which was the Matzbaniya -- a soap factory). He also was in charge of the community taxes which were collected from the tax on shechita, etc.

Over the years, the state of the charity property eroded, and it fell into disrepair. Rooms had not been replastered in years, and rickety walls had not been reinforced. The community's taxes weren't paid in time and the bet din's income dwindled.

Seeing these developments, Hacham Ezra gathered the dayanim and leaders of the community, and suggested appointing Hacham Moshe Dib Laniado to administer the charity property on behalf of the Bet Din. He was a sharp, brilliant Aleppo youth who was very involved in community life.

Hacham Moshe Dib Laniado lost his sight at the age of five. Despite this, he continued studying in the *k'tab* and studied Talmud under Hacham Ezra Shayo. His diligence paralleled that of his peers until he became one of the most proficient scholars in Talmud, poskim and Responsa. He studied Torah day and night, and was among the first to rise at the crack of dawn to pray in the

Jewish woman.

Upon hearing the grave claims of the family, goose pimples came over the dayanim. They spoke feelingly to the daughter-in-law about how her behavior completely contradicted Jewish law and custom. The daughter-in-law attempted to defend herself by claiming that the allegations against her were not true, and she had never deviated from the accepted modesty of Jewish women.

Throughout the deliberation, Hacham Ezra, the av bet din, sat in his seat deep in thought, and didn't take part in the discussion. The daughter-in-law continued to vigorously deny that she had acted wrongly -- yet the family furnished proof that they were right.

Suddenly Hacham Ezra banged on the table, and pointed an accusing finger at the dayanim: "What do you want from her? She didn't do such a terrible thing. After all, she only did it once."

"That's right!" the daughter-in-law hastened to confirm his words. "I only did it once..."

Now that he had finished his role in revealing the truth, Hacham Ezra resumed his silence, and let his colleagues finish the deliberation as they saw fit.

Now that an admission had been extracted from the daughter-in-law, the dayanim advised her to express regret and undertake not to repeat such deeds in the future. This time their heartfelt words fell on an ears that were prepared to listen and accept their words.

Hekdesh (Charity Property)

Aleppo, the second largest city in Syria, was a central commercial artery in the Middle East until the Suez Canal was

Then Hacham Ezra stood up and said, "Perhaps I can find a way to permit the woman to her husband even according to the laws of Islam."

The kadi and sheikh nodded their heads, waiting to hear his words.

Hacham Ezra then asked the husband, "The cracker you were eating when your wife prepared the coffee -- was it fresh or dry?"

"Dry, very dry," the husband replied. "That's why I was so thirsty," he excused himself.

Hacham Ezra turned to the kadi and sheikh and said, "It's normal that when one eats a dry cracker, a few crumbs fall."

"True," the kadi and sheikh agreed.

Hacham Ezra then told the husband, "You told your wife that if you would finish 'all' of the cracker and she hadn't brought you the coffee, than you would divorce her."

"True," the husband confirmed.

Hacham Ezra explained, "Since the cracker was dry and without a doubt crumbs fell from it, it was impossible for you to eat 'all' of the cracker in your hand. If so, your wife didn't disobey you and there was no basis for divorce. Your wife is therefore not divorced and she is permitted to you."

The astonished kadi and sheikh heard Hacham Ezra's ruling, and praised his acumen and genius. The two whispered to each other in astonishment, "Fortunate is a people who has such leaders!"

Only One Time

A family came to Hacham Ezra's bet din claiming that their new daughter-in-law had behaved unchastely, unworthy of a

Several hours later, the husband became sober and realized the gravity of his behavior. Because of his impetuosity, he had divorced his wife and she was now forbidden to him! He didn't want to divorce her, but how could he undo his words?

He anxiously headed for the local sheikh to ask how he could cancel his declaration so he could live with his wife again. But the sheikh wrung his hands and said, "According to the laws of Islam, your wife is divorced! You have no possibility of retracting your words because your wife didn't fulfill your will."

In his great distress, the Arab turned to his neighbors and told them what he had done, while wailing and crying about his bitter fate. The neighbors were not too impressed with the sheikh, and they advised him to go to the Jewish hacham, Hacham Ezra, whose wisdom could be relied upon to find a way to cancel the divorce.

With buckling knees and a broken heart, the Arab headed to the home of Hacham Ezra without delay. The hacham listened carefully to the events that had led to his gloomy situation.

The Arab hoped that the Jewish hacham would annul his act of divorce, but to his surprise, Hacham Ezra refused to give a ruling.

"I cannot judge this alone," the hacham told the husband. "I will only judge this case if the kadi and the sheikh invite me to judge it before them."

The Arab turned to the kadi and the sheikh, and urgently asked them to order Hacham Ezra to adjudicate his case before them.

They agreed to invite the Jewish hacham, and eagerly awaited to see what he would say.

The husband again asked the judges to permit his wife to him, and the kadi and sheikh again insisted that according to the laws of Islam, he was divorced.

"'A wicked man borrows and does not pay'," the hacham announced the verse from Psalms, demonstrating that he had reached his decision inculpating the borrower. He then explained, "'A wicked man borrows' -- already at the time of the loan you were a wicked man, signing your name so it would appear as a forgery. 'And does not pay' -- so that at the time of payment, you could deny it and claim you had never signed."

The borrower was furious at these harsh words, but Hacham Ezra did not allow him to get away. After several minutes, the borrower finally admitted to the dayanim that the hacham's words were correct, and, in his great wisdom, he had perceived the truth.

The Crumbs That Remained

Another case that demonstrated Hacham Ezra's sagacious wisdom became the talk of the town among both the Jewish and non-Jewish citizens of Aleppo, bringing him much esteem.

One of Hacham Ezra's neighbors was an important Arab who was an alcoholic. One evening he returned home drunk, and ordered his wife to serve him a steaming cup of coffee. He threatened her that if she wouldn't serve him the cup by the time he finished eating a cracker, her end would be bitter.

The frightened woman rushed to boil up a cup of coffee for her husband as he had ordered. She ran to the stove in the corner of the house, quickly lit the charcoal, placed the kettle on it and waited nervously for it to boil.

In the meantime, the husband sat on his couch nibbling his dry cracker. He finished it before his wife had served him the coffee. His fury was aroused at this perceived sign of disrespect, and he shouted, "You are divorced!" "You are divorced!" "You are divorced!" According to the laws of Islam, repeating these words three times legally executes a divorce.

To check this out, the dayanim asked for a recess and set a time for another deliberation when they would give their decision. In the meantime, the dayanim pondered the case and collected several documents where the borrower's signature appeared. They found that his claim was indeed correct. His signature on the promissory note was different from his other signatures.

However, the lender vehemently insisted that the promissory note was authentic and the borrower had signed it. The dayanim were at a loss as to how to decide the case.

The dayanim weighed the evidence a second and third time, but couldn't reach a decision. They decided to bring the case to Hacham Ezra whose great wisdom had previously illuminated challenging conundrums, forgeries and frauds.

The dayanim explained the claims of the two litigants, presented documents the borrower had signed and the promissory note, and briefly summarized the impasse they had reached.

After perusing the documents before him, Hacham Ezra asked the borrower to appear so he could clarify several questions. When the borrower walked in, Hacham Ezra immediately got down to business.

"Is this your signature?" he asked.

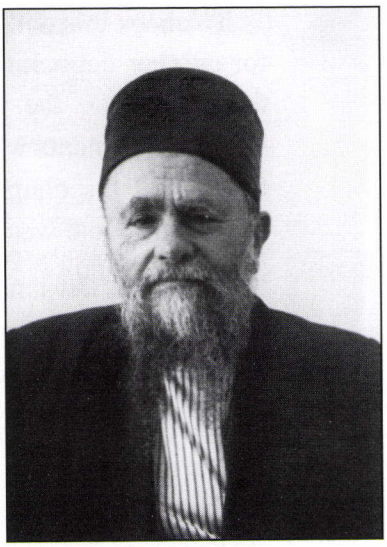
"It's not my signature," the man answered decisively. "I don't sign this way. This signature is forged, as you can see from my other signatures on the documents which the dayanim possess."

Hacham Ezra insisted, "Are you sure this is not your signature?"

"Of course," the borrower insisted, upset that the hacham suspected him.

Hacham Ezra asked the other dayanim, who were anxiously watching developments from the side, to enter the room.

sign a promissory note to repay the loan on a specific date, as is required by halacha.

Hacham Ezra Attiah

(See Shulhan Aruch Hoshen Mishpot 70:1: "One may not lend without witnesses even to a Torah scholar, unless one takes a pledge. It is more praiseworthy if one writes his loan in a deed. Whoever gives a loan without witnesses transgresses the commandment of "You shall not put a stumblingblock before the blind" and brings a curse upon himself.)

When the time of payment arrived, the lender was stunned when the borrower denied the loan. "I never took a loan," he insisted. "I never asked you to lend me a thing and I don't owe you one red cent."

The lender looked through his documents and found the promissory note with the borrower 's signature. He showed the man his signature, convinced he wouldn't have the nerve to deny it.

But the man insisted, "That's not my signature." He even rebuked the lender, "I already told you that I never asked for or took a loan from you -- not one red cent!"

In his distress, the lender turned to the bet din of Aleppo. The dayanim sent the shammosh to order the borrower to appear before the bet din. When the borrower entered the room, he confidently repeated his claim that he had never taken a loan. He hotly maintained that his signature on the promissory note was forged. The proof he furnished was that he usually signed his name over an entire line, and in the document, his signature appeared differently.

Feeling uncomfortable at inconveniencing the rav, the defendant hesitantly spoke up, "The place he went to is far from the bet din. It will take a long time until he reaches the tree..."

This was exactly what Hacham Ezra was hoping for. The unwitting defendant didn't realize that he had given himself away. The hacham and the defendant continued to wait until the plaintiff returned with the branch in his hand.

Hacham Ezra gazed a long time at the branch, and then said staunchly, "The plaintiff was telling the truth! The branch itself has confirmed the loan!"

At first, the defendant tried to deny it. "How can a branch confirm or deny what was said in the Bet Din?" he demanded. But Hacham Ezra quickly put him in his place by pointing out that he himself had confessed to the loan by admitting that the tree was far away.

Humiliated, the defendant conceded he had taken the loan, but added that his present financial state didn't permit him to return it. That was why he had decided to deny the loan.

Hacham Ezra took the man's hand and sharply rebuked him for his behavior, and the *hillul Hashem* it had caused. Then he asked the plaintiff to allow the man to pay the loan back in installments over several months, which the borrower said he could do. The pleased plaintiff agreed, and the affair ended peacefully.

The Wicked Borrows But Doesn't Pay

The gaon Hacham Dovid Attiah *shlita*, the son of the Rosh Yeshiva, Hacham Ezra Attiah, told of another case which reveals Hacham Ezra's great acumen in arbitrating cases.

One person borrowed a sizable amount of money from another. Before he received the money from the lender, the lender had him

front of the rabbi. The humbled goldsmith returned home without delay to restore the stolen gem to its owner.

An Entanglement

Another case which came before Hacham Ezra involved an Aleppo Jew who complained that his neighbor had reneged on a loan he had borrowed a long time before. The shammosh of the bet din set a date for the litigants and invited the defendant to come at the prescribed hour.

When the two entered the Hacham's chambers, each presented his side of the argument. The lender related that he had given the loan to his neighbor, but when the loan was due, the man denied that he had even taken it. The defendant said in his defense that he doesn't know what the plaintiff was talking about. He had never needed such a loan.

Hacham Ezra turned to the plaintiff and asked him, "Do you remember exactly where you gave him the money?"

"I remember the place," the man replied. "It was under a sturdy tree with wide branches. We were standing in its shade when we agreed upon the details of the loan."

Hacham Ezra asked the plaintiff to go to the place, pick off a branch of the tree and bring it to the bet din. In this way, he explained, he would be able, with the help of Hashem, to reveal who was saying the truth.

The plaintiff left the bet din and set off for the tree where he had given the loan to his neighbor.

In the meantime, Hacham Ezra was impatiently looking at his watch and drumming on the table with his fingers, as if he was in a rush. "Where is the plaintiff?" he said impatiently. "I have other litigants outside and much work to do. Why is he gone so long?"

The Arab had asked the goldsmith to solder a weak section of his ring. When he came to pick up the ring, the Arab realized that the gem in the center of the ring had been exchanged for a less expensive stone and accused the goldsmith of stealing it. The goldsmith claimed that he had not touched the stone.

Both the goldsmith and the Arab staunchly maintained their views. The Arab vociferated that the precious stone had been exchanged for a cheaper one, while the Jew claimed he had done no such thing and he was returning the same ring he had been given to fix.

Finally the Arab agreed to the goldsmith's offer to have the case arbitrated by Hacham Ezra, out of the hope that the wise hacham would vindicate him.

When it was their turn to enter the bet din's chambers, the Arab asserted his claim, after which the goldsmith said his version. Hacham Ezra meticulously questioned the defendant, and reached the conclusion that the goldsmith was not telling the truth.

To prevent a hillul Hashem, Hacham Ezra told the litigants that he wanted to see each privately so he could question them more effectively. At first he asked the Arab several questions, and then he asked the goldsmith to enter. When the goldsmith was with him alone, Hacham Ezra told him conspiratorially, "Insist on your version until the end. Don't let the court break you. Make sure that G-d forbid you don't ruin the good name of the Jews..."

"Of course," the goldsmith beamed. "I'll keep my version until the end and no matter what happens, I won't be broken by the interrogation..."

Having obtained this partial admission from him, Hacham Ezra's face turned stern. He demanded in an authoritative tone that the goldsmith immediately return the gem to its owner.

The goldsmith was struck dumb, overcome with humiliation in

Chapter Three

The Judge of All the Land

For forty-five years Hacham Ezra delivered judgments of truth. While dealing with the financial and domestic affairs of Aleppo Jews, Hacham Ezra frequently had to deal with what is called the "Fifth Section" of the Shulhan Aruch -- those embroilments which stem from jealousy, quarreling and neighborly discord.

Non-Jewish neighbors who had heard of the bet din's righteous verdicts would respectfully come to Hacham Ezra for adjudication. In addition to his encompassing knowledge and mastery of Torah, he was well versed in worldly affairs, and the way of life of both Jewish and non-Jewish city and village dwellers.

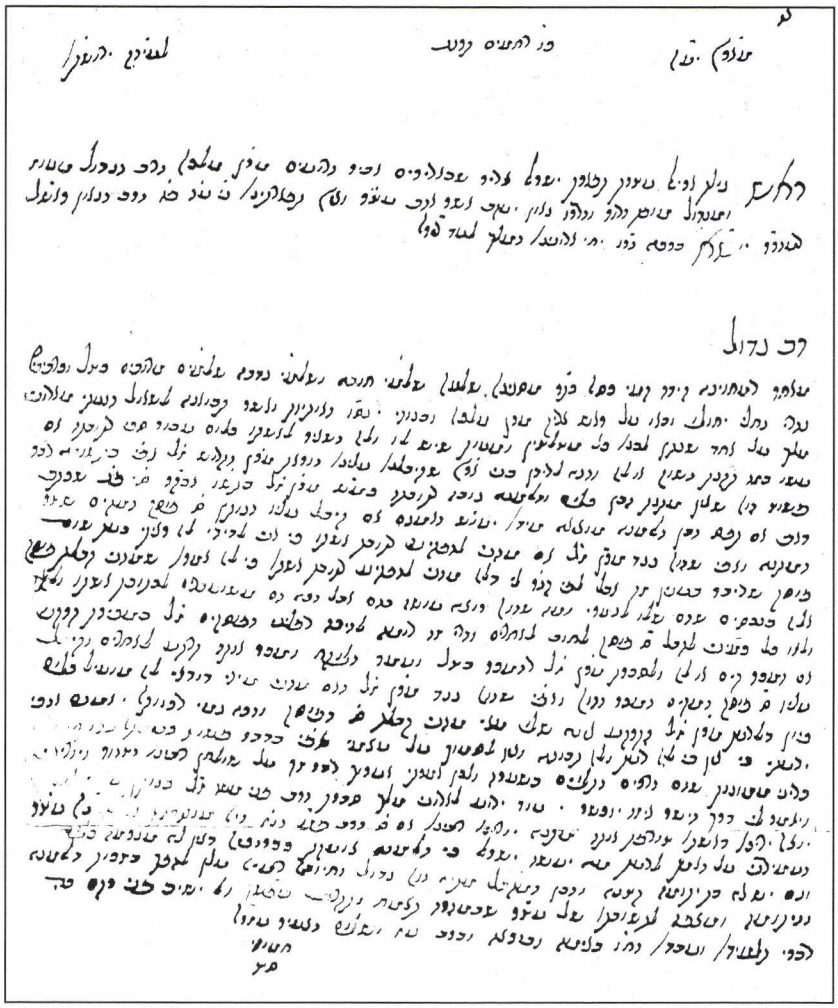
Hacham Ezra resolved cases within a short period of time. With great wisdom, he settled complicated cases with intricate solutions. Litigants were interrogated without favoritism or sanctimony until he arrived at a just verdict.

The Stone That Was Exchanged

A Jewish goldsmith living in Aram Soba once came with an Arab litigant before Hacham Ezra. The presence of non-Jews in the bet din's waiting room seeking the revered rav's arbitration was a daily phenomenon that didn't attract attention.

halachic clarification. But concerning the actual ruling -- only when other judges who render Torah law will support my ruling, will I agree to join with them."

Before he signed his name at the bottom of the responsa, he wrote, "Written by dust and ashes, Ezra Yishak Hamway..."

sample of Hacham Ezra's handwriting

Marriage

It was only to be expected that Hacham Ezra would take an active role in his students' marriage arrangements. Hacham Ezra would sit together with the parents, and first discuss their financial state. When a prospective offer was made, he finessed the financial negotiations, and with great skill expedited matters so the match could be closed quickly and the engagement celebrated. His students knew that the sharp-witted and open-minded Hacham Ezra was the one to go to for advice, and could be relied upon to give each one the best counsel for him.

"Only Then Will I Agree to Join With Them"

Responsa and *psakim* were publicized in Hacham Ezra's name in various anthologies and Torah journals, along with Aggadic and homiletic expositions which he had delivered at various events. They reveal a small part of his greatness in Torah and Aggada.

Many of his writings in Halacha and Aggada, as well as his halacha correspondence with Torah sages on matters relevant to current and future generations, remained in Aleppo. It is likely that over the years, the writings were lost since no one knows of their location. A small part of them were preserved by the family, and later printed in the sefer "Vayisa Yaakov", published by his son-in-law, Rav Yaakov (Elmaliah) Maleh.

Where one discovers his genius, one also discovers his humility:

At the end of a long responsa that he wrote concerning a man who rented his house to a friend and afterwards the house collapsed, he discusses at length the words of the Talmud, and then quotes the Rishonim and Aharonim. Despite this, his heart wasn't at peace with his final decision unless other rabbis would agree to his verdict. He wrote, "All this I wrote as part of the

and orphans hastened to his door seeking his blessings.

Hacham Yehuda's book "Minhat Yehuda" received Hacham Ezra's approbation, and contains two lectures which he heard from Hacham Ezra. The following are several interesting lines from Hacham Yehuda's introduction:

"Since my book has little by way of quality and quantity, and is unworthy of being offered to the public, and all the more so to sages and intelligent people, I decided to adorn it with 3 pleasant lectures from my teachers. The first two are lectures from my master and teacher, the crown of my head, my light and my salvation, the holy rosh av bet din, an overflowing fountain streaming from the Holy Sanctuary, a wall and tower, my master and teacher Ezra Hamway..."

A Living Mussar Book

Hacham Ezra taught his students according to a study method which emphasized in-depth study and aimed for the truth. He integrated these two motives with astonishing *pilpul* and *svara*.

The study sessions in his yeshiva included classes in mussar and fear of G-d, which were graphically conveyed by Hacham Ezra's own personal wisdom and fear of G-d. He implanted love for Torah and total devotion to it in his students. These classes, in which a mussar book was studied in concert with Torah study, were called "Kav Hahomtin". The students spent an entire hour on it each day. This study session left its mark on the students at the time and on the generations to come.

Hacham Ezra's hallowed mien and manners were themselves a living mussar book. One could learn living mussar from his personal example which conformed to every paragraph and letter mentioned in the Shulhan Aruch.

Raise Up Many Students

Despite his occupation with the bet din, Hacham Ezra founded a yeshiva in Aram Soba which was a magnet for all who sought to acquire wisdom. Hacham Ezra placed particular importance on his students' character development. His approach also involved nullifying the materialistic world outside the yeshiva walls.

Many students streamed to his bet midrash to learn from his Torah teachings and his virtuous character. Hacham Ezra's influence was pivotal in founding a generation of exceptional Torah scholars who went on to serve holy communities and themselves founded new generations of Torah scholars. Among his many disciples are Hacham Rafael Shlomo Laniado, who became rosh yeshiva of Yeshivat Porat Yosef in Jerusalem; Hacham Yehuda Aslan Attiah; Hacham Yishak Chehebar, who went on to become chief rabbi of Argentina; and many other notables.

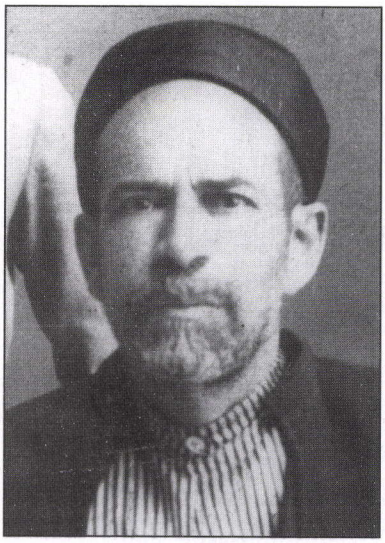

Hacham Yishak Chehebar

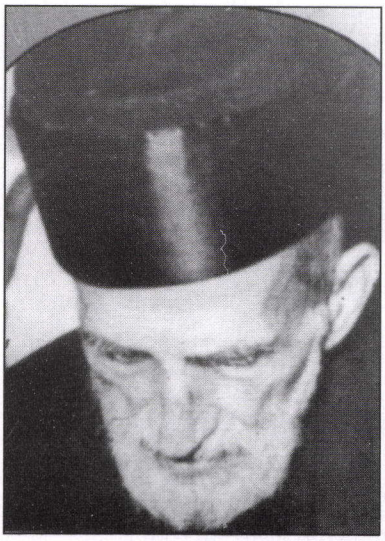
"And This to Yehuda"

Hacham Yehuda Aslan became known in his youth as an outstanding scholar proficient in the profundities of Torah, as well as a man of humility who fled from honor. When he was offered to serve as a rosh yeshiva, he firmly refused, although he agreed to serve as a dayan in the bet din. In this function, Rav Yehuda became known as a shining example of a scholar with broad knowledge and mastery in all areas of Jewish law.

With time, as his reputation of a "miracle-worker" spread, his home became a magnet for the ill and the despondent. Widows

Hacham Ezra Abadi Shayo

Hacham Moshe Mizrahi

in the bet din. After he had sat many years in the bet din, and deliberated and adjudicated on thousands of cases in complete harmony with his colleagues, the spiritual leadership of Aram Soba appointed him as the Rosh Av Bet Din (chief judge) of the Aram Soba community, a distinguished role which he filled until the day he immigrated to the Holy Land in 1935.

In the bet din in which he presided, his colleagues were Hacham Yom Tov Yedid Halevi, Hacham Moshe Mizrahi and Hacham Ezra Abadi Shayo, *zt"l.*

For 45 years, Hacham Ezra served in the Bet Din and judged righteously. He was a "partner" to G-d in the act of Creation, as our sages tell us in Shabbat 10a: "Every dayan who judges truthfully is as if he became a partner to G-d in the act of creation." Other scholars of Aram Soba who were serving in the bet din and recognized his expertise, acclaimed his detailed analysis of litigants' claims, and the clear and illuminating reasons he gave for his judgment.

The bet din had wide jurisdiction to decide matters affecting the Jewish community, both in family affairs and civil jurisprudence. The bet din's verdicts received legal recognition and validity from the Pasha, the Ottoman governor who ruled until the end of 1917, when the Turks were expelled from Syria and authority passed over to the French.

"It's on Me"

By the time Hacham Ezra Hamway was ready to marry, he had a reputation as a youth of outstanding spiritual stature, pure fear of G-d and impeccable character traits. It was obvious that he was slated for greatness. The match suggested for him was the modest and righteous Rachel, the daughter of Ezra Marcus. Together they built a home which was a holy sanctuary, based on staunch pillars of Torah. The holy Shechina could be sensed hovering over it.

Immediately after their wedding, Hacham Avraham Ades offered to study daily with Hacham Ezra. This unexpected offer was extremely tempting, and without thinking twice, Hacham Ezra consented. His father-in-law, R' Ezra Marcus, who was present during the discussion between the two, intervened and asked, "And what will be with living expenses? How will Hacham Ezra provide for his home?"

Hacham Avraham was not surprised at the question, and it appeared that he had in fact prepared for it. "All of Hacham Ezra's needs and livelihood will be on me," he said firmly. Hacham Avraham didn't explain how he would be able to support his havruta (learning partner), but who could question whatever came out of his holy mouth?

The Holy Rosh Av Bet Din

His diligence and toil in Torah study with his havruta Hacham Avraham Haim Ades, boosted Hacham Ezra Hamway's stature, and he gained proficiency in all areas of Torah study. After becoming renowned for his astute, pure Torah study, he was appointed Dayan at a young age in Aram Soba's bet din. He served on the bet din together with other well known sages such as Rav Shlomo Safdeye, Rav Yeshaya Dayan, Rav Yaakov Shaul Hakohen Dweck, and Rav Eliyahu Hamway.

His perceptivity and sharpness was evident during his sittings

centered on topics of Torah.

Hacham Avraham's havruta in the bet midrash in Aleppo was the famous Hacham Yishak Shrem. The elders of Aram Soba would mention reverently that during the 40 consecutive days between Rosh Hodesh Elul and Yom Kippur, the two studied Torah together and engaged in the special tikkun called Tikkun Karet. The two kept up this holy custom for several years.

These testimonies reveal a little of Hacham Avraham Haim Ades's illustrious life. It is no wonder that Hacham Ezra Hamway totally humbled himself before his great mentor and saw in Hacham Avraham the exceptional qualities which our sages say typify a true Torah scholar.

Foreign Elements Seek to Gain a Foothold

The influences beckoning to youth during that period were many and diverse. Youth groups opened in the main cities, and the Haskalah (Enlightenment movement) tried to sink its claws wherever it could. Hacham Avraham Haim Ades will forever be remembered for his dauntlessness when he slapped the cheek of an Alliance emissary who stepped up to the *teba* to receive an *aliya* on Shabbat. In front of the entire community, the Hacham sent him off the bima in disgrace. In this way he publicly demonstrated that this accursed movement which had led Jewish children astray from Torah and *emuna* would be given no foothold in Aleppo.

Bitter reality showed that the influence of an evil minority could stealthily overpower the strong religious mores of an entire community. Slipping down a slope is always easier than plodding up the steps to greatness, as the wisest of all men stated (Kohelet 10:1), "Dead flies will cause the apothecary's perfume to stink and decay". One small fly can putrefy a large bowl of perfumed oil.

yearning was to labor in the study of the holy Torah.

For eighteen years Hacham Avraham Ades's light guided the illustrious scholars who became the leaders of the next generation: The rosh av bet din Hacham Yosef Yedid Halevi, the rosh av bet din, Hacham Ezra Hamway, the dayan Hacham Ezra Abadi-Shayo, Hacham Ezra Attiah who later headed the prestigious "Porat Yosef" yeshiva in Yerushalayim, and other scholars who taught in Aleppo and Yerushalayim.

Like a Candle in Front of a Torch

Hacham Avraham's neighbor in Jerusalem, Hacham Rafael Meir, was like a member of his household. He once related that Hacham Avraham's eating schedule consisted of coffee and a roll for breakfast, a roll and yogurt for lunch, and a little rice and soup for supper.

Hacham Rafael Meir once summoned his courage and asked him, "My master and father, the chariot of Israel and its foot soldiers! Doesn't the Torah tell us, 'You shall greatly guard your health'? How will my master have vitality to study Torah day and night from such paltry nourishment?"

Hacham Avraham replied confidentially, "Hacham Rafael, I greatly longed to see Rav Yisroel Baal Shem Tov to ask him why he had merited such a sublime spiritual level. Finally I merited to see him in a dream and was able to ask him this. He quoted the verse, 'You who cleave to Hashem Your G-d are all alive today' and explained that one who wants to achieve the superlative level of total cleaving to Hashem, cannot pamper himself with lavish food and clothes. He must keep his earthly needs to a minimum."

Throughout his life, Hacham Avraham was a person of few words. He refrained from trivial talk and his speech primarily

Reciprocal Love

Hacham Ezra received most of his Torah learning from Hacham Avraham Haim Ades, whose many students later assumed their place in the eastern wall of the Aram Soba community. Despite Hacham Avraham's young age, Hacham Ezra viewed him as his principal mentor whose stature was that of "a rav similar to an angel." And Hacham Avraham's appreciation was reciprocal. He felt immense love for his select student, and their relationship was as close as that of father and son. Hacham Avraham imparted to him a wealth of wisdom and Torah knowledge.

Hacham Avraham Ades

Who was Hacham Avraham Ades, the teacher that Hacham Ezra so admired and loved that he barely left his side?

Hacham Avraham Haim Ades was a scion of a distinguished rabbinical family, a descendant of the illustrious Ades family who were known for their achievements in Torah and pure fear of G-d. (The family name had formerly been "Antebi". To distinguish between their family and another Antebi family which lived in Aleppo, the two families were referred to as "Antebi-Saka" and "Antebi-Ades".)

He was known to have attained such lofty spiritual levels in the secret and revealed parts of the Torah, that it was said he had a "spark of *ruach hakodesh* (divine inspiration)."

Hacham Avraham Haim Ades's father was the gaon Hacham Yishak Ades *zt"l*. While still a child, Hacham Avraham was already studying with recognized Torah scholars. In addition to his unusual diligence in Torah study, he was known for his saintliness and sterling character. He barely attended to his material needs, having cast aside This World and all its pleasures. His only

were taught in purity and holiness. Whenever there was a suspicion that a slight breach might become entrenched, the leaders of the community would alert the rabbis and together they would take counsel on how to eradicate the scourge. In most cases, the wisdom of the Torah sages thwarted the incursion before it could take root, with the result that almost no serious spiritual decay occurred in Aleppo.

It was related about the rav and dayan, Hacham Shaul Dweck Hakohen, that he merited to attain two "crowns". He was blessed with the crown of Torah; and he also possessed the crown of wealth, for he was an exceptionally rich man. He used his vast wealth to carry out charity and justice, as well as to run a number of educational initiatives among the youth.

Hacham Shaul Dweck Hakohen (zt"l)

Hacham Shaul had tremendous influence on the community's youth, who honored him and accepted his authority because of his status as the senior sage of the community. One of his practices which is still well remembered was that every Shabbat noon, Hacham Shaul would gather the young lads in the bet midrash and chant with them the entire Book of Tehillim aloud according to tradition. The entire recital took over four hours.

After they were finished, the lads remained in the *knees* to pray Shabbat Minha and then came the time for the Seuda Shlishit. Everyone sat around festively laid tables to fulfill the misva of Seuda Shlishit. The discussion was laced with Torah thoughts and insights into current events which strengthened the Torah identity of the participants for the following week.

way to the *k'tab* where he learned until noon. He returned home to have a bowl of vegetable soup for lunch (the "*gadai*"), and then returned to his studies in the *k'tab* until evening. After maariv and supper (the "*asa*"), he went to bed.

In the *k'tab* (Talmud Torah), Ezra learned the art of writing "*nus alam*" -- with a half quill. The children learned calligraphy and practiced it for an entire hour every day, writing both *Loshon Hakodesh* and Arabic. Destitute parents -- who barely knew how to read and write -- took pride in their sons who could write with a half-quill. This was a skill which usually only the rabbis and the scholars were versed in.

Despite his young age, Ezra became friendly with several youths who diligently spent their days studying Torah. The study halls in Aram Soba were full of sages and distinguished men from whom one could absorb Torah and life wisdom. Ezra's thirst for Torah brought him to learn from the city's sages, follow in their ways, acquire their Talmudic methodology and be influenced by their virtuous conduct. Ezra and his friends sat in their shadow and learned from them.

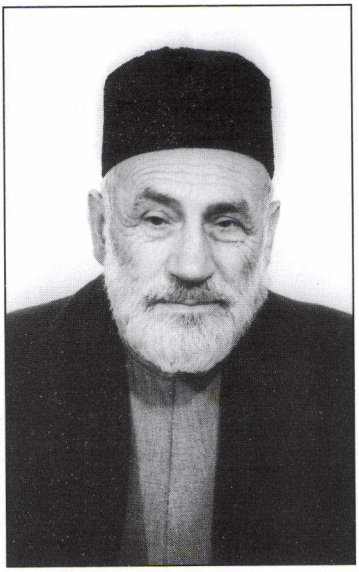
Many of his friends later became famous: Hacham Shalom Hadaya, Hacham Yishak Shrem, Hacham Avraham Ades, and Hacham Yehuda ben Efraim Dweck Hakohen.

Hacham Yehuda Hakohen's custom was to arise at midnight and study Torah with the city's merchants until the crack of dawn. During the day, he taught students in the bet midrash. To make a living, Hacham Yehuda sold religious artifacts.

Shabbat afternoon

The heads of the community were uncompromising when it came to Jewish education. They were vigilant in educating the youth in *ahavat hatorah* and unadulterated Jewish values, which

His parents lived in the Bachsita neighborhood, which was also known as Charrat El Yahud, the "Jewish neighborhood." This was a crowded neighborhood where the poorer Jews lived. Those who were more affluent lived in the Jemiliya, a wealthy neighborhood located in the suburbs of Aleppo.

Hacham Avraham Harari-Raful

Aspirations

The year Hacham Ezra was born -- 1860 -- was a pinnacle year for Aleppo Jewry. The community flourished and produced legions of first-rate Torah scholars.

The children were educated by the excellent and devoted teachers of the *k'tab* (Talmud *Torah),* who aspired to produce as many scholars as possible. Among these men of stature was Hacham Mordechai Abadi, Hacham Avraham Eli HaKohen (Tawil), and Hacham Mordechai Yedid Halevi. These "cedars of Lebanon" later became famous in the world of Torah as mighty Torah scholars.

In those days, many parents not only couldn't pay school tuition for a child, but they couldn't forego the monthly income that his work would bring in. In many families, only one child received a full formal education; the other children had to work to support the family.

Even as a young lad, Ezra aspired to devote his life to his Jewish studies. He was not attracted to earthly temptations, and adopted an austere but healthy lifestyle from a young age.

His daily schedule was as follows: After a breakfast (called "*patur*") consisting of bread, cheese and a cup of milk, he made his

Chapter Two

His Birth

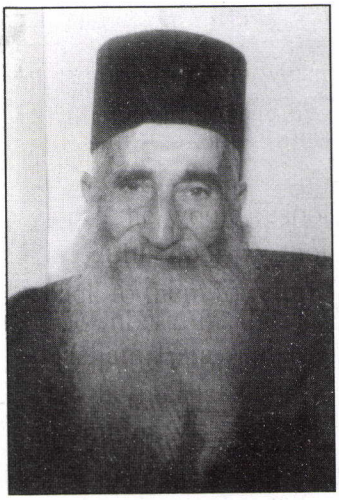
Hacham Ezra, zt"l

Hacham Ezra was born in 1860 to his father, Hacham Yishak Hamway of blessed memory (who was also known by the nickname "Khabaz" -- "baker"), and his mother, the modest and righteous Senyar, of blessed memory. His parents were humble, unassuming people, honest, and faithful Jews, known in the community for their good deeds and love of Torah.

Distinguished Lineage

Hacham Ezra was descended from holy, exalted individuals whose lineage went all the way back to the Davidic house of royalty. The illustrious gaon and sadik, the elderly sage of all Aram Soba hachamim in the last generation, Hacham Avraham Harari-Raful *zt"l,* mentioned that the verse "A sprout will come from the trunk of Yishai, and a shoot will blossom from its roots..." (Isaiah 11:1) hints to this. The initials of the verse's first five words spell the name Hamway.

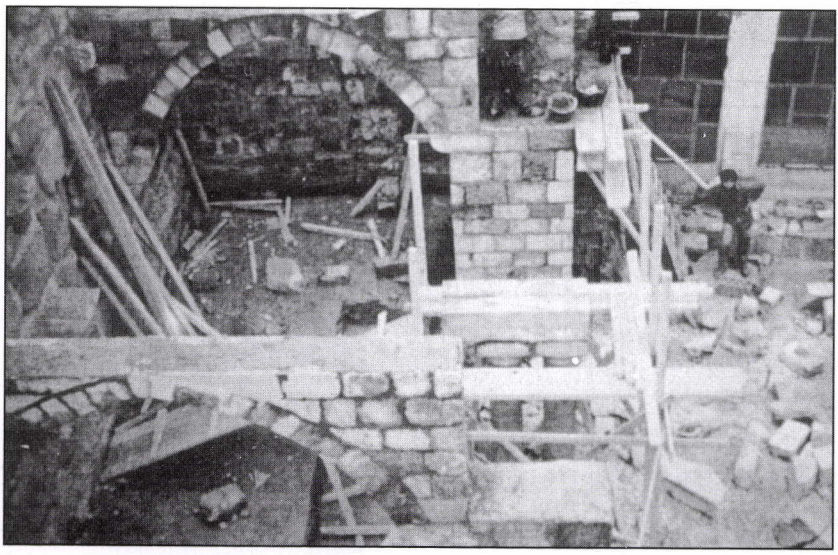

Rav Avraham Antebi, (zt"l)

"I testify that as long as Aleppo Jews maintained these proper customs, the Jews had light in their dwelling places. They suffered no grief or worries, and no Jew suffered injury. The verse, 'One who observes misvot shall know no evil' was fulfilled in these generations. As long as the Jews maintained this custom, there was abundance and everything was cheap and easily obtainable. Money was not important, worry did not abide in men's hearts, and no one died before their time.

"I can say about that generation, 'Your people are all righteous men...'"

It was in this rarified spiritual community that the pure light of Hacham Ezra Hamway, the future rosh av bet din of Aram Soba, dawned and grew into a powerful radiating orb of light.

One of Aleppo's synagogues in ruins

"On erev Shabbat, oil would be ordered and many lights would be lit in every shul. The shuls glowed with light. Most of the holy congregation would come -- almost every person was present -- to recite the Book of Tehilim together in one group, saying each word out loud. Afterwards, they would recite the entire Shir Hashirim. This was also done on every erev Rosh Hodesh.

"The holy congregation came to shul fired by fervor and yearning. The lit-up shul was truly majestic.

"That man [Hacham Yedidya] would say that the verse 'The yoke was broken because of the oil' -- meaning that the yoke of servitude to Sanheriv was broken due to the 'oil' [late night Torah study] imposed by King Hizkiyahu -- could be applied to Aram Soba Jews.

איש היד באר"ץ

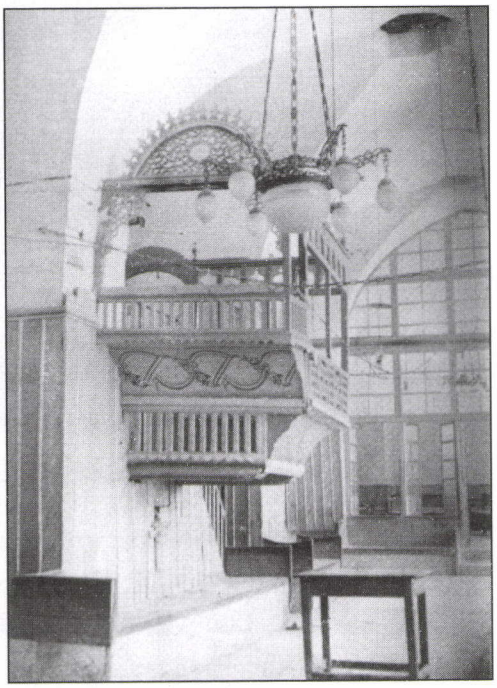
Without Worries

Hacham Avraham Antebi concludes his description:

Soba, related in his sefer Hochma U'mussar the extraordinary fidelity of the community to Torah study:

"This is what I saw in my youth. Hashem aroused the spirit of a scion of the Davidic dynasty called Hacham Yedidya Dayan. He girded his loins like a warrior to arise before midnight, and, accompanied by one of the synagogue's shammoshim, knocked on all the doors of the Jews' homes so they would come to shul at midnight.

"They immediately arose from their beds. There wasn't one who ignored his call and didn't go to the synagogue. I am sure that the majority of our community would arise after midnight to come to shul.

The Taiva in the Eastern Wing of the Main Synagogue

"They formed different groups. In one group, which my humble self belonged to, were the young Torah scholars who studied gemara and Tosafot. There was another group that studied Shulhan Aruch Oreh Haim presided over by a Torah scholar who clarified the text and helped them understand it. Another group studied the holy Zohar, and yet another group books of Mussar such as the Reshit Hochma and Kad HaKemah. The Shechina rested on each group of ten who were studying.

"Every Thursday night, there were a few men who went to the synagogue at the beginning of the night and studied Tikkun Tzemah until the morning.

rav and av bet din, whose study of Torah is extremely sharp and who is proficient in every Torah wisdom including every aspect of kabbala. Nothing is hidden from him in all the Talmud."

Speaking Loshon Hakodesh

Here is another description which was recorded by the Shelah HaKadosh, Rabbi Yeshaya Horowitz, in the memoirs of his journey in the year 5382 (1622) which he sent to his family in Prague:

"We arrived safely in Syria before Yom Kippur. We came to a mother city in Israel, to the holy congregation of Aram Soba before the holiday of Sukkot and delayed there until Monday, the week of Parshat Lech Lecha. The tremendous honor, friendship and warmth which we were shown is indescribable. I was treated with as much honor and splendor as if I was sitting in the holy congregation in Prague. They were anxious to hear my Torah and came morning and night to my door. They all speak Hebrew, and whenever I gave a lecture, I gave it in Hebrew and it was understood very well."

Setting Aside Time for Torah

An immutable centuries-long tradition of keeping daily fixed times for Torah study has been upheld till today by both old and young Aram Soba Jews.

Setting aside fixed times for Torah study was viewed as an untamperable practice [that bore fruits in This World while leaving the main reward for the World to Come] as our sages say (Kiddushin 40b), "Rav Hamnuna said, "The first thing a person is judged for is his Torah study."]

The great Hacham Avraham Antebi, the av bet din of Aram

Aleppo produced rabbis, roshei av bet din, roshei yeshivot and poskei halacha who faithfully served Jewish communities in the east and west. The light which was given off by Aleppo's sages still shines and their pleasant scent can still be detected from afar.

Wise, Intelligent Sages

Visitors and tourists who passed through Aleppo's gates were often amazed at the community's impressive spiritual level and enviable social atmosphere. Rav Levi ben Haviv wrote in a responsa (Shaalot Utshuvot Maharalbah, #45): "When seeking for my path to holiness, I lived in Aram Soba and found wise, intelligent people who set aside times for Torah study and learned halacha every day from the Chapter of Elu Naarot. I learned with them with much affection and warmth."

A Polish Torah sage, Rav Mordechai bar Shmuel Yaffa Ashkenazi, moved to Israel around the year 5505 (1734). On his way he passed through Aleppo and tarried there for several months. He writes in his memoirs:

"What can I say? What should I mention of the wonders and miracles which the Rock of all the World performed for me when I passed dangerous seas and rivers until I came to the holy community of Aram Soba, which is in Syria, the corridor to Jerusalem, near Aram Naharayim. It is a metropolis of princely rabbis, who are pious and virtuous. Some are occupied with kabbala and others peruse the Talmud. Night and day, summer and winter, are all the same to them. They get up in the middle of the night and dispel slumber from their eyes to labor in Torah until the crack of dawn.

"When I came to this holy place, I said to myself, "Blessed is Hashem who left behind such protectors so that the world remains in existence because of their deeds! They have at their head an angel [he was referring to Hacham Shmuel Laniado] who is a great

A Sanctuary for Hashem

The following interesting story was taken from a manuscript written by one of the Rishonim:

"When King David built the foundations of the Western Wall, he was out from morning to evening supervising the workers. When Yoav ben Seruya saw this, he reflected that he too would like to build a house for Hashem. Then one night, King David was told in a dream that he could not build the Sanctuary. Since he had waged wars and had shed much blood, his son Shlomo instead would build the Sanctuary.

"King David reached Aram Soba, and Yoav ben Seruya captured it. When the king gave it to him as a present, Yoav said, 'Now I will build a synagogue for G-d.' He brought workers and they built a synagogue which is still in possession of the Jews today. Yoav himself carried heavy stones on his shoulder up the ladder to be placed on the wall.

"One day, Yoav thought in sorrow, 'The Holy One will surely not leave the Sanctuary that Shlomo built, to rest His Shechina on my building!' Immediately a voice went out from heaven and told him, 'Yoav! Yoav! The two Sanctuaries will be destroyed but your synagogue will remain!"

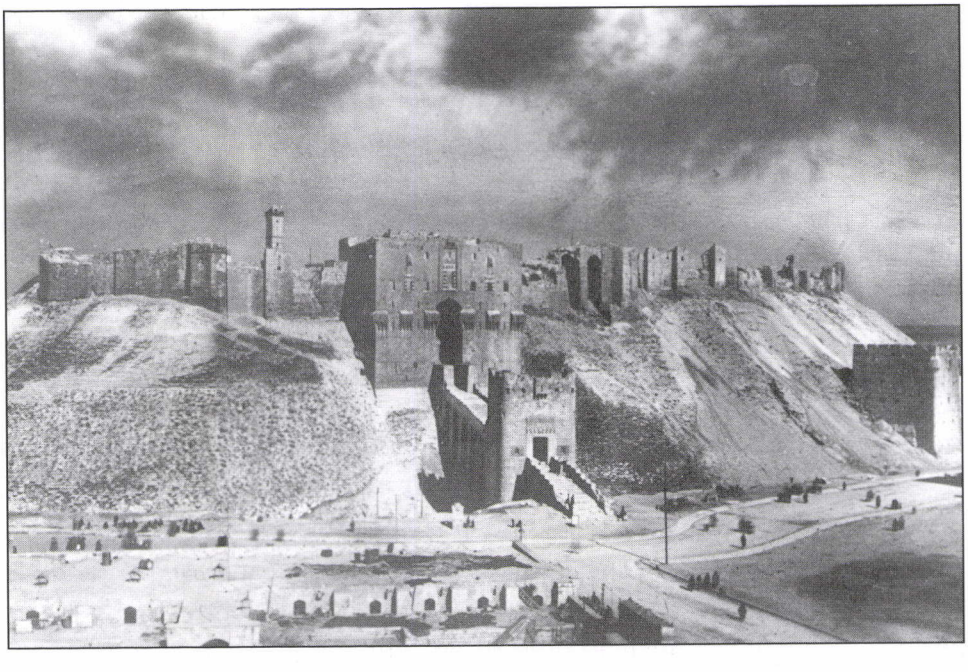
A Holy Community

Aleppo was a flourishing Jewish community throughout most of Jewish history. Aleppo's Torah sages guarded over the city, and also affected events in Jewish communities around the world. The Torah world gained treasures in Halacha and Agada, and the revealed and hidden portions of the Torah from Aleppo's sages. Questions on all sections of the Shulhan Aruch were sent to their sages and their decisions and opinions were highly regarded for their clarity, depth and perceptivity.

The name "Halab" also comes down from ancient times. Rav Petachya of Regensburg (the brother of Rabeinu Yishak HaLavan of the Baalei Tosfot) relates in his book "The Sojourns of Rabbi Petachya":

"Halab is Aram Soba. So why is it called Halab? Because Avraham Avinu's sheep pastured on the mountain, and steps led down from the mountain so he could offer milk [*chalav* in Hebrew] to the poor..."

Halab Jews possessed a different version of this legend. Avraham Avinu had a cow called "Shahaba" (white). The phrase *"Halab a-shahaba"* which means "to milk a cow" became one of the city's nicknames *("A-shahaba")*. The non-Jews of Aleppo would use this nickname.

The Aleppo Citadel

cantillation and grammatical pronunciation, slowly and carefully.

After the prayers, they studied the daily portion of Hok L'Yisrael while still wearing their tallit and tefillin. Only after they had finished it, did they set off for their homes to eat breakfast. They then took a short rest, after which they headed for their businesses.

The general attitude was that as soon as they were able, they finished work and returned to their Torah study.

This unique daily schedule enabled them to support themselves honorably while ensuring that each achieved many hours of Torah study every day.

A number of hachamim were supported by stipends provided by Hekdesh funds, which were set aside for those who devoted themselves to full-time Torah study. This weekly stipend -- the *"Jumaya"* -- was paid every Friday to 40-50 select scholars who had proved their excellence by being tested at the end of every week.

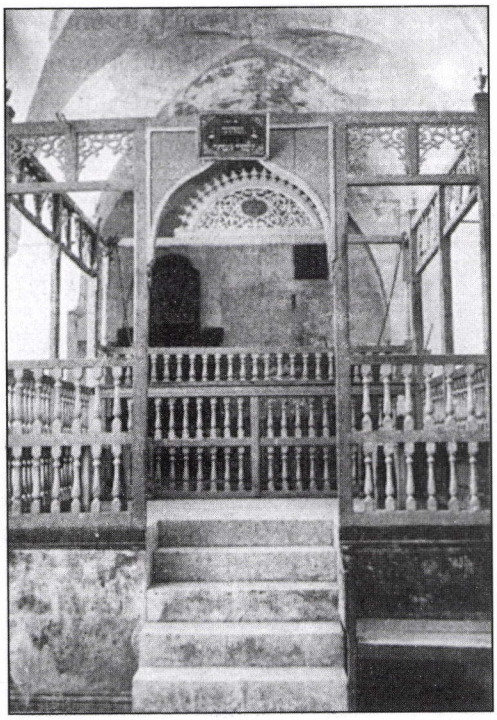
Soba the son of Terach

The city's name "Aram Soba" -- or its better known name "Aleppo" *[Halab]*, goes all the way back to the beginning of history, as is recorded in Seder HaDorot:

"Terach the father of Avraham, took another wife in his old age whose name was Phelila. She bore him a son called 'Soba'. Soba the son of Terach was thirty years old when he had Aram, Achlin and Meryech. Aram the son of Soba had three wives who gave birth to twelve sons and three daughters. G-d gave Aram wealth and property and much cattle and he spread out very much. Aram and his brothers went and found a valley a distance from the east, and he built there a city which he called Aram. This is Aram Soba."

the community's *shammosh* would go around knocking with his staff on the windows of Jewish homes, calling both scholars and common Jews by name. He would chant in singsong a suitable verse of prayer or a supplication which appealed to him at the moment.

No one complained at being awoken in the middle of the night. To the contrary, the *shammosh* was greeted with blessings and words of gratitude. *"Tizkeh l'misvot, shammosh!"* the Aram Soba Jews would say, or *"B'simchat banecha, shammosh!"* The Jews gladly paid him for this "service."

The "Taiva" in "Midrash" in Aleppo

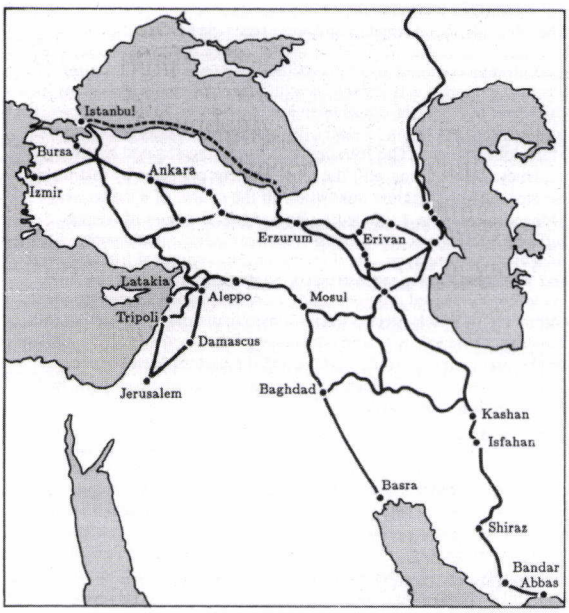
Everyone would rise from their sleep, get dressed, and enter the Great Synagogue, the Midrash Bet Nasi, the Midrash Señor Moshe, and other *kneesim* (synagogues). On Friday nights, they would sing prayers of supplication and during the weekdays would study Torah.

After Tikkun Hasot, the men would sit down in groups and begin to study together. One group studied gemara and another studied Tur Hoshen Mishpat and Bet Yosef under the guidance of the leading dayan who was the av bet din of Aram Soba. Another group studied Mishnayot, a third studied Mussar from the sefer Reshit Hochma, and a fourth read the Zohar. Everyone engaged in Torah study until the break of dawn.

At daybreak, they would prepare themselves for the morning prayers. They said every word of prayer according to its proper

delectable Shabbat foods, and in the name of their city, which was mentioned in the Tenach.

They were especially proud of their sages. Aram Soba was a city of scholars and savants who were famous for their genius and astuteness. Aleppo sages kept their distance from empty casuistry, instead seeking the straightforward *svara*. They preferred silence, but when they spoke, their words were brief and sharp. When saying homiletics, their tongues would drop sweet pearls of wisdom, but when it came to rendering a just legal decision, they were staunch and unyielding. Their clothes were refined and their walk was majestic. They were certain of their views and knew their self worth. They demeaned misplaced piety and loved men of wisdom. They enjoyed humorous insights, and their day-to-day talk -- as is true of genuine Torah scholars -- was worthy of study.

Map of Middle East

Even though a number of Aram Soba scholars supported themselves by engaging in business, they reckoned their business as a necessary nuisance, while their Torah study was cherished as their main passion and interest.

Masses of Scholars

איש היד באר"ץ

How did the Aram Soba sages study Torah?

This was the ages old custom of the community: At midnight,

Chapter One

An Illustrious Community

Aleppo, known since ancient times as "Aram Soba", was home to a large Jewish community of rabbis, Torah scholars, and faithful Jews for many centuries. Illustrious men trod its streets, alleyways, and marketplaces. Many of these men of stature concealed their virtue and their rich spirituality under a thick veil. [The thick walls they erected would have been impenetrable were it not for the tiny cracks here and there which allowed a tiny ray of light to shine on the aura that surrounded Aleppo's sages.]

What hasn't been said already about this magnificent city? Aleppo Jews were known for their virtue and purity, their cleverness and acumen, their sterling behavior, their refined ways and even their common talk. Their genius in Torah study encompassed both the esoteric and revealed parts of the Torah. Their holiness was such that they were able to affect mighty salvations when necessary.

Above all, they were known for their loyal transmission of the Torah through the generations. The fiery embers of Torah study were fiercely guarded by the Aram Soba Jewish community. The members of the community have continued to guard their tradition wherever they have settled until this very day.

Aram Soba Jews took pride in their city, and their city took pride in them. They were proud of its climate and its springs. They were proud of their poets and hazanim. They took pride in their

blessed memory. He led the illustrious Jewish community in Aleppo for over 50 years, and throughout that time was known for his resolute devotion to Torah, immense fear of G-d, unmitigated piety and gracious humility.

Upon the sixtieth anniversary of his passing it is our privilege to memorialize this great man by publishing this book. By recounting and publicizing his deeds and practices, he will stand as an inspiration and testimony for generations to come.

I want to thank all those who assisted in the publication of this book: my dear mother, Naomi, and my brothers Rav Nissim Shmuel and R' Avraham Rafael, and their wives; my sister Rachel and her husband Rav David Shtaiat; and special gratitude to my wife, Shifra, may they all be well and healthy.

Special appreciation to the extended Hamway family who live in the U.S., for their emotional and financial support for the book, and their great enthusiasm to see this work about our distinguished ancestor come to light. May Hashem bless them with health, wealth, contentment and nahat, and make their fondest desires come true.

Asher Ezra Hamway
Beitar Ilit, Israel
Kislev, 5765

Introduction

"When the lips of a king speak insightfully, his mouth will not be faithless in judgement." (Prov. 17:10)

The "king" referred to in this verse is "a wise man who sits in judgement". King Shlomo, the wisest of all men, briefly defines the unique persona of "a wise man who sits in judgment."

The concept of "king" embodies rare and precious qualities. A king rules but is not ruled, guides but is not guided, leads but is not led. Although it is every person's duty to rule himself and overcome his evil inclination, when one is sitting in judgment, the duty is sevenfold greater. Every person has feelings and personal desires that influence his personal avodat Hashem, but one who is "a wise man sitting in judgment" must subjugate his personal feelings so he will rule only in accordance with the Torah's dictates -- uncompromised by the slightest deviation from the truth, awe of others, the desire to find favor, the temptation to flatter or seek unfair compromises.

A judge who truly wants to dispense justice and be a partner to G-d in the act of creation by judging truthfully, must possess the quality of "royalty." If he rules over himself and prevails over his emotions, he will not be swayed by the intrigues of the litigants appearing before him. It is assured that his lips will speak insightfully, and he will not rule erroneously.

These words are appropriate to the behavior and way of life of our progenitor and grandfather, "the wise man who sat in judgment" in Aleppo, Hacham Ezra bar Yishak Hamway, of

Chapter Eight

Return to Zion 84

The 5789 (1929) Massacre ☆ Rescue and Salvation ☆ In the Holy City ☆ In Rechovot HaNahar ☆ The Night Illuminates Like the Day ☆ Great Pleasure

Chapter Nine

Sunset 89

Eulogies in Aleppo ☆ Give Praise, Aram Soba! ☆ The Memory of a Sadik is a Blessing ☆ Yismah Ezra Institute ☆ The Illustrious Family ☆ Ezra Rejoiced ☆ A Good Name is Better Than Scented Perfume ☆ The Holy Grandfather

Chapter Four

Dealing Wisely With the Poor 39

The Virtue of Hospitality ☆ Noah ☆ Charity Boxes ☆ Our Ears are Shocked ☆ Clothing the Naked ☆ I Won't Give a Thing ☆ Where is the Package? ☆ He's Right ☆ Your Place is Not Here ☆ Better to Dance

Chapter Five

Always Available 51

Pearls from his Mouth ☆ The Divorce That Didn't Take Place ☆ "M'zamir D'aud" ☆ He Does the Will of Those Who Fear Him ☆ Trespassing

Chapter Six

Standing Over the Congregation 61

You Favored the Seventh Day and Sanctified It ☆ We are Risking Our Lives to Earn Our Bread" ☆ Under His Supervision ☆ An Exception ☆ No Favoritism ☆ The Snake's Bite ☆ The Bnei Brith Affair ☆ To Uplift Up the Nation ☆ The End of the Affair ☆ Under the Wings of the Shechina ☆ Only in Eres Hakodesh ☆ No Rights

Chapter Seven

I am a Prayer 76

With All Your Heart ☆ As a Kohen Doing His Service ☆ And the Waters Subsided ☆ The Stars Lost Their Shine ☆ Two Zuzim ☆ "Your Atana" ☆ Another Two Coins ☆ A Woman of Virtue

CONTENTS

Introduction 1

Chapter One
An Illustrious Community 3

Masses of Scholars ☆ Soba the son of Terach ☆ A Sanctuary for Hashem ☆ A Holy Community ☆ Wise, Intelligent Sages ☆ Speaking Loshon Hakodesh ☆ Setting Aside Time for Torah ☆ Without Worries

Chapter Two
His Birth 14

Distinguished Lineage ☆ Aspirations ☆ Shabbat afternoon ☆ Reciprocal Love ☆ Hacham Avraham Ades ☆ Like a Candle in Front of a Torch ☆ Foreign Elements Seek to Gain a Foothold ☆ "It's on Me" ☆ The Holy Rosh Av Bet Din ☆ Raise Up Many Students ☆ "And This to Yehuda" ☆ A Living Mussar Book ☆ Marriage ☆ "Only Then Will I Agree to Join With Them"

Chapter Three
The Judge of All the Land 27

The Stone That Was Exchanged ☆ An Entanglement ☆ The Wicked Borrows But Doesn't Pay ☆ The Crumbs That Remained ☆ Only One Time ☆ Hekdesh (Charity Property) ☆ Rabbinical Contract

Saul J. Kassin, Chief Rabbi **שאול י. קצין, הרב הראשי**

A Word of Tribute

This precious book Ish Haya Baarets, the biography and excerpt of he Gaon Rabbi Ezra Hamway A.H. was brought to me for review. It was written by his great grandson Rabbi Asher Ezra Hamway.

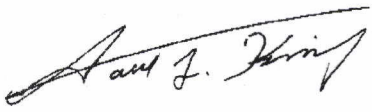
In reading this book, one will be impressed, influenced and enlightened by the wisdom, traits and piety of Hacham Ezra and his contemporaries.

This book will create in the reader a desire to elevate to greater spiritual heights. Even the common people of those days had ambitions for eternal goals and values.

I recommend every man and woman acquire and read this valued book. It will create an incentive to reach spiritual elevation.

Fortunate are the descendants who financed and helped complete the Hebrew and English contents of this book lezakot et harabim -- to give merit to the many.

May the zechut of Rabbi Ezra Hamway A.H. beseech blessings of long life, good health and happiness to all his descendants. Amen.

איש היה באר"ץ

Dedication

This book is dedicated to the blessed memory
of our illustrious grandfather and greatrgrandfather
The distinguished

Hacham Ezra Hamway
of blessed memory

and
To our beloved parents and grandparaents:

Sam Ezra Hamway *of blessed memory*

and
Olga, *of blessed memory*

whose love and devotion to her children
and especially to her

son Rav Mordechai Hamway
was unparalleled

by
Mr. and Mrs. Sam Hamway
Ezra and Racquel Hamway
Eli and Sari Hamway
Jacob Hamway
Joseph Hamway

איש
היה
בארץ

Translated by
Miriam Samsonowitz

The Dayan of Aleppo

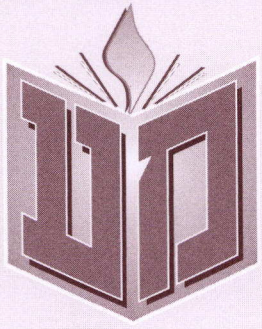
The Life and Times of the Gaon,
Rosh av bet din
Hacham Ezra Hamway zt"l

Published on the 60th anniversary of his passing
by the Yismah Ezra Institute
Beitar ilit
5766

מכון ישמח עזרא

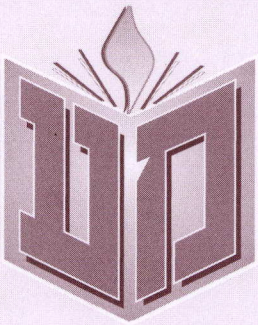
ע"ש הגה"צ רבי עזרא חמוי זצ"ל

מכון
ישמח
עזרא

מכון
ישמח
עזרא

The Dayan of Aleppo

The Life and Times
of the Gaon,
Rosh av bet din
Hacham Ezra Hamway zt"l